yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

1 ocak/1977

DERGİNİN İŞLEVİ
nihat sargın

DEMOKRASİ VE DEMOKRATİKLEŞME SORUNU
behice boran

TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARET VE DEVLETLEŞTİRİLMESİ
galip tekin

ULUSLARARASI İŞÇİ HAREKETİ TARİHSEL VE KURAMSAL SORUNLAR
boris ponomaryev

TEORİK ÇALIŞMADA NESNELLİK VE PARTİZANLIK
maurice cornforth

1976 RAPORU/1

yurt ve dünya
BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

İÇİNDEKİLER

Nihat Sargın • 3 • DERGİNİN İŞLEVİ

1976 Raporu I

• 8 • Dünya sosyalist sistemi
• 17 • Emperyalist - kapitalist sistem
• 39 • İki sistem arasındaki ilişkiler
• 44 • Uluslararası işçi sınıfı hareketi
• 55 • Ulusal kurtuluş hareketleri

Araştırma/inceleme

Behice Boran • 61 • Demokrasi ve Demokratikleşme Sorunu
Galip Tekin • 87 • Türkiye'de Dış Ticaret ve Devletleştirilmesi
Boris Ponomaryev • 122 • Uluslararası İşçi Hareketi - Tarihsel ve Kuramsal Sorunlar
Maurice Cornforth • 140 • Teorik Çalışmada Nesnellik ve Partizanlık

Eleştiri/tanıtma/tartışma

Yalçın Küçük • 153 • Marksist Ekonomi Politik'te ücret ve Türkiye'de Ücretler - A. Dorsay, H. Sait
Yavuz Çizmeci • 155 • Özyönetim - M. Drulovic
Mesut Odabaşı • 159 • Felsefe Defterleri - V. İ. Lenin
Özkan Taner • 162 • Yüksek öğrenime Başvuran Öğrenciler - DPT
Rıdvan Karalar • 167 • Genel ve Tarımsal Kooperatifçilik Z. Gökalp Mülayim
Necdet Bulut • 169 • Materyalist Bilimler Tarihi I, II - J. D. Bernal
Reşat Kadayıfçılar • 172 • İşçilere yönelik Broşürler Üzerine
Mesut Odman • 177 • Sevgi Soysal'ın İnsanları

YURT VE DÜNYA

Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Sorunları

İki aylık Araştırma, İnceleme, Tartışma Dergisi

Sahibi: Türkiye İşçi Partisi adına Behice Boran / Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Yavuz Ünal / Yönetim ve Haberleşme adresi: Nuru Ziya Sak. 17/5 Tünel İstanbul / Fiyatı 15 TL. / Yıllık Abone 75 TL. / (Yurtdışı fiyat ve abone bedeli iki katıdır) Dizgi ve Tertip: Kent Basımevi / Baskı Ören Basımevi Çemberlitaş - İstanbul

DERGİNİN İŞLEVİ

Nihat Sargın

Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen uzun on yıllar boyunca Türkiye'de düşün hayatı kısırlığa mahkûm edildi. «Tek şef, tek parti, tek millet» sloganında somutlaşan resmî ideoloji tüm tartışma ve eleştirilerin üstünde tutuldu. İşçi sınıfının sosyalist ideolojisi ve buna bağlı düşünce ve eleştiriler bir yana liberal demokratik sayılabilecek olanlar dahi önlenip engellendi.

Düşünce, vicdan, söz, yayın, kitlelerin sınıfsal örgütlenme hak ve özgürlükleri gibi demokratik özgürlüklerin alabildiğine baskı altında tutulduğu, bu boşluk döneminde ülkenin tarihi, toplumsal yapısı, ekonomik, sosyal sorunları üzerinde kapsamlı araştırmalara bilimsel teorik çalışmalara yer yoktu. İllegaliteye itilmiş, yasal ve yasa dışı baskı ve şiddet uygulamalarının soluk aldırmaz ortamında sosyalist hareket ve çevresindekilerin eylemsel alanda olduğu kadar bu alanda da yapabilecekleri fazla birşey bulunmuyordu. Bu derginin adının anımsattığı gibi, bir dergi etrafında kümelenerek veya benzeri biçimde bir araya gelerek yürütülmeye çalışılan sınırlı inceleme, araştırma ve tartışmalar veya 1946'daki birkaç aylık yasal sosyalist parti girişimleri kalıcı gelişmelere olanak sağlıyamadan kısa sürede bastırılıp söndürüldü. Ancak, işçi sınıfının nicelikçe gelişmesine koşut olarak, belirtilen bu en olumsuz koşullarda dahi yürütülmekten geri kalmayan ekonomik, politik ve ideolojik mücadele, daha sonraki dönem için asgari birikimi sağlamıştı.

Böylece 1961'e gelindi. Kitlelerin her türlü aldatılmaya ve dayatmaya karşın giderek artan hoşnutsuzluk ve direnci 27 Mayıs Anayasa'sı ve yarattığı ortamda ifadesini buldu. Demokratik özgürlüklerin tam olarak yerleşmesi için henüz yürünecek çok yol vardı, ki bu günde vardır; ancak daha önceki döneme oranla durum oldukça farklılaşmıştı. İşçi sınıfının yasal partisi, TİP kurulmuş, sosyalist niteliğini geliştirme sürecine girmişti. Anayasa maddeleri bir silâh gibi kullanılarak demokratik hak ve özgürlüklerden serbestçe yararlanılabilmesi yolunda ilerleme kaydedilmiş, daha da önemlisi önceden beri bu konuda koşullandırılmış olan geniş yığınların gözünde sosyalizm bir tabu olmaktan çıkarılmaya başlanmıştı. Bilimsel sosyalizmin klasikleri yeni yeni dilimize kazandırılabiliyor, sınırlı sayıda da olsa bu klasiklerin dayandığı temel görüşler ışığında inceleme ve araştırmalara yöneliniyordu. 1964 TİP programı partili bilim adamları ve partiye yatkın ilericilerin çalışmalarıyla böyle hazırlanmıştı. Ancak Parti'nin, örgütsel gelişme ve politik çalışmalarının yanısıra teorik çalışmalara çeşitli nesnel ve öznel nedenlerle yeterince eğilememiş olduğu da açıktır. Bu, geçmiş dönem TİP hareketinin önemli eksiği olmuştur. Özellikle 1965'den sonra, sonuçta Parti'yi ve Parti'nin şahsında işçi sınıfının sosyalist hareketini likide etmeye yönelik çeşitli küçük burjuva akımların sol ve sosyalizm adına ortalığı kaplamasında bunun da rolü vardır. Bu akımların bir ara bilimsel sosyalizmin asıl çizgisini ancak kendilerinin savunduğu biçimindeki yanıltıcı savlarına özellikle yüksek öğrenim gençliği arasında oldukça kabarık bir kitlenin inandığı, kendilerine militanlar ve yandaşlar edindikleri görüldü. Parti, içinde ve dışında boy gösteren çeşitli sapkın küçük burjuva akımlarına karşı amansız bir ideolojik savaşa girişti. 4. Kongre ve kararları kazanılan savaşın ifadesi olmuştur; ancak 12 Mart bu savaşın kesin sonuca ulaşmasını engelledi, Parti kapatıldı.

Bu mücadele sırasında karşı saflarda teori adına, teorik çalışma ve araştırma adına değişik zaman ve koşullarda yazılmış klasiklerden yapılmış alıntıların hemen aynen alt alta sıralanmasından ibaret ve sonuna yazarın eğilimine uygun sloganların eklenmesinden oluşan yazıların yayınları doldurduğu görüldü. Bir kavram ve sözcük fetişizmi yaratılıyordu. Teori, teorik bilimsel çalışma, ideolojik mücadele bu değildi elbet. Sosyalizmin ge-

nel ilkeleri ve o ilkelerin uygulama alanına aktarılış biçimleri öteden beri bilinmekte. Asıl iş bundan sonra başlıyor. Önemli olan o eserlerdeki evrensel bilimsel özü yakalıyarak günün somut koşullarında bu özden yararlanabilmek, bunu kullanabilmek, uygulama olanaklarını bulabilmektir.

Bilimsel sosyalist hareket geliştikçe yeni sorunlar dizisini de birlikte getirir, önüne koyar. Sorunların teorik bilimsel planda incelenip önce sorun olarak bilincine varılması, sınırlarının belli edilip ortaya konulması, arkadan somut durumun somut analizine dayalı olarak çözümlenmesi ve bunun uygulama alanındaki sonuçlarla devamlı sınanması, gözden geçirilmesi, uygulama ile kuramsal çalışmanın karşılıklı etkileşimi sonucu kesin çözüme ulaşılması; düşünce ve eylemde birlik ilkesinin yaşama geçirilişi böyle olacaktır.

Yukarda, sosyalist mücadele saflarına sızmış çeşitli küçük burjuva akımları ve bunları teorik platformdaki uzantılarından çöz açılmıştı; bugün de geçmişe göre etki alanı daralmış olmakla birlikte durum pek farklı sayılmaz. Diğer yandan burjuva ideolojisinin çeşitli ayrımlarının okul kitaplarına kadar uzanan en kaba ve ilkel biçiminden, solun sosyalizmin içinde bir Truva atı gibi girmeye yönelik, sol görünüşlü daha ince rafine biçimine kadar ideolojik saldırıların karşısındayız. Eski döneme oranla daha bilinçlenmiş ve kendisi için sınıf olma yolunda azımsanmıyacak ilerleme göstermiş olmasına karşın işçi sınıfımızda ve özellikle onun müttefiki olması gereken emekçi kitleler arasında hala sosyalizme karşı koşullandırılmış kitleler mevcut. Bu durumda işçi sınıfının sosyalist dünya görüşünü toplumun her katında yayarak benimsetmeye yönelik ideolojik mücadele ayrı bir önem kazanıyor; gelişen sosyalist hareketin önündeki sorunları, hareketi bir adım daha ileri götürebilecek biçimde çözüme kavuşturmak üzere bilimsel sosyalist inceleme ve araştırmalarla hareketin önünün aydınlatılması ertelenemeyecek bir görev oluyor.

Bunun için; program ve tüzüğün dayandığı temel görüşlerin kapsamlı bir biçimde ortaya konulabilmesi ve bunlara karşı yöneltilen eleştirilerin gereği gibi yanıtlanabilmesi için ülkemizin dünya içindeki yeri, ilişkileri; Türkiye'de üretim ilişkileri ve sınıfsal yapı; üst yapısal özellikler ve sorunlar; Türkiye'de sosyalist hareketin karşı karşıya bulunduğu görevler gibi alanlarda dayanılan ideolojik temelle tutarlı araştırma ve değerlendirmelerin yapılması; dünyada ve ülkemizdeki önemli gelişmelerin ayrıntılı olarak irdelenip yorumlanması; dünya görüşümüzün daha köklü olarak kavranması ve yabancı etkilere karşı savunulması, pratik sorunlarla ilişkili olarak boyuna daha derinleştirilmesi için, dünya sosyalist hareketinin ve ülkemiz hareketinin teorik-ideolojik sorunların incelenmesi; hedeflerin ayrıntılı bir biçimde somutlanması için sosyalist sistem-kapitalist sistemin açıklanmasıyla birlikte bugünkü Türkiye'nin kurumlarının, kapitalizmin işleyişinin, sosyalist Türkiye'nin kurumları ve sosyalizmin işleyişi ile somut örnekler üzerinde durularak karşılaştırılmasına; yeni yayınlarda ortaya atılan görüşlerin yorumlanması ve değerlendirilmesine gerek var.

Yurt ve Dünya bu gereksinimleri olanakları ölçüsünde karşılayabilmek üzere yayın alanına atılıyor. Merkez Yönetim Kurulunca dergiyi yayına hazırlamak üzere görevlendirilen Merkez Eğitim Bilim ve Araştırma Bürosunun yayın planına göre her sayıda telif ve çeviri, inceleme ve araştırmalarla birlikte kitap tanıtma, tartışma ve eleştiri yazıları da yer alacaktır. Ortalama sekiz forma olarak yayınlanacak olan dergide bu ilk sayıda olduğu üzere dünyada ve yurtta bütün bir yılın değerlendirmesini içeren yıllık raporların yer aldığı sayılarda hacim daha da büyüyecektir.

Yalnız Parti üye ve sempatizanlarının değil, bütün ilerici yurtseverlerin bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadelemizin daha ileri, daha açık bir bilinçle yürütülmesine katkıda bulunabilecek yazılarına açık olacak dergide temel görüşler doğrultusunda olmakla birlikte henüz son sözün söylenmediği konularda değişik yaklaşımlar ve tartışmalar yer alacaktır. Bu niteliği ile çıkan yazılar doğal olarak yazarını bağlıyacaktır.

Yurt ve Dünya, yukarda belirtilen gereksinimleri yanıtladığı, çevresinde bir inceleme, araştırma ve tartışma ortamının yerleşmesini sağlıyabildiği ölçüde işlevini yerine getirmiş olacak, başarı kazanacaktır.

RAPOR

1976 RAPORU 1(*)

Günümüz dünyasında hiçbir olgu, dünya devrimci güçleri ile gerici güçler, sosyalizm ile kapitalizm arasındaki karşıtlık ve mücadele çerçevesi dışında çözümlenemez, anlaşılamaz. Bu karşıtlık ve mücadele, dünyanın birbirinden en uzak köşelerindeki gündelik olayları bile birbirine bağlamakta, bütünleştirmektedir. Dünya sosyalist sistemi, sosyalizmin ileri aşamalarının kurulması ve tüm dünyada kalıcı bir barış ve güvenliğin sağlanması yönündeki etkinliği ile, dünya olayları üzerinde belirleyici rolü oynamaktadır. Dünya sosyalist sisteminin bu rolü, nesnel ve zorunlu yasaların gereği artmakta, güçlenmektedir. Dünya kapitalist sisteminin bunalımı, geçici koşulların değil, dünyada meydana gelen yeni güçler dengesinin sonucudur. Bu yüzden de reformlarla, yüzeysel değişikliklerle geçiştirilebilecek gibi değildir. Dünyadaki yeni güçler dengesi, dünya devrimci güçlerinin birlikte eyleminin sonucudur. Kapitalizme özgü bütün çelişkiler derinleşmekte, sınıf mücadelesi yeni perspektiflere doğru gelişmektedir. Emperyalizm, tekeller ve onların iktidarları, gitgide daha gerici önlemlerle kapitalizmin bunalımına çözüm arama çabasındadırlar. Emperyalizmin en gerici çevreleri, kapitalist sistemi daha sıkı disiplin altına alacak formüller peşindedirler. Ancak başta işçi sınıfı olmak üzere tüm ilerici, demokratik güçler, tekeller iktidarına son verecek, uluslararası ilişkilerde baskı ve uyduluğu ortadan kaldıracak bir mücadele perspektifinde birleşme yönünde önemli adımlar atmaktadırlar. İşçi sınıfı hareketi, bilimsel sosyalist partilerinin öncülüğünde, sosyalizme giden yolları açarak mücadelesini sürdürmektedir. Uluslararası işçi sınıfı hareketinin birliğinin güçlendirilmesi, bilimsel sosyalizmin etkinliğinin artırılması, gitgide daha büyük önem kazanmaktadır. İşçi sınıfı hareketinin, yalnız politik değil, ekonomik ve demokratik alanlarda da uluslararası birliğinin güçlendirilmesi, onun tarihsel misyonunun zorunlu sonucudur. Dünyanın ulusal kurtuluş hareketleri kuşağında da işçi sınıfının rolü hızla artmaktadır. Emperyalizmin, ulusal kurtuluş hareketini toplumsal görevlerinden caydırma çabaları, işçi sınıfının rolünün yükselmesi ve sosyalist sistemle ulusal kurtuluş hareketi arasındaki ittifakının güçlendirilmesi yoluyla boşa çıkarılmaktadır. 1976 yılının verileri, dünya olaylarındaki söz konusu temel karşıtlık ve mücadelenin perspektifinde anlaşılır olacaktır.

(*) «Yurt ve Dünya»nın bu sayısında, Türkiye İşçi Partisi Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu tarafından hazırlanan «1976 Raporu»nun uluslararası gelişmelerle ilgili birinci bölümü yayınlanmaktadır. 1976 Raporu'nun Türkiye'ye ilişkin bölümü 2. sayıda yer alacaktır.

1. DÜNYA SOSYALİST SİSTEMİ

Dünya sosyalist sistemi, çağımızdaki en köklü toplumsal dönüşümlerin kaynağıdır. Dünya sosyalist sistemi, dünyanın önemli bir bölümünde en ileri toplum sisteminin yerleşmesi, işçi sınıfı iktidarına ve iktidardaki işçi sınıfının sosyalist enternasyonalizmine dayanan bir devletler birliğinin pekiştirilmesi, dünyada barış ve güvenliğin kurulması yönündeki faaliyeti ile, dünya üzerindeki en büyük etkiyi yapan güçtür.

Sosyalist dünyada, sosyalizmin yüksek aşaması doğrultusunda gerçekleştirilen dönüşümler, tüm dünyadaki devrimci değişiklikler içinde, insanlığın geleceğini tayin etmede birinci sırayı tutmaktadır. Sosyalist sistemin dünya devrimci güçleri arasında taşıdığı birincil önem, yalnız uluslararası etkisine değil, aynı ölçüde, dünyanın sömürüden kurtarılmış kesiminde gerçekleştirilen dönüşümlerin belirleyici önemine de dayanmaktadır. Sosyalist toplumun bilimsel, toplum yasalarının özümlenmesine ve uygulanmasına dayanan yönetimi, sosyalizmin kuruluşunda niteliksel olarak yeni aşamalara doğru ilerlemesini sağlayarak bu etkinin temelini oluşturmaktadır. 1976 yılı, sosyalist sistemin devrimci rolünün değerinin belirlenmesi için önemli olanaklar yaratmıştır. SSCB, Bulgaristan, Moğolistan, Alman Demokratik Cumhuriyeti (ADC) ve Vietnam Komünist ve İşçi Partilerinin kongrelerinin bu yıl içinde tamamlanması, 1976 yılına özel bir önem kazandırmaktadır. Pek kısa bir süre önce, 1975 yılı içinde de, Polonya, Macaristan, Küba komünist ve işçi partileri kongrelerinin tamamlandığı hatırlanacaktır. Sosyalist ülkeler işçi sınıfı partilerinin kongreleri, sosyalizmin ve gelişmiş sosyalist toplumun kuruluş deneylerinin genelleştirilmesi, bilimsel sosyalist teorinin geliştirilmesi sürecinde birer köşetaşı olmaktadırlar.

Sosyalist toplumun bilime dayanan yönetiminin başarıları, iki sistem arasındaki ekonomik yarışmada katedilen yolda somut olarak belirmektedir. 1976 yılında, kapitalist sistemin tümünü saran ekonomik bunalım derinleşmeye devam ederken, sosyalist ekonomiler nicel ve nitel olarak güçlenmelerini sürdürmüşlerdir. Sadece Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (KEYK, İngilizcede «COMECON») içinde biraraya gelen sosyalist ülkeler, dünya nüfusunun % 9,4'ünü temsil etmelerine rağmen, dünya elektrik enerjisinin % 20'sini, petrolünün % 17,3'ünü, doğal gazının % 22,5'unu, kömürünün % 34'ünü, kimya ürünlerinin üçte birini üretmekte, mekanik imalatının % 33'ünü gerçekleştirmektedirler. Sosyalist ekonomilerin sınai gelişmesi kapitalist dünya ile karşılaştırıldığında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: Son 5 yıl içinde KEYK ülkelerinin tümünde sanayi üretimi yıllık ortalama % 8,7 artış gösterirken, bu hız AET ve ABD'de % 1,2 olmuştur. Gelişmeler bir tablo olarak şöyle ifade edilebilir:

SANAYİ ÜRETİMİ ARTIŞLARI

	1970=100	1974=100
	1974	1975
SSCB	133	108
Polonya	149	111
Macaristan	130	106
Çekoslavakya	140	107
Bulgaristan	142	112
Alman D. C.	129	108

→

ABD	117	89
İngiltere	106	97
Fransa	123	90
Almanya	111	91
İtalya	120	88
Japonya	124	84

Öte yandan sosyalist ekonomilerdeki üretim artışının büyük ölçüde ekonominin etkinliğinin artırılmasıyla elde edildiği görülmektedir Son 5 yıl içinde, KEYK ülkelerinde sanayi üretimi artışının dörtte üçü emek üretkenliğinin artışıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca üretim artışı, ülke içindeki parakende ticaretin, yani halk tüketiminin yükselmesiyle paralel gitmektedir. 1975 yılında parakende ticaretin artış hızı Bulgaristan'da % 7,8, Macaristan'da 5,4, ADC'nde 3,6, Moğolistan'da 5, Polonya'da 14,7, Romanya'da 7,7, SSCB'de 7, Çekoslavakya'da 3,4 olmuştur. Sosyalist ekonomilerin etkinliğinin yükseltilmesi, ekonomideki sosyalist sektörün payının hızla genişlemesiyle de görülmektedir. Tarihin gelişmesinin, iki sistem arasındaki yarışmada sosyalist sistem lehine olduğu belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır.

Ancak iki sistem arasındaki tarihsel yarışmanın kaderini belirleyecek olan, ekonomik göstergelerin gelişmesinden çok, sosyalist toplum ilişkilerinin güçlenmesidir. Sosyalist ülkelerin büyük çoğunluğu, «gelişmiş sosyalist toplum»un kurulması ve temellerinin sağlamlaştırılması aşamasındadırlar. Sosyalizmin ekonomik, toplumsal, politik temellerinin (üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti, Parti'nin öncülüğü, dost sınıflar arası ittifak) kurulup sosyalist üretim ilişkilerinin toplumun bütün alanlarında başarıya ulaşması na bağlı olarak, sosyalist toplum, «gelişmiş sosyalist toplum» adını alan yetkinleşme aşamasına geçmektedir. Bu süreç içinde, ilerde sınıfsız topluma geçişi hazırlayan ön koşullar yaratılmaktadır. **Gelişmiş sosyalist toplumun kuruluşunda işçi sınıfı partisinin öncü rolü de sürekli olarak artmaktadır.** Dolayısıyla günümüzde sosyalist ülkeler işçi sınıfı partilerinin faaliyetinin ve deneylerinin incelenmesi çok daha büyük bir önem taşımaktadır. Bilimsel sosyalist teorinin geliştirilmesi de böylece yeni aşamalara doğru ilerlemektedir.

SBKP'nin 25. Kongresi, bu perspektif içinde, ülkenin ve Parti'nin önüne çok geniş bir alanı kapsayan ve önemli hedeflere yönelik bir eylem ve gelişme programı koymuştur. SBKP 25. Kongresi'nin 1976-80 yılları için saptadığı ekonomik gelişme doğrultusunun belirgin yönlerinden başlıcası, bu planın «nitelik ve etkinlik planı» olarak tanımlanmasıdır. Bu tanımlama, daha çok sayıda işletme kurulmasından, daha çok el emeğinin kullanılmasından, daha geniş alanların üretime açılmasından; ekonominin yoğunlaştırılmasına geçişin önem kazanmasına dayanmaktadır. Ekonominin yoğunlaştırılmasının kapsamına, özetle, ürün kalitesinin yükseltilmesi, emek verimliliğinin ve tutumluluğunun artırılması, üretim birimleri arasındaki bağlantıların güçlendirilmesi ve zenginleştirilmesi vb. girmektedir. Bedeni çalışmada hızlı bir azalma sağlanması ve üretimde kapsamlı bir mekanizasyonun gerçekleştirilmesi amacıyla, ekonominin bazı alanlarındaki büyümenin geçen beş yıllık plandakinden daha yavaş olması için de önlemler alınmıştır.

Sovyet ekonomik gelişmesinde niteliğin ve etkinliğin yükseltilmesi perspektifi, sosyalist ekonominin temel yasası olan ekonominin «planlı» yönetiminin ulaşılan ileri aşamaların sürekli doğurduğu yeni gereksinmelerle uyumlu hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır. 25. Kongrenin temel çizgilerinden biri de budur Ulusal ekonomideki toplumsal, ekonomik ve teknolojik değişimlerin günümüzdeki karmaşıklığı, yüksekliği ve hızı karşı-

sında, ekonomik kaynakları ve hedefleri doğrudan doğruya plana yansıtmak zorlaşmaktadır. Ancak, planlama yöntemlerinde gerçekleştirilecek ilerlemelerde, merkezileşmenin **güçlendirilmesi** ya da gevşetilmesi değil, gitgide karmaşık bir nitelik alan **merkezi** planlamanın **yetkinleştirilmesi** söz konusudur. Yetkinleştirme ise, zorunlu olarak, ulusal ekonominin görevlerine toplumun maddi ve moral güçlerini **genel hedeflerden** hareketle bir araya getiren bir yaklaşımı, yani **sistem yaklaşımını** gerektirmektedir.

SBKP 25. Kongresi'nin ekonomik alanda saptadığı görevler arasında Sovyet tarımının maddi ve teknik temelinin güçlendirilmesi de önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuda son yıllarda alınan yeni yeni önlemlerin olumlu sonuçları, 1976 yılı içinde alınmaya başlanmıştır. Bununla birlikte tarıma yapılan yatırımların artırılması ve bilimsel-teknolojik ilerlemenin verilerinin daha geniş kapsamda tarıma uygulanması önemini korumaktadır. 25. Kongre'de alınan kararların, gerçekte Parti'nin Mart 1975 Merkez Komitesi Plenumu'nun ve 23. Kongre'nin çalışmalarının doğrultusundadır. MK'nin Mart 1965 Tam Üyeli Toplantısı, tarımda plan hedeflerinin gerisinde kalınmasının nedenlerini incelemiş ve bunun en başta, üretimin ekonomik yasalarının gereklerine uyulmaması, maddi özendiricilerin ihmali ve kamusal ve kişisel çıkarların doğru biçimde bütünleştirilememesi gibi nedenlere bağlı olduğunu saptamıştı. Mart 1965 Plenumu Sovyet tarımının gelişmesinde bir dönüm noktası olmuştur. 1917'den bu yana tarıma yatırılan 320 milyar rublenin 213 milyarı 1965'ten sonra yatırılmıştır. Harcanan çabaların ürünleri, kuşkusuz bir anda değil bir süreç içinde alınmaktadır.

Öte yandan SSCB'nde sosyalist demokrasinin yetkinleştirilmesi dikkatleri üzerinde toplamaktadır. Bu, sosyalizmin yüksek aşamasının temellerinin kurulmasına koşut bir gelişmedir. SBKP 25. Kongresi, yeni Sovyet Anayasası'nın hazırlanmasıyla ilgili yönergeleri saptanmıştır. 5 Aralık Sovyet Anayasa günü, yeni anayasanın hazırlık çalışmalarının yığınsal değerlendirilmesi biçiminde gerçekleştirilmiştir. Öte yandan uluslararası gericiliğin sosyalist ülkeleri ve başta SSCB'ni hedef alan, özellikle sosyalist demokrasinin tahrifine dayanan karalama propagandası, yoğun bir ideolojik mücadele ile etkisizleştirilmektedir.

SBKP 25. Kongresi, gelişmiş sosyalist toplum koşullarında Parti'nin yönetici rolünün yükselmesi konusuna büyük bir önem vermiştir. Kongre'de, bunun, ancak Leninist parti yaşamı kurallarının, Parti liderliği ilkelerinin, demokratik merkeziyetçilik ilkesinin şaşmaz biçimde uygulanmasıyla başarabileceği belirtilmiş; demokratik merkeziyetçiliğin iki yönünün geliştirilmesine de aynı ağırlığın verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu konuda, Ekim 1964 Merkez Komitesi Tam Üyeli Toplantısı ile 23. ve 24. Parti Kongre'leri kararlarının önemli bir rol oynamaya devam edeceği belirtilmiştir. SBKP Merkez Komitesi'nin Ekim 1964 Plenumu, ondan önceki dönemde, Parti'nin çalışma tarzının geliştirilmesi konusundaki faaliyette ortaya çıkan aksaklıklarının nedenlerinin saptandığı ve yeni yönergelerin belirlendiği bir dönüm noktası olmuştu. 25. Kongre'de ise, Parti'nin saflarını taze güçlerle zenginleştirirken gösterilecek titizliğe değinilmiş ve Parti aday üyeliğine verilen önemin artırılması gereği belirtilmiştir. Öte yandan çağdaş parti liderliğinin, parti yaklaşımını, sağlam temellere oturtulmuş yeteneği, yüksek disiplin duygusunu, inisiyatifi ve işe yaratıcı bir yaklaşımı kendi kişiliğinde birleştirmeyi gerektirdiği vurgulanmıştır. Öte yandan denetimin parti yaşamındaki ve toplumdaki rolünün artırılması üzerinde durulmuştur. Bu konuda, denetimin, **toplumsal** bir kavram olduğunun doğrulandığı belirtilmiştir. SBKP 25. Kongresi, Parti'de yönetici görevler alan üyelerin, bilimsel sosyalist teoriyi bütün alanlarda özümlemiş olmasının yanısıra, derin uzmanlaşmış bilgilere sahip olması gerektiği ilkesinin gerçekleştirilmesi bakımından da dikkati çekici olmuştur. Verilen bilgilere göre, Parti komitelerinin birinci sekreterlerinin % 99,3'ü kendi alanında özel eğitim görmüş uzmanlardan oluşmaktadır. Bu ilke, Parti'nin toplum yaşamındaki önderliğinin bilimsel temellere otur-

tulmasında belirleyici niteliktedir. Konuyu daha geniş bir perspektif içinde ele alan 25. Kongre Parti ve devlet yönetiminde bilimsel sosyalist çalışma tarzının en karakteristik özelliğinin «bilimsellik» olduğunu belirtmiştir. Sosyalist toplumdaki iktidar partisinin çalışmasının karakteristiği olan «bilimsellik»in temel yönünün, yalnız bilime dayanmayı değil, bilimin geliştirilmesini de gerekli kılması olduğu vurgulanmaktadır. Parti faaliyetinin ulusal ve uluslararası her alanında **teorik genellemelerin** öneminin arttığı belirtilmiştir. **Öte** yandan, parti çalışmalarında, bilimsel bilgi'nin, Lenin'in deyimiyle «kompetans»la (işinin ehli olma ile) birleştirilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. En doğru bir karar ya da en iyi düşünülmüş bir planın, arkasından ince bir örgütlenme çalışması gelmedikçe kağıt üzerinde kalacağı gerçeğinden hareket edilmektedir.

SBKP'nin 25. Kongresi, gerek partinin tarihinde, gerekse uluslararası işçi sınıfı hareketinin ideolojik temelinin güçlendirilmesinde önemli katkılara ortam hazırlayarak tamamlanmıştır.

Bulgaristan Komünist Partisi'nin 11. Kongresi de, üretimin daha da yoğunlaştırılmasının, ekonominin etkinliğinin ve üretimin kalitesini belirleyici biçimde yükseltilmesinin, ekonomik politikanın temel çizgisi olduğunun vurgulanmasına önem vermiştir. Buna karşılık, koşullar ne kadar değişirse değişsin, teknolojinin gelişmesi bilgisayar tekniklerinin yönetime uygulanmasını ne ölçüde geliştirirse geliştirsin **herşeyi kadroların tayin ettiğini** belirten bilimsel sosyalist ilkenin yürürlükte olduğu ve her zaman yürürlükte kalacağı belirtilmiştir. Partî yaşamının geliştirilmesi konusuna büyük önem veren BKP 11. Kongresi, bu konuda bilimsel sosyalist teorinin ilkelerinin incelenmesine özen göstermiştir. Kongrede, eleştiri ve özeleştirinin gelişme ölçüsünün, sosyalist toplumun olgunluğunun kıstaslarından biri olduğu belirtildikten sonra, **kamu hayatının tüm alanlardaki eleştiri ve özeleştiri için en ileri ölçü olarak ancak Parti örgütlerindeki eleştirinin alınabileceği hatırlatılmıştır.** Bu bilimsel saptama, Parti'nin toplum yaşamındaki öncülüğünün kapsamını açıklaması bakımından büyük önem taşımaktadır. Yine BKP 11. Kongresi, sosyalizmin yüksek aşamasının yapıcısı olacak «yeni insan»ın oluşturulmasında, «toplumsal bakımdan homojen bir toplumun yaratılmasına» yol açacak sınıflararası gelişmelere büyük önem vermiştir. **Toplumsal homojenliğin, insan doğasının zenginleşmesinin vazgeçilmez koşullarından biri olduğu** belirtilen kongrede, bu sürecin, gelişmiş sosyalist toplumun kuruluş ve yükselmesinin ve sosyalizmin ileri aşamasına geçişin temel yasalarının bir ifadesi olduğu vurgulanmıştır. Bu çerçeve içinde önem kazanan **«sosyalist yaşam tarzı»** kavramının geliştirilmesine de yer veren kongre, üretim **tarzı kavramının, yalnızca insanların fizik varlığının üretimi olarak görülmemesi gerektiğini; üretim tarzı'nın, insanların yaşam tarzını içine aldığı hatırlatılmıştır.** 11. BKP Kongresi, proleter enternasyonalizminin, gelişmiş sosyalist toplumun kuruluşu aşamasında aldığı yeni içerik üzerinde de durmuştur. Bu sürecin, tüm halkın bilincinde sosyalist yurtseverlikle proleter enternasyonalizmin içiçe girmesi ve kaynaşması sürecinin başlamasına koşut olduğu belirtilmiştir.

Çekoslavakya Komünist Partisi'nin (ÇKP) 15. Kongresi de partinin ve Çekoslavak toplumunun gelişmesinde önemli bir aşamayı somutlaştırmıştır. Kongre, 1968 yılında ülkenin yaşadığı derin bunalımdan çıkarılan derslerin başarılı biçimde hayata geçirildiğini kanıtlamıştır. Sosyalist yönetim ve demokrasinin yetkinleştirilmesinin yanısıra, 1968 bunalımından sonra ÇKP'nin bünyesinde gerçekleştirilen arındırma sürecinin başarılı sonuçlar verdiği görülmüştür. Bu çerçeve içinde, 15. Kongre, sağcı oportünizmin faal temsilcileri olmayan, iyi çalışan ve eylemleriyle sosyalizmi ve SSCB ile dostluğu içtenlikle benimsediklerini kanıtlayanların, teker teker yapılacak değerlendirmelere dayanarak yeniden Parti üyesi olarak kabul edilmelerini kararlaştırmıştır. Öte yandan son 5 yıl içinde, parti içinde işçi üye oranının daha önceki düşme eğiliminin sona erdirildiği, yeni aday üyeler arasında işçilerin oranının % 62'ye ulaştığı bildirilmektedir. Yeni aday üyelerin % 90'ından

fazlasının 35, % 50'den fazlasının da 25 yaşından küçük olması da, çok önemli bir gelişme olarak kaydedilmektedir Diğer yandan, Parti'nin gençlik politikası üzerinde de özenle durulmaktadır. Genç insanlardan yüksek düzeyler beklenmesi, hayatın gençlere kusursuz gösterilmemesi, yaratıcı çalışmaya doğru yönlendirilmeleri ve üretime katılmanın saygınlığının öğretilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı şekilde gençlere karşı tutumun tekdüze, biçimsel ve hayatın gerçeklerinden kopuk eğitici bir tutum olmaması gerektiğini, sabır ve duyarlılığın, gençleri anlama yeteneğinin önem kazandığı belirtilmektedir. Genç insanların gelişmesinde, partinin ve sosyalist devletin harcayacağı en büyük dikkatin bile, ailenin gençlik üzerindeki etkisinin yerini tutamayacağının belirtilmesi de Kongre değerlendirmelerinde önemli bir yer tutmuştur. Ana babanın, alçak gönüllülük, davranış dürüstlüğü, sosyalizme sadakat, yurtseverlik ve enternasyonalizm gibi konularda **örnek** olmasının önemini koruduğu vurgulanmıştır.

Alman Sosyalist Birlik Partisi'nin (ASBP) 9. Kongresi ise, Alman Demokratik Cumhuriyeti üzerindeki emperyalist ablukanın dağıtıldığı koşullarda yapılmıştır. Bu gelişme, ADC'nde sosyalizmin kesin zaferinin ve sosyalist ülkelerin tutarlı barış politikasının sonucu olmuştur. ADC'ni hedef alan intikamcı politikaların mahkum edilmesi, tüm Avrupa'da ve dünyada barışın güçlendirilmesine büyük bir katkıda bulunmaktadır. ASBP'nin 9. Kongresi'nde, ADC'nde «sosyalist bir ulus»un doğduğu gerçeğinin bilimsel olarak temellendirilmesi önemli bir yer tutmuştur. Bilindiği gibi, emperyalizm ve F. Almanya'daki intikamcı çevreler, tek bir Alman ulusunun varlığından söz ederek ADC'ndeki sosyalizmin ortadan kaldırılması emellerine gerekçe hazırlamaya çalışmaktadırlar. Maoculuk da «Alman ulusunun birliği»nden dem vurarak buna katkıda bulunmaktadır. ASBP, bilimsel sosyalizmin uluslar ve milliyetler üzerindeki teorisine dayanarak, bu emperyalist politikayı geriletmektedir. ASBP'inin 9. Kongresi, ulus'un herşeyden önce, etnik süreçlerin bir ürünü değil, ekonomik ve toplumsal gelişmenin ve sınıf mücadelelerinin sonucu olduğunu bir kez daha belirtmiştir. Sosyalizmin zaferinden sonra ulusun toplumsal içeriği tümüyle değişmekte, sosyalist toplumun kuruluşu yeni bir ideolojik üstyapı ve ruhsal biçimlenme yaratmaktadır. Belirli bir topluluğun etnik özelliklerini belirleyen **milliyet** kavramı ile, sosyo-ekonomik süreçlerin ürünü olan **ulus** kavramının ayrılması, sosyalizmin ulusun toplumsal içeriğinde yarattığı değişikliğin belirlenmesinde kilit nokta olmaktadır. Alman milliyetinin özellikleri, ADC'ndeki sosyalist ulusla, Federal Almanya'daki kapitalist ulus kapsamı içinde, birbirine bütünüyle karşıt birer toplumsal içerik kazanmıştır.

Moğolistan Devrimci Halk Partisi'nin (MDHP) 17 Kongresi, kapitalizm öncesi toplum ilişkileri içindeki ezilen bir halkın, kapitalist sömürüyü yaşamaksızın gelişmiş bir sosyalist topluma ulaşmasının yeni deneylerini özümleyerek yapılmıştır Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nde son 5 yıl içindeki % 44,5'luk ulusal gelir artışının dörtte üçü emek üretkenliğinin yükseltilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Sanayi üretimi bu 5 yıl içinde % 55,2 artmıştır. MDHP'nin 17 Kongresi, bilimsel sosyalizmin ilkelerinin sosyalist toplumun geliştirilmesi yönünde uygulanmasına büyük önem vermiştir. Kongrede, bütün parti ve devlet örgütleri, sendikalar, devrimci gençlik birliği ve diğer kitle örgütleri, örgütlenme ve eğitim çalışmasındaki çabalarını, sosyalist yaşam tarzının güçlendirilmesinde yoğunlaştırmaya çağrılmıştır. Bu hedefin ulusal ekonominin ve kültürün tüm alanlarında gerçekleştirilmesinde dayanılacak temelin, «çalışma kollektivleri» olduğu belirtilmiştir.

1976 yılında iki Vietnam'ın kesin olarak birleşmesi ve **Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti**'nin kurulması, tüm ülkeyi temsil eden parlamento seçimlerinin tamamlanması, Vietnam halkının tarihinde büyük bir dönüm noktası olmuştur. Vietnam Emekçi Partisi'nin Aralık ayında yapılan 4. Kongresi, tüm ülkenin barışçı inşası, ülkede devrimin anti-emperyalist, demokratik aşamasından sosyalist aşamasına geçişin görevlerini saptamıştır. Kongre, ülkenin güneyinde, üretici güçlerin gelişimi için kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinden geç-

me zorunluluğunun kalktığını, artık büyük sosyalist üretime geçileceğini, bu süreç içinde ağır sanayiinin oluşmasının belirleyici olduğunu vurgulamıştır. Ülkenin kuzeyinde ise sanayi üretimi global değerinin % 95,5'unun ve tarım üretimi değerinin % 97,1'inin sosyalist sektör tarafından yaratıldığı belirtilmektedir. Kongreye sunulan Merkez Komitesi raporunda, sosyalist Vietnam devletinin, proletarya diktatörlüğü devleti olduğu da vurgulanmaktadır.

Laos'ta ise demokratik devrimin tamamlanması ve politik bütünlüğün kesin olarak sağlanmasından sonra, sosyalist Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin kurulması, Laos'un sosyalist sistem içindeki onurlu yerini almasıyla sonuçlanmıştır. Laos Devrimci Halk Partisi'nin bilimsel sosyalist öncülüğü altında Laos halkı sosyalizmin kurulması yoluna girmiştir. Laos'ta devrimin nihai zaferi, devrimci öncünün her türlü mücadele yöntemini doğru biçimde bütünleştirebilmesinin sonucu olmuştur. Ülkede ulusal-demokratik devrimin tamamlanması barışçı yöntemlerle, «kan dökülmeksizin» gerçekleştirilmiştir. Bunda Vietnam halkının bağımsızlık savaşının başarıya ulaşması ve bölgede güvenliğin pekişmesine yol açan sosyalist ülkelerin barış politikası önemli bir etken olmuştur. Laos'ta sosyalizme geçiş, kapitalist aşamanın ortadan kaldırılmasına, tarımda doğal, kapalı ekonomiden kurtarılmasına dayanacaktır. Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti Güney Doğu Asya'da barışın sağlam kalelerinden biri olarak büyük bir önem kazanmıştır.

Küba Komünist Partisi'nin Aralık 1975'teki 1. Kongresi'nin tamamlanmasından sonra, 1976 yılında yapılan seçimler ülkede sosyalist iktidarın güçlendirilmesi yolunda önemli bir adım olmuştur. Sosyalist Küba'nın Latin Amerika halkları üzerindeki etkisi giderek artmaktadır. Küba'nın diğer sosyalist ülkelerle sağlam ittifakı, ülke üzerindeki emperyalist ablukanın tam olarak kırılmasını sağlamıştır. 1958 yılına göre bugün, sosyalist Küba, elektrik enerjisinde 2,5 katı, petrol türevlerinde 1,6 katı, çelikte 10 katı, nikelde 2 katı, mekanik üretimde 3 katı, çimentoda 3 katı, traktörde 6 katı üretim düzeyine ulaşmıştır. Sosyalist Küba'nın bağlantısız ülkeler hareketi içinde rolü de giderek artmaktadır. Kolombo Konferansı'nda Küba'yı temsil eden F. Castro'nun tezlerine gösterilen ilgi bunun kanıtıdır.

Faşizmin yıkılmasından bu yana sanayi üretimini 30 kat yükselten **Romanya** da hızlı bir tempoyla gelişmesini sürdürmektedir. Romanya Komünist Partisi'nin Kasım 1974'te yapılan 11. Kongresi'nde, sosyalizmin maddi ve teknik temelinin hızlı gelişimini sağlama görevinin, içinde bulunulan 1976-1981 ve onu izleyecek 1981-1990 dönemlerindeki temel görevi oluşturacağı belirtilmiştir 1971-75 plan döneminde, ülkede üretim araçları üretiminin yıllık ortalama artış hızı % 18,6'ya ulaşmıştı. Gerçek ücretlerde ise % 23'lük artış gerçekleştirilmişti. 1990 yılında ise ulusal gelirin 1975'e göre 3,5 kat, iş üretkenliğinin ise 2,5 kat artırılması öngörülmektedir. 1976-80 döneminde de gerçek ücretlerde yine % 20'nin üstünde bir artış planlanmaktadır. Bu dönemde bilimsel ve teknik gelişmelerin ekonomik gelişmeye yansıtılmasına büyük önem verilmektedir Elektronik ve elektroteknik sanayii üretimi bu 5 yıllık dönemde 2-3 kat artırılacaktır. RKP'nin 11. Kongresinde, KEYK içindeki sosyalist ekonomik bütünleşmenin tarihsel önemi vurgulanmıştır. SBKF ve RKP Genel Sekreterleri arasındaki son görüşmeler, Varşova Antlaşması Politik Danışma Komitesi'nin Bükreş'te yapılan son toplantısı, sosyalist ülkeler arası politik işbirliğinin geliştirilmesinin belirgin örnekleri olmuştur.

Bilimsel sosyalist partilerinin öncülüğündeki tüm sosyalist ülkeler, sosyalizmin kuruluşun sorunlarına yaratıcı biçimde yaklaşarak tarihsel öncülüklerini yerine getirmektedirler. Bilimsel sosyalist partiler için, sosyalizmin belirleyici yanının, **çelişkilerden arınmış olmasında değil, bu çelişkilerin toplumsal rejimin sarsılmasına ya da zayıflamasına yol**

açmamasında olduğunun saptanması büyük önem taşımaktadır. Çelişkileri gizleyip küllenmesine çalışmak yerine, ortaya çıkmalarını ve üzerlerine yürünmesini kolaylaştıran bir anlayış, bilimsel sosyalist partilere özgüdür. Örneğin **Macarlstan Sosyalist İşçi Partisi,** 1975 yılının Mart ayında tamamladığı kongresinde, partinin, sosyalist gelişme sırasında ortaya çıkan çelişkileri «anlamsız» ya da düşmanların manevralarının ürünü olarak gören görüşleri, ya da sosyalizmin deformasyonu olarak değerlendiren sapmaları reddettiğini belirtmiştir. MSİP'nin, 1956 yılından sonra, bilimsel sosyalist çelişki teorisini, daha önce yapılan yanlış yorumlardan kurtararak doğru temellerine oturttuğu vurgulanmaktadır.

Yine örneğin sosyalist **Polonya,** gelişmiş bir sosyalist toplumun kuruluşuna doğru bilimsel rotada yürüyüşünü sürdürürken, önemli sorunların çözümüne yönelmiştir. Polonya Birleşik İşçi Partisi'nin (PBİP) Aralık 1975'teki 7. Kongresi'nde, toplumsal ve ekonomik koşulların gerektirdiği biçimde fiyatların düzenleneceği açıklanmıştı. Polonya tarımının % 80'inin yeterince mekanize olmamış birkaç hektarlık küçük birimlerde sürdürülmesi, bu yapıdaki tarımsal üretimin desteklenmesi amacıyla tarım ürünlerinin alım fiyatlarında geçtiğimiz yıllarda büyük artışların yapılmasını gerektirmiştir. Yine son 5 yılda ücretlerin ortalama % 40 oranında artırılması, gıda maddeleri talebinin, karşılanması zor olacak biçimde yükselmesine neden olmuştur. Daha başka nedenler ve 1974-75 yılı rekoltelerinin beklenen düzeye ulaşmaması, Polonya'da önemli fiyat düzenlemelerini zorunlu kılmıştır. Ancak hükümet tarafından önerilen fiyat düzenlemelerinin, sendikalar ve kitle örgütleriyle yapılan danışmalardan sonra gözden geçirilmesi gerekli olmuştur. Bu danışmalar sırasında ve sonrasında işçi yığınlarının ve tüm halkın Parti'nin politikasına gösterdiği destek, yapılan görüş alış verişinin verimli biçimde tamamlanmasını sağlamıştır. 2 Temmuz'da yapılan bir fabrika mitinginde konuşan Parti Genel Sekreteri E. Gierek, «emekçilerin görüşlerinin, kavrayışlarının ve deneylerinin gereğince dikkate alınmasının Parti'nin 6. ve 7. kongrelerinin başlıca özellikleri olduğunu» belirtmiştir. Diğer yandan Parti'ye katılan köylü yurttaşların oranının artırılmasına büyük dikkat gösterilmektedir. 1971 yılında % 9,5 olan köylü parti üyesi oranı, 1975 yılının ilk üç ayındaki yeni üyeler arasında % 13,4'e ulaşmıştır. Partinin yönetici rolünün geliştirilmesi ve sosyalist toplumun bilimsel yönetimi, PBİP'nin faaliyetinde merkezi bir yer tutmaktadır.

Dünya sosyalist sisteminin çağımızdaki olaylara yaptığı büyük etkinin temellerinden biri de, sosyalist enternasyonalizm ve sosyalizmin kazanımlarının uluslararasılaştırılması temelindeki sosyalist ekonomik bütünleşmedir. KEYK'nin 7-9 Temmuz 1976'da Berlin'de yapılan XXX. Oturumu, sosyalist ekonomik bütünleşme sürecinde yeni bir aşamaya ulaşıldığının göstergesi olmuştur. Sosyalist ekonomik bütünleşme, yalnız sosyalist ülkelerdeki kuruluşun güçlenmesini sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda tüm dünyada eşitliğe ve demokrasiye dayanan bir uluslararası ekonomik ilişkiler düzeninin oluşmasında belirleyici katkıyı yapmaktadır.

Sosyalist ekonomik bütünleşmede girilen yeni aşamanın belirgin niteliği, sosyalist ülkeler arasındaki gelişme düzeyinin eşitlenmesi ile ulusal ekonomilerin ekinlik ve uzmanlaşmasının elele gitmesi için gerekli koşulların olgunlaşmakta olmasıdır. Bu olgu, ekonomik bütünleşmeye yeni bir hız kazandırmaktadır. Geçmişte, tarihsel nedenlerle geri kalmış sektörlerin öncelikli gelişimine birinci planda yer verilmesinin, üretimin optimal yapısının korunması sorunu bir ölçüde geriye ittiği belirtilmektedir. Bu, ekonomik politikaların bir ihmali değil, yaşanan dönemin nesnel durumunun bir yansıması olmuştur. Sosyalist ülkelerin gelişme düzeylerinin eşitlenmesi görevinin hızla yerine getirilmesinin tek yolu bu olmuştur. Bugün ise, bu görevin büyük ölçüde başarılması nedeniyle,

ulusal ekonomilerin etkenlik ve uzmanlığının güçlendirilmesi, daha ileri eşitlenmenin koşullarından biri haline gelmiştir. Ulusal gelirde sanayinin payının artışı, görevin başarıldığının bir göstergesidir. Ulusal gelirdeki sanayi payı, 1950-74 arasında, Bulgaristan'da % 43,4'ten 61,2'ye; Romanya'da % 49,6'dan 66,2'ye; Moğolistan'da % 11,3'ten 30,3'e; Polonya'da 45'ten 64,2'ye ulaşmıştır. Sanayi ürünlerinin ihracatta tuttuğu pay da artış içindedir. Bu pay, 1950-1973 arasında, Bulgaristan'da % 3,7'den 55,3'e; Macaristan'da % 0,9' dan 11,5'e; Polonya'da % 20'den 63'e, Romanya'da % 11,6'dan 53,8'e; Çekoslavakya'da % 57,7'den 74,4'e yükselmiştir. Öte yandan sosyalist ekonomik bütünleşme içinde yer alan ülkelerin ekonomik sektörleri ve kurumları arasında doğrudan bağlar sisteminin oluşturulması son yıllarda hız kazanmıştır. Böylelikle milyonlarca emekçi, sosyalist ülkelerin ilkeler ve hedeflerdeki birliğinin bilincine varmakta, kitlelerde, halklar ve ülkeler arasındaki dostluk bağlarının sıkılaştırılmasına destek olacak bir tutum gelişmekte, ortak çalışma içinde bir şevk duygusu doğmaktadır.

Sosyalist ekonomilerin dış etkilerden korunması için alınan önlemler gereksiz hale gelmemişse de, ekenomik entegrasyonun sağladığı yararlarla hızlı bir gelişme gösteren bu ekonomilerin rekabet gücü sürekli artmaktadır.

Sosyalist ülkeler arasındaki politik işbirliği, sosyalist sistemin dünyamız üzerinde yaptığı etkinin en önemli koşullarından biridir. 26 Ocak'ta Varşova'da Bulgaristan, Çekoslavakya, ADC, Macarlstan, Moğolistan, Küba, Polonya, Romanya ve SSCB komünist ve işçi partilerinin Merkez Komitesi sekreterlerinin yaptığı uluslararası ve ideolojik konulara ayrılan toplantı bu açıdan önemli olmuştur. Ayrıca SSCB ve Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti arasındaki üst düzeydeki son temaslar, sosyalist ülkeler arasındaki politik işbirliğinin güçlenme yolunda olduğunun en son kanıtıdır. Sosyalist toplumun etkinliğinin her alanda artması, sosyalist ülkeler arasındaki işbirliğinin yaratıcı etkisinin kanıtlanması, uluslararası ortamın yumuşaması, sosyalist ülkeler arasındaki daha ileri ilişkilerin ve sosyalist enternasyonalizmin sıkılaşması yönünde etkileyen faktörler arasındadır. Emperyalizmin sosyalist ülkeler arasına ayrılıklar sokma ve çelişkiler yaratma politikası, bu koşullarda etkinliğini yitirmektedir. Sovyet-Yugoslav ilişkilerinin gelişmesi, sosyalist ülkelere, özellikle SSCB'ne atfedilen uydurma «emel»lerin ne kadar gerçeklere aykırı olduğunu çarpıcı biçimde kanıtlamıştır. SSCB'nin Yugoslavya'ya müdahale hazırlığı içinde bulunduğu yalanları, ABD Başkanlık seçimlerinin anti-komünist yarışının bayraklarından biri olmuştu. Bu yalanların temel amacının, sosyalist ülkelerin içişlerine karışmak olduğu artık apaçık ortadadır. **Öte yandan sosyalist ülkeler arasındaki işbirliği ve dayanışmanın güçlenmesine yardım eden faktörler, aynı zamanda, bütün sosyalist ülkelerdeki sosyo-politik süreçlerin açıklık kazanmasına, varolan ve bazıları oldukça önemli olan sorunların çözümünde olumlu unsurların ortaya çıkmasına katkıda bulunacaktır.**

Sosyalist ülkelerin savunma politikalarının uyum haline getirilmesi de, dünyada barış ve güvenlik ortamının gelişmesine katkıda bulunan faktörler arasındadır. Varşova Antlaşması Politik Danışma Komitesi'nin 1976 Kasım'ında tamamlanan toplantısı, bu gerçeğin kanıtlamasına yardımcı olmuştur. Toplantıda, Dışişleri Bakanlarından oluşan bir komitenin ve bir koordinasyon sekreteryasının kurulmasının kararlaştırılması, ilerki bölümlerde yeniden belirtileceği gibi uluslararası ilişkilerin bugünkü durumunda Varşova Antlaşması'nın politik inisiyatifinin güçlendirilmesi gereğinin saptandığını göstermektedir. Sosyalist ülkeler, dünyanın karşıt askeri bloklara bölünüşüne son verme konusundaki kararlılıklarını korumakta ve bunu her vesileyle belli etmektedirler. Emperyalizmin saldırı potansiyelini artırmaktan vazgeçmemesi, Varşova Antlaşması'nın bir savunma örgütü olarak varlığını hâlâ kaçınılmaz kılmaktadır.

1976 yılında **Çin Halk Cumhuriyeti**'nde önemli politik ve toplumsal gelişmeler olmuştur. Ülkenin iki etkin yöneticisi Çu En-Lay ve Mao Tse-Tung'un ölümleri, ülkedeki dışa tam yansımayan çelişkilerin daha çok su yüzüne çıkmasına ve derinleşmesine vesile olmuştur. Ancak bu çelişkiler ve politik istikrarsızlık, ülke ve parti yönetiminde etkin olan ideolojik ve politik çizginin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Ülkedeki derin bunalım, özünde maoizmin düştüğü bunalımın bir yansımasıdır ve ne kadar yapay dengelerle geçiştirilmeye çalışılırsa çalışılsın, ortadan kaldırılması mümkün değildir. Bu bunalım, bilimsel sosyalizm çizgisinden ve enternasyonalizmden sapmanın, SSCB'ne, uluslararası işçi sınıfı hareketine ve dünya devrimci sürecine karşı düşmanca bir tutum izlemenin, emperyalizmle uzlaşan gerici bir politika tutturmanın ve ülke içinde sosyalizmin kazanımlarını terkedip sosyalizmin kuruluşunu çarpıtmanın doğal sonucudur. Parti'nin toplumdaki yönetici rolünü ortadan kaldırmayı ve serüvenci bir grubun milliyetçi amaçlarının aracı haline getirmeye dayanan maocu politika, Parti'de birbirine diş bileyen düşman grupların etkin olmasına yol açmıştır. İçerde ve dışarda uygulanan politikanın açmazları, çelişkileri derinleştirmekte, bu gruplar arasındaki mücadele de gitgide daha sert biçimler almaktadır. Gruplararası mücadele, sosyalist iktidarın ilkeleriyle taban tabana karşıt bir biçimde, politikada silahlı kuvvetlerin belirleyici bir yer almasına da neden olmuştur. Görünen odur ki, ülkenin sokulduğu açmazda birinci derecede rol oynayan grupların diğerleri tarafından tasfiyesi öncelik almaktadır. İlkesiz grupların mücadelesinin kalıcı bir çözüme yol açmayacağı ise açıktır. Ne var ki, dünyadaki bugünkü gelişmeler ortamında, sosyalist sistemin ve dünya devrimci sürecinin artan etkinliği karşısında, sosyalist sisteme düşman, gerici bir politikanın uzun süre yaşama olanağı kalmamıştır. Bunun belirtileri, dış politika alanında yer yer görülmeye bile başlanmıştır. Başta SSCB olmak üzere diğer sosyalist ülkeler, aradaki ayrılıkların keskinleşmemesi, Çin yönetiminin bugüne kadar uyguladığı provokatif çizginin ilişkilerin yeniden düzeltilmesine gölge düşürücü hale gelmesinin önlenmesi yönünde tutarlı bir politika içindedirler. ÇHC ile diğer sosyalist ülkeler arasındaki ilişkilerin yeniden sosyalist enternasyonalizm temeline oturtulması amacını üstün tutmaktadırlar. Sıksık belirtildiği gibi, bundan sonraki gelişmelerde, ÇHC'ndeki oluşumlar belirleyici olacaktır. Sosyalizmin kuruluşundaki bütün saptırmalara rağmen, sanayileşme sürecinin, ülkedeki işçi sınıfını nicel ve nitel olarak güçlendirdiği bilinmektedir. Bunun da ötesinde ÇKP'ni uzun yıllar bilimsel ve enternasyonalist rotasında tutan unsurlar silinip gitmemiştir. Ülkedeki alt üst oluşlar kitleler üzerinde yaygın bir ideolojik pasiflik doğurmuştur ama, ülkedeki bilimsel sosyalist unsurların ve Çin işçi sınıfının sosyalist birikiminin, Parti ve ülke yönetimine ağırlığını koyması kaçınılmazdır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin proleter enternasyonalizmine dayanan bir çizgiye yeniden oturmasının, **bütün uluslararası işçi sınıfı hareketinin** güçlenmesine katkısı olacaktır.

Maocu çizginin sosyalist sisteme verdiği zarar yalnız ÇHC'nin ve ÇKP'nin konumuyla da sınırlı değildir. **Arnavutluk Emek Partisi** de maceracı, sübjektivizme dayanan antisovyet politikasını sürdürmektedir. Parti'nin son kongresi bu gerçeği yeniden ortaya koymuştur. Ancak ÇHC'ndeki gelişmelerin ülke yöneticilerini belirsizliğe ittiğini gösteren kanıtlar mevcuttur.

Emperyalizmin bütün manevralarına ve bölücü eğilimlerin faaliyetine rağmen dünya sosyalist sisteminin her yönden güçlenmesi, tarihin çarkının kaçınılmaz olarak sosyalizmden yana döndüğünü gösteren en somut kanıttır. Dünya devrimci sürecinin güçlenmesine belirleyici etkide bulunan sosyalist sistemin gelişmesi, dünya devrimci sürecinin derinleşmesiyle gitgide daha ileri boyutlara ulaşmaktadır.

2. EMPERYALİST - KAPİTALİST SİSTEM

Sosyalist sistemin düzenli ve kararlı gelişmesi karşısında kapitalist dünya sistemi derin bir bunalım içindedir. Bunalım kapitalist toplum yapısının tüm alanlarını kapsamaktadır. Kapitalizmin genel bunalımı derinleşmektedir. İki toplum sistemi arasındaki yarışmanın kaderini, bu sistemlerden birinin (kapitalizmin) uzlaşmaz çelişkileri barındırması, diğerinin (sosyalizmin) ise toplumsal gelişmenin önündeki sömürücü sınıf engellerini ortadan kaldırmış olması belirlemektedir. Kapitalizmin genel bunalımının tüm toplum alanlarını daha çok içine alması, kapitalizmi, bir toplum sistemi olarak insanlığın önünde gitgide daha çok yargılanan bir duruma düşürmektedir. Bunalımın ekonomiden politikaya, kültüre kadar bütün alanlarda yaygınlaşıp derinleşmesi, toplumun devrimci yoldan yeniden kurulmasının zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bunalım işçi ve emekçi kitleleri olduğu kadar, tekelci sermayenin egemenliği altında ezilen orta tabakaları, aydınları toplumun devrimci dönüşüm perspektifine yaklaştırmaktadır. Tekelci olmayan sermaye kesimleri ile tekelci burjuvazi arasındaki çelişkiler keskinleşmekte, kapitalist toplumun görünürdeki temele inmeyen «reformlarla» düzeltilmesi olanakları gitgide ortadan kalkmaktadır. İşçi sınıfının toplumdaki öncü rolü ispatlanmaktadır.

Kapitalizmin insan toplumunun temel gereksinimleriyle çatışma içinde olduğu, 1970' lerde bu dünya sisteminin içine girdiği ağır ekonomik bunalımla bir kere daha kanıtlanmıştır.

1970'lerin ekonomik bunalımı, kapitalizmin genel bunalımının derinleşmesini etkileyen unsurlar arasına girmiştir. Toplumun maddi ve beşeri kaynaklarının astronomik ölçülerde israfı, toplumun yaratıcı gücünün değerlendirilememesi, bu bunalımın süresince en ileri boyutlara ulaşmıştır. 1976 yılı içinde ileri kapitalist ülkelerde üretim kapasitesinin ancak % 70-85 oranlarında kullanılabilmesi, bu israfın somut örneklerinden biridir. Bu oran 1973'deki düzeyinden ve daha önceki bunalımlardan da düşük bir orandır.

Burjuva ideolojisi kapitalizmin bunalımlarını yalnızca ekonomik dalgalanmalarla açıklamaya çalışır. Bilimsel sosyalist teori ise, ekonomik dalgalanmaların önemini reddetmeksizin, bu dalgalanmaların sistemin temel çelişkisiyle bağını ortaya çıkarmaya, kapitalizmin toplumsal ve politik çerçevesiyle bütünleştirmeye girişmiştir. Kapitalizmin genel bunalımının gelişiminin bütün kesitlerinde bu bunalımda, ekonomik (konjonktürel) öğelerle politik, yapısal öğeler diyalektik bir bütün içinde örülü olmuşlardır. Ancak bunalımın derinleşmesiyle birlikte yapısal öğelerin konjonktürel öğelere daha çok ağır bastığı görülmektedir. Diğer yandan yapısal çelişkilerin derinleşmesi, ekonomik dalgalanmaların etkisini ağırlaştırmaktadır. Ekonomik dalgalanmalar kapitalist toplumda daha derin yaralar açmakta, yapısal çelişkilerin bir kere daha derinleşmesine neden olmaktadır.

TEKELCİ DEVLET KAPİTALİZMİNİN ÇELİŞKİLERİ DERİNLEŞİYOR

Bilindiği gibi, kapitalizmin ekonomik dalgalanmaları, üretim fazlası, yani artık-değerin sermayeye geri dönmemesi nedeniyle sermayenin bir bölümünün değerden kaybetmesi olgusuyla tanımlanır. Bu da, işçi ve emekçi sınıfların gerçek gelirlerinin bir bölümünün sermaye birikimine aktarılmasıyla çözülmeye çalışılır: Parasal ve gerçek gelirler düşer, işsiz kitleleri gitgide açlığa mahkûm edilir. Ancak kapitalist gelişmenin temel eğilimi, bunun da ötesinde, sermayenin organik bileşiminin yükselmesi ve kâr oranının düşmesidir. Bu genel eğilimin etkisinin zayıflatılması amacıyla tekellerle devlet bütünleşmiş, devletin ekonomiye doğrudan müdahalesi kurumlaşmış, 1930 bunalımından sonra tekelci devlet kapitalizmi bütün ileri kapitalist dünyada hükmüne ulaşmıştır. Temelde, tekellerle, sınıf olarak burjuvazinin çıkarlarını kollayan devletin, işçi ve emekçi sınıfların sömürü-

sünün yoğunlaştırılması amacıyla bütünleşmesini somutlayan tekelci devlet kapitalizmi, Keynes'çi iktisat teorisiyle ideolojik bir temele de oturtulmuştur. Enflasyon dönemlerinde yatırım ve tüketim harcamalarının arttırılması, fiyat düşmelerinde ise kısılması temeline dayanan bu teori, son yıllarda etkinliğini yitirmiştir. Bu gelişme, tekelci devlet kapitalizminin içinde barındırdığı çelişkilerin keskinleşmesi sonucudur. Kapitalizmin genel bunalımının derinleşmesiyle, yapısal çelişkiler ekonomik dalgalanmalardan daha belirleyici bir rol kazanmışlardır. Uzunca bir dönem tekelci devlet kapitalizmi uygulaması içinde ekonomik dalgalanmaların etkisi zayıflatılabilmişken, şimdi aksi olmaktadır. Dolayısıyla son bunalım tekelci devlet kapitalizminin de bunalımı olarak ortaya çıkmaktadır. Tekelci devlet kapitalizminin bunalımı, sermayenin aşırı birikimi bunalımıyla içiçe geçerek kapitalizmin temel çelişkisini derinleştirmektedir. Tekelci devlet kapitalizminin bunalımı, tekellere karşı mücadelede, anti-tekelci güçlerin geniş bir birliğinin oluşturulmasında yeni perspektifler doğurmaktadır. Tekelci devlet kapitalizmi düzenlemesi, günümüzde kapitalizmin içine düştüğü aşırı sermaye birikimi bunalımının sorunlarına çözüm bulmakta etkisiz kalmaktadır. Sermayenin aşırı birikimi, sermayenin organik bileşiminin yükselmesinin neden olduğu düşük kâr oranlarının, birikimi sağlamakta güçsüz kalmasından kaynaklanmaktadır. İçinde bulunulan koşulların olanaklaştırdığı emek sömürüsüyle elde edilebilecek kâr oranı, sermayenin bütün kitlesinin yatırımını teşvik edici ölçüde olmamaktadır. Özellikle devlet işletmelerinde, özel kesim küçük ve orta işletmelerinde, ayrıca karşılığı ödenmeden işletilen (posta çekleri vb.) sermayede düşük kârla ve zararla çalışma görülmektedir. Bunun da ötesinde küçük ve orta işletmelerin yasal yollardan iflası, bazı atölyelerin kapatılması ve sermaye mallarının yok edilmesine de rastlanmaktadır. Bu şekilde, aşırılığından söz edilen sermayenin bir bölümünün yıpratılması ya da kaybı gerçekleşmektedir. «...özellikle, belirgin gelişmeler sırasında, rekabet, ömrü bitmemiş bazı eski ekipmanın yenileriyle değiştirilmelerini zorunlu kılar. Bu vaktinden önce, hem de büyük çapta yenileme daha çok ekonomik bunalımların ve diğer ağır sarsıntıların zorlamasıyla ortaya çıkar» (Karl Marx, Kapital, İngilizce, II. Cilt s. 170).

Tekelci devlet kapitalizminin iç çelişkileri, sermayenin aşırı birikimi bunalımına çözüm olarak sermayenin yıpratılması ya da kaybedilmesinden başka bir çözüm de getiremektedir. 1973'den beri sürmekte olan ekonomik bunalım, sermayenin aşırı birikiminin bütün özelliklerini taşımaktadır. Üretim teknolojisinde meydana gelen değişiklikler, kapitalizmin sosyalizmle rekabet çabası, sermayenin yıpranması ve yenilenmesi süresini giderek daha çok kısaltmaktadır. Bu sürenin kısalması, kendi hızına uygun uyum niteliğinin önemini artırmakta ve tekellerin «aşırı kâr» politikasını kamçılamaktadır. Böylece bir yanda fiyatların tırmanması ile, diğer yanda toplumsal sermayenin hızla değerden kaybetmesi sonucu işsizlik, birbirinin yanıbaşında olmaktadır. Kapitalist dünyayı saran, işsizlik artışları, hızlanan enflasyon, üretimin yavaşlaması ve düşmesi, iflasların ve birleşmelerin, dolayısıyla tekelleşmenin yoğunlaşması, hep bu bunalımın özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün hesaplamalarına göre, 1975 yılında sanayileşmiş 23 kapitalist ülkede 18 milyon işsiz bulunmaktaydı. İşsizlik sigortasından yararlanabilmek için başvuranların sayısı gibi dar bir tanımlamaya dayandırılan bu rakam, toplam işsiz sayısının çok altındadır. Bu düşük rakam kabul edilse bile, sözü edilen ülkelerdeki işsizlik oranının % 5 olduğu görülmektedir. Bu toplama, 1976 yılında örneğin İngiltere'de 450 bin, Fransa'da 110 bin ve İtalya'da 90 bin işsiz daha katılmıştır. Bugün Amerika'da 9 milyon 700 bin, Fransa'da 1 milyon 370 bin, İngiltere ve Almanya'da, 1 milyon 300 bin ve Japonya'da 1 milyon 500 bin işsiz vardır. İleri kapitalist ülkelerde ortalama işsizlik oranının % 5,5 düzeyine vardığı hesaplanmaktadır. Ve oranın 1977 de de artmasını sürdüreceği öngörülmektedir.

İşsizliğin artması, üretimde görülen duraklama ile birlikte gelişmektedir. 1976 yılı başında, geçici bir canlanmanın verdiği iyimserlikle, öngörülen ulusal gelir artış hızları yaklaşık olarak şöyleydi: ABD % 9, İngiltere % 5, Fransa % 9, Almanya % 6, İtalya % 8 ve Japonya % 13. Halbuki gerçekleşmeler şöyle olmuştur: ABD % 5, İngiltere % 0, Fransa % 3, Almanya % 5, İtalya % —1 ve Japonya % 8. Hem yıl başındaki rakamlarla sonundaki rakamlar arasında ortalama 6 puanlık bir düşme olması, hem de bunalımın şiddetini azaltacağı yolundaki umutların kaybolması nedeniyle 1977 yılı için bu ülkelerin öngördükleri hızlar da şöyle sıralanmaktadır: ABD % 4, İngiltere % 1, Fransa % 3 Almanya % 4, İtalya % 0 ve Japonya % 6. Bu da bunalımdan çıkış umudunun ne kadar sönük olduğunun kanıtıdır.

Öte yandan burjuva iktisat kuramına göre büyüme hızlarının bu kadar düşük ve işsizlik oranlarının bu kadar yüksek olduğu bir bunalım sırasında, hiç değilse fiyatların artış hızının yavaşlaması beklenirdi. Oysa, yukarda açıklandığı gibi, enflasyonla işsizliğin yanyana olması, sermaye birikimi sürecinin bugünkü özelliklerinin doğal sonucudur. Buna, uluslararası tekellerin faaliyeti ile tekelci devlet düzenlemesinin uyumsuzlukları eklenince, ulaşılan açmazın niteliği daha da açığa çıkmaktadır. «Stagflasyon» (durgunluk ve enflasyon) olarak adlandırılan ve burjuva iktisatçılarının açıklamasını bir türlü yapamadıkları, veya yapmaya yanaşmadıkları bu durumu, tekellerin aşırı sermaye birikimi hırsından daha iyi ne açıklayabilir? Kaldı ki fiyatları daha yüksek kâr elde etmek için arttırmak ve küçük ve orta boy işletmeleri, tarım işletmelerini iflasa zorlayarak ücretler üzerinde baskı yaratmak amacıyla işsizlerin sayısını arttırmak, tekellerin sürekli izledikleri bir yol olmuştur. Kapitalist ekonomilerin sağlıklı sayılabilecekleri zamanlarda bile ortalama % 3-5 arasında görülen fiyat artış hızları 1971-75 boyunca ortalama % 7-12 dolaylarında olmuştur. 1976 da ise daha da yükselmiştir; İngiltere'de % 19, İtalya'da % 15, Japonya'da % 10. Üretim artış hızı yavaşlarken enflasyon hızının artması, kapitalist ülkelerdeki genel bir eğilim haline gelmiştir. OECD ülkelerinde ulusal gelir artış hızı ve enflasyon oranı, dönemlere göre şöyle gelişmiştir: 1965-69 döneminde % 4,9 ve % 3,7; 1969-73 döneminde % 4,7 ve % 5,9; 1973-77 döneminde % 2,1 ve % 9,3.

KAPİTALİZMİN ASALAK NİTELİĞİ ÇARPICI BİÇİMLER ALIYOR

Bunalımın en ağır yükünü görüldüğü gibi gene emekçi kitleler çekmektedir. Bir yandan artan oranlarda işsiz kalırlarken, diğer yandan geçim koşulları görülmemiş bir şekilde güçleşmektedir. Fakat bunalım, tekeller tarafından küçük ve orta boy işletmelerin ufalanmasında da bir araç olarak kullanılmaktadır. Çoğunlukla iç pazara dayanan bu gibi işletmeler, tekellerin iç pazarın canlandırılması ve kasıtlı olarak ertelemeleriyle, ortadan kalkmaktadır. Ayrıca, bu şirketlerin tekelci gücü olmayışı nedeniyle, görece olarak bunların ürettiği malların fiyatlarındaki artış, tekellerden satın almak zorunda kaldıkları malların fiyatları kadar artmadığından iflaslara yol açmaktadır. Bu süreç, en erken ve en hızlı değer kaybeden tekelci olmayan sermayenin toplumsal üretimden çekilmesinden başka birşey değildir. Bu şekilde piyasadan silinen çoğu işletme tekeller tarafından yutularak, tekelleşmenin hızlanmasına araç olmaktadır.

Almanya'da 1974'de 8.000 iflas olayı görülmüşken bu sayı 1975 de 10.000'e çıktı Aynı yıl Japonya'da 12600 iflas oldu. 1976 yılının Mart ayındaki iflasların sayısı 1244'ken bu sayı Eylül ayı için 1288'e yükseldi. Amerika'da da iflaslar yaygın olarak görüldü. Özellikle perakendecilik dalında en büyük şirketlerin bile yasal yoldan iflas ettiklerini açıklamaları, birleşmelerin artmasıyla yanyana gitti. 1975'de 2300 birleşme olayı gerçekleşti. Japonya'da iki büyük tekel 1976 yılında birleşerek, Japonya'nın üçüncü en büyük tekelini oluşturdular. Amerika'nın büyük iki uçak yapım şirketi (Mc Donell Douglas ile Boeing)

bir Japon grubu ve Avrupalılardan oluşan diğer bir grupla birlikte yeni bir tekel kurma hazırlığına giriştiler. Almanya'daki en büyük üç banka faaliyetlerini artan bir şekilde uluslararasılaştırarak yabancı bankalarla kurdukları ortaklıklar yoluyla mali denetimlerini daha büyük ölçüde Almanya dışına taşırdılar.

Bunun da ötesinde, bugün sanayileşmiş kapitalist ülkeler arasında bazılarında diğerlerine göre sermayenin organik bileşiminin daha yüksek olması, tekellerin daha yüksek kâr peşinde koşmaları sonucu organik bileşimin yüksek olduğu yöne doğru yoğun bir sermaye akımına tanık olunmaktadır. Sermaye kaçışına tanık olan ülkeler, bu arada Büyük Britanya ve İtalya bunalımın içinde daha derinlere kaymaktadırlar. Bunun yanında durumları görece daha iyi olan ülkelerde de, örneğin Almanya ve Japonya'da tekeller iç pazarın canlanmasını engellemek ve dolayısıyla iç pazara bağlı olan orta ve küçük işletmeleri eritmek amacıyla, canlanmayı geciktirmek çabasındadırlar. Tekeller, canlanmayı ihracatla sınırlı tutarak yalnız durumlarını düzeltmekle yetinmemişler, aynı zamanda daha da kuvvetlendirmişlerdir. İhracatın bu şekilde gelişmesinin soğlanması ise devletin politikasına kalmıştır. Ulusal paralarının resmi kurunu sürekli olarak piyasa değerinden düşük tutarak Alman ve Japon mallarının daha ucuz olmasını, dolayısıyla ihracatın yükselmesini sağlamışlardır. Bunun için seferber edilen Merkez Bankaları, toplumsal fonları böylece çarçur ettiler.

Tekelci sermayenin aşırı birikiminin yarattığı sermaye yıpranması ve kaybından başka birşey olmayan bu süreç, üretici güçlerin israfıyla eş anlamlıdır. Tekelci devlet kapitalizmi bu süreci hızlandırmaktadır. İflaslar nedeniyle ortadan kalkan bu işletmelerin sunduğu gerekli mal ve hizmetlerin üretimi durmaktadır. Bugün, örneğin, İngiltere'nin içine düşmüş olduğu durumun boyutlarının günden güne büyümesi bir ölçüde de bundandır. Bu gibi işletmeler çoğunlukla işleme (ara malları) sanayiinde görüldüklerinden, ortadan kalkışları ekonominin diğer dallarına da yansımaktadır. Zaten İngiliz sermayesi artık içerdeki durumdan umudunu kesmiş olmasının sonucu yoğun bir şekilde diğer ülkelerde yatırım olanakları aramaktadır. Hükümet politikalarının da bu eğilimi destekler yönde gelişmesi tekelci devlet kapitalizminin açık bir görüntüsünü vermektedir.

Bunalım, aynı zamanda uluslararası para sistemindeki bunalımla ve uzun zamandır ucuz hammadde kaynağı olan geri kalmış ülkelerde anti-emperyalist hareketin güçlenmesiyle birlikte gelmiştir. Son dünya savaşından beri kesintili olarak süregelen ve ancak, Kore, Lübnan ve Vietnam savaşlarının çıkarılması ve kullanılmasıyla yürütebilen gelişmenin iç çelişkileri bu iki etkenle birleşerek yalnız daha da ağırlaşmıştır. Dolara dayalı uluslararası para sisteminin değiştirilmesi, son zamanlarda güçlenen Alman ve Japon paralarının güçlerinin kurumsallaştırılması gerekli olmuştur. Öte yandan dünya ekonomisinin petrole bağlılık derecesinin yükselmesinden yararlanan tekeller fiyatları arttırmışlardır. Bilindiği gibi her iki olay da olumsuz sonuçlar vermiş ve bunalımın sürmesine eş olarak, bunlarla ilgili kaos da henüz son bulmamıştır.

EMPERYALİST DEVLER ÇIKIŞ YOLU ARIYOR

II. Dünya Savaşından, savaşta büyük ölçüde yıkılan sermaye stoklarını yenilemek zorunda olarak çıkan Almanya ve Japonya'da devlet politikaları tekellerin hızla güçlendirilmesi çevresinde oluşturulmuştur. Geniş kredi olanakları, işçi haklarının yasal düzenlemelerle baskı altında tutulması girişimleri, yabancı işgücü ile de desteklenen ucuz maliyetler ve ihracatın hızla arttırılmasına yönelik DM ve çevresindeki spekülatif tutumlar semeresini vermiştir. Bu iki ekonomi görece olarak bunalımı kolay olarak atlatmaktalar. Tekelleşmenin en yoğun şekilde görüldüğü ülkelerin başında bunlar gelmektedir. Almanya'da 35 tekel bütün ekonomik faaliyeti denetler bir konuma varmıştır, Japonya'da ise to-

pu topu 6 tekelci grup ekonomlnin dörtte birini denetleme olanaklarına sahiptir. Artık bu iki ülke tekelleri uluslararası düzeyde tekelleşmenin ilk sıralarına yerleşecek güce erişmişlerdir.

Her iki ülkede de hükümetler 1973'den beri süren bunalıma çeşitli politikalarla yaklaşmış, bazan enflasyonu bazan da işsizliği sınırlamak girişimlerinde bulunmuşlardır. Her iki politikanın da, kısa zamanda geri tepmesi, ve enflasyon ve işsizliğin aynı anda artarak sürmesi, bu hükümetleri tekelleşmenin açıktan desteklenmesi politikasına götürmüştür. Bugün artık kredi olanaklarıyla, dış ticaret önlemleriyle yapılmakta olan bundan başka birşey değildir. Bu arada, özellikle Japonya'da tarımda ve ekonominin diğer kesimlerinde, ucuz işgücü sağlanması ve sürmesinde araç olan, ayrıca ekonomik bunalımları ilk aşamasında emerek tekellere yansımasını ertleme gibi işlevleri yüklenen küçük ve orta boy işletmeler, iflaslar ve birleşmeler yoluyla hızla yok olmaktadırlar..

Almanya, bunalımdan ve kendi göreli üstünlüğünden yararlanarak diğer kapitalist Avrupa ülkeleri üzerindeki ekonomik ve politik egemenliğini güçlendirme çabasındadır. Japon ekonomisi de Avrupa'da aynı amacın peşindedir. ABD'nin yanısıra bu iki ülke önümüzdeki yıllarda, kapitalist dünya piyasalarının bölüşümünde belli başlı rolü oynayacak olanlardır. Bu süreç diğer gerikalmış ülkelerin paylaşılmasını ve kendi bölgesinde «büyük güç» olma eğilimindeki ülkeler ekonomilerinin kapitalizmle bütünleştirilmelerini de içerecektir. Şimdiden bu niteliktekl ülkelerle, örneğin Brezilya, İran, Suudi Arabistan ile çeşitli anlaşmalar imzalanmaktadır.

Bu iki ülkenin yanında bunalım karşısında görece avantajları olan diğer bir ülke, Amerika'dır. ABD, bunalımı atlatmak için iç pazarının büyüklüğüne, teknoloji ve beceri tekelinin sürmesine, tekelci devlet kapitalizmi düzenlemesindeki esnekliğe, ülkenin Güney'inin yeniden imarının yaratacağı yeni iş imkanlarına ve Avrupa ekonomilerinin kendisine olan bağımlılıklarına güvenmektedir. Pazarının büyüklüğü ve teknolojisinin yeniliği bunalımın başından beri yeni bir uluslararası sermaye hareketine neden olmuştur. İtalyan ve İngiliz sermayesi başta olmak üzere 1976 yılında ABD'ye gelen yabancı sermaye 32 milyar dolara ulaşmıştır. Diğer kapitalist ülkeler sermaye hareketleri yanında, Amerika'ya ve pazarının büyüklüğüne ihracatlarını arttırma açısından da bakmaktadırlar. 1976'da Amerikan ihracatı yalnız % 4 artabilirken ithalatı % 37 dolaylarında artmıştır.

Küçük ve orta işletmelerin hayli yaygın olduğu ABD ekonomisinin, daha uzun süre bu ölçüde ithalata, iç piyasanın rolünün azaltılmasına devam etmesi olanaksızlaşmaktadır. Nitekim hükümet artık kendi iç pazarını canlandırıcı önlemler peşindedir. ABD, varolan politik egemenliğinden yararlanarak ve denetiminde tuttuğu uluslararası kuruluşları kullanarak, dolar çevresinde koruyucu bir şemsiyeyi 1975 yılı sonundan beri gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Fakat iç talepte görülen kısa süreli canlanmalar çok seyrek, bölgesel ve sektörel kalmaktadır. Güney'in son yıllarda görece olarak Kuzey'den daha hızlı gelişmesi 1976'da da sürmüştür. Alışılagelmiş işgücü göçü; becerisi düşük ve zenci nüfusun güneyden kuzeye, ve becerili beyaz nüfusun güneye akışı şeklindeydi. Bu giderek Güney'de beceri düzeyi yüksek ve bol işgücü arzı yaratmıştır. Bu olgu, iyi iklim koşulları, ucuz ve bol enerji kaynaklarına yakınlık gibi diğer olanaklarla birleşerek Güney'de sermayenin organik bileşiminin yükselmesini getirmiştir. Güney'in bu durumunun iç pazarın canlanmasına olanak vereceği umulmaktadır. İç pazar sorunlarının çözümüne öncelik vermeye yönelmiş olan Amerikan tekelci devlet kapitalizmi, Avrupa ekonomisinin yeniden düzenlenmesine katkılı olmaktan vazgeçmemişse de, bu iki tercih arasında yeni bir denge kurma çabasındadır. Avrupa kapitalizminin düzenlenmesini bir ölçüde F. Almanya ve Japonya'ya devretme eğilimi göze çarpmaktadır.

KAPİTALİST SİSTEMİN DENGESİZLİKLERİ AĞIRLAŞIYOR

Öte yandan son bunalım, emperyalist ülkeler arasında sermaye birikiminde görece geri kalan ekonomilerde sarsıntının daha büyük olmasına neden olmuştur. Uluslararası tekellerin faaliyeti, özellikle bu ekonomilerde sermaye hareketlerinin kontrol edilememesine yol açmıştır. Özellikle Büyük Britanya ve İtalya için bu durum geçerlidir. Bu gibi ülkelerde, tek güdüsü daha fazla kâr olan sermaye, ülkelerin içinde bulundukları bunalımın hafifletilmesinin gerektireceği şeklin tersine bir akış içinde, sermâyenin organik bileşiminin yüksek olduğu ekonomilere kaçmaktadır. Bu durum uluslararası düzeyde sermayenin aşırı birikimi ve yıpranması olgusunun vardığı düzeyi göstermekte ve bunalımın emperyalizm açısından çözümünün zorlaşmasına neden olmaktadır.

Büyük Britanya'da Londra'nın uluslararası bir mali merkez olma durumunu korumaya çabalayan hükümetler, sorumsuz bir şekilde, dışarıya sermaye yatırımlarını teşvik etmişler, buna karşılık ülkenin sanayi temelini, teknolojik yapısını geliştirmeye yanaşmamışlardır. Bunalımın temel özelliği, işleme (ara malları) sanayiinde gitgide hazırlanarak artan işsizliktir. Yalnız 1974-75 yıllarında bu sektörde 360 bin kişi daha işsiz kalmıştır. İşleme sanayinin aksaması, şimdiden kaçınılmaz olarak ekonominin diğer kesimlerine yansımaktadır.

İtalya'da ise ekonomik bunalımın en ağır koşullarda geçmesinin başlıca nedeni, ülkenin Batı Avrupa'daki en düşük nitelikli sermaye stokuna sahip olması ve tekelci sermayenin üretken olmayan, spekülatif alanlara akmakta yarış halinde olmasıdır. Öte yandan İtalyan sanayiinde geri bir teknoloji düzeyine sahip olan küçük ve orta boy işletmelerin oranı, bunalımın daha da yıkıcı sonuçlar doğurmasına neden olmuştur. Gerçekten İtalya'da 10-50 kişi çalıştıran işyerlerinde toplam 2.5 milyonun üstünde istihdam varken, 500 kişiden fazla çalıştıran işyerlerinde 1,5 milyona bile varılmamaktadır. Ayrıca 1960 yılından beri bir milyondan fazla tarım işletmesi ortadan kalkmıştır. Bunalımın bu gibi işletmeleri en ağır bir şekilde etkilemesi ve iflaslar nedeniyle, işsizlik diğer hiçbir sanayileşmiş ülkede görülmeyen oranlara varmıştır.

Kapitalist sistemin, İtalya ve Büyük Britanya gibi geride kalan, ayağı sürçen ekonomileri, tüm sistemin gelişmesini ve işleyişini olumsuz yönde etkilemektedirler. Şu anda diğerleri kadar ağır bir bunalım içinde olmasa da, aynı nitelikleri geri ekonomilerin diğerleriyle birlikte daha sıkı kontrol altına alınması, Avrupa'nın güçlü tekelci merkezlerinin denetimine sokulması istenmektedir. Kapitalist ülkeler arasındaki bu gelişme farklılıkları, kapitalist devletler arasındaki ilişkilerin de bunalıma düşmesine neden olmuştur. Bunalımın bugünkü aşamasında, sistemin bütününün, geride kalan ekonomilerin bunalımını kolayca hafifletme olanağı görülmemektedir. En güçlü kapitalist ülkelerde bunalıma çareler bulunsa ve canlanma görülse de, bunun diğer ekonomiler için bir çözüm olacağını varsaymak olanaksız gibidir. Bu da en azından kapitalist ülkeler arasındaki ilişkilerin bunalımını ağırlaştıracaktır. Lahey'de yapılan son AET zirvesinde hiçbir somut kararın alınamaması da bunun kanıtıdır.

1976 yılında, Avrupa'da ekonomik durumu ağırlaştıran bir başka gelişme özellikle Fransa'da çok ciddi sorunlar yaratmıştır. 1976'da dünyanın hemen bütün diğer bölgelerinde tarımsal üretim artar ve bu arada Sovyetler Birliği'nde rekor düzeylere ulaşırken, Avrupa ülkelerinde kuraklık nedeniyle tam tersi bir gelişme olmuştur. Tarımsal üretim başta İngiltere olmak üzere bütün Batı Avrupa ülkelerinde çok düşük düzeylerde gerçekleşmiştir. Tarıma bağımlılığı diğerlerinden daha fazla olan Fransa'da bu durum politik mücadelelerin daha da yoğunlaşmasına neden olmuştur. Tarımın bu yapısı, doğal olarak şimdiye kadar anlatılan bunalımın yoğunlaşması sonucunu getirecektir. Fakat bundan da önemlisi, ileri düzeyde sanayileşmiş ve tekelleşmiş olan kapitalist ülkelerin kendilerini ha-

va koşullarının tarımda yarattığı sonuçlardan kurtaramadığı kanıtlanmaktadır. Bu, tarımda küçük ve orta boy işletmelerin yaygın olmasından ve sermayenin yenilenmesi olanaklarının sınırlı bulunmasından ileri gelmektedir.

Kapitalist sistem bütün olarak ele alındığında ise, 1977 yılının bunalımın hafiflediği bir yıl olmayacağı görülmektedir. **Tersine 1977 yılında kapitalist dünyanın yeniden bir hızlı üretim düşüşüne sahne olabileceğini gösteren ciddi belirtiler vardır.** Bütün kapitalist ülkelerde, demirli metaller gibi sanayi için belirleyici olan bir ham maddeye yönelen talebin ve siparişlerin hızlı düşüşü bunlardan biridir. AET ülkelerinde bu mallara olan talep 1976 Eylül'ünde 1975'e göre üçte bir oranında düşmüştür. Böylece 1974 yılı düzeyinin yarısına inilmiş olmaktadır. ABD'de ve Japonya'da da çelik sanayiinin durumu son aylarda parlak görülmemektedir. Bir gösterge niteliğindeki New York ve Londra borsalarında 1976 yılının son aylarında çelik şirketlerinin durumunun görece bozulması, bu yöndeki bir başka kanıttır.

BUNALIM ASKERİLEŞMEYİ KÖRÜKLÜYOR

Bunalımın doğurduğu en önemli sonuçlardan biri de kapitalist-emperyalist sistemde silahlanmaya hız verilmesi ve askeri bütçelerin inanılmaz boyutlara vardırılması olmuştur. Gerek kapitalist dünyanın ve özellikle Avrupa piyasalarının paylaşılmasında Alman, Japon rekabetinin doğurduğu silahlanma, gerekse askeri-sınai işletmelerin en yeni sermayeyi kullanmaları nedeniyle yenilenen sermayenin bu kesime aktarılması güdüsü, bu alanda konulan uluslararası yasal sınırlamalarla «alay eden» bir hale dönüşmüştür. Hem Alman, hem de Japon silahlanması savaştan çıkarken konulan sınırlamalara karşın sürmektedir. Ayrıca; uluslararası nükleer tesis ve malzeme piyasasında, bir takım malzeme satışından, ihraç edilen ülkelerde nükleer tesislerin ve kapalı nükleer yakıt devrelerinin fiilen kurulmasına doğru bir geçiş görülmektedir. Nükleer silahların arttırılmaması anlaşmasına imza koyan ileri kapitalist ülkeler, bu anlaşmaların koyduğu sınırlamalardan kurtulmak amacıyla, anlaşmaya imza koymamış ülkelerde bu tesislerin kurulmasına önayak olmaktadırlar. Nükleer santrallerin kurulmasına öncülük eden ülkelerin, ihraç ettikleri ülkelerde santrallerin barışçı amaçlarla kullanılmasını sağlamaları ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın denetimine bağlanması önerilerine karşı, kapitalist devletler, tekellerin faaliyetlerinin sınırlanmaması için çeşitli özürler ileri sürmektedirler. Silahlanma, kapitalist-emperyalist ülkeler için sözü edilenler dışında başka işlevlere de sahiptir. Bunlar silahlanmanın politik yumuşamanın gelişmesinin önlenmesi, ulusal kurtuluş savaşı veren ülkelere karşı bir baskı aracı olması, sosyalist sistemin güçlenip genişlemesinin silah yoluyla durdurulabileceği gibi savının desteklenmesi ve bölgesel çatışmaların kışkırtılması açısından taşıdığı öneme ilişkin işlevlerdir. ABD'nin 1976 yılı bütçesi 60 milyar dolar açık verirken, aynı zamanda 112 milyar dolar ile tarihinin en yüksek askeri bütçesini yapması, Almanya'nın genel bütçesinin onda üçüne varan askeri bütçesine 1976'da 48 milyar mark ayırması, bunu bütçe açıklarının son on yılda 60 milyar marka varmasına karşın yapısı ve Japonya'nın savaştan beri en yüksek askeri bütçesine 5.682 milyar yen'le 1976'da ulaşması apaçık bu tür amaçları göstermektedir. Öte yandan, silah sanayiinin, yıpranan sermayenin hızla yenilenmesi konusunda en elverişli teknolojik yapıya sahip olması, emperyalist ülkelerin silahlanmaya verdikleri önemin köklü nedenlerinden biridir.

Bu gibi amaçlar ve çabalar yanında, tekelci sermayenin faaliyetleriyle tekelci devlet düzenlemesini yeniden bağdaştırma, uyumu kurma çabası içindeki tekeller ve burjuva iktidarları, bu amaçla, kapitalist ülkelerdeki ekonomik süreçleri ulusal ve uluslararası düzeylerde daha sıkı denetliyecek çözümler ve uygulamalar geliştirme girişimindedirler. Bu gibi girişimlerde etken olacak olanlar, kuşkusuz en güçlü emperyalist merkezlerdir.

TEKELCİ SERMAYE GERİCİ ÇÖZÜMLERE YÖNELİYOR

Son bunalımın emperyalizmin hareket olanaklarını daralttığı ortadadır. Tekelci devlet kapitalizminin bunalımı, kapitalizmin genel bunalımında yeni özelliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak, bunalımın ağır niteliği, kapitalizmin bunalım karşısında alabileceği bütün önlemlerin tükendiğini göstermemektedir. Kapitalizmin kendi kendine çökeceği, yerini bir evrim sonucunda sosyalizme bırakacağı görüşü, yığınları kapitalist toplumla uzlaşmaya davet etmek anlamına gelmektedir. Açıkça görüldüğü gibi, emperyalizm tekelci devlet kapitalizminin çelişkilerini yumuşatmaya çalışmaktadır. Tekellerle devlet arasındaki bütünleşmeyi, bazı düzenlemeler yoluyla, sermaye birikiminin yeni zorunluklarına uydurmaya çalışmaktadır. Ancak, tekelci devlet kapitalizminin bunalımının anti-tekelci mücadele için yeni perspektifler yarattığı da unutulmamalıdır. Kapitalizmin bunalımındaki yapısal temellerin konjonktürel sarsıntıları daha da ağırlaştırması, tekellerin reformcu önlemlerinin temelini ortadan kaldırmaktadır. Toplumun devrimci dönüşümünün, bunalımın da etkisiyle gitgide daha hızla harekete geçen güçlerin, öncü rolünü ispatladığı işçi sınıfının mücadelesi ile gerçekleşeceği hergün biraz daha aydınlığa çıkmaktadır.

Bunalımın derinleştirdiği çelişkiler siyasal düzeyde de ifadesini bulmaktadır. Bir yandan tekellere karşı mücadelede yeni dayanaklar ortaya çıkarken, diğer yandan tekeller ve tekelci devlet en gerici çözüm yollarına yöneltmektedirler. Bunalımın niteliği bunun temel nedenidir. Yukarda da belirtildiği gibi, kapitalizmin bütün ekonomik dalgalanmaları, tekelci sermayenin, işçi ve emekçi sınıfların yaşam koşullarını kötüleştirdiği, toplumsal sermayenin daha büyük bir bölümünü kendi kontrolüne aldığı saldırı dönemleri olagelmiştir. Aşırı üretimin en geri noktasından kâr oranının yeniden yükseldiği evreye geçiş, işçi ve emekçi sınıflar üzerindeki sömürünün yoğunlaştırılması ile elde edilebilmektedir. Tekelci devlet düzenlemesi etkin olduğu sürece, bu evreye geçiş, işçi ve emekçi sınıfların demokratik ve ekonomik taleplerine karşı konan belirli kısıtlamalarla mümkün olmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki konjonktürel gerilemeler, emperyalizmin bu dönemde bölgesel savaşların yaratılmasında insiyatifi elinde bulundurmasıyla da düzenlenebilmiştir. Bu dönemlerde bunalıma karşı «kısa süreli» politikalar etkin olabilmiştir. 1970'lerde girilen bunalımda, geleneksel tekelci devlet düzenlemelerinin iflâsı, tekelleri «uzun süreli» önlemlere yöneltmektedir. Diğer bir deyişle, işçi ve emekçi sınıfların durumunda bunalım süresinde meydana gelen kötleşme, ya da taleplerindeki belirli kısıtlamalar, sermaye birikiminin canlanmasına yeterli olmamaktadır. Bu talepleri uzun süre baskı altında tutacak, ara tabakaları ve tekelci olmayan sermayeyi tekellere sıkı sıkıya bağlayacak bir politika istenmektedir. Bunalımın derinleşmesi tekelci sermayeyi en gerici çözüm yollarına yöneltmektedir.

Hemen bütün ileri kapitalist ülkelerde tekelci burjuvazi ve onun iktidarı, işçi ve emekçi sınıflara böyle bir politikayı kabul ettirme çabasındadır. Bunun için başvurulan yöntemler ülkeden ülkeye ve siyasal kurumlar ile geleneklerin özelliklerine göre değişmektedir. Günümüzde tekelci burjuvazi, büyük sermaye, 1930'lardaki büyük bunalımın ertesinde olduğu gibi, faşizm ve savaş yoluyla, gitgide keskinleşen çelişkilere çözüm getirecek bir ortamı yaratamamaktadır. Halkların savaşa ve savaş politikasına karşı olan uyanıklığı, sosyalist sistemin barış politikası ve halkların anti-emperyalist mücadelesi böyle bir olasılığın karşısına büyük bir engel çıkarmaktadır. 1930 bunalımının ertesinde, keskinleşen çelişkilere faşizm ve savaş yoluyla bir çıkış arayan burjuvazi, demokratik güçlerin uluslararası düzeydeki bölünmesinden de yararlanabilmişti. Günümüzde ise uluslararası gerginliğin zayıflatılması ve anti-komünizmin gücünün kırılması demokratik güçlerin uluslararası düzeyde bölünmesi oyununu bozmaktadır.

SALDIRGAN NATO'NUN DİZGİNLERİ SIKILAŞTIRILMAK İSTENİYOR

Emperyalizm ve tekelci burjuvazi yine de demokratik güçlerin uluslararası ve ulusal birliğini bölmek için çeşitli araçlara başvurmaktadır. Bu araçların başında kuşkusuz saldırgan NATO bloku gelmektedir. NATO bloku soğuk savaşın bir aracı olduğu kadar NATO üyesi ülkeleri emperyalist-kapitalist sistem içinde tutmak, bu ülkeleri en güçlü emperyalist devletlere daha çok bağımlı hale getirmek, bu ülkelerdeki sınıf mücadelelerini geriletmek ve bu ülkeler halklarının demokratik dayanışmasının önüne geçmek için bir araçtır. Emperyalizm NATO'yu güçlendirmek ve NATO karargahlarını ve kurmaylarını en gerici çevrelerin emrine sokmak için elinden geleni yapmaktadır. NATO içinde ABD emperyalizminin baş müttefiki F. Alman emperyalizminin rolü arttırılmak istenmektedir. ABD emperyalizmi Almanya'nın yeniden nükleer silahlara sahip bir güç haline gelmesinin baş destekçisidir. Diğer NATO üyesi ülkeler F. Almanya'nın fiili üstünlüğünün gerçekleşmesini kabul etmek zorundadırlar. NATO içinde F. Alman üstünlüğüne direnebilecek tek devlet durumundaki Fransa'nın yönetici çevreleri de, özellikle Valery Giscard d'Estaing yönetiminde, ülkenin De Gaulle yönetimindeki ulusal bağımsızlığa özen gösteren politikasını adım adım terkederek B. Alman emperyalistleriyle işbirliğini pekiştirmektedirler. Fransız Plüton füzelerinin Fransa'dan alınarak F. Almanya'nın ADC sınırına yakın bir bölgesine yerleştirilmesine Giscard yönetiminin rıza göstermesi bu zincirin son halkası olmuştur. Bu tasarı henüz gerçekleşmemişse de, 1975 yılında başlayan tartışmaların 1976'da sessiz sedasız yürütülmesi, bu konuda Fransız yöneticilerinin Alman Emperyalistlerine tam taahhütte bulunduğunu göstermektedir. Böylelikle NATO'nun askerî kanadında yer almayan Fransa'nın nükleer gücünün NATO ile bütünleştirilmesi, ve Fransa'nın «fiilen» NATO'ya yeniden sokulması planlanmaktadır. Öte yandan, NATO üyesi ülkelerin silahlanmasının standartlaşması da F. Alman askeri-sınai komplekslerinin diğer NATO üyeleri arasındaki üstünlüğünü sağlamayı amaçlamaktadır. F. Almanya'daki emperyalist çevrelerin ülkeyi nükleer bir güç haline getirme çabaları bütün NATO'da nükleer silahlanmanın teşvik edilmesine, NATO'nun sosyalist ülkelere karşı nükleer silah tehdidini daha sık tekrarlamasına neden olmaktadır. NATO yöneticileri 1970 yılının ortalarından bu yana, NATO'nun, sosyalist ülkelere karşı nükleer silahları ilk kullanacak taraf olabileceğini açıklamaktadırlar. İlk olarak ABD yetkililerince yapılan ve daha sonra Fransa ve diğer ülkelerce tekrarlanan bu açıklamalar ile, Nixon döneminde ortaya atılan ve nükleer silahlardan önce konvansiyonel askeri kuvvetlerin kullanılmasıyla sosyalist ülkelerin «savaştan caydırılmasını» içeren «esnek mukabele» stratejisinin yerine «sınırlı nükleer savaş» stratejisinin yerleştirilmesine doğru ilerlenmektedir. Emperyalist ülkelerin sosyalist ülkelere karşı nükleer silah üstünlüğü elde etme çabaları, silahlanma yarışını arttırmaktadır. İleriki bölümlerde de görüleceği gibi, bu çabanın günümüzdeki temel nedenlerinden biri, yumuşamanın askeri alana da yayılmasının önlenmesi istenmesidir.

NATO yöneticileri, uluslararası gerginliği arttırarak kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadelelerini durdurmak politikasının yanısıra, NATO'yu üye ülkelerin içişlerine doğrudan doğruya müdahale etmek için açıkca kullanmaya çalışmaktadırlar. Başka ABD ve FAC olmak üzere, NATO'nun egemen güçleri, üye ülkelerde demokratik güçlerin gelişmesine karşı hükümetleri daha sert tedbirler almaya zorlamakta, bu ülkeleri tehdit altında tutmaktadırlar. 1975 ve 1976'da NATO Portekiz'in içişlerine açıkca müdahale etmiş, bu ülkede sağcı unsurların devlet organlarına egemen olmasına çalışmış, faşistlerin temizlenmesini önlemiş, sosyal-demokratlarla bilimsel sosyalistlerin birliğinin bozulmasında etkin olmuştur. Portekiz'deki Soares Hükümeti, NATO'ya, Azor adalarındaki üslerin kullanılması konusunda yeni ödünler vereceğe benzemektedir. Fakat Portekiz'de NATO'nun müdahalesinin en ağır biçimi, Komünist Partisi'nin hükümetten çıkarılması ve sokulmaması konusunda ortaya çıkmıştır. Franko rejiminin sallandığı ve «reformlar» yoluyla demokratikleşmenin en-

gellenmeye çalışıldığı İspanya'nın NATO içine alınmasıyla da tutucu güçlere destek sağlanmaya, özellikle komünistlerin muhtemel bir demokratik dönüşümde yer almamasına uğraşılmaktadır. NATO'nun askeri kanadından çekilmiş bulunan Yunanistan'ın da ikili anlaşmalar yoluyla yeniden bu bütünlüğe sokulmasına çalışılmasının altında da benzer amaçlar yatmaktadır. İtalya ve Fransa'da Komünist Partilerinin hükümete ortak olması NATO genel kurmaylarının en büyük kaygısı durumundadır. Komünist partilerinin hükümete katılmalarının engellenmesi amacı açıkça dile getirilmektedir. Bu istek, bu ülkelerin egemen sınıflarından çok daha fazla, NATO'nun egemen emperyalist çevrelerinin girişimiyle, ortaya çıkmaktadır. NATO'nun ABD ve F. Almanya'daki en gerici merkezleri, özellikle Fransa ve İtalya'da komünistlerin hükümetlere katılmaları halinde, NATO'nun emperyalist-kapitalist sistem üzerindeki kontrol olanağının felce uğrayacağını, NATO'yu silahlanmanın hazırlandırılması ve soğuk savaş ortamının yeniden yaratılması için kullanmanın olanaksızlaşacağını hesaplamaktadırlar. NATO'nun Kasım ayında Brüksel'de yapılan son toplantısında, üye ülkelerde komünistlerin hükümete katılması halinde paktın bütünlüğünün tehlikeye düşeceğinin gizlice kararlaştırılması, üye ülke halklarına savrulan son bir tehdit olmuştur. Bu çerçeve içinde Fransa'nın NATO ile askeri illşkilerinin sıkılaştırılması, Fransız egemen sınıflarının ülkenin demokratik güçlerine karşı uluslararası gericilikle ittifakının bir göstergesidir. Ne var ki, emperyalist, militarist çevrelerin bu tehditleri ve müdahaleleri NATO üyesi ülkeler halklarının tepkisini çekmekte, kitleler ulusal bağımsızlığın tehdit edilişi karşısında NATO'nun emperyalist niteliğini daha iyi kavramaktadırlar.

DEMOKRATİK GÜÇLERE KARŞI «DEVLETLER ÜSTÜ» İŞBİRLİĞİ

ABD, F. Almanya, Fransa, İngiltere ve Japonya yöneticilerinin 1976 yılı içinde Porto Riko'da yaptıkları toplantıda İtalya'da komünistlerin hükümete katılması halinde bu ülkeye karşı ekonomik tedbirler uygulanmasının kararlaştırmaları, kapitalist dünyada devletler üzerinde bir karar merkezinin oluşturulmasında en büyük emperyalist güçlerin başı çekmesi niyetini ortaya koymuştur. ABD başkanlık seçimlerini «yeni bir anlayış» sloganıyla kazanan Jimmy Carter ve yönetiminin, kapitalist dünyada bir «toparlanma»nın öncüsü misyonuyla yola çıkacağı anlaşılmaktadır.

Kapitalist Avrupa'da toplumsal gelişmelerin frenlenmesi için büyük sermaye çevrelerinin uluslararası işbirliğinin ve ortak politikasının oluşturulmasında, doğrudan oyla seçilmiş bir Avrupa Parlamentosu fikri önemli bir yer tutmaktadır. Ötedenberi tasarıları yapılan bu girişim, geçtiğimiz yıl içinde, A. Parlamentosunun 1978'de yapılacak doğrudan (tek dereceli) seçimle oluşturulmasının kararlaştırılmasıyla yeni bir aşamaya girmiştir. Düşürülen parlamento, bugünkü, üye ülkeler parlamentolarının gönderdiği temsilcilerden oluşan Avrupa Meclis'inden çok daha geniş yetkilere sahip olacak, üye ülkelerin iç sorunları hakkında, hükümetler üstünde bağlayıcı kararlar alabilecektir. Bu parlamentoda F. Almanya'dan seçilen parlamenterlerin belirleyici bir ağırlığı olacağı şimdiden anlaşılmaktadır. Öte yandan, Avrupa Parlamentosu tasarısının oluşturulması çalışmalarında, kendi ülkelerinin parlamentolarında önemli güçleri olabilen komünistlerin ağırlığının sınırlandırılması, İtalya ve Fransa gibi ülkelerdeki burjuva hükümetlerinin bilimsel sosyalistlerin etkinliğinden kurtarılması düşüncesi çok önemli bir yer tutmaktadır. Avrupa Parlamentosu'nun doğrudan oyla seçilerek, ulusal parlamentoların yetkilerinin bir bölümünü kendisinde toplaması tasarısı, Avrupa halklarının bağımsızlığına ve demokratik gelişmesine karşı sürülen yeni bir saldırıdır.

1975 yılı içinde imzalanan Helsinki Nihal Belgesi'nin başka devletlerin içişlerine karışmama konusunda getirdiği hükümden kurtulma çabasındaki emperyalist güçler, Avrupa halklarının bağımsızlık ve egemenlik haklarına karşı uygulamaya çalıştıkları planlarını, haklı göstermek için, Helsinki hükümlerinin, imzacı devletlerin kendi politik amaçlarından

vazgeçmesi sonucunu doğurmadığı demogojisini ileri sürmektedirler. Bu da, emperyalist Avrupa devletlerinin Helsinki Belgesi'nde ifadesini bulan ilkelerde ne kadar samimiyetsiz olduklarını, Avrupa'da «Güvenlik ve İşbirliği»ni ne ölçüde kendi dar çıkarları doğrultusunda yorumlamaya çalıştıklarını göstermektedir.

BURJUVAZİ DEMOKRATİK GÜÇLERİ KUŞATMAYA ÇABALIYOR

Tekelci sermayenin egemenliğini koruma çabasındaki emperyalist güçler, işçi ve emekçi sınıfların mücadelelerinin kaba baskı yöntemleriyle durdurulamayacağını bilmektedirler. Bu nedenle, işçi ve emekçi sınıfların ekonomik ve demokratik taleplerinin uzun süre baskı altında tutulması politikasını daha «ince» yöntemlerle uygulama çabasındadırlar. Bu amaçla yoğun bir ideolojik yanıltma kampanyası yürütülmektedir. Kitlelere, bunalımın gerçek sorumlusunun, işçi ve emekçi sınıfların aşırı hak talepleri, gelişme halindeki ülkelerin «sanayi toplumu»na karşı açtığı «savaş», daha önce uygulanan «liberal» politikalar, ve en önemlisi, bilimsel sosyalistlerin ve diğer ilerici güçlerin kitlelerde yarattığı aşırı umutlar ve sarhoşluk olduğu anlatılmaktadır. İşçi ve emekçi kitleler, tekelci devlet emrinde disipline girmeye, emperyalistlerin gelişmekte olan ülkelere karşı yürüttükleri gerçek savaşı onaylamaya, bilimsel sosyalist ve ilerici politik hareketleri desteklememeye çağrılmaktadırlar. Yığınların, kendi kaderlerinin kendi adlarına birkaç emperyalist güç tarafından kararlaştırılmasına boyun eğmeleri istenmektedir. Bu ideolojik kampanyada, Komünist Partilerin dışardan emir alan güçler olarak gösterilmesi, anti-komünizm, sosyalist ülkeler gerçeğinin karalanması, ulusal kurtuluş hareketlerinin kötülenmesi, her türlü toplumsal içerikli görüşün ya da programın reddedilmesi önemli bir yer tutmaktadır.

Bu politika birçok ülkede sağcı, hatta faşizan, koyu anit-komünist ve militarist burjuva politik hareketlerin güçlenmesine neden olmuştur. Bu gelişme, İsveç, F. Almanya, B. Britanya, Finlandiya vb. ülkelerde, sosyal demokrat iktidarların uyguladığı son derece sınırlı toplumsal reform politikasının bile tehlikeye girmesine yol açmıştır. Bunda sosyal demokrasinin sınıf uzlaşmacılığı politikasının iflasının da büyük payı vardır. İsveç'te sosyal demokrasinin iktidarı sona ermiş; F. Almanya'da sosyal demokratlar koalisyonu bile zor sürdürecek kadar zayıflamış; İngiltere'de İşçi Partisinin parlamentodaki gücü daha da azalmış ve yerel seçimlerde İşçi Partisi bir başarısızlığa uğramıştır. Finlandiya'da ve benzer bir kaç ülkede, burjuvazinin «ılımlı» diye tanınan büyük partilerinden aşırı sağcı kopmalar olmuş ve yeni partilerin tabanı genişlemiş, hükümetleri geriye çekme olanakları artmıştır. Bütün bu ülkelerde anti-komünist saldırılar yoğunlaşmakta, ilericiler çevresinde bir «karantina» yaratılmak istenmektedir.

Sağcı güçlerin işçi ve emekçi sınıfların demokratik kazanımlarına, burjuva demokrasisine karşı nasıl uzun dönemli bir saldırı planının içinde oldukları, F. Almanya'da son seçimlerde güçlenerek çıkan C.S.U. C.D.U. birliğinden, faşist Strauss'un C.S.U. partisinin ayrılarak, şu anda örgütlenmelerinin sınırı olan Bavyera bölgesini aşarak tüm ülkede örgütlenme kararlarında ilk adımı atmalarıyla ortaya çıkmıştır. Sosyal Demokrat Parti içindeki bir «sağ» kesimin daha kopmaya hazırlandığı haberleri, bu tabloyu tamamlamaktadır.

Bütün Avrupa çapında uluslararası emperyalizmin güçlerini ortak bir merkez çevresinde birleştirmeleri eğilimi ilk yankısını Avrupa'nın sağcı politik hareketlerinin birbirleriyle ilişkilerini sıkılaştırmaları ve bir üst örgüt etrafında bütünleşmelerinde gösterilmiştir. Avrupa'nın hristiyan demokrat ve diğer «sağ» partileri 1976 yılı içinde biraraya gelerek Avrupa Halk Partisi'ni kurmuşlardır. Sağ politik örgütler ve partiler vakit kaybetmeden, Avrupa'nın gelecekteki devletler üstü politik merkezlerinde, özellikle Avrupa Parlamentosunda belirleyici ağırlığa sahip olmanın hazırlığı içindedirler.

Bütün bu gelişmelere rağmen sağcı burjuva partilerinin ya da koalisyonlarının iktidarda olduğu ülkelerde ise, iktidarlar, politikalarına toplumsal, hatta «ilerici» bir görünüm verme çabasındadırlar. Bunun en dikkati çekici örneği Fransa'dır. Fransa'da sol birlik partilerinin iktidara geçmesi tehlikesiyle karşı karşıya olan Giscard yönetimi, politikasına ileri, sol'a alternatif olabilir bir görünüm vermek için «ileri liberalizm» sloganını ortaya atmıştır. Hatta bu yıl içinde, ekonomik bunalımın sorumlusu olarak gösterilen Jaques Chirac başbakanlıktan alınmış, yerine ekonomi «teknisyeni» diye tanıtılan Raymond Barre'ın başkanlığında bir hükümet kurulmuştur. Hükümetin politikasında ise hiçbir değişiklik olmamıştır. Giscard iktidarının bu «manevrası»nın amacı, yığınlardaki sola kayışı durdurmak, ulusal bağımsızlık yanlısı De Gaulle'cü tabanın iktidarın saflarından kopmasını önlemek ve mümkünse sol birlik içinde ayrılıklar yaratmaktır. Ne var ki, bu girişimlerin, iktidar koalisyonunda çelişkileri ortadan kaldırmadığı görülmektedir. J. Chirac'ın kendi partisini (Cumhuriyetçi Demokratlar) güçlendirme çabası bunun kanıtıdır. Yeni ABD Başkanı J. Carter da, partisinin bütün tabanının ve değişim isteyen seçmen kitlelerinin desteğini kazanmak için, parti içindeki sözde «sol» görünümlü Mondale'i kendisinin yardımcılığına getirmiştir.

Avrupa düzeyinde sağ'ın mevzilerini sürekli güçlendirmesine karşılık, Avrupa'daki emperyalist güçlerin politikalarını uyum içine sokma, yönlendirme ve kıtada kapitalizmin mevzilerini güçlendirmede ağırlıklı rolü Alman Sosyal Demokrasisi oynamaya devam etmektedir. Alman Sosyal Demokrasisi diğer Avrupa ülkelerinin içişlerine karışmada, silahlanmanın hızlandırılmasında gerici tedbirlerin savunulmasında başı çekmektedir. Alman Sosyal Demokrasisi Avrupa'daki sosyal demokrat hareketin gerici bir çizgiye çekilmesi, kapitalist sistemle bütünleştirilmesi, anti-komünist bir poltikaya sokulması yönündeki faaliyetini sürdürmektedir. Alman Sosyal Demokratlarının Portekiz Sosyalist Partisi'ne sağladığı destek, bu partinin komünistlerle işbirliğini reddederek onları hükümet dışında bırakmasına, NATO'nun gerici çevreleriyle işbirliğine girebilmesine yardımcı olmuştur. Alman Sosyal Demokrasisi İspanya'da da benzeri bir «hizaya getirme» çabası içindedir. Ancak bunda şimdilik başarılı olamamıştır. Alman Sosyal Demokrasisi, yalnız Avrupa'da değil dünyanın geri kalmış bölgelerinde de (örneğin Afrika'da, özellikle Senegal'de) sosyal demokrat nitelikteki hareketleri uluslararası emperyalizmle bütünleşme çizgisine çekmeye başlamıştır.

Ancak, kapitalizmin derinleşen bunalımı, Sosyal Demokrat hareketi, bütünleşme yönünde değil, bölünme, ayrılıkların derinleşmesi yönünde etkilemektedir. Kapitalizmin bunalımının derinleşmesi, sınıf uzlaşmacılığı politikası ile emperyalist sistemle bütünleşmiş ve gitgide bütünleşen sosyal demokrat örgütlerle; sağcı burjuva partilerinin iktidarda olduğu ülkelerde bunalımın ağır sonuçları karşısında tekellere karşı emekçi kitleleri ve orta tabakaların çıkarlarını savunmak zorunda kalan ve bu amaçla komünistlerle işbirliğine yanaşan sosyal demokrat hareketler arasındaki çelişkiyi arttırmaktadır. Sosyal demokrat partiler arasındaki ideolojik ayrışma derinleşmektedir. Bu ayrışmayı, ulusal düzeydeki özellikler de etkilemektedir. Bilimsel sosyalist partilerin güçlü olduğu ülkelerde, Sosyal Demokrat Partiler kitlelerin talepleri önünde daha tutarlı olma zorunda kalmaktadırlar. Avrupa'lı Sosyal Demokrat Partilerin Lizbon'da yaptıkları toplantıda Fransız Sosyalist Partisi Genel Sekreteri François Mitterand'ın komünistlerle işbirliği politikasını emekçilere karşı sorumluluklarının zorunlu sonucu olarak gördüklerini belirtmesi, sosyal demokrat hareket içindeki ayrılığın derinleştiğinin bir kanıtıdır. Portekiz'de Sosyalist Partl yönetiminin antikomünist çizgisi, partiyi bölünmenn eşiğine getirmiştir. Partinin «sol» kanadının temsilcilerinden Tarım Bakanı hükümetteki görevinden istifa etmiş, Ekim sonundakl parti kongresinde sol kanat temsilcileri yönetimden uzaklaştırılmışlardır. Öte yandan Japonya'da ise, ülke tarihinde ilk kez 1976 Nisan'ında Sosyalist Parti Başkanı Tomomi

Narita, Japonya Komünist Partisi Presidyum Başkanı Kenji Miyamoto ile görüşme masasına oturmuş ve «tek bir ilerici güçler cephesi» oluşturulması için görüşmelere başlanması kararlaştırılmıştır. Sosyal demokrat hareket içindeki bu farklılıkların derinleşmesi, sosyal demokrat ideolojinin kapitalizmin genel bunalımında düştüğü bunalımın bir yansımasından ibarettir.

PROLETER VE DEMOKRATİK HAREKET KUŞATMAYI YARIYOR

Bunalımın bedelini halk kitlelerine ödetmeyi, demokratik hareketi susturmayı amaçlayan tekelci sermaye ve iktidarları, en büyük darbesini halkın en örgütlü, bilinçli öncüsü olan işçi sınıfına, bu arada onun sendikal mücadelesine indirmeye çalışmaktadır. Tekelci sermaye, işçi sınıfının ekonomik mücadelesini ve sendikal hareketini zayıflatmak için, sendikal hareketi bölmeye, çeşitli sendikal örgütler arasındaki uyuşmazlıkları körüklemeye, sendikal hareketi sermayenin adamlarının ya da sınıf uzlaşmacısı politikacıların emrine sokmaya çalışmaktadır. F. Almanya'da, İngiltere'de Finlandiya'da Yunanistan'da, sınıf uzlaşmacılığının sendikal hareketteki tekeli güçlendirilmeye, sınıf sendikacılığının güçlenmesi engellenmeye, sendikalardaki bilimsel sosyalistlerin tasfiyesine çalışılmaktadır. Buna karşılık, sermayenin ve sınıf uzlaşmacılarının bütün engellerine rağmen, önemli kapitalist ülkelerde sendikal örgütlerin eylem birliği gerçekleşmektedir. Birçok ülkede, bu arada, özellikle İspanya'da, sendikal yönetimlere rağmen tabandaki işçiler, politik görüş ayrılıklarını bir kenara bırakarak tekellere ve faşizme karşı eylem birliğini başarmaktadırlar. Bu açıdan ileri kapitalist ülkelerde grevler dahil kitle hareketlerinin gelişimi de çarpıcıdır. Kitle hareketlerine katılanların sayısı 1973'te 45 milyondan, 1975'te 49 milyona yükselmiştir. Kitle hareketleri içinde grevlerin oranının % 36'dan % 40'a çıkması, işletme düzeyindeki çatışmaların yükseldiğini göstermektedir. 1975'te bir önceki yıla göre 1 milyon artmış olan Avrupa'daki grevci işçiler sayısı 1976 yılı sonunda rekor düzeye ulaşacağa benzemektedir.

1976 yılında kapitalist dünyadaki en ağır siyasal bunalımı yaşayan ülke kuşkusuz İtalya olmuştur. Tekelci devlet kapitalizminin, tekelleşmenin ilk evrelerinden beri tekelleşme ile içiçe geliştiği İtalya'da, tekelci devlet kapitalizminin evrensel bunalımı en erken ve en ağır biçimde ortaya çıkmıştır. Devletin ekonomiye katılımının % 50 oranına ulaştığı ülkede, ekonomik bunalım devlet aygıtını ve tüm toplumu bir anda sarmıştır. Öte yandan tekellerle devletin bütünleşmesi, devlet aygıtının da Hıristiyan Demokrat partiyle bütünleşmesi ile tamamlanmaktadır. Devlet-parti Hıristiyan demokrasi, sosyal yardımlaşmadan dine kadar bütün alanlarda da politik tekel oluşturmuştur. Bu toplumsal ve politik koşullarda, tekellerle toplumun ezici çoğunluğu arasındaki çelişki ve mücadele, ağır bir politik bunalım olarak ifadesini bulmaktadır. Diğer burjuva partilerinin ve Sosyalist Parti'nin, uzun yıllar, sadece Hıristiyan demokrat iktidar tekelinin sürdürülmesinin birer figüranı olarak işlev görmüş olmaları, bunalımın çözümü girişimlerini kilitleyen bir faktör olmaktadır. İtalya'daki toplumsal ve ekonomik bunalımın tek çözümü, politik çözümden geçmektedir. Politik çözüm ise, Hıristiyan demokrat iktidar tekelinin son bulması, devlet aygıtının bütünüyle demokratikleştirilmesi, işçi ve emekçi sınıfları temsil eden güçlerin, İtalyan Komünist Partisi'nin ülke yönetimine ağırlığını koymasıdır. Hıristiyan demokrat iktidar tekelinin ortadan kaldırılması, ülkedeki katolik akım içinde yer eden emekçi yığınların işçi sınıfının önderliğinde seferber edilmesinin tek koşuludur. Hıristiyan Demokrat partinin uluslararası gericilikle bütnleşmiş antikomünist yöneticileri, komünistlerin yönetime katılması prespektifi karşısında direnerek, neo-faşistlerin provokasyonlarına, uluslararası tekellerin ekonomiyi kaosa sokma girişimlerine fırsat tanımaktadır. 20 Haziran seçimlerinde, İKP'nin, hiçbir sorunun kendisine danışılmadan çözülemeyeceği bir güç olarak ortaya çıkmasına rağmen; en azılı antikomünistleri yeniden yönetimine

getiren HDP, ülkenin ihtiyaç duyduğu bir politikanın bütün yığınsal güçler tarafından oluşturulmasına karşı direnmektedir. Bu politika ekonomik iflası yakınlaştırdığı gibi, uluslararası emperyalizmin İtalya'ya müdahalelerini yoğunlaştırmakta, ülkenin ulusal bağımsızlığını tehlikeye sokmaktadır.

Avrupa'nın güneyinde bir başka ülke Portekiz'de de, politik durum karmaşıklığını korumaktadır. Nisan ayında yapılan seçimlerde hiçbir parti tek başına iktidara yetecek çoğunluğu elde edememiş, Sosyalist Parti tarafından bir azınlık hükümeti kurulmuştur. Portekiz'deki gelişmelerin belirleyici halkası, Sosyalist Parti yönetiminin, ülkedeki sağcı güçlerle eylem birliği ve uluslararası kapitalizmin, özellikle AET'nin güçleriyle sıkı işbirliği halinde komünistlerle işbirliğini reddetmesidir. Sosyalist Parti yönetimi, komünistlerden ve işçi sınıfından bağımsızlığını sağlamak için ülkedeki burjuva çevreleriyle ilişkilerini sağlamlaştırmakta, onların güvenini sağlayacak bir ekonomik politika izlemektedir. Sosyalist Parti yönetiminin tuttuğu yön, Portekiz'de, Avrupa'nın en güçlü emperyalist ekonomileriyle bütünleşmiş bir kapitalizmi yerleştirmektir. Soares Hükümetinin, özellikle, F. Almanya ile ilişkilerini geliştirme politikası içerde burjuva çevrelerine yeni sağlam dayanaklar verilmesine neden olmaktadır. Soares bu politikasını, «slogan devrimciliğine» karşı olmak gibi gerekçeler arkasında savunmaya çalışmaktadır. Oysa, yukarda da belirtildiği gibi bu politika, partisi içinde bunalımın doğmasına neden olmuş ve partinin son kongresi, sağ kanadın yönetime tam hakim olmasıyla sonuçlanmıştır. Öte yandan, ikinci parti durumundaki Halkçı Demokratların, SP'ne yaklaşan bir tutum benimsemeye başlandığı gözlenmektedir. Sosyalist Parti'nin politikasında bir bunalımın doğması halinde, ilerde, komünistleri tecrit etme taktiğinin bu iki parti tarafından elele yürütülebileceğini ileri sürmek mümkündür. Öte yandan, Portekiz'de devrimci işçi sınıfı hareketini durdurma politikasının, özellikle sendikalar üzerinde oynanan oyunlarda somutlaşmaktadır. Sosyalist Parti yönetimi, hükümette olmanın verdiği olanakları da kullanarak, işçi sınıfının tek sendikal örgütü olan İntersendikal'in bölünmesi, ya da İntersendikal'den koparılan işçilerin sendika bürokratlarının liderliğindeki bir birlik etrafında «birleştirilmesi» için çalışmaktadır.

İspanya'da ise, güçler dengesi sürekli olarak sola doğru kaymaktadır. Franko'nun ölümünden sonraki süre içinde, iktidardaki güçler tarafından, göstermelik değişikliklere faşist Franko rejiminin özü korunmaya çalışılmış, ancak bu çaba, rejimin daha da dengesizleşmesinden başka sonuç vermemiştir. Toprak aristokrasisine ve oligarşik burjuvaziye dayanan aşırı sağcı, fanatik faşistler, birkaç yaldızlamayla eski durumu sürdürmeye çalışırken; ordunun da önemli bir kesimi tarafından desteklenen büyük burjuvazi ise, monarşiyi (krallığı) korumak koşuluyla komünistlerin bulunmadığı bir çok partili rejimin kurulmasından yanadırlar. Bu eğilim, İspanya'daki rejimi birkaç değişiklikle korumaya çalışan ve özellikle komünistlerin bu yenileşmede yer almamasını isteyen NATO ve AET çevrelerinde de desteklenmektedir. 1976'da ABD ile imzalanan 5 yıllık pakt, pekçok ekonomik ve politik unsur içermektedir. Özellikle NATO çevreleri İspanya'yı NATO çerçevesine sokmak için büyük bir çaba harcamaktadırlar. NATO'nun Akdeniz'deki kontrolünün arttırılması bakımından bu zorunlu görülmektedir. Öte yandan, komünistleri demokratikleşme sürecinin dışında bırakma çabalarına rağmen, bütün demokratik güçler arasındaki işbirliği engellenememiştir. Aksine, İspanya'daki anti-faşist muhalefetin iki büyük gücü Demokratik Cunta ve Birleşme Platformu, Demokratik Koordinasyon adında bir birlik kurmuşlardır. Bu birlikte, başta İspanya Komünist Partisi olmak üzere bütün demokratik güçler yer almaktadır. Demokratik kuruluş ve partilerin birliğinin güçlenmesi, İspanya'da Komünist Partisi'nin yer almadığı bir «demokratikleşme»nin kabul ettirilmesini hemen hemen olanaksız kılmaktadır. Demokratik Koordinasyon hareketi büyük ölçüde işçi sınıfına dayanmaktadır. İşçi sınıfının faşist dönem altında oluşturduğu İşçi Komisyonları'nın

etkinliği artmakta, İşçi Komisyonları ile diğer sendikal hareketler, hattâ resmî sendikalar arasındaki eylem birliği gerçek olmaktadır. Ülkedeki işsiz sayısı 1976 yılında 1 milyonu aşmıştır. Aynı yılın ilk dokuz ayında enflasyon oranı % 25'tir. Yılın başındaki % 10'luk devalüasyona rağmen **peseta** sürekli değer kaybetmektedir. Faşizme karşı mücadeleyle ekonomik hakları için mücadeleyi birleştiren İspanya işçi sınıfı, yığınsal eylemleriyle faşizmin temellerini iyiden iyiye sarsmaktadır. Bütün bunlara rağmen faşist Juan Carlos Yönetimi, İ.K.P.'nin yasallığını tanımamak için direnmekte, parti yöneticileri D. İbarruri ve S. Carillo'nun ülkeye «açıkça» girmelerini kabul etmemektedir. Ancak bu parti içni şınıfı içinde kökleşmiş olmasının sonucu, en ağır illegalite koşullarına rağmen tecrit edilememekte, eylemden alıkonamamakta, yöneticilerinin başkent sokaklarında açıkça görünmeleri engellenememektedir.

Görüldüğü gibi, Avrupa'nın pek çok ülkesinde sarsılan düzenin korunmasında emperyalizmin ve yerel gericiliğin stratejisinin temel perspektifini, Komünist Partilerin, işçi sınıfının ülke yönetimine ağırlığını koymasının engellenmesi, bunalımdan çıkış ve demokratikleşme sürecinin dışında tutulması oluşturmaktadır. Bu politikanın nedeni, işçi sınıfının taleplerinin engellenmek, Avrupa'da genel bir demokratikleşmeye yol açacak köklü yerel ve uluslararası dönüşümlerinin frenlenmek istenmesidir. Emperyalist-kapitalist sistemin gövdesini oluşturan Avrupa'da genel bir demokratikleşme sürecinin gelişmesi. tekellerin egemenliğine önemli sınırlamaların getirilmesi, saldırgan NATO blokunun etkinliğinin zayıflaması ve bunun sonucu Avrupa'da yumuşama sürecinin kesin olarak derinleşmesi, emperyalizmin en büyük mevzilerini onarılamayacak biçimde zayıflatmakta ve dünya olayları üzerindeki inisiyatifinin büyük bir darbe yemesine neden olmaktadır.

YENİ - SÖMÜRGECİLİĞİN ÇIKMAZI DERİNLEŞİYOR

Sosyalist ülkelerin dünya üzerindeki etkisinin güçlenmesi, kapitalizmin en büyük ülkelerinde bunalımın tamir edilemez yaralar açması, işçi sınıfı partilerinin ağırlığının artması ve tüm demokratik güçlerin eyleminin güçlenmesi karşısında, emperyalizm, dünyanın ekonomik ve toplumsal bakımdan geri kalmış kesimindeki mevzilerini güçlendirmeye çalışmaktadır. Buna rağmen son yıllarda ulusal kurtuluş hareketinin birçok ülkede büyük başarılara ulaşması, bu hareketin sınıfsal ve sosyal içeriğinin yükselmesi, emperyalizmi egemenliğini sürdürmek için yeni yöntemler aramaya itmiştir. Emperyalizmin ağırlığını koyduğu dünya bölgelerinin yeri değişirken, egemenliğini sürdürmek için kullandığı yöntemler de farklılaşmaktadır.

1975'te Vietnam ve Kamboçya'dan sonra 1976 yılının başında Angola'da Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin kesin zafere ulaşması, Laos'ta sosyalist iktidarın kurulması, Afrika'da Angola'dan başka Mozambik ve Gine-Bissau'nun bağımsızlıklarını kazanmaları, emperyalizminin dünyanın bu bölgelerinde önemli ölçüde geri lemesine yol açmıştır. Amerikan emperyalizmi, Vietnam'daki kesin yenilgisinden sonra Güneydoğu Asya'daki askerî varlığını büyük ölçüde azaltmak zorunda kalmış, bu bölgedeki ekonomik çıkarlarının önemli bölümünden vazgeçmeye ya da başka bölgelere devretmeye mecbur olmuştur. Bu gelişmeler yalnız ABD emperyalizminin değil tüm emperyalist-kapitalist sistemin zayıflamasına yol açmıştır. Diğer yandan, dünya kapitalist ilişkileri içinde yer alan gelişmekte olan ülkelerin, uzun yıllar emperyalizmin bolluk içinde sömürdüğü doğal kaynaklarına sahip çıkma hareketinin ilerici rejimlerin önderliğinde yaygınlaşması; silâhlanmaya ve emperyalist müdahaleye karşı bağlantısızlık hareketinin güçlenmesi, emperyalizmin dünyanın geri ve bağımlı bölgesinde yeni dayanak noktaları aramasına yol açmaktadır.

Afrika'daki Portekiz sömürgeciliğinin tasfiyesi, bölgede emperyalizmin çıkarlarının kökünden sarsılmasına neden olmuştur. Angola halkının bağımsızlığı için verdiği savaş, anti-

emperyalist güçlerin etkinliğini bütün kıtaya yaymış, diğer anti-emperyalist rejimlerin güçlenmesini sağlamıştır. Bu bölgede Amerikan ve Avrupa yeni-sömürgeciliğinin derin bir bunalıma düşmesine neden olmuştur. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Namibya aracılığıyla, Zaire'nin ise doğrudan yürüttüğü müdahalenin başarısızlığı, özellikle Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki (G.A.C.) rejimin bunalımını derinleştirmiştir. Bu gelişmelerden sonra ABD ve Avrupa emperyalizminin başlıca amacı kıtanın güneyindekl ırkçı rejimlerin güçlendirilmesine yönelmiştir. G.A.C.'ndeki ve Rodezya'daki ırkçı rejimlerin güçlendirilmesi çabası, yalnız Afrika halklarının bağımsızlık mücadelesinin durdurulmasıyla ilgili değildir. Birincisi G. Afrika, emperyalizmin Afrika'daki ekonomik çıkarlarının büyük bir bölümünü barındırmaktadır. Güney yarımküresindeki deniz taşımacılığının % 45'i Ümit Burnu'ndan yapılmaktadır. ABD'nin kalay ve kauçuk ithalâtının % 80 - 85'ini G. Afrika karşılamaktadır. G. Afrika'daki ABD yatırımları 2 milyar doları aşmakta ve her yıl 1/3 oranında artmaktadır. Ülke, altın, platin, kromit, manganez ve antimon çıkarımında kapitalist dünyada birinci sırada; elmasta ikinci, uranyum oksitte ise üçüncü sıradadır. Uranyumun nükleer madde üretimindeki önemi, emperyalist ülkelerin ülkeye ilgisini daha da artırmaktadır. Yeni Afrika'daki elektrik enerjisinin % 60'ı G. Afrika'da üretilmektedir. Daha da önemlisi, G.A.C. Atlantik ve Hint Okyanuslar: arasındaki geçişin stratejik kontrolüyle ilgilidir. Amerikan ve Avrupa emperyalizminin ırkçı rejiminin uyandırdığı bütün nefrete rağmen, ırkçı elebaşlarını gücendirmemekteki büyük dikkatinin temel nedeni budur. G. Afrika askerî potansiyelini sürekli olarak arttırmakta, özellikle donanmasını güçlendirmesi için emperyalist ülkelerden büyük bir teşvik görmektedir. Güney Afrika'nın sahip olduğu, nükleer silâh yapımına yarayan doğal kaynaklar, başta F. Almanya ve Fransa olmak üzere, nükleer silâhlanmayı hızlandırma çabasındaki emperyalist ülkeler için, ırkçı rejimle ilişkileri sıkılaştırmayı zorunlu kılan temel faktörlerdir. Ancak Fransa'nın ülkede kurmayı kararlaştırdığı nükleer santraller, Kolombo'daki bağlantısız ülkeler konferansında resmen resmen kınamıştır. Bu sıkılaştırma çabası 1976 yılında özel önem kazanmıştır. 1976 yılında G. Afrika ve Rodezya sorununun tavizci bir biçimde çözümlenmesi için bütün emperyalist devletlerin (bu arada özellikle İngiltere'nin) büyük bir faaliyete girmesinin nedeni, bu çıkar ilişkileridir. Öte yandan G.A.C. İsrail'le de ilişkilerini pekiştirmektedir. İsrail'in nükleer bir güç haline dönüştürülmesi için emperyalizmin harcadığı çabalar, G. Afrika ırkçılarını da güçlendirecek ve tüm Afrika'yı bir kordon altına alacak bir biçimde sürdürülmektedir. G. Afrika'nın İsrail'e uranyum ihraç etmesine karşılık İsrail'de ülkede savaş gemisi tersaneleri kurmaktadır

Bu çerçeve içinde, Rodezya ve G. Afrika'da ırkçı rejimlerin dünyaya hoş görünecek biçimde tasfiyesiyle ilgili çabalar, özel bir önem kazanmaktadır. Angola örneği, ABD emperyalizminin, emperyalizmin genel çıkarlarını korumak için, müttefiki rejimlerin desteklenmesini doğrudan silâhlı müdahaleyle gerçekleştirebilme durumunun zayıfladığını göstermektedir. Öte yandan, emperyalizmin çıkarları, Afirka'daki müttefiki rejimlerin, kıtanın diğer bölümünden, bir daha biraraya gelemeyecek biçimde kopmasına katlanacak esneklikte değildir. ABD emperyalizmi, Afrika kıtasında gittikçe güçlenen bağlantısızlık hareketinin etkisini hesaba katmak zorundadır. Silhlı bağımsızlık mücadelesinin kıtanın tüm güneyini sarması, bütün Afrika'nın köklü biçimde devrimcileşmesine yol açacaktır. Bu nedenle ırkçı rejimin efendilerinin, G. Afrika'daki tekellerin, kıtanın diğer ülkeleriyle ilişkilerini «yumuşatacak», ırkçılara durumlarını güçlendirme fırsatını verecek, bağımsızlık hareketini tecrit ederek ezilmesini sağlayacak bir politik formül aranmaktadır. Kazanılan zaman özellikle silâhlanmaya ayrılacaktır. 1976'da G. Afrika askerî bütçesini % 40, Rodezya ise % 36 oranında artırmaktadır. Bunun için de önce Rodezya'daki ırkçı rejimin yumuşatılması planlanmaktadır. Bunun formülü olarak, karşılığında «silâhlı mücadelecilerin» tasfiye edileceği sınırlı bir demokratikleşme öngörülmektedir. Temel amaç, ırkçılarla ve emperyalizmle işbirliğine yatkın bir siyah kadronun, direniş hareketini kontrol

altına almasıdır. Ancak, ülkede uzun yıllardır silâhlı mücadeleyi örgütleyen Afrika Ulusal Konseyi ile diğer kurtuluş örgütleri arasında bir yurtsever cephe kurulması ve bu Cephe'nin Cenevre'deki görüşmelerde İngiltere'nin manevralarını boşa çıkarması, uzlaşmacı bir çözümün Afrika'nın güneyindeki halklara kabul ettirilemeyeceğinin habercisidir. G.A.C.'nin işgali altındaki Namibya'da da ulusal kurtuluş hareketini bölme çabaları başarısızlığa uğramıştır. Kabile ayrımlarının kışkırtılması nedeniyle bazı militanları 1975 yılında Angola'da Unita'yı desteklemeye kalkışan SWAPO'nun merkez komitesinin 1976 Temmuz'undaki olağanaüstü toplantısında kabileciliğe olanak vermeyecek merkezi bir ulusal devletin oluşturulması öngörülmüştür. Emperyalizmin global gerilemesine uygun bir stratejiyi Afrika'da başarıya ulaştırma şansı gittikçe azalmaktadır.

NATO'NUN GÜNEY KOPYASI HAZIRLANIYOR

Afrika'nın güneyinin emperyalizmin stratejisindeki ikinci önemli işlevi, Güney Atlantik'te taşıdığı önemdir. Aslında bu önem, Afrika kıtasını güneyden denetliyor olması ve Hint Okyanusu'na geçişi tutuyor olmasıyla bütünleşmektedir. Emperyalizmin güneydoğu Asya'daki etkinliği zayıfladıkça, Güney yarımküresinin kontrolünde Atlantik'in güneyinin taşıdığı önem artmaktadır .Portekiz'deki devrimci değişiklikler ve İspanya'daki faşist rejimin sallanması, ABD'nin Atlantik'in güneydoğudaki gücünü pekiştirmesine yol açmıştır. Nihayet Atlantik'in güneyini kontrolü, Latin Amerika'daki gelişmelerin gözlenmesinde ve güdümünde de önemli rol oynamaktadır.

G.A.C.'nin Atalantik'in güneyindeki rolü, emperyalizmin bölgedeki ikinci büyük dayanağı Brezilya'nın rolü ile bütünleşmektedir. ABD, Brezilya ve G.A.C.'nin belkemiğini oluşturduğu bir Güney Atlantik İttifakı'nın örgütlenmesi için gizli-açık çalışmaktadır. İki ülke arasındaki askeri ilişkiler arttırılmaktadır. Son olarak, belli başlı gerici, Latin Amerikan rejimlerinin askerî güçlerini biraraya getiren Unitas deniz manevralarına G.A.C.'nin gözlemci olarak çağrılması, bu çabaların ileri bir noktaya vardığını gözlemektedir. İngiltere'de yayınlanan «Armies and Weapons» dergisine göre, Brezilya'nın NATO'ya sokulmasının dahi sözü edilmektedir. Emperyalizmin asıl planı, Atlantik'in güneyinde NATO'nun bir izdüşümünü meydana getirmektir. Bu planın açık olarak uygulanması için dünya kamuoyunun hazır olmadığını hesaplayan emperyalistler, bunu bir süre bekleyerek gerçekleştirmeyi tercih etmektedirler. Ancak, başta ABD ve F. Almanya olmak üzere bütün emperyalist güçler, Brezilya ve G.A.C.'nin nükleer bir güç haline gelmesi için çalışmaktadırlar. F. Almanya'nın 3,4 milyar dolar kredi ile Brezilya'da kurduğu tesisler, 1980 yılında nükleer madde üretimine başlayacaklardır.

Yukarda da belirtildiği gibi, emperyalist ülkelerin, kendilerine bağımlı ülkelerde nükleer üretimi hızlandırma politikası sonucunda, 1980'e kadar dünyada plütonyum üretiminin 85 tondan 360 tona çıkması beklenmektedir. Atom bombasının yapımı için ise sadece 5 ya da 10 kilo plütonyum yeterlidir. Diğer taraftan, G. Afrika'nın silâhlandırılmasına bütün emperyalist ülkeler katılmaktadır. G. Afrika, geçtiğimiz yıl içinde Amerikan Lockheed ve Hercules taşıma uçaklarının yanısıra İngiliz ağır Centurion tankları ve Fransız Mirage uçaklarına müşteri olmuştur. G. Afrika'nın denizaltı satınalımı da ilerlemektedir.

Ancak, Brezilya'daki rejim istikrardan uzaktır. 1976 yılında ekonominin dış açığı 4 milyar dolara, enflasyon yüzde 32'ye ulaşmıştır. 1970'den beri % 10 olan millî gelir artışı 1975'de % 4'e düşmüştür. Ülkeyi, emperyalizm için, bölgedeki diğer ülkeleri dolaylı yoldan sömürü altında tutan (kimilerinin «alt emperyalizm» gibi saptırıcı biçimlerde nitelediği) bir «üs ülke» durumuna getirme çabaları. Brezilya halkının mücadelesini durduramamıştır. Yapılan son seçimlerde, işlevsel bir önemi olmasa da, halkın faşist rejime karşı tepkisinin daha açık biçimde ortoya çıkması emperyalizmi korkutmaktadır.

Brezilya'nın L. Amerika'daki jandarmalık rolü, Uruguay ve Paraguay'daki faşist rejimlerle tamamlanmaktadır. Ancak emperyalizm gerici karakolunu güçlendirmek için kıtanın ikinci büyük gücü Arjantin'i de gerici ve faşist güçlerin egemenliği altına sokma çabasındadır. Ülkeyi ekonomik ve toplumsal bir kaosun içine sokmayı, CIA yoluyla kotaran emperyalizm, küçük burjuva Peron radikalizminin iflasından ve İsabel Peron yönetimine yerleştirdiği ajanlardan yararlanarak 24 Mart'ta ülkede askerî bir rejimin kurulmasına yol açmıştır. Başlangıçta «demokrasinin geri getirilmesi» işlevini kendine atfederek yönetime gelen Forge Videla rejimi, düzenli olarak faşist güçlerle bütünleşmiştir. CIA, Videla rejimini tam faşist bir doğrultuya oturtmak için, ülkedeki kargaşayı daha da ileri götürmüş, bunda da Arjantin Anti-komünist İttifakı gibi faşist ölüm mangalarından ve «goşist» tedhişçilerden yararlanmıştır. Videla rejiminin son olarak faşist Pinochet cuntasıyla flörte girmesi, emperyalizmin bölgedeki karakolunu tamamlama planının uygulamaya konduğunun kanıtıdır.

Şili'deki faşist rejimin tecritten kurtarılması, emperyalizm için büyük önem taşımaktadır. Latin Amerika Devletleri Örgütü'nün, Küba'ya uygulanan ablukanın iflasından sonra iyice etkisiz hale gelmesi, cuntanın işini iyice zorlaştırmaktadır. Ülkenin sürüklendiği ekonomik iflas ve uluslararası tecrit durumu, ülke içindeki çelişkilerin kesin olarak keskinleşmesine ve anti-faşist hareketin orta tabakaları da içine alarak günleşmesine neden olmaktadır.

1975 yılında gayrı safi ulusal ürün % 10 oranında düşmüştür. Böylece kişi başına gelir tam on yıl öncesinin düzeyine inmiştir. İşsizlik 1976 yılında % 20'yi de aşmıştır. Küçük ve orta işletmelerin iflası hızlanarak sürmektedir. Enflasyonun 1975 yılında % 438'e ulaşmasına rağmen, yabancı sermayeden başka kurtarıcı bulamayan cunta, bu amaçla 1976'da fiyatlar üzerindeki sözde kontrolü de kaldırmıştır. İhracatın artırılması için de sürekli devalüasyonlar birbirini izlemektedir. Bu arada Kanada'lı Noranda şirketi bakıra 350 milyon dolarlık yatırım yapmıştır. 200 şirketin eski sahiplerine devri için 500 milyon dolarlık üretim kapasitesi tekellere devredilmiştir. 50 şirket daha sırada beklemektedir. sömürüsü ağırlaşan işçi ve emekçi kitlelerin yanısıra, tekellerin ve cuntanın ağır baskı ve sömürüsü altına giren ara tabakalar ve tekelci olmayan sermaye grupları da cuntanın karşısına geçmekte, yurtsever antifaşist cephenin nesnel temelleri güçlenmektedir. Cunta politik bakımdan tam tecrite doğru sürüklenmektedir. Cuntanın bu sallantılı durumunu, ABD ekonomik desteği ve Çin yönetici kliğinin omuz vermesi de istikrara sokamamaktadır. Bunun için, göstermelik bir siyasal liberalleşme yolu tutulmakta, bazı siyasal tutukluların salınmasıyla rejimin özü kurtarılmaya çalışılmaktadır. Bu manevraların amacı. Avrupa'daki bazı kapitalist devletlerin tutumunun yumuşatılması için göstermelik gerekçeler hazırlanmasıdır. Oysa binlerce siyasal tutuklu hâlâ zindanlardadır ve komünistler, yurtseverler üzerindeki baskı yoğunlaştırılmaktadır. Şili halkıyla dayanışma hareketi, bütün dünyada güçlenmektedir. Öte yandan anti-faşist muhalefetin tek bir cephe içinde toplanması çalışmaları yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Uzun çalışmalardan sonra Halk Birliği'nin yurtdışında bir sekreteryası kurulması gerçekleşmiş ve Halk Birliği partileri, faşist darbelerin 3. yıldönümünde bir bildiri yayınlayarak, tüm Şili'li anti-faşist güçler bir ortak eylem platformu önermişlerdir. Cuntayı başlangıçta desteklemenin kaldırılamayacak ağır sonuçları karşısında gitgide muhalefetin arasına katılma sürecine giren Hıristiyan Demokratlarla Halk Birliği Partileri arasındaki eylem birliği, özellikle sendikal planda bir gerçek haline gelmiştir.

Şili'nin devrimci güçleri, faşizmin devrilmesi hedefi etrafındaki birleşmeyi, toplumsal hedeflere dönük kalıcı bir birleşme olarak öngörmektedirler. Bu da ancak birleşmenin ilkeler üzerinde yükselmesine, kitlelerin taleplerine dayanmasına ve öncelikle «tabanda»

güçlendirilmesine bağlı görülmektedir. Antifaşist güçler, bugünkü mücadeleyi, geçmişin deneylerinin yaratıcı biçimde incelenmesi temelinde örgütlemektedirler. Faşizmin devrilmesinden sonra oluşacak yeni iktidar biçimlenmesinde, halkın kazanımlarının etkin biçimde korunmasına büyük önem verilmekte, gericilerin başkaldırma girişimlerini bastıracak araçlara sahip olunması zorunlu görülmektedir. Şili Komünist Partisi, ayrıca, devrimin gelişmesi hangi yolu tutarsa tutsun, yalnız politik güçler dengesinin değil, askeri güçler dengesinin de devrimci güçler lehine oluşturulmasının zorunluluğunu vurgulamaktadır.

ABD emperyalizmi Orta Amerika üzerindeki yeni-sömürgeci kontrolünü de güçlendirmeye çalışmaktadır. Panama'daki burjuva hükümetinin, kanal konusunda takındığı anti-emparyalist tutum ABD'yi rahatsız etmektedir. Bir yandan Karaibler'deki hava ve deniz üsleri, diğer yandan Venezuela, Ekvator, Kosta Rika, Guyana ve Famayka'daki petrol ve boksit rezervleri, bölgede yeni-sömürgeci kontrolün sıkılaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla Guatemala, Honduras, Kosta Rika, Nikaragua ve Salvador'un oluşturduğu Orta Amerika Ortak Pazar'ın istenen sonucu vermemesi, şimdi de bu örgütün, Orta Amerika Ekonomik ve Sosyal Birliği ile desteklenmesi zorunluluğuna yol açmıştır. Ancak bu sadece Amerikan montaj fabrikalarının bölgede yayılmasına, ve en geri ülkelerin, daha iyi teknolojik düzeyi olan ülkelerin sınai büyümesinin yükünü çekmesine yol açmaktadır. Öte yandan tüm L. Amerika kıtasına yapılan yabancı sermaye yatırımları hızla artarken, bu yatırımların, ağırlıklı olarak işleme sanayine kaydığı gözlenmektedir. ABD sanayinin emek yoğun bölümü bu ülkelere kaydırılmak istenmektedir. Öte yandan Venezuela gibi ülkelerin sermaye ihraççısı haline getirilmesine çalışılmaktadır. Ekonominin yüzde 80'i karma kuruluşlar yoluyla devlet tarafından kontrol edilen bu ülke aracılığıyla, Honduras, El Salvador ve Nikaragua'dan oluşan Orta Amerika Savunma Konseyi (CONDECA) paktı güçlendirilerek, bir yandan bölgede silahlanmanın hızlandırılmasına, diğer yandan da komşu ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların kızıştırılmasına çalışılmaktadır.

ORTADOĞU'DA İÇ VE DIŞ ÇELİŞKİLER KESKİNLEŞİYOR

Emperyalizmin Orta Doğu'daki ve Afrika'daki ulusal kurtuluş hareketini durdurma çabaları bir bütün oluşturmaktadır. Öte yandan Orta Doğu ülkelerindeki ve Kuzey Afrika'daki ulusal kurtuluş hareketlerinin durdurulması, emperyalizmin tüm Akdeniz'deki varlığının ve etkinliğinin korunmasıyla ilgilidir. Emperyalizm 1975 ve 1976 yılı içinde Cezayir'deki derinleşen devrimci süreci baltalamak için büyük çabalar harcamıştır. Emperyalizm için büyük bir hammadde ve yatırım alanı olan Kuzey Batı Afrika'daki Kıta Sahrası'nın «danışıklı bir döğüş»le, İspanya'nın sömürgeliğinden çıkarılıp gerici Fas ve Moritanya rejimleri arasında paylaştırılmasıyla, bir yandan sömürgeci düzen sürdrülmek istenmiş, diğer yandan Cezayir'le Fas arasında bir askeri çatışmanın kışkırtılmasına çalışılmıştır. Cezayir'in içindeki gerici güçleri de saldırıya davet eden bu tutum, Cezayir'deki devrimci yönetimin basiretli tutumu ve Kıta Sahrası'nın kurtuluşu için mücadele eden Polisario Cephesi'nin kararlı mücadelesiyle, geriye itilebilmiştir. 27 Şubat 1976'da Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti kurulmuştur. Cezayir'de devrimci kazanımların gerici güçlere karşı savunulması şu ana kadar başarıyla sürdürebilmiştir. Kasım ayı içinde Cezayir'in yeni Anayasa'nın halkın ezici bir çoğunluğuyla kabul edilmesi, gericilerin heveslerini bir kez daha kursaklarında bırakmıştır. Cezayir'de anti-emperyalist kazanımların tutarlı biçimde korunmasında, devrimci yönetim ile Cezayir Öncü Sosyalist Partisi arasında gerçekçi ilişkilerin bulunması, işçi sendikalarının kararlı tutuma ve gençliğin anti-emperyalist mücadele ruhu önemli bir rol oynamaktadır.

Emperyalizmin Orta Doğu'daki manevraları, bölgedeki ulusal kurtuluş hareketini can evinden tehdit eden ve tüm dünya barışını tehlikeye sokan niteliğini korumaktadır. Em-

peryalizmin bölgedeki en sadık müttefiki İsrail'in güçlendirilmesi için bütün çabalar harcanmaktadır İsrail'in saldırgan eğilimleri kışkırtılmakta, ayrıca uluslararası durumunun güçlendirilmesi, kapitalist dünyada itibar kazanması için girişimler sürdürülmektedir İsrail devlet bütçesinin % 60'ı ve ulusal gelirin % 40'ı savaş ve silâhlanma amaçlarına ayrılmıştır. İsrail halkı için dayanılmaz sonuçlar doğuran bu politika sonucunda, ödemeler dengesi açığı 1976 yılında 3 milyar doları da çoktan geride bırakmış, dış borçlar 7 milyar doları geçmiştir Ülkedeki tekelci devlet kapitalizminin güçlendirilmesi için AET ülkeleriyle yapılan anlaşma, ülkedeki küçük ve orta kuruluşları yeni bir yıkıma sokacaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi İsrail'le G.A.C. arasındaki ilişkiler gelişmekte, İsrail ayrıca Orta Amerika ülkelerine de silah ihrac etmektedir. İsrail yönetimi, Arap rejimlerinin bazılarının teslimiyetçi politikasından yararlanarak işgali altındaki toprakların sömürgeleştirilmesine hız vermiştir Ancak ülkenin Arap ve Filistinli bölgelerinde yapılan belediye seçimlerinde ilerici güçlerin ve İsrail Komünist Partisi'nin sağladığı başarı, İsrail yöneticilerini telâşa düşürmüştür. Aşağıda görüleceği gibi İsrail yönetimi, Filistin direnişinin ortadan kaldırılması için Lübnan'daki duruma doğrudan doğruya müdahele etmektedir.

Öte yandan, son yıllarda petrol gelirleri ile büyük bir zenginlik elde eden emperyalizmin müttefiki rejimlerin Orta Doğu'daki rolünün arttırılmaya çalışıldığı görülmektedir. İran'daki Şah rejiminin büyük bir askeri ve ekonomik güç olma ve Orta Doğu ile Basra Körfezi'nde hegemonya kurma hedefi emperyalizm tarafından desteklenmektedir. İran, emperyalizmin dünyanın geri ve bağımlı bölgelerinde «üs ülkeler» oluşturma stratejisinin en çarpıcı örnekleri arasındadır. Bu strateji, İran ekonomisinin ileri kapitalist ülkeler ekonomileriyle bütünleştirilmesi yoluyla uygulanmaktadır. İran'ın görünürdeki hızlı sanayileşmesi, bütünüyle dışa bağımlı bir sanayileşmedir. Temel sanayi kolları geliştirilmemekte, tüm makineler ithal edilerek en ufak yedek parça için bile dışa bağlanılmaktadır. Emperyalizmin İran tarımına girişi ekonomiyi daha çok altüst etmiştir. Bir zamanlar tarım ürünleri ihracatçısı olan İran, şimdi pirinç ve tahıl ithal etme durumuno düşmüştür. 1976 yılı başında yüzde 15.5 olan enflasyon hızı, yıl sonunda yüzde 22'ye ulaşmıştır. Sadece ev kirası, ortalama işçi ücretinin dörtte üçünün üzerindedir. Petrol gelirlerine rağmen 1976 yılı bütçe açığı 2 milyar dolara ulaşmıştır, dış borçlanma hızlanmaktadır. Öte yandan Şah rejiminin Orta Doğu'daki hegemonyasının sağlanması için silahlanma rekor düzeydedir. 1976-77 döneminde devlet bütçesinin yüzde 35'i olan 10 milyar dolarlık askeri harcama yapılmış olacak, 1980'e dek silah alımları 22 milyar dolara ulaşacaktır. Şah rejimi İngiltere'nin Süveyş'in doğusundan çekilmesinin doğurduğu boşluğu doldurmak için, Basra Körfezi kıyısındaki Bahreln, Kuveyt, Katar ve Arap Emirliklerini içine alan bir blok oluşturma çabasındadır. Ancak Suudi Arabistan dahil bu ülkelerin bu projeye karşı çıkması, Şah rejimini, daha önce kendisinin «ölü» olarak nitelediği CENTO'nun canlandırılması için çalışmaya itmektedir.

Emperyalist tekellerle bütünleşmesini sürdüren gerici Suudi Arabistan rejimi ise, Arap ülkeleriyle yakınlaşarak onları mali ve ekonomik vesayet altına almaya çalışmaktadır. S. Arabistan'ın bankerlik rolü, küçük burjuva kökenli liderlerinin yönetimindeki Arap ülkelerinin iç ve dış politikalarına baskı yapmak üzere kullanılmaktadır.

ABD emperyalizmi, İsrail ve gerici baskı rejimlerinden sonra, Orta Doğu'daki ulusal kurtuluş hareketini bastırmak için yeni bir dayanak noktası daha yaratmaya çalışmaktadır. İsrail'in saldırgan politikasının işlevsel niteliğini yitirmesinden ve uluslararası ilişkilerde kuvvete başvurma ve başvurulmasını destekleme politikasının sorunları çözmekte etkin bir araç olmaktan çıkmasından sonra emperyalizm, Orta Doğu'daki Arap rejimlerinin tutucu güçleriyle sınıfsal bir ittifak kurma ve bu güçler aracılığıyla Arap rejimlerinin İsrail'le uzlaşmasını sağlama çabası içindedir. ABD, 1975 yılı içinde, anti-emperya-

list çizgiyi terkeden ve ülkeyi kapitalist yola sokmaya kararlı Mısır yönetimiyle İsrail arasında tek taraflı bir anlaşmanın gerçekleşmesini sağlamıştır. Ülke yönetimine hakim olan dışa bağımlı büyük sermaye ve devlet kesesinden zenginleşen bürokratik burjuvazi, küçük burjuva liderlerin kararsız tutumundan yararlanarak, emperyalizmle işbirliği için yeni olanaklar yaratmak amacıyla İsrail'in fiili hegemonyasının kabulünü sağlamışlardır. Mısır yönetimi, İsrail'in işgal altındaki topraklardaki baskı politikasının güçlenmesini, Filistin direnişinin etkinliğinin kırılması için de çıkarlarına uygun görmüştür.

Emperyalizmin Orta Doğu'da ulusal kurtuluş hareketlnde tutucu güçlerin hegemonyasını sağlamak, ulusal ve toplumsal hedeflerinden saptırmak ve yeni-sömrgeci hegemonya ile uzlaşmasını gerçekleştirmek için uyguladığı politika, Lübnan iç savaşının hazırlanmasına yol açmıştır. Lübnan'da yaratılan iç savaşın temel amacı, Filistin direniş hareketinin gücünün kırılması ve Orta Doğu sorununun çözümünün dışında tutulmasıdır. Lübnan iç savaşının ilk aşamasında, ülkenin, ekonomik ve sınai potanslyelin temelini içeren bölümünde «hristiyan» diye nitelenen, emperyalizmin müttefiki bir gerici devletin yaratılması; buna karşılık llerici ve Filistin'li güçlerin ülkenin güneyindeki, İsrail'in ve Suriye'nin sürekli baskılarına elverişli bölgede hapsedilmesi, kısacası ülkenin taksimi planlanmıştır. Bu arada Suriye'ye de Bekaa doğu yaylalarının ve kuzey bölümünün kontrolünün verilmesi düşünülmüştür. Ancak 1976 yılının başında ilerici ve Filistin'li güçlerin gerici ve faşist kuvvetlere karşı üstünlük sağlaması üzerine Suriye'nin arabulucuğuyla geçici bir uzlaşmanın temelleri yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak Filistin direniş hareketinin Lübnan'daki varlığını ve güçlenmesini, ve buna olanak sağlayan Lübnan llerici hareketinin otoritesini, milliyetçl politikasına aykırı gören Suriye yönetiminin, ilerlci hareketi kendisine bağlı gerilla gruplarıyla kontrol etme ve Lübnan'dak kurumsal düzenlemeye müdahale etme politikası, güçler dengesini faşistler lehine çevirmiş, Iç savaş bütün hızıyla devam etmiştir. Nihayet emperyalizmden ve İsrail yönetiminden teminat alan Suriye yönetlml, Lübnan'a doğrudan müdahale etmiş ve Lübnan'lı ilerici ve Filistin'li güçleri imha hareketine başlamıştır. Suriye'nin bu müdahalesi savaşın faşist güçler lehine gelişmesine neden olmuş ve Lübnan'lı ilerlci ve Filistin direniş hareketi gerilemek zorunda kalmıştır. Suriye'nin çabalarıyla herbirl göstermelik hale gelen sayısız ateşkesten sonra «Arap Barış Gücü» formülü aracılığıyla çarpışmalar durdurulmuştur. Riyad'da varılan anlaşmada, Fllistin direnişinin Lübnan'daki varlığını sağlayan 1969 Kahire Antlaşmasına atıf yapılmaktaysa da, Arap Barış Gücü adı altında ülkedeki tüm askeri kontrolün Suriye ordusunun eline verilmesi sağlanmaktadır. Böylece Suriye işgalinin yasal ve sürekli bir nitelik kazanması sağlanmak istenmektedir. Diğer yandan İsrail ordusu Lübnan'ın güneyini tehdit etmekte ve çarpışmalara fiilen katılmaktadır. Riyad antlaşmasının, bu biçimde uygulanması, Lübnan'daki bunalımı derinleştirmekte ve Orta Doğu'da yeni bir savaş olasılığını arttırmaktadır.

Filistin direnişinin gücünün zayıflamasından yararlanarak, 1976 Aralık ayı içinde, Filistin halkının bağımsız devletini kurma hakkı, tutucu ve gerici güçlerin (hatta doğrudan İsrail'in) icazetine bağlanarak sözde «gerçekleştirilme» girişimleri başlamıştır. Filistin direnişinin zayıflatılması konusunda çıkar birliği eden siyonistlerle tutucu Arap güçleri arasında da bir sözde «barış cephesi» kurulmaya çalışılmaktadır.

Suriye yönetiminin faşist ve siyonist güçlerle birleşen bu politikasının temelinde, Suriye'de emperyalizmle uzlaşma yanlısı bir bürokratik burjuvazinin, asalak bir sermaye sınıfının yönetime ağırlığını koyması yatmaktadır. Bu güçler emperyalizmle ekanomik bağlarını güçlendirmekte, ülkenin, emperyalist tekellere bağımlı hale getirilmesine çalışmaktadırlar. Ülkenin küçük burjuva liderleri ise, ulusal kurtuluş hareketinin toplumsal bir lçerik kazanmasını, işçi sınıfının, tutarlı anti-emperyalist güçlerin etkinliğinin artmasını,

kendi yönetimlerinin tabanının zayıflaması biçiminde yorumlamaktadırlar. Özellikle Filistin halkının kendi bağımsız devletini kurması, onlar için, Arap dünyasındaki devrimci dönüşümlerin kökleşmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle İsrail saldırganlığı tehlikesinin, emperyalizme ve yerli gerici güçlere verilecek ödünlerle savuşturulması, bu liderlerin benimsedikleri taktık olmuştur. Bu politika bir yandan Orta Doğu'daki yeni sömürgeciliğin pekişmesine yol açarken, diğer yandan da Arap ülkeleri arasındaki ve Arap ülkelerindeki devletlerarası ve toplumsal çelişkileri kesinleştirmektedir. Böylece Arap rejimlerinin iç bunalımlara düşmesi kaçınılmaz olmaktadır Suriye yönetiminin Suriye Komünist Partisi militanlarına karşı kovuşturmalara yöneldiği haberleri de ciddi bir nitelik taşımaktadır. Bu gelişmelerin emperyalizmin ve İsrail'in provokasyonlarına elverişli bir ortam yaratması kaçınılmazdır. Filistin halkının vazgeçilmez haklarının savunulması, Orta Doğu'daki tüm ilerici, demokratik güçlerin ve dünya devrimci güçlerinin ivedi görevidir. SSCB ile Libya arasındaki son temaslar, bu konuya özel bir ağırlık vermeleri açısından, ileriye dönük önemli bir gelişme olmuştur. SSCB ile Irak arasındaki ilişkilerin gelişmesi de bu yönde umut vericidir.

Öte yandan, Orta Doğu'daki oyunlarını sürdüren emperyalizm, Basra Körfezi'nin kontrolünü Hint Okyanusu üzerinde de sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. İngiltere'nin boşalttığı Diego Garcia üssünün tahkimi ve diğer yeni üslerin oluşturulması, ABD emperyalizminin bölgedeki gerginliği gidermeye niyetli olmadığını göstermektedir. ABD Senatosu Diego Garcia üssünün geliştirilmesi amacıyla 1976 yılında 175 milyon dolar ayrılmasını kabul etmiştir. İngiltere'nin yabancı sermaye yatırımlarının % 80'i Basra Körfezi çevresindedir. ABD yatırımları 10 milyar doları aşmak üzeredir. Petrol çıkarımının % 80'i ABD'nin denetimindedir. Japonya'nın hidrokarbür ithalatının % 90'ı buradan yapılmaktadır.

EMPERYALİZM ASYA'DAKİ MEVZİLERİNİ ONARMA ÇABASINDA

ABD emperyalizminin, gerilemek zorunda koldığı Güney Asya'do, çıkarlarını tamamen kendi haline bırakmaya yanoşmayacağı, Tayland'da düzenlenen faşist darbeyle ortaya çıkmıştır. Eski Tayland Yönetiminin ülkedeki Amerikan üslerinin tasfiyesi yönünde uyguladığı kararlar, göstermelik olma sınırını aşınca ve ülkede anti-emperyalist hareketin güçlendiği görülünce, ABD emperyalizmi CİA aracılığıyla ülkede darbeye elverişli bir ortam yaratarak amacına ulaşmıştır.

Japon emperyalizminin de bu bölgede oynadığı rol artırılmaktadır. Japon emperyalizminin çıkarları, ABD'nin bu bölgedeki startejik konumuyla doğrudan doğruya ilgilidir. ABD emperyalizminin Güneydoğu Asya'daki etkinliğinin zayıflaması, Japonya'nın ABD'nin eski rolünün bir bölümünü üstüne almasına yol açmıştır. Bu nedenle Japonya'nın dış politikasındaki gerici, antikomünist öğeler 1976 yılında daha ön plana çıkmıştır. Ekonomik bunalımın geçici bir yumuşatılma yolunu öncelikle dış ticaretin genişletilmesinde gören Japon emperyalizmi, dünyadaki son değişmeleri değerlendirerek sosyalist ülkelerle özellikle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yatkın olmuştur. Ancak Japonya yönetimi yumuşama sürecinde daha ileri adımlar atılması konusunda hiçbir somut girişimde bulunmamakta, aksine bu sürecin bugün bulunduğu noktada dondurulmasına çalışmaktadırlar. Öte yandan temel ekonomik konularda (uluslararası ticaret, para sistemi, üçüncü dünyayla ilişkiler gibi) ABD ile paralelliğin korunmasına çalışılması, Japonya'nın dış politika konusunda gitgide daha çok ABD emperyalizmine koşut bir çizgiye girmesine neden olmaktadır. Japon-Amerikan Güvenlik Paktı çerçevesinde Japonya silahlı kuvvetlerinin nitel olarak güçlendirilmesine çalışılmaktadır. Bu konuda uluslararası anlaşmaların ve Japon anayasasının koyduğu bütün sınırlar zorlanmoktadır. Yine bütün anlaşmalar çiğ-

nenerek Japonya topraklarına nükleer silahların yerleştirilmesi planlanmaktadır. Japon emperyalizmi, özellikle Kore'nin ikiye bölünmüş durumunun sürdürülmesi konusunda faal bir çaba içindedir. Japon emperyalizmi, Çin yönetiminin Sovyetler Birliği'ne karşı provokatif tutumundan yararlanarak SSCB ile ilişkilerini dondurma olanağını bulabilmektedir. Japon-Amerikan güvenlik paktının oluşturulmasında, Çin'in bu konudaki taraftar ve destekleyici tutumu önemli bir rol oynamıştı. Şimdi de Çin yönetimi Japon militaristlerinin Sovyetler Birliği'nden Kuril adalarını talep edişini desteklemektedir. Kuril adaları konusu, SSCB ile Japonya arasındaki ilişkilerin gerginleştirilmesi için sürekli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bir Japon hava alanına inen Sovyet Mig-25 uçağına karşı korsanca bir tutumun takınılması, Japonya'daki militarist çevrelerin etkinliğinin bir göstergesi olmuştur.

Amerikan emperyalizmi Hindistan'ın uyguladığı barışçı dış politikadan fazlasıyla rahatsız olmaktadır. Hindistan'da gerici güçlerin Kongre Partisi yönetimini düzensizliğe sürükleme taktiği 1975 yılında rejim için gerçek bir tehlikeye dönüşmüştür. Alınan önlemlerle yatıştırılan bu tehlike ortadan kalkmış değildir. Gerici güçlerin faaliyetinin sürmesi, rejimin bir türlü istikrar kazanmamasına yol açmaktadır. İndra Ghandi Yönetimi uluslararası düzeyde barışçı bir politika uygularken, ülke içinde kapitalizmin güçlendirilmesi yolundan ayrılmamakta, gerçek bir bağımsızlığı güvenceye alacak ekonomik önemleri almamakta, gerici güçlerin dayanağı olan sınıfların etkinliğini ortadan kaldıracak köklü dönüşümlere yanaşmamaktadır. Emekçi kitlelerin zor yaşam koşulları, gericliğin propagandası için elverişli bir ortam yaratmaktadır.

Gölüdüğü gibi, dünyanın ekonomik ve toplumsal bakımdan geri olan bölümü, kapitalist dünya ilişkileri sisteminin bir parçası olmaya devam etmektedir. Emperyalizm, dünyanın kendisine bağımlı bu bölümünü, bir yandan geriliğe mahkûm ederken, diğer yandan da silahlandırma yoluyla güvenliği tehdit etmektedir. Bu ülkedeki gerçek ulusal bağımsızlık mücadelesi, bütün olarak emperyalist sistemi hedef almakta, barış ve güvenlik için verilen mücadeleyle bütünleşmektedir. Bütün kapitalist dünyada olduğu gibi, emperyalizme bağımlı ve geri ülkelerde de işçi sınıfının rolü hızla artmaktadır.

3. İKİ SİSTEM ARASINDAKİ İLİŞKİLER:

Son yıllarda iki dünya sistemi arasındaki politik ilişkiler, yumuşamadan yana belirleyici bir dönüş kaydetmişlerdir. Barış içinde birarada yaşama, uluslararası ilişkilerdeki hakim eğilim haline gelmiştir. Sosyalist ülkelerin sistemli gelişmesi, dünya gelişmesi üzerindeki etkilerin güçlenmesi ve tutarlı barış politikaları, kapitalist dünyada gelişen barış ve demokrasi hareketi, bu dönüşün temel etkenleridir.

Ancak, yukarki bölümlerde görüldüğü gibi, emperyalist ülkelerin sınıf amaçları güden politikaları, dünyadaki savaş ocaklarının körüklenmesi, silahlanmanın ve askerileşmenin yoğunlaştırılması, başka ülkelerin üzerinde politik ve askeri baskı, toplumsal süreçlerin kuvvet tehdidi yoluyla durdurulması yönündedir. En tehlikeli kırım (imha) kapasitelerini barındıran son derece büyük güçteki silahlı kuvvetlerin yoğunlaştırılması, kitlesel kırım silahlarının ve tüm diğer silah türlerinin stoklarının çoğaltılması, başka devletlerin topraklarında askeri üslerin ve yabancı silahlı kuvvetlerin korunması, iki sistemin yanyana bulunduğu Avrupa'da özellikle dünya barışını tehdit etmektedir. Son beş yıl içinde NATO üyesi ülkelerin askeri harcamaları iki katına çıkarılmıştır. 1975 yılı içinde, «Avrupa grubu»nu oluşturan on ülke, askeri harcamalarını bir önceki yıla göre 5.5 milyar dolar arttırmışlardır.

ASKERİ YUMUŞAMA: İKİ KARŞIT YAKLAŞIM

1975 yılının Temmuz ayında 33 Avrupa ülkesi ile ABD ve Kanada'nın Nihai Belgesi'ni imzalamasıyla tamamlanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, Avrupa'da politik yumuşama sürecinin kökleşmesini onaylayan bir dönemeç olmuştur. A.G.İ.K.'nin somutlaştırdığı politik yumuşama, hangi sisteme sahip olursa olsunlar devletler arasındaki anlaşmazlıkların görüşmeler yoluyla çözümlenmesini, devletler arasında her yönden karşılıklı işbirliğini, görüşlerin serbestçe dolaşımını ve başka ülkelerin içişlerine karışmamayı öngörmektedir. Ancak bu ilkelerin tam ve kesin olarak uygulanması, uluslararası ilişkilerin işleyen bir yasası haline gelmesi, ancak politik yumuşamanın **askeri yumuşamayla** tamamlanmasıyla mümkündür. Ancak askeri yumuşamayla, yani silahlanmanın durdurulması ve giderek genel ve tam silahsızlanmanın sağlanması, başka ülkelerde bulundurulan askeri kuvvet ve üslerin kaldırılması, askeri blokların karşılıklı olarak dağıtılması ve uluslararası ilişkilerde kuvvete başvurulmaması ilkesinin maddi temellerinin yaratılması bile, politik yumuşama geri dönülemez bir süreç haline gelebilir.

Sosyalist ülkeler, askeri yumuşama sürecine girilebilmesine olanak verecek birçok önemli adım atmışlardır. Ancak, emperyalist ülkeler ve NATO yönetimi, politik yumuşamanın askeri yumuşamaya dönüşmemesi için büyük bir çaba harcamaktadır. Buna karşılık emperyalist ülkeler, politik yumuşamaya karşılık askeri blokların güçlendirilmesi, askeri potansiyelin arttırılması taraftarıdırlar. Bu yaklaşım, emperyalizmin ve burjuva ideolojisinin yumuşamaya bakış açısını yansıtmaktadır. Emperyalizmin ideologlarına göre, politik yumuşama, iki sistem arasındaki güçler dengesinin korunması, toplumsal ve politik süreçlerin durdurulması anlamına gelmektedir. Emperyalizm, buna kılıf olarak, «ideolojik yumuşama»nın da gerçekleştirilmesi gereğinden söz ederken, sistemin bütünlüğünü korumak amacıyla başta NATO ve diğer bloklarını güçlendirmeye, silahlanmayı bir «dehşet dengesi»ne varacak biçimde hızlandırmaya çalışmaktadır. Diğer bir söyleyişle, emperyalizm, yumuşamanın, toplumsal ve politik statükonun korunması biçiminde uygulanmasını istemekte, bunun için de, genel bir demokratikleşmeye yol açacak bir askeri yumuşamanın karşısına çıkmaktadır. Emperyalizmin sosyalist sisteme karşı sözde bir ideolojik yumuşamayı (ideolojik mücadeleye son verilmesini) önermesi, askeri yumuşamaya yanaşmamasının gerekçesidir. Emperyalizmin istediği, sosyalist sistemin, sınıf açısına dayalı dış politikasını bırakmasıdır.

İki sistem arasında «ideolojik yumuşama» kavramı, uluslararası ilişkileri çarpıtma gibi demogojik bir amacı taşıdığı kadar, emperyalizmin, revizyonizmi güçlendirme çabalarının da bir ürünüdür. Revizyonizm, yumuşamayı, iki sistem arasındaki temel çelişkinin ortadan kalkması gibi tanıtmaya çalışmaktadır. Yumuşamanın bu yorumu, barış içinde yanyana yaşamayı, kapitalizmle sosyalizmin arasında «işbirliği» biçiminde değerlendirmektedir. Oysa yumuşama ve barış içinde birarada yaşama, farklı toplumsal sistemlere sahip **devletlerin** ilişkilerinin barışçı temellere dayandırılmasından ibarettir. Karşıt **toplumsal sistemlerin** birbirine yakınlaşması, kapitalizmle sosyalizm arasındaki mücadelenin yavaşlaması söz konusu değildir. Tam tersine yumuşama, bütün dünyada toplumsal gelişmelerin hızlanması sonucunu doğurmaktadır. İki sistem arasındaki yarış, toplumsal ve ekonomik alanlarda daha hızla gelişmektedir. Bu koşullarda ideolojik mücadelenin önemi daha da artmaktadır. Kapitalizme karşı ideolojik mücadele, sosyalizmin dünyayı değiştirmedeki devrimci rolünün gitgide daha önemli ve daha etkin bir silahı olmaktadır. Yumuşama süreci bu silahın gücünü görülmemiş biçimde arttırmıştır. Öte yandan, ileri kapitalist ülkeler işçi sınıfı partilerinin devrimin gelişmesi için öngördükleri barışçı yol ile yumuşama arasında **doğrudan** bir bağ yoktur. İki karşıt **sistemin** yakınlaşmasıyla bir ilişkisi olmayan yumuşama süreci, emperyalizmin ve burjuvazinin gerici niteliğini ortadan kaldırmamakta, dev-

rimi kendi rızasıyla kabul edecek hale getirmemektedir. Devrimin barışçı gelişmesi ise, herşeyden önce, bir ülkedeki iç politik güçler dengesine bağlıdır. Sınıfsal güçler dengesinin, gericiliği, devrime karşı silaha başvuramaz hale getirmesine bağlıdır. Burjuvazinin sosyalizmle **barışmasıyla** ilgisi yoktur. Yumuşama süreci ise, her ülke devrimci güçlerinin, daha geniş bir uluslararası dayanışmaya dayanması ortamını yaratarak, barışçı yolun olanaklarını artırmaktadır. Yoksa burjuvazinin sosyalizmle «anlaşması» yoluyla karşı devrimci olmaktan çıkarılması biçiminde, barışa geçişi **gerçekleştirmesi** söz konusu değildir.

KARŞIT POLİTİKALAR ÇARPIŞIYOR

Yumuşama süreci karşısındaki sözünü ettiğimiz iki zıt yaklaşım, 1976 yılı içinde daha da belirginleşmiştir. SBKP'nin 25. Kongresi'nde, uluslararası ilişkilerde kuvvete başvurmama konusunda bir dünya anlaşması yapılması için hazırlanan öneri, askeri yumuşamaya doğru atılmış çok önemli bir adımdır. BM Genel Kurulu'nun bu yılki oturumuna sunulan öneri, çok sayıda ülkenin desteğini kazanmış, tüm dünya demokratik kamuoyunda sevinçle karşılanmıştır. Ancak emperyalist devletler bu konuda henüz suskunluğu elden bırakmamışlardır. Ayrıca yine SSCB'nin, yeni kitlesel kırım silahlarının ve hertürlü yeni silah sisteminin yapılmasıyla ilgili olarak Dünya Silahsızlanma Komitesi'ne sunduğu rapor, üzerindeki görüşmeler, yeni silahların tanımı üzerine emperyalist ülkelerin açtığı verimsiz tartışma yüzünden sistemli olarak engellenmektedir. Yine kimyasal silahların bütünüyle yasaklanmasıyla ilgili olarak sosyalist ülkelerin 1972 Mart'ında hazırladıkları öneri, bu kez denetimin güçlüğü üzerine söylenen soyut iddialar ve gerekçelerle masa üzerinde tutulmaktadır. Diğer yandan, nükleer silah denemelerinin bütünüyle yasaklanmasını öngören bir anlaşmanın hazırlık görüşmelerinin 31 Mart 1976'da başlaması için BM'in aldığı karar henüz uygulanamamıştır.

Orta Avrupa'da askeri kuvvet ve silahların karşılıklı olarak indirilmesi için Viyana'da yapılan görüşmeler de emperyalist ülkeler tarafından engellenmektedir. NATO üyesi ülkeler, Varşova Paktı ülkelerinin sözde üstünlüğünü bahane ederek, kuvvetlerin «asimetrik» (eşit olmayan biçimde) indirilmesini önermektedirler. Görüşmelerin ilerletilmesi amacını güden sosyalist ülkeler, 1976'da yeni öneriler sunmuşlardır. İlk aşama olarak 1976'da yalnızca ABD ve SSCB'nin askeri kuvvetlerinin indirilmesi, görüşmelere katılan diğer ülkelerin bu aşamada kuvvetlerini sadece dondurmaları, 1977-78 yıllarında ise bu ülkelerin de kuvvetlerini indirmeleri önerilmektedir. Özellikle Amerikan ve Alman seçimlerinin yoğun anti-sovyet ortamı, görüşmelerin ilerlememesinde önemli rol oynamıştır. J. Carter'in ABD Başkanlık görevini devralmaya hazırlandığı sıralarda, Ford yönetimi bakanlarının, orta Avrupa'da Amerikan ve NATO kuvvetlerinin indirilmesinin «büyük bir tehlike yaratacağı» (!) yolundaki demeçleri, bu konudaki muhtemel ilerlemelerin şimdiden engellenmesine yönelik görülmektedir. Gerçekten de orta Avrupa'da kuvvetlerin indirilmesi sorunu, askeri yumuşamaya doğru çok önemli bir adımın atılması sorunudur.

ABD ile SSCB arasında sürdürülen Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT) de, 1976 yılında, özellikle ABD Başkanlık seçimlerinin antikomünizm yarışı ortamında önemli ilerlemeler göstermemiştir.

Silahlanma yarışının en tehlikeli yönü, nükleer silahlanmadır. Bu bakımdan askeri yumuşamaya geçişle, nükleer silahların sınırlandırılmasında ortak bir anlayışa ulaşılması belirleyici olacaktır. Ne var ki, yukarıdaki bölümlerde belirtildiği gibi, emperyalist ülkeler nükleer güçlerini arttırmayı ve yeni yeni nükleer güçler yaratmayı, stratejilerinin önemli bir bölümü olarak görmektedirler. Emperyalist ülkeler, nükleer silahlanma yoluyla, politik yumuşamanın kontrol edilmesini amaçlamaktadırlar. Bu amaçla, AGİK'in tamamlandığı sıralarda bu ülkeler kendilerinin nükleer silahlarını ilk kez kullanacak ülke olbileceklerini ilân

etmeye başlamışlardır. Haziran 1976'da yapılan NATO nükleer planlama grubu nükleer silahların modernleştirilmesi yöntemlerini incelemişlerdir. Bu toplantılarda, «SSCB'ne ve Varşova Paktı Ülkelerine karşı açılabilecek bir nükleer savaşın ayrıntılı planlarının hazırlandığı» bildirilmektedir. Belçika, Fransa, F.A.C., İtalya, Hollanda, Lüksemburg ve B. Britanya'yı içine alan Batı Avrupa Birliği meselesinde ise, NATO'yu tamamlayan özel bir askeri gruplaşmanın oluşturulması ve FAC ve Fransa'nın silahlı kuvvetlerini geliştirmeleri istenmiştir.

Buna karşılık Varşova Antlaşması Politik Danışma Konseyi'nin Kasım ayında Bükreş'te yaptığı toplantıda önemli kararlar alınmıştır. Konsey, Helsinki Zirvesine katılan 35 ülkeye, bu ülkelerin hiçbirinin nükleer silahları ilk kullanacak ülke olmayacaklarını güvence altına alan bir anlaşma tasarısı sunulması kararlaştırılmış ve bu tasarı sunulmuştur. Tasarı'da, anlaşmanın, imzacı ülkelerin bütün dünyadaki faaliyetlerini kapsaması önerilmektedir. «Süresiz» olarak geçerli olması önerilen anlaşma, politik yumuşamadan askeri yumuşamaya geçilmesinde çok önemli bir adımın habercisidir. Bu anlaşmanın desteklenmesi, silahsızlanmanın öteki alanlarında da önemli ilerlemelere yol açacaktır.

Ancak 1976'nın son ayında yapılan NATO Savunma Planlama ve Bakanlar Konseyi toplantıları, emperyalizmin saldırgan yüzünün düpedüz açığa vurulduğu bir vesile olmuştur. NATO Savunma Bakanları, NATO'nun konvansiyonel güçlerinin artırılması kararını almışlardır. Avrupa'daki askeri kuvvet ve silahların hızla artırılmasını içeren bu karar, doğrudan doğruya, orta Avrupa'da kuvvetlerin indirimi görüşmelerini baltalamaya yöneliktir. NATO böylece askeri yumuşamaya karşı olduğunu dolaylı olarak dile getirmiş olmaktadır. Bunun da ötesinde, NATO Dışişleri Bakanları, Varşova Antlaşması ülkelerinin nükleer silahların kullanılmamasıyla ilgili anlaşma önerisini reddettiklerini açıklamışlardır. Bu da emperyalizmin saldırı niyetlerini olduğu gibi açığa vurmaktadır. Ancak, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın da uzun yıllar önce sadece sosyalist ülkelerce önerilen ve demokratik güçlerce desteklenen bir öneri olduğu unutulmamalıdır.

Görüldüğü gibi yumuşamaya karşı bugün burjuvazide hakim olan eğilim, yumuşamanın politik alanda sınırlı tutulması eğilimidir. Buna karşılık silahlanmanın hızlanmasına, askeri bloklaşmanın sürdürülmesine çalışılmaktadır. Askeri dehşet dengesine dayanan böyle bir «zoraki» politik yumuşama görüşü, yumuşamayı «soğuk barış» kavramıyla tanımlayan burjuva teorisinde ifadesini bulmaktadır. Bu teorinin reklamcılığını «ılımlı» geçinen burjuva liderleri yapmaktadırlar. Bu teori, geri ve bağımlı ülkelere de uyarlanmaya çalışılmaktadır. «Soğuk barış» teorisinin geri ülkelerdeki yayıcıları, iki sistem arasındaki «dehşet dengesi»nin geri ülkeleri silahlanmaya zorladığını, yumuşama görüntüsünden yanılgıya kapılınmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Bunlara göre, bloklaşma da zamanımızın gerçeklerinden biri olmaya devam etmektedir; hatta yumuşama «süper güçlerin dünyayı nüfus bölgelerine bölmelerinin bir biçimidir». Bu teori Türkiye'de de tarafsızlık görüntüsü altında piyasaya sürülmektedir. CHP Genel Başkanı B. Ecevit 1976 yılında yazdığı bir yazıda, yumuşamanın, soğuk barışa dönüşmesinden öteye gidemediğini ileri sürmüştür. Bu görüşün altında, Türkiye'nin silahlanmaya devam etmesinin gerekçesi hazırlanmak istenmektedir. CHP 23. Kurultayı'nda da, «Türkiye»nin bağlı bulunduğu bloklardan koparılması arzularına» çatılmıştır.

ABD'de işbaşına gelecek yeni Carter yönetimi de, sosyalist ülkeler karşısına bir **blok** olarak çıkma, yani bloklaşmayı pekiştirme politikası izlemeyi söz vermektedir. Bu bakımdan Carter yönetiminin, G. Ford döneminde temelleri atılan, «soğuk barış» politikasını slogan edinme niyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Brüksel'deki son NATO toplantıları, bunun temelini sağlamlaştırmayı amaçlamaktadır. Ancak, emperyalizmin, uluslararası ilişkilere istediği biçimi verme gücünün kırıldığı ve bu ilişkilerin nesnel zorunluluklara göre biçimlendiği unutulmamalıdır.

Burjuvazideki, yumuşamayı, askeri blokların korunması ve silahlanmanın yoğunlaştırılması biçiminde görmeye ve uygulamaya çalışan eğilimlerin yenilmesi, ancak ona karşı sınıf mücadelesinin yoğunlaştırılmasıyla, barış hareketinin güçlendirilmesiyle mümkündür. Yumuşamanın askeri alana da uygulanmasının toplumsal önemi de büyüktür. Silahlanmanın durdurulması ve askeri bütçelerin azaltılması, kapitalist ülkelerde ekonomik gelişmenin barışçı amaçlar doğrultusunda yeniden örgütlenmesi mücadelesine yeni perspektifler açacaktır. Silahlanma kapitalist ülkelerdeki enflasyon ve işsizliğin temel nedenlerinden biridir. Yapılan hesaplara göre, 1968-1972 yılları arasında ABD'de silahlanmaya ayrılan milyarlarca dolar, askeri olmayan sektörlerde 3.443.000 kişilik istihdam olanağından vazgeçilmesine neden olmuştur. Bu rakam, aynı miktarda fonlarla askeri sektörde yaratılan istihdamdan 840.000 kişi fazladır. Öte yandan, silahlanmanın durdurulması ve son bulması, askeri-sınai kompleksin toplumsal ve politik alanda oynadığı gerici rolün ortadon kaldırılması olanağını yaratacaktır.

YUMUŞAMANIN ÖNEMLİ KOŞULU: EKONOMİK İLİŞKİLER

İki sistem arasındaki ilişkilerin barış içinde birarada yaşama ilkesine dayandırılmasında, sosyalist ve kapitalist ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler önemli bir yer tutmaktadır. SBKP 24. Kongresi'nin 1971'de ilan ettiği Barış Programı'nın hayata geçirilmesiyle birlikte, daha önce yılda ortalama 3 milyar dolarla sınırlı kalan iki sistem arası ticaret ilişkileri, ortalama 100 milyar dolara ulaşmıştır. Son yıllarda sosyalist ve kapitalist ülkeler arasındakl ticaretin, kapitalist dünyadaki toplam üretimin artışından çok daha büyük bir hızla artışı, bu ticaretin, dünyadaki ekonomik kaynakların etkin bir biçimde kullanılmasında büyük bir potansiyele sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Soğuk savaş döneminde ABD yöneticilerinin, «stratejik önemi» olabileceği gerekçesiyle sosyalist ülkelere bayan tuvalet malzemelerinin satışına dahi sınır koymaya giriştikleri hatırlanırsa, o dönemde sosyalist ülkelere karşı açılan ekonomik savaşın insanlığa ne büyük kayıplara yol açtığı kolayca düşünülebilir.

Ancak, iki sistem arasındaki ekonomik ilişkilerin genişlemesi, dünya üretici güçlerinin akılcı kullanımından çok daha geniş bir öneme sahiptir. Sosyalist ve kapitalist ülkeler arasındaki ekonomik ilişki ve işbirliğinin gelişmesi, politik yumuşamanın derinleşmesi için daha sağlam bir nesnel temelin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Dünya barışına nesnel bir temelin kazandırılması yönünde sosyalist ülkelerin harcadığı çaba, enternasyonalist bir görevin yerine getirilmesidir.

Ancak emperyalizmin en gerici, militarist güçleri, bu ilişkilerin gelişmesini engellemeye çalışmaktadırlar. Amerikan emperyalizmi, Küba, Sosyalist Vietnam ve Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti üzerindeki ticaret ambargosunu sürdürmektedir. Birçok sosyalist ülke üzerindeki ticaret sınırlamaları sürdürülmekte, sınırlamaların kaldırılması için 1972'de SSCB ile imzalanan anlaşmaya uyulmamaktadır. Sosyalist ülkelerin en çok talep ettikleri mallar, hatta tarım ürünlerinin satışı dahi yasaklanmaktadır.

Bu engelleyici politikaların temelinde, silah yapımcılarının, piyasalarda yoğunlaşan rekabetten çekinen kapitalistlerin ve gerici güçlerin direnişi yatmaktadır. Emperyalizm, sosyalist ülkelerle kurulan ekonomik ilişkilerin, sosyalist ekonomilerin güçlenmesine yaramasının önüne geçmek istemektedir. Buna karşılık, sosyalist ülkelerle geliştirilen ticaret, ilişkilerinin normalleştirilmesi için değil, tersine sosyalist ülkelerin «cezalandırılması» ya da politik tavizlere mecbur edilmesi gibi amaçlar için kullanılmak istenmektedir. Hatta emperyalist ülkeler, sosyalist ülkelerle kurdukları ilişkileri, onların içişlerine karışmak için de bir vesile yapmaya çalışmaktadırlar. Amerikan emperyalizmi, diğer kapitalist ülkelerin de sosyalist ülkelerle ilişkilerine sınır koymaları yolunda baskı yapmaktadır. Karşılıklı Yardım-

laşma Konseyi üyesi sosyalist ülkelerin, AET'na ekonomik ilişkileri geliştirmek üzere temaslara başlanması yolundaki önerileri, AET Dışişleri bakanları tarafından reddedilmiştir.

Ancak kapitalist ülkelerdeki emekçi kitleler, sosyalist ülkelerle ticari ve diğer ilişkilerin geliştirilmesi için baskı yapmaktadırlar. ABD'de sosyalist ülkelerle ticarete konan sınırlamaların kaldırılması halinde, Amerikan işçileri için 3 milyon kişilik yeni bir istihdam olanağının yaratılacağı hesaplanmaktadır. Büyük tekellerin, piyasadaki tekelci durumlarının kaybolmaması amacıyla sınırlamaları desteklemesine karşılık, tekelci gücü olmayan işletmeler, sosyalist ülkelerle ticaretin geliştirilmesinden yanadırlar. Sosyalist ülkelerde yapılan mal alış verişleri, tekellerin fiyat politikasına karşı mücadelede yeni bir unsur olmuştur.

Öte yandan, sosyalist ülkelerin kapitalist ülkelerle kurdukları ekonomik ilişkiler, kapitalist toplumun temel çelişkilerini ortadan kaldırmamaktadır. Sosyallst ve kapitalist ülkeler arasındaki ekonomik illşkiler yoluyla, kapitalizmin bunalımının hafifletilmesl de ortadan kaldırılması da mümkün değildir. Kapitalist ülkelerdeki bunalımın çözümü, bu ülkelerin iç toplumsal güçlerl arasındaki mücadeleye, kapitalist toplumun nesnel zorunluluklarına göre biçimlenecektir. İşçi sınıfı ve müttefikleri, bu bunalıma demokratik yoldan, yani tekeller iktidarının zayıflatılması ve köklü dönüşümlerin gerçekleştirilmesi yoluyla bir çözüm önermektedirler. Sosyalist ülkelerle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, bu yöndeki bir çözümün nesnel temellerinden biri olabilir. Ancak bunalımın sadece bu yoldan hafifletilmesi mümkün değildir.

Sosyalist ve kapitallst ülkeler arasındaki ekonomik işbirliğinin toplumsal sonuçlarından biri ise, antikomünist, antisovyet propagandanın etkinliğinin zayıflatılmasıdır. Sosyalist ülkelerle ekonomik işbirlliğinin gelişmesl, kapitalist ülkelerdeki işçl sınıfı hareketlerl için, sosyalizmle kurulacak demokratik ilişkilerin emekçi kitlelere sağlayacağı yararların açıklanmasına katkıda bulunmaktadır. Sosyalist ülkelerle ekonomik ilişkilerinin geliştirllmesl için iktidarlara baskıda bulunmak, işçi sınıfı hareketinin hem kendi ülkesindeki toplumsal gelişmenin gerekleri, hem de uluslararası barış ve güvenliğin kurulması yönündeki mücadelesinin bir parçasıdır.

4. ULUSLARARASI İŞÇİ SINIFI HAREKETİ

Kapitalizmin genel bunalımının derinleşmesi, uluslararası işçi sınıfı hareketinin dünya üzerindeki rolünün artmasına neden olmaktadır. İşçl sınıfı hareketinin ulusal bölümlerinin çok değişik koşullar altında mücadele ediyor olmalarına karşın, işçi sınıfının hedeflerinin uluslararası birliği bu bölümleri tek bir hareket içinde bütünleştirmektedir.

Uluslararası işçi sınıfı hareketinin öncü gücü olan bilimsel sosyalist partiler, toplumun devrimci dönüşümündeki rollerini, bilimsel sosyalizme dayanarak saptadıkları strateji ve taktiklerle oynamaktadırlar. Ancak, bilimsel sosyalizm, işçi sınıfı hareketinin uluslararası stratejisinin de temelidir. Bu strateji kapitalist toplumun devrimci yoldan dönüştürülmesi, dünyadakl tüm anti-emperyalist ve devrimci güçlerle dayanışma, emperyalizme karşı dünya barışı ve güvenliği için mücadele stratejisidir.

ULUSLARARASI İŞÇİ SINIFI HAREKETİNİN BİRLİĞİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ YOLUNDA

Her ülke işçi sınıfı partisinin ulusal ve uluslararası faaliyeti diyalektik bir bütün oluşturmaktadır. Bu bütünlük, kapitalist ve sosyalist ülkelerin işçi sınıfı partilerinin faaliyet-

lerinde değişik bir biçim almaktadır. Sosyalist ülkeler işçi sınıfı partilerinin sosyalizmin ileri aşamalarının kurulması yolundaki çalışmaları, dünyada barış ve halkların güvenliği için verilen mücadeleyi tamamlamaktadır. Kapitalist dünyadaki komünist ve işçi partileri ise, tekellerin egemenliğine karşı verdikleri demokrasi ve sosyalizm mücadelesini, uluslararası ilişkilerin demokratikleştirilmesi (devletler arasında eşitlik ve saygıya dayanan ilişkilerin kurulması, içişlerine karışmama, halkların toplumsal ve politik sistemlerini özgürce seçmeleri vb.) ve barış içinde birarada yaşamanın yerleştirilmesi mücadelesiyle birleştirmektedirler.

Barış içinde birarada yaşama ilkesinin yerleştirilmesi mücadelesi, kapitalist ve sosyalist ülkeler işçi sınıfı hareketlerinin dayanışmasının somut biçimlerinden biridir. Öte yandan barış içinde birarada yaşama politikası, kapitalist ve sosyalist ülkeler halkları arasında daha güçlü bir dayanışma için elverişli koşullar yaratmaktadır. Daha güçlü dayanışma, bugün yalnızca olanaklı değil, zorunludur da. Kapitalizmin derinleşen bunalımı, yumuşamanın uluslararası ilişkilerde egemen eğilim haline gelmesi, ideolojik mücadelenin önemini arttırmaktadır. Emperyalizmin, ideolojik savaşın yavaşlatılmasını istemesi, yalnız sosyalist ülkelerin değil, tüm uluslararası işçi sınıfı hareketinin ideoloji silahından yoksun edilmesini amaçlamaktadır. Bu koşullar, uluslararası işçi sınıfı hareketinin birliğinin güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Kaldı ki, emperyalizm, bir yandan sosyalist devletlerle politik yumuşamaya mecbur kalırken, diğer yandan silahlanmasını hızlandırmaktadır. Silahlanmanın durdurulması ve askeri yumuşamaya doğru kesin bir dönüşün gerçekleştirilmesi, emperyalizme karşı mücadelenin yükseltilmesine bağlıdır. İşçi sınıfı partilerinin eylemi bu mücadelede belirleyici olacaktır. Daha güçlü bir dayanışma için ortaya çıkan olanakların değerlendirilmesi, işçi sınıfı partilerinin yaratıcı yeteneği, enternasyonalizme bağlılığı ölçüsünde gerçekleşecektir.

Burjuva ideolojisine karşı bilimsel sosyalizmin temellerinin güçlendirilmesi, yalnız işçi sınıfı hareketinin uluslararası birliği için değil, ulusal düzeylerde de hareketin başarısı için bir zorunluluktur. İşçi sınıfı partilerinin bilimsel sosyalizme bağlılığı, yalnız enternasyonalist bir görev değil, herşeyden önce kendi ülkelerinin işçi ve emekçi kitlelerine karşı sorumluluklarının da bir gereğidir. Tekellere karşı mücadelede tüm demokratik güçlerin ve toplum tabakalarının birliğinin artan önemi, anti-komünizme, sağ ve «sol» revizyonizme karşı, işçi sınıfı partisinin kitlelerle bağlarının güçlendirilmesi için mücadelede, ideolojik çalışmanın önemini arttırmaktadır.

AVRUPA KOMÜNİST VE İŞÇİ PARTİLERİNİN KONFERANSI

İki toplumsal sistemin karşı karşıya geldiği ve barış içinde birarada yaşamonın en önemli alanı olan Avrupa'daki işçi sınıfı partilerinin faaliyeti, tüm dünyadaki devrimci dönüşümlerin gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir. Anti-emperyalist mücadelede kapitalist ve sosyalist ülkeler işçi sınıfı partilerinin eylem birliğinin, özellikle Avrupa kıtasında ileriye dönük büyük bir önemi vardır.

Avrupa'daki komünist ve işçi partilerinin, eylemlerinin ortak yönlerini gözden geçirmeleri ve çağımızın, özellikle Avrupa'nın temel sorunları etrafındaki karşılıklı görüşlerini değerlendirmeleri, yıllardır önemini koruyan büyük bir amaç olmuştur. Bu amacın, sürdürülen iki yılı aşkın uzun ve ayrıntılı çalışmalardan sonra 1976 yılında gerçekleştirilmesi, uluslararası işçi sınıfı hareketinin tarihinde önemli dönüm noktalarından biridir. Avrupa'daki komünist ve işçi partilerinin büyük bir çoğunluğu, faaliyetlerinin temel konularındaki deneylerini karşılaştırmışlar, bu konudaki yaklaşımlarını çok geniş bir anlayış ve saygı ortamı içinde tartışmışlar, birçok konudaki görüşlerinin aynı noktada birleş-

tiğini görmüşlerdir. Konferansın sonucunda oybirliğiyle onaylanan «Avrupa'da Barış, Güvenlik, İşbirliği ve Sosyal İlerleme İçin» adlı belge, bu partilerin vardığı ortak sonuçları ortaya koymuştur. Bu konularda oldukça ayrıntılı bir çözümleme yapan ve Avrupa'daki demokratik güçlerin ivedi hedeflerini özümleyen Belge, çağımızda bilimsel sosyalist teorinin taşıdığı ağırlığı, büyük çözümleme gücünü ve bu teorinin işçi sınıfı partilerinin ortak faaliyetiyle yaratıcı biçimde geliştirilmesini kanıtlamıştır. Avrupa'daki işçi sınıfı partilerinin bu toplantısı, işçi sınıfı hareketinin dünyamızdaki en güçlü ve otorite sahibi politik hareket olduğunu kanıtlamıştır.

Avrupa Komünist ve İşçi Partilerinin Berlin'deki konferansının «sınırlı çerçevede sorunu» ele aldığı kuşkusuzdur. Öte yandan, konferansa katılan partilerin, «mücadelelerini... her parti tarafından özerk bir biçimde tanımlanan ve tam bağımsızlık içinde benimsenen politik çizgileri temeli üzerinde» sürdürecekleri konferans belgesinde dile getirilmiştir. Ancak tartışılan konuların ve varılan sonuçların önemi, kapsamlarının genişliğinde değil, niteliğinde, bu konuların halkların mücadelesi için taşıdığı önemde, varılan sonuçların bilimsel temelinde ve bu mücadele programını benimseyen politik hareketin etkinliğindedir. Bu nedenle konferans çerçevesinin sınırları, varılan sonuçların büyüklüğünü değiştirmemektedir.

Berlin Konferansının, Avrupa işçi sınıfı hareketinin tarihinde en çok sayıda komünist ve işçi partisini biraraya getiren uluslararası forum olması da, konferansın etkinliğinin bir başka kanıtıdır. Varılan bu sonuç, işçi sınıfı partilerinin, faaliyetlerinin sorunlarına yaklaşmada takındıkları enternasyonalistçe tutumun tutarlılığını, yaratıcı ve çözümleyici niteliğini kanıtlamaktadır. Alınan ve uygulanan bu tutumun, günümüzde işçi sınıfı hareketine düşen role ve sorumluluğa ne kadar uygun olduğu, pratikte kanıtlanmaktadır. Konferansın başarısızlığı için büyük umutlar beslemiş olan emperyalizmin, konferansın sonucunu bir «zafer» olarak nitelendirmek zorunda kalışının anlamı büyüktür.

Berlin Konferansı ile, farklı nitelikteki ulusal amaçlar için eylemlerini sürdüren kapitalist ve sosyalist ülkeler işçi sınıfı partilerinin, eylemlerini ortak bir temel üzerinde değerlendiremeyecekleri, partilerin eylemleri arasındaki farkların ortak bir görüş açısını mutlaka engelleyeceği yönündeki tahminler boşa çıkartılmıştır. Mücadele koşullarındaki büyük farklılıklara rağmen, sosyalist ve kapitalist ülkeler işçi sınıfı partilerinin, anti-emperyalist mücadelenin büyük hedefleri için eylemlerinde tam bir birlik içinde davrandıkları kanıtlanmıştır. Sosyalist ülkelerin kapitalist ülkeler karşısındaki dış politika faaliyetleriyle, kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı partilerinin ülkelerindeki toplumsal ve politik düzenin tekellerin iktidarının ortadan kaldırılması yönünde eylemlerinin çelişmediği görülmüştür. Barış içinde birarada yaşama sürecinin derinleştirilmesi için, sosyalist ülkelerin dış politika faaliyetinin yanısıra, kapitalist ülkelerdeki bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin derinleştirilmesinin zorunlu olduğunun belirtilmesi, konferans belgesinin en önemli yönlerinden biridir. Barış içinde birarada yaşamanın, toplumsal statükonun korunmasını amaçlamadığı, kapitalist dünyada devrimci dönüşümler için yeni bir atılım olanağı yarattığı vurgulanmıştır.

GÖRÜŞ ALIŞ VERİŞİNİN ZENGİNLEŞTİRİLMESİ İÇİN

Berlin Konferansı'nın hazırlık çalışmaları çok geniş bir tartışma ve karşılıklı anlayış ortamında yürütülmüştür. Nihai belgenin hazırlanması sırasındaki görüşmelerin yoğunluğu, izlenen yöntemin demokratik niteliğinin bir kanıtı olmuştur. Bütün konularda oybirliği koşulunun aranması, bu demokratik özün göstergesidir. Hazırlık çalışmalarının bu niteliği, bazı partilere, özellikle SBKP'ne atfedilen, kendi görüşlerini diğer partilere empoze etme niyetinin ne denli gerçek dışı olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Tartışmalar sırasında

her partinin, **diğerlerinin politikalarının ve görüşlerinin dayandığı toplumsal gerçekliğe tam bir anlayış çabasıyla yaklaşması,** işçi sınıfı partilerinin bilimsel sosyalizm hazinesine yapacakları ortaklaşa katkıların nesnel temellerini güçlendirmiştir.

Berlin Konferansı'nın, işçi sınıfı partileri arasındaki görüş ayrılıklarını ortadan kaldırmadığı kuşkusuzdur. Kaldı ki, konferanstan bunun amaçlandığı, hiç kimse tarafından ileri sürülmemiştir. Berlin Konferansı, bütün işçi sınıfı partilerinin ulusal görevlerlyle ilgili olarak bir stratejinin çizilmesi amacıyla toplanmamıştır. İşçi sınıfı partileri arasında hiçbir konuda görüş ayrılığı bulunmasa bile, böyle bir stratejinin oluşturulması, günümüz koşullarında olanaksızdır. İşçi sınıfı hareketinin ulaştığı boyutlar, çözmesi gereken sorunların çeşitliği, her partinin, ulusal koşullarda izleyeceği politik çizgiyi, somut koşulları değerlendirerek tam bağımsızlık içinde kararlaştırmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu politik çizginin ülke koşullarına ve bilimsel sosyalizme uygunluğunu saptayacak, uluslararası bir merkez de yoktur. Böyle bir merkezin oluşturulmak istendiği, büyük partilerin küçükler adına karar verme iddiasında olduğu yolundaki bölücü, sosyalist ülkeler partilerini hedef alan yolanların hiçbir objektif temeli bulunmamaktadır. Bulunmadığını Berlin Konferansı bir kez daha kanıtlamıştır.

Uluslararası işçi sınıfı hareketinin politik ve ideolojik gücü, belirli bir merkez çevresinde örgütlenmesine bağlı değildir. Bu güç, işçi sınıfı partilerini birleştiren bilimsel sosyalizmden gelmektedir. Tarihin belli bir döneminde, işç sınıfı hareketlerinin uluslararası birliğinin merkezi bir örgütlenme biçiminde somutlanmış olması, belirli tarihsel koşulların sonucudur. Ancak bu dönemde de işçi sınıfı partilerinin kendi ülkelerinde o ülkenin emekçi yığınları arasında kökleşmeleri, yığınsal birer güç olmaları ilkesi geçerli olmuştur. Günümüzde ise böyle bir merkezi örgütlenmenin koşulları yoktur. İşçi sınıfı partileri arasındaki ilişkiler tam demokrasi ilkesi temeli üzerinde gelişmektedir. Bu durum, bilimsel sosyalist hareketin politik üstünlüğünün sonucudur. Günümüzde başka politik hareketlerin, örneğin sosyal demokrasinin, uluslararası bir örgüte sahip olmasına rağmen içinde bulunduğu ideolojik bunalım, uluslararası dayanışmada «merkezlerin» değil, ilke birliğinin belirleyici olduğunun kanıtıdır. Bilimsel sosyalist hareket, ulusal bölümlerinin birliğini tam bir demokrasi içinde güçlendirirken, başka politik hareketlerin her türlü müdaheleciliğe rağmen çelişkilerinden kurtulamaması, proleter ve burjuva ideolojileri arasındaki karşıtlığın göstergesidir.

Ancak, her işçi sınıfı partisinin, kardeş partilerin politikaları hakkında değerlendirme yapmak, bu konuda, kendi görüşlerine sahip olmak hakkı ve görevi vardır. Bilimsel sosyalizm hazinesinin zenginleştirilmesi ve bu temel üzerinde uluslararası işçi sınıfı hareketinin birliğinin güçlendirilmesi için, her ülkenin işçi sınıfı partisi, kendi ülkesinin işçi sınıfının ve uluslararası proletaryanın çıkarları uğruna bu hakkı ve görevi yerine getirmek durumundadır. Bu gerçek, kardeş partilerin içişlerine karışmak anlamına gelmez; her partinin bağımsız karar alma hakkının reddi değildir. Bilimsel sosyalizmin evrensel niteliğinin sonucudur. Kardeş partilerin eylemleri konusunda çeşitli görüş açılarının ortaya konması ve değerlendirilmesi, bilimsel sosyalizmin temel konularında görüş birliğinin sağlamlaştırılması, kardeş partiler arasındaki ilişkilerin temel taşlarından biridir. Her partinin, bu amaçla kurulacak diyaloga bilimsel sosyalizmin ilkelerine bağlılık ve uluslararası proletaryanın çıkarlarının üstünlüğü anlayışıyla katılması, hareketin gelişmesi için zorunludur. Uluslararası işçi sınıfı hareketinin üstünlüğü, toplumsal gelişmeleri, «pratiğin son sözü söylemesinden önce» nesnel yöntemlerle önceden belirlemesini sağlayan evrensel bir teoriye sahip olmasıdır. Bu bakımdan, izlenen politikanın doğruluğu pratikte denenmeden önce bu konudaki değerlendirmelerin karşılaştırılması, her partinin, bilimsel sosyalizme bağlılığını belirler. Bilimsel sosyalizmin geliştirilmesinin, sadece ulusal sınırlar içindeki deney-

lerin değerlendirilmesinden elde edileceği anlamına gelen tutumlar, bilimsel sosyalizmin gücünün arttırılmasına katkılı olmamaktadır. Öte yandan, yapılacak tartışmalar, partilerin herhangi birinin kitlelerden koparılması amacına kuşkusuz yönelmemektedir.

«PROLETER ENTERNASYONALİZMİ» GEÇERLİLİĞİNİ KORUYOR

Berlin Konferansı'nın hazırlık çalışmalarında çok önemli bir yer tutan ve konferans sonrasında da çeşitli partilerin görüş ayrılıklarını koruduğu bir konu da, günümüzde **enternasyonalizmin** kazandığı içerik ve bu ilkenin özü konusudur. Bu konudaki görüşlerin değerlendirilmesi, Berlin Konferansı'ndan sonra hızlanarak sürmektedir. Bu tartışmada yapıcı bir tutumun hüküm sürdüğünü belirtmek için pekçok gösterge mevcuttur.

Tartışmada yer alan bazı komünist ve işçi partilerinin temsilcileri «proleter enternasyonalizmi» deyiminin, günümüzde devrimci güçlerin enternasyonal dayanışmasını ifade etmekte yetersiz kaldığını ileri sürmektedirler. Bu görüş, günümüzde, uluslararası dayanışmanın, diğer bir deyişle enternasyonalizmin, yalnız işçi sınıfı hareketlerini değil, diğer demokratik güçleri, bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi veren çok daha geniş güçleri içine alan bir toplumsal tabana dayandığı gözleminden hareket etmektedir.

Tartışmalar sırasında ortaya atılan diğer bir görüş de, günümüzde enternasyonalizmin, temel biçiminin her ülke işçi sınıfı partisinin, uluslararası hedefler, barış ve güvenliğin sağlanması, devletler arası işbirliğinin kalıcılaştırılması, uluslararası ilişkilerin demokratikleştirilmesi gibi hedefler için **ulusal düzeyde** verdiği mücadele olduğu görüşüdür.

Öte yandan, burjuva ideologları ve oportünistler ise, proleter enternasyonalizmi kavramının, uluslararası işçi sınıfı hareketinde belli partilerin, özellikle SBKP'nin hegemonyasını dile getirdiği çarpıtmasını yaymaktadırlar. Bu çevreler SBKP'nin uluslararası işçi sınıfı hareketi içindeki büyük yerine, kazandığı saygınlığa saldırarak, kapitalist ülkeler işçi sınıfı partilerinin SSCB'ndeki sosyalizmle dayanışmasını ortadan kaldırmayı ve uluslararası işçi sınıfı hareketini bölmeyi amaçlamaktadırlar.

Herşeyden önce, proleter enternasyonalizminin kapsamının, ulusal işçi sınıfı hareketlerinin karşılıklı dayanışmasıyla sınırlı olmadığını belirtmek gerekir. Proleter enternasyonalizmi, öncelikle, işçi sınıfının ideolojisi bilimsel sosyalizmin evrensel niteliğini ifade eder. İşçi sınıfının uluslararası dayanışmasının temel koşulu, her ülkedeki işçi sınıfı mücadelesinin bilimsel sosyalizmin ilkelerine uyumlu biçimde yürütülmesidir. Her işçi sınıfı partisi bilimsel sosyalizmin ilkelerini ülkesinin somut koşullarına uygulayarak, hem ulusal sorumluluğunu yerine getirir, hem de uluslararası proletaryaya ve tüm anti-emperyalist güçlere karşı sorumluluğunu. Her işçi sınıfı partisinin uluslararası dayanışmasına **proleter,** sınıf karakterini veren, bilimsel sosyalizme bağlılıktır. Özetle, **proleter enternasyonalizmi** ilkesinin özü, her işçi sınıfı partisinin bilimsel sosyalizme bağlılığıdır.

Proleter enternasyonalizmi tarihi boyunca **içerik** bakımından sürekli olarak zenginleşmiş, yeni nitelikler kazanmıştır. Bu zenginleşme, dünya devrimci sürecindeki zenginleşme ile, yeni yeni toplumsal güçlerin emperyalizme, kapitalist sömürüye karşı, dünyanın devrimci dönüşümü için mücadeleye katılmalarıyla belirlenmiştir. Ekim Devrimi'nden sonra kapitalizmden sosyalizme geçiş süreciyle ulusal kurtuluş hareket ve devrimlerinin bütünleşmesi, enternasyonalizmin «Bütün Ülkelerin İşçileri ve Ezilen Halklar, Birleşin!» sloganıyla ifade edildiği dönemi açmıştır. Günümüzde dünya devrimci sürecinin toplumsal tabanının zenginleşmesi, enternasyonalizme, proleter niteliğinin yanısıra, anti-emperyalist ve demokratik bir kapsam da kazandırmaktadır. Ancak, bu gelişmeler, proleter enternasyonalizminin, dünyanın devrimci dönüşümündeki belirleyici rolünü azaltmamış, arttırmıştır. Proleter enternasyonalizmi, işçi sınıfının uluslararası dayanışmasının ve tüm anti-emperya-

list güçlerle birliğinin sınıfsal özünü, sınıfsal kaynağını, tüm dünyada sınıfsız toplumun kurulması idealine bağlılığını dile getirmektedir. Enternasyonalizmin **proleter** niteliği, uluslararası dayanışmanın yalnız işçi sınıfı hareketleri arasında olmasını değil, bu dayanışmanın tüm dünyadaki anti-emperyalist güçlere uzanan özelliğini de açıklar. Sadece **proleter-yanın** enternasyonalizmi, tek bir sınıfın ya da politik hareketin uluslararası dayanışmasının ötesinde, bütün anti-emperyalist güçlerle dayanışma biçimine dönüşebilir. Proleter enternasyonalizmi deyimi, bu nedenle, çağımızdaki uluslararası dayanışmanın özünü en doğru biçimde yansıtmaktadır. Uluslararası işçi sınıfı hareketinin, enternasyonalizmin, uluslararası dayanışmanın proleter özünü yükseltmesi, işçi sınıfının nihai hedeflerine bağlılığı için kaçınılmazdır. İşçi sınıfı hareketi uluslararası dayanışmasını, proleter sınıf amaçlarının bakış açısından değerlendirir. Proleter enternasyonalizmi, yani işçi sınıfının hedeflerinin herşeyin üstünde tutulması, uluslararası işçi sınıfı hareketinin en güçlü silahıdır. Proleter enternasyonalizminin, genel uluslararası demokratik dayanışma içinde eritilmesi; tüm dünya devrimci güçlerinin anti-emperyalist, demokratik dayanışmasıyla işçi sınıfının proleter dayanışmasının aynı düzeye indirilmesi, uluslararası işçi sınıfı hareketinin dünya devrimci sürecindeki **bağımsız,** belirleyici rolünün zayıflatılması sonucunu doğurur. Uluslararası dayanışmanın kapsamındaki nitel gelişmeler, uluslararası işçi sınıfı hareketinin evrensel bilimsel sosyalist teori temelindeki birliğinin önemini azaltmamış, artırmıştır.

Öte yandan, günmüzde, işçi sınıfı partileri arasındaki dayanışmanın, temelde, her ülke işçi sınıfının, uluslararası hedeflerin gerçekleştirilmesi için kendi ülkesinde verdiği mücadeleyle belirlendiği görüşü de gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Kuşkusuz her ülke işçi sınıfı partisinin, yalnız ortak uluslararası hedefler için değil, daha da önce, ulusal sınırlar içindeki devrimci mücadelenin başarısı için gösterdiği çaba, uluslararası işçi sınıfı hareketine yapacağı en büyük katkıdır. Ayrıca günümüzde, barış ve güvenliğin sağlanması için ulusal düzeylerde demokratik güçlerin birliğinin gerçekleştirilmesi artan bir önem kazanmıştır Ancak, işçi sınıfının enternasyonalizm anlayışını, küçük burjuva demokrat anlayıştan ayıran temel fark, yalnız uluslar arasındaki eşitliği tanımakla yetinmeyip, ulusların birliğini hedeflemesinde yatmaktadır. Bu birliğin temeli ise proletaryanın, toplumdaki hertürlü sömürüyü ortadan kaldırmayı, giderek kendi sınıfsal durumuna son vermeyi de içeren evrensel tarihi misyonudur. Bu evrensel nitelik, işçi sınıfının teorisi bilimsel sosyalizmin evrensel niteliğinde ifadesini bulmaktadır.

İşçi sınıfının ve toplumsal gelişmenin **bilinçli öncüsü** olan işçi sınıfı partileri, farklı ulusal sınırlar içinde ortak uluslararası amaçlar için birbirine paralel gelişen mücadeleleri proletaryanın sınıf çıkarları temelinde ulusların birliği yönünde bütünleştirmekle yükümlüdürler. İşçi sınıfı partilerinin, uluslararası demokratik dayanışma eylemine katılan emekçi yığınları, ulusların birliği politik hedefine yöneltmelerinin aracı, proleter enternasyonalizmine bağlılıktır. Uluslararası demokratik dayanışma, proleter enternasyonalizminin önemini azaltmamakta, artırmaktadır. Ulusal mücadelelerin öncüsü olmalarının yanısıra, işçi sınıfının partisi olma niteliğini koruyan partiler, proleter enternasyonalizmini güçlendirmek görevinden vazgeçemezler.

ENTERNASYONALİZM VE SOSYALİZM DENEYİ

Diğer yandan «sosyalist enternasyonalizm» kavramının, proleter enternasyonalizmi içindeki yerinin bazı yanlış anlamalara yol açtığı görülmektedir. Burjuva propagandası, sosyalist ülkelerde iktidarda bulunan işçi sınıfının enternasyonalizmini dile getiren sosyalist enternasyonalizmin, uluslararası dayanışmada sosyalist ülkelere bir ayrıcalık tanımayı amaçladığını ileri sürmektedir. Oysa sosyalist enternasyonalizm, proleter enternasyonalizminin özgül biçimlerinden biridir. Proletaryanın uluslararası dayanışmasında sosyalist

ülkelere üstün bir söz hakkı tanımakla ilişkisi yoktur. Kuşkusuz iktidarda bulunan işçi sınıfının enternasyonalizmlnde, tüm sosyalist ülkeler topluluğunun güçlendirilmesi önemli bir yer tutar.

Ancak iktidarda bulunan işçi sınıfının sosyalist enternasyonalizmi, kendi ülkesinin ya da sosyalist ülkelerin çıkarlarını uluslararası işçi sınıfının çıkarlarından üstün tutmasını değil, sosyalist iktidarın eyleminin tüm uluslararası işçi sınıfı hareketinin güçlendirilmesine yöneltmesini ifade eder. Bu nedenle, sosyalist enternasyonalizme, enternasyonalizmln bir ülkeler topluluğu içinde sınırlandırılması olarak değil, uluslararası işçi sınıfı dayanışmasının en güçlü silahlarından biri olarak bakmak gerekir.

Enternasyonalizmin hayata geçirilmesinde, sosyalist ülkelere ve onların işçi sınıfı partilerine karşı takınılacak tutum önem kazanmaktadır. Sosyalist ülkelerin dünya devrimci sürecindeki belirleyici rolleri, emperyalizmin, bu ülkelerin saygınlığını ortadan kaldırmayı amaçlayan saldırılarının temel nedenlerinden biridir. Revizyonizmin de eşlik ettiği bu saldırının bir diğer temel nedeni ise, kapitalist ülkelerde sosyalizm yolunda ilerleyen işçi sınıfı hareketlne, sosyalist ülkelerdeki sosyalizmin kuruluşu deneylerinin taşıdığı evrensel değerin inkar ettirilmek istenmesidir. Gerçekte bilimsel sosyalizmln ilkeleri, yalnız teorik formülasyonlarıyla ve partilerin programlarıyla ifadesini bulmaz. Gerçekleşmiş olan, varolan sosyalizm deneyi de evrensel bir öz taşır. Kuşkusuz bu, sosyalist ülkeler işçi sınıfı partilerine bir ayrıcalık yaratmaz. Ancak sosyalizm deneylerinin evrensel özünün irdelenmesi, bilimsel sosyalizmin evrensel ilkelerinin savunulmasına yakından bağlıdır.

Kuşkusuz bu, sosyalist ülkeler işçi sınıfı partilerinin eylemleri hakkında farklı görüş açılarının bulunamayacağı anlamına gelmez. Sosyalist ülkelerdeki sosyalizm deneyinde, daha ileriki sosyalizm deneylerinde aşılacak yönlerin bulunması doğaldır, kaçınılmazdır. Bu noktalarda, sosyallzm mücadelesinin değişik aşamalarında bulunan işçi sınıfı partilerinin eylem programlarıyla, varolan sosyalizm deneyinin karşılaştırılması, yeni prespektiflerin açılmasını sağlayacaktır. Ancak deneyler ve prespektifler arasındaki bu karşılaştırmada, ayrılık noktalarının ortaya çıkarılması doğal olmakla birlikte, asıl amaç sosyalizmin kuruluşunda işçi sınıfının yaratıcılığının geliştirilmesi, ortak mirasın zenginleştirilmesidir. Bu nedenle, kapitalist ülkelerde bugün önerilen sosyalizme geçiş biçimlerinin çeşitliliğinl, sosyalist ülkeler deneylerinin aleyhine bir gösterge olarak tanıtmaya çalışan tutumlar ve buna dayanan «eleştiriler» bilimsel bir temelden yoksundur. Hele bu girişimlerin sosyalist ülkeler deneyinin gözden düşürülmesine yol açma sonucunu doğurabilecek biçimler alması, uluslararası işçl sınıfının birliğine sadece zarar verir. Bir ülkenin işçi sınıfı partisinin ülkesinin emekçi yığınlarında kökleşmesi, yığınlarca onaylanan bir imaja sahip olması, o işçl sınıfının sosyalist ülkeler deneyi karşısında enternasyonalistçe tutumunun alternatifi olamaz.

F.K.P. 22. KONGRESİ VE «PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ»

1976 yılının uluslararası işçi sınıfı hareketine getirdiği en önemli tartışma konularından biri de, sosyalizmin kuruluşunda devlet iktidarının alacağı biçim, yani «proleterya diktatörlüğü» konusudur. Fransız Komünist Partisi'nin, yılın başında yapılan 22. kongresinde, «proletarya diktatörlüğü»nün parti tüzüğündeki amaçlar arasından çıkarılması kararlaştırılmıştır. Alınan kararın gerekçesinde, «proletarya diktatörlüğü»nün, F.K.P.'nin ülke içinde önerdiği sosyalizmin kuruluşunu sağlayacak iktidar biçimini dile getirmediği ifade edilmektedir. Partinin önerdiği iktidar ise, «işçi sınıfının ve diğer, kafa ve kol, kent ve köy, emekçi kategorilerinin, yani halkın büyük çoğunluğunun iktidarı» olarak tanımlanmaktadır.

«Proletarya diktatörlüğü» kavramının, F.K.P 'nin Fransa için önerdiği sosyalizme geçiş yoluna neden uymadığının bir açıklaması, 22. Kongreye sunulan merkez komitesi ra-

porunda verilmiştir. Ancak bu açıklamada ileri sürülen gerekçeler, parti tarafından ileri sürülen gerekçelerin tümünü kapsamamaktadır. Daha genel olarak, 22. Kongrenin ertesinde parti'nin resmi organlarında yer alan konuyla ilgili açıklamaların, şu ana kadar sistemli bir bütün oluşturduğu görülmemektedir. Kavramın terkedilişinin temelinde, yalnızca «diktatörlük» deyiminin akla getirebildiği olumsuz çağrışımların yatmadığı, konunun kavramsal bir çerçeve içinde ele alındığı görülmektedir. Ancak, bu konuda teorik bir açıklığa kavuşulduğu söylenemez. Kongrenin aldığı karar, konuyla ilgili tartışma ve araştırmaları noktalamak yerine, temelde, bu tartışma ve araştırmaların geniş çapta yapılmasının başlangıcı olmuştur.

Proletarya diktatörlüğü konusu, işçi sınıfı hareketinin taktik bir sorunu değildir. Uluslararası işçi sınıfı hareketinin stratejisinin bir parçasıdır. Diğer bir deyişle, sosyalizmin kuruluşunun, kapitalizmden sosyalizme geçişin evrensel yasalarıyla ilgilidir. Sosyalist ülkeler Komünist ve İşçi Partilerinin 1957 Uluslararası Toplantısının Deklarasyon'unda sosyalist devrimin evrensel yasaları formüle edilmiş, 1960 toplantısına katılan 81 parti tarafından bu belgenin tam olarak desteklendiği belirtilmiştir. Bu yasaların ilk ikisi olarak şunlar sayılmıştır:

> «Siyasal iktidarın, işçi sınıfı tarafından, köylülerin çoğunluğu ve emekçi halkın diğer tabakaları ile ittifak halinde ele geçirilmesi;
>
> «Şu veya bu biçim altında proletarya diktatörlüğünün kurulması; ki bununla, toplumun işçi sınıfı ve müttefikleri tarafından yönetimi ve demokrasinin tüm emekçi halka, tüm ulusa yayılması anlaşılmaktadır.»

Proletarya diktatörlüğünün «hangi biçim altında» kurulacağı sorunu, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ciddi biçimde incelenmiştir. Proletarya diktatörlüğünün alabileceği **biçimlerin** çeşitliliği teoride ve pratikte ortaya konmuştur. (Konuyla doğrudan ilişkili olmamakla birlikte M. Carnforth'un Yurt ve Dünya'nın elinizdeki sayısındaki yazısına bakınız.) Kuşkusuz, uluslararası işçi sınıfı hareketinin kollektif ürünleri, her partinin, politikasını ulusal koşullar ışığında tam bağımsızlık içinde kararlaştırmasına engel değildir. Ancak, bilimsel sosyalizmin uluslararası işçi sınıfı hareketi tarafından ortaklaşa formüle edilmiş ilkeleri konusunda alınacak kararların, yine bu hareketin ideolojik birliğini güçlendirecek bir yöntemle alınması, konuyla ilgili tartışmaların, kardeş partilerin görüş açılarının eşitlik içinde karşılaştırılmasına olanak sağlaması önemlidir. Fransız Komünist Partisi'nin resmi yayınlarında, «ister bu konuda isterse başkaları üzerinde diğer ülkelerdeki yoldaşların girdiği tartışmada hiçbir uygun olmayan yan görülmediğinin», «bu tartışmanın hem kuşkusuz zorunlu ve hem de, komünist partiler ve tüm demokratik ve devrimci güçler arasındaki günün koşullarına ve gereklerine uyan yeni ilişkilerin bir yönü olarak görülmesi gerektiğinin» belirtilmesi olumlu bir gelişmedir. **(France Nouvelle,** 4 Ekim 1976).

EVRENSEL İLKELER VE SOSYALİZME GEÇİŞİN SOMUT BİÇİMLERİ

«Proletarya diktatörlüğü»nün, F.K.P.'nin sosyalizme geçiş için önerdiği iktidarı kapsamadığı görüşünün, en belli başlı dayanağının şu olduğu görülmektedir: F.K.P. ülkede sosyalizmi gerçekleştirecek iktidarın dayanacağı toplumsal ittifakların, bu iktidarın oluşmasından çok önce gerçekleştirebileceğini ve böylece sosyalist iktidarın kuruluşunun halkın büyük çoğunluğunun istemi ve kararlılığıyla oluşabileceğini öngörmektedir. Yine, F.K.P., sosyalizmin kuruluşundan önce gerçekleştirilecek bu ittifakta yer alan parti ve örgütler arasında tam eşitlik, özgürce tartışma ve eleştiri yoluyla sosyalizme geçişin kararlaştırılacağını ve Fransa'nın koşullarında **ancak böyle kararlaştırılması gerektiğini** saptamaktamaktadır. F.K.P., sosyalizme geçiş konusundaki halk iradesinin en başta genel oyla ifadesini bulacağını, böylelikle iktidarın genel oyla el değiştirmesi yolunun da açık tutulaca-

ğını öngörmektedir. Bu bakımdan, toplumun yalnız bilinçli, aktif, **politik çoğunluğunun** sosyalizme geçiş yönünde olmasının, yani politik güçler dengesinin sosyalizm lehinde olmasının yeterli olmadığı; sayısal, **aritmetik çoğunluğun da** bununla çakışması gerektiği ifade edilmektedir. Bu çerçeve içinde, emekçi halkın demokratik iktidarının başka ülkelerde proletarya diktatörlüğünün yerine getirdiği fonksiyanları yerine getireceği ileri sürülmektedir.

Proletarya diktatörlüğünün kapitalizmden sosyalizme geçişte zorunlu bir aşama olduğu tezi, sosyalizmin kuruluşunu gerçekleştirecek iktidarın biçimiyle ilgili değil, fonksiyonlarıyla ilgilidir. Bu iktidarın dayandığı iradenin kaynağı proletarya diktatörlüğünün kapitalizmden sosyalizme geçişte zorunlu bir aşama olduğu tezi, sosyalizmin kuruluşunu gerçekleştirecek iktidarın biçimiyle ilgili değil, işlevleriyle ilgilidir. İşç sınıfının iktidarının dayandığı iradenin kaynağı ve ortaya çıkış biçimi (genel seçim veya başka yollarla) ne olursa olsun, bu iktidarın uygulamaları, sömürücü sınıfların ekonomik ve politik egemenliklerinin ortadan kaldırılmasına yönelik olacaktır. Sömürücü sınıflar bu egemenliklerini kendi iradeleriyle terketmeyeceklerine göre, halkın büyük çoğunluğunun iradesiyle de olsa, terketmekten başka bir tercihleri kalmadığı için, bırakılmadığı için, terkedeceklerdir. Her devlet aygıtı, belirli sınıfların belirli bir biçimde davranmak zorunda oluşunu ortaya koyan **politik güçler dengesinin** kurumlaşmasıdır. Egemen sınıfların egemenliklerini bırakmak zorunda kalışlarının alacağı somut biçimden bağımsız olarak, bu egemenliğin ortadan kaldırılması kabul edildiği sürece, şu veya bu biçim altında devlet aygıtının varlığı kaçınılmaz olmaktadır. Devlet aygıtının uygulamaları her aşamada kitlelerin, halkın çoğunluğunun kararıyla gerçekleştirilecek de olsa, temel sorun, bu uygulamaların gerici sınıflar üzerindeki **zorlayıcı** niteliğidir. İleri kapitalist ülkelerin pekçoğunda, sosyalist iktidarın kuruluşu için toplumun sayısal çoğunluğunun da aranması somut tarihsel koşulların zorunlu sonucu olabilir. Ancak, sosyalist iktidarın oluşmasındaki belirleyici öğe, **sayısal çoğunlukla da tamamlanmasından bağımsız olarak,** politik çoğunluğun, yani politik güçler dengesinin kazanılmasıdır.

Japonya Komünist Partisi'nin 28 Temmuz 1976'da Tokyo'da yaptığı 13. Olağanüstü Kongresi'nde konuyla ilgili olarak aldığı kararlar, bazı noktalarda tartışmaya belirli bir açıklık getirecek nitelikte olmuştur. Kongre'de, «Marx ve Engels'in proletarya diktatörlüğü kavramını, toplumun sosyalist dönüşümünün, sosyalist bir devlet iktidarının kurulmasından geçtiğini belirtmek üzere oluşturdukları» vurgulanarak «proletarya diktatörlüğünün emekçilerin iktidoryla eş anlamlı olduğu» ifade edilmiştir

«Proletarya diktatörlüğü» kavramı üzerindeki incelemelerin, bilimsel sosyalizmin evrensel ilkeleri gözetilerek derinleştirilmesi, kapitalizmden sosyalizme geçişte somut tarihsel koşullara uygun yolları araştıran işçi sınıfı hareketlerinin ideolojik hazinesinin zenginleşmesine katkılı olacaktır. Ancak 1976 Berlin konferans belgesinde de ifadesini bulduğu gibi, işçi sınıfı partilerinin, «işçi sınıfını kapitalist sisteme boyun eğdirme sonucunu doğal olarak verecek her türlü politika ve ideolojiyi reddetmeleri», sınıfsal karakterlerinin zorunlu gereğidir. Bunun için «işçi sınıfı portilerinin güçlendirilmesi ve onları işçi sınıfı ve tüm emekçilerle birleştiren bağların sıkıloştırılması ve kararlılıkla çalışma», işçi sınıfı partilerinin ideolojik temelinin saflığının korunmasını ve güçlendirilmesini içerir.

İ.K.P.'NİN «TARİHSEL UZLAŞMA» PERSPEKTİFİ

İtalyan Komünist Partisi'nin ulusal düzeyde uyguladığı politika da, 1976 yılı içinde özellikle dikkatleri üzerine çekmiştir. Bilindiği gibi, İ.K.P., ülkenin bunalımdan kurtarılarak, tekelci sermayenin iktidarının temellerini ortadan kaldıracak «yapısal reformlar» yoluno sokulmasında önerdiği politik doğrultuyu, «tarihsel uzlaşma» formülüyle özetlemektedir. «Tarihsel uzlaşma» formülü, İtalyan toplumunun köklü dönüşümüne, sosyalizme giden yol-

ların açılmasına ön ayak olacak değişikliğin, ancak ülkedeki üç temel politik akımın, komünist, sosyal demokrat ve katolik akımların işbirliğiyle gerçekleştirilebileceği görüşünü içermektedir. Yukardaki bölümlerde de belirtildiği gibi, İtalya'nın sosyo-politik gelişimi, uzun yıllar devlet aygıtıyla bütünleşmiş HDP ile, toplumun değişiminden yana güçler arasında bir kutuplaşma yaratmıştır. HDP yönetiminin tekelci gruplarla ve gerici devlet aygıtıyla bütünleşmiş olmasına rağmen, uzun iktidar döneminde dayandığı yığınlar, **katolik akımdan** kopmamıştır. Daha da önemlisi, HDP'yi, hâlâ bu akımın en köklü temsilcisi olarak görmektedirler. Gerici hristiyan demokrat yöneticilerin, iktidar tekellerini koruyarak toplumsal ve ekonomik bunalımın çıkış yollarını tıkamaları, toplumdaki kutuplaşmayı derinleştirmektedir. Oysa katolik akımın içinde yer eden emekçi yığınlar ve orta tabakalar İtalyan toplumunun köklü dönüşümü isteğine yabancı değillerdir, bu dönüşüm onların da çıkarlarını yansıtmaktadır. İ.K.P ülkenin yapısal dönüşümüne giden yolun, toplumda bugün varolan bu kutuplaşma derinleştirilerek değil, bu kutuplaşma aşılarak ve köklü dönüşümler sürecinde kitlelerin politik bakımdan değiştirilmesi sonucunda ortadan kaldırılarak aşılabileceği tesbitini yapmıştır. İ.K.P.'nin önerdiği tarihsel uzlaşma, temelde, örgütlere değil, komünistler dışındaki **akımların** tabanına yapılan bir öneridir. «Tarihsel uzlaşma»nın öncelikle **tabanda** gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Bu bakımdan, «katolik akım» deiyimi nin, sadece hristiyan demokratları belirtmediği ifade edilmektedir. Yapılan, sadece herhangi bir «ortak hükümet» önerisi de değildir. Temel akımlar arasındakl birliğin alacağı somut politik biçim, somut koşullara göre belirlenecek ve bir hükümet ortaklığından çok daha zengin bir çeşitliliğe dayanacaktır.

İ.K.P.'nin bu önerisi, sosyalizme giden yolda toplumun birbirine düşman kamplara, ikiye bölünmemesi gereğini dikkate almaktadır. Bu saptamanın, Avrupa'nın ileri kapitalist ülkelerinde belirleyici bir önemi vardır. Özellikle İtalyan toplumunda ağırlıklı bir yer tutan orta tabakaların, kent ve kır küçük burjuvazisinin sosyalizme giden yola kazanılması, bu yolun, toplumun nihai kutuplaşmasına neden olmadan gerçekleştirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. İ.K.P.'nin belirlemelerine göre, sosyalizme giden yolda toplumun kutuplaşması, emperyalizmin ülkeye dolaylı ya da doğrudan müdahalesi için elverişli koşullar yaratacak, iç gericiliğin, faşizmin topluma hakim olmasına yol açabilecektir. İtalya'da faşizm tehlikesi, artık 1920'lerde olduğu gibi «tabandan», kitle desteğiyle gelecek bir faşizm tehlikesi değildir. Faşizm tehlikesi bugün ordudan, bürokrasinin üst kesimlerinden gelmektedir. Ordunun üst kademeleriyle neo-faşist örgütlenmeler arasındaki organik ilişkiler, bazı generallerin ayaklanma girişimleriyle açığa çıkmıştır. «İtalyan Sosyal Hareketi» gibi neo-fafişt örgütlerin işlevi, artık, faşizmin tabandan gelmesini sağlamak değil, yukardan gelecek faşizmin vurucu gücünü oluşturmak, toplumsal örgütlenmesini gerçekleştirmektir. Faşizmin iktidara el koymadan önce geniş bir toplumsal desteği kazanması olasılığı, hemen hemen bütün dünya ülkeleri için günümüzde ortadan kalkmış gibidir. Ancak iktidara **el koyduktan sonra** bu desteğin oluşturulabileceği düşünülmektedir. Bunun tam karşıtı olarak, işçi sınıfının, toplumun çoğunluğunu **iktidara gelmeden çok önce** kazanması perspektifinin ortaya çıkması, gerçekte dünyadaki güçler dengesindeki kötü değişikliğin bir sonucudur.

EKONOMİK BUNALIMIN İVEDİLİĞİ KARŞISINDA İŞÇİ SINIFI PARTİSİ

İ.K.P.'nin «tarihsel uzlaşma» önerisinin gerçekleştirilmesi için **günümüzde henüz elverişli koşulların olgunlaşmadığı** belirtilmektedir. Bugün için ivedilik kazanan konu, ülkedeki politik bunalımı ağırlaştıran ve gerici güçleri harekete geçiren ekonomik bunalımın aşılması, bunalımın derinleşmesine yol açan hristiyan demokrat iktidar tekelinin kırılması, anti-komünist HD yöneticilerin direnişinin yenilmesidir. Bu açıdan hareket eden İ.K.P., öncelikle ekonomik bunalımın giderilmesi için uygulanacak tedbirlerde, ülkedeki bütün poilitik

güçlerin eylem birliği yapmasını, işçi sınıfının ağırlığının orttırılmasını ve komünistlerin ülke yönetimine doğrudan katılmasını önermiştir. İ.K.P., erken seçimlerin de politik durumu kökünden değiştirmeyeceğini, seçim sonuna kadar sorunları ertelemeden, politik güçler arasındaki işbirliğinin oluşturulabileceğini belirtmiştir. Bunun için erken seçimler yerine bir «demokratik birlik hükümeti» kurulmasını önermiştir. Buna rağmen HDP yönetiminin, işçi sınıfını ve İ.K.P.'ni ülke yönetiminden uzakta tutma politikasında direnmesi erken seçimleri zorunlu kılmıştır. Erken seçimlerinden İ.K.P. çok daha güçlenerek çıkmış, hiçbir sorunun kendisine danışılmadan çözülemeyeceği bir güç haline gelmiş ve ülke için önerdiği prespektifin olgunlaşması için daha elverişli koşullar doğmuştur. Seçimlerden sonra «demokratik birlik hükümeti» önerisi tekrarlanmıştır. Ancak, yine HDP'nin anti-komünist tutumu bu önerinin gerçekleşmesini önlemiştir. İ.K.P., ülkedeki bunalımın daha da derinleşmemesi amacıyla, yerel ve merkezi organlarda sahip olduğu güce dayanarak, HDP'nin azınlık hükümetinin güven oyu almasına olanak sağlamıştır.

Ne var ki, HDP azınlık hükümetinin kurulmasından sonra, izlenecek ekonomik politika konusunda yoğun bir mücadele başlamıştır. HD hükümet ekonomik bunalımın aşılması için, ücret artışlarının sınırlandırılmasını da içeren bir «kemerleri sıkma planı» hazırlamıştır. Bunalımın aşılması yolunda iç piyasadaki tüketimin de yeniden düzenlenmesinin de gerekli olduğu görüşünden hareket eden İ.K.P., «kemerleri sıkma» görüşüne ilke olarak karşı çıkmamıştır. Ancak, İ.K.P., bu yönde alınacak tedbirlerin, ülkedeki üretim ve tüketim yapısını kökünden değiştirecek, yeni amaçlar için örgütlendirecek bir planın içinde düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir. İ.K.P.'ne göre, «kemerleri sıkma», ekonomik kaynakların yer değiştirmesi sürecinin bir evresidir, kendisi için bir amaç değil. Ancak bugünkü evrenin, demokratik bir dönemece dönüştürülmesi konusu, parti çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. İ.K.P.'nin konuyla ilgili kararında şöyle denilmektedir: «Kapitalizmin bunalımına, işçi sınıfının yönetici rolünü ispatlayacak, onun çevresinde bir toplumsal güçler blokunu birleştirecek ve ülkeye, bir dönüşüm sürecinin başlangıcı olan yeni bir politika kazandıracak biçimde müdahale etmek gereklidir.»

HDP azınlık hükümetinin önerdiği «kemerleri sıkma» planının İtalyan işçi sınıfında ve emekçi yığınlarda yarattığı tepki ve direniş, İ.K.P.'ni, önerdiği ekonomik gelişme doğrultusuna daha büyük bir açıklık kazandırma yönünde çalışmalarını yoğunlaştırmaya yöneltmiştir. İ.K.P. Merkez Komitesi'nin ve Merkez Denetleme Kurulu'nun 20-22 Ekim tarihlerinde yaptığı toplantıda sorun geniş çapta ele alınmıştır. Toplantıda; «sorunun, bunalımın nasıl, hangi hedefler için, hangi perspektiflerle aşılacağı olduğu», «emekçilerin, tünelden çıkıldıktan sonra, aynı toplumsal ve siyasal güçlerle, aynı kişilerle işe yeniden başlamayacaklarından emin olmak istedikleri» belirtilmiştir. İ.K.P. Genel Sekreteri Berlinguer toplantıya sunduğu raporda şöyle demiştir: «Temel sorun, güçlü mücadeleleri gerektiren bir zorunluluk da olsa ekonomik ve mali bir yıkımı önlemek değil; ülke politikasının yeni bir yöne çevrilmesi anlamını da taşıyan, ekonomik, toplumsal gelişmenin geçmiştekinden farklı amaçlar doğrultusunda yeni temellere oturtulmasını sağlamaktır. Başkalarının bu sorunu unuttukları, geçiştirmeye çalıştıkları ya da basit demeçlere indirgemeye uğraştıkları ölçüde, bizim onu en öne çıkarmamız, tüm açıklığıyla ve somutluğuyla koymamız ve her alandaki girişimlerimizin merkezi yapmamız gerekmektedir. Bu nedenle, partimizin tüm otoritesini, yurttaşlarımızın ülkenin içinde bulunduğu ve önü alınmaz iflası engellemek için ivedi tedbirlerin gerekliliğinin bilincine varmasına yardımcı olmak için kullanırken; öte yandan da olup biteni koderci bir tutumla kabullenme ve en kötüye hazırlıklı olmaya götüren, ülkeyi tevekküle ve yüreksiz bir ruh haline sürükleyen girişimlerle de mücadele etmek zorundayız. Bu girişimler başka siyasal, toplumsal güç ve grupların tutumu olabilir; ama ne bugün ne de hiçbir zaman komünistlerin tutumu olamaz.» (L'Unita, 21.10.1976). Berlinguer aynı raporunda, «başarının şartının, somut sonuçlar elde etmeye yönelik örgütlü bir kit-

le hareketi olduğunu» belirtmiş; «sorunları, çözümleri için geniş kitleleri kazanmak ve onları mücadeleye katmak yoluyla aşma biçiminin, her zaman için geçerli bir yol olduğunu» hatırlatmıştır. Parti Başkanı Luigi Longo da, partinin tüm toplum karşısındaki sorumluluğuna değinerek şöyle demiştir: «Ulusal sorumluluğumuzun ölçüsü, her zaman olduğumuz şeyi olma kapasitemize; komünist imajımızı, kendi rolünü hiçbir zaman reddetmediği için gelişmiş ve büyümüş güç olma imajımızı değiştirme değil, pekiştirme kapasitemize bağlıdır.» (L'Unita, 22.10.1976)

Kapitalizmin derinleşen bunalımının ortaya çıkardığı sonuçlar tüm kapitalist dünyadaki işçi sınıfı partilerinin eylemlerinin geliştirilmesini gerektirmektedir. Ulusal kurtuluş hareketinin karşılaştığı yeni sorunlar da, aşağıda görüleceği gibi, dünyanın ulusal kurtuluş hareketleri kuşağında faaliyet gösteren bilimsel sosyalist partilerin de, yaratıcı biçimde bu sorunlara yaklaşımını zorunlu kılmaktadır.

SENDİKAL HAREKETTE DAHA İLERİ BİRLİĞE DOĞRU

Uluslararası işçi sınıfı hareketinin sendikal düzeydeki birliğinin güçlendirilmesi de, günümüzde önemini gitgide artırmaktadır. Uluslararası tekellerin faaliyetlerinin yoğunlaşması, ekonomik bunalımın bütün kapitalist ülkeleri aynı anda etkilemesi, tekelci sermayenen bunalıma uluslararası, devletlerüstü önlemlerle çözüm bulma çabaları, işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesinin uluslararası dayanışma düzeyinin yükseltilmesini zorunlu kılmaktadır. Sendikal hareketin uluslararası birliğinin güçlendirilmesi, sınıf uzlaşmacısı işbirlikçi sendika yönetimlerinin etkinliğinin kırılmasına bağlıdır. Sınıf sendikacılığına dayanan uluslararası sendikal örgüt Dünya Sendikalar Federasyonu /DSF/ bu birliğin sağlanması için çalışmaktadır. Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu /UHİSK/' nun anti-komünist, sınıf işbirlikçisi yöneticileri ise bu birliğin önüne engeller çıkarma peşindedirler. Ancak DSF'na, UHİSK'na ve Dünya İş Konfederasyonu'na /DİK/ üye sendikalar arasında birçok konuda yakınlaşma engellenememektedir.

1973 Ekim'inde Varna'da yapılan 8. Dünya Sendikalar Kongresi'ne katılan 170 sendikal merkezin 100'ü aşkın kesimi, DSF'na üye olmayan sendikalardan oluşmuştur. 1975'de Cenevre'de Birinci Avrupa Sendikalar Kongresi yapılmış, ikincisinin ise 1977'de yapılması öngörülmüştür. Bu kongre Avrupa sendikal hareketinde yeni bir aşamanın başlangıcı olacaktır. 1973 yılında Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun kurulmuş olması, yeni uluslararası ekonomik koşullarda sendikal hareket için önemli bir adım olmuştur. ASK, özellikle uluslararası tekellere karşı eylem birliğinin önüne geçen bölücü sendikal merkezlerin direnişinin kırılması ihtiyacının doğrudan sonucudur. ASK'nın Avrupa emekçileri üzerindeki saygınlığının artması, sınıf sendikacılığının bu örgütle daha da etkin hale getirilmesine bağlıdır.

UHİSK'nun ve özellikle Amerikan A.F.L.-C.I.O gibi anti-komünist sendika yönetimlerinin, sendikal hareketin uluslararası birliği önüne çıkarmaya çalıştığı engeller, sendikal hareketle sınıfsal yaklaşımın güçlenmesini, anti-komünizmin etkinliğini yitirmesine ve işçi sınıfının mücadeleciliğinin artmasına koşut olarak çözülmektedir. Uluslararası sendikal hareketin birliğinin güçlendirilmesi, işçi sınıfının dünyamızdaki belirleyici rolünün yükselmesine büyük bir katkıda bulunacaktır.

5. ULUSAL KURTULUŞ HAREKETLERİ

Yukarki bölümlerde belirtildiği gibi, kapitalizmin genel bunalımının derinleşmesi, emperyalizmin geri ve bağımlı ülkeler üzerindeki egemenliğini yeni yöntemlerle sürdürme çabalarına yol açmaktadır. Ancak bu yeni yöntemler, emperyalizmin gerilemesinin, dünya

üzerindeki belirleyici etkisini yitirmesinin bir sonucu ve belirtisidir Ulusal kurtuluş hareketleri, sadece görece değil, mutlak olarak da ilerlemektedir.

EKONOMİK VE TOPLUMSAL KURTULUŞA DOĞRU

Ulusal kurtuluş hareketlerindeki bu ilerleme, sosyalizmin dünyada meydana getirdiği köklü dönüşümün, uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan yeni ilkelerin, emperyalizmle mücadelede daha elverişli koşulların yaratılmasının sonucudur Ulusal kurtuluş hareketleri, günümüzde, ekonomik bağımsızlığın kazanılması, gercek bir toplumsal gelişmeye olanak verecek yapısal değişikliklerin tamamlanması aşamasına gelmiştir. Ekonomik bağımsızlığın kazanılması, emperyalist tekellere, tekelci sermayenin buyruğunu yerine getiren tekelci devlete, geri ülkelerin ekonomik sömürüsünü devamlı kılan uluslararası ekonomik ilişkiler sistemine karşı etkin bir mücadeleyi gerektirmektedir. Geçtiğimiz yıllarda geri ülkelerde, doğal kaynaklara sahip çıkma ve sömürüsüne son verme yönünde güçlü bir hareket başlamıştır. Bu hareketin kaynoğında, halkların ekonomik ve sosyal hakları uğruna verdikleri mücadelenin, uluslararası işçi sınıfı hareketinin emperyalizmi uğrattığı gerilemenin etkisi yatmaktadır. Bu hareket, «yeni bir uluslararası ekonomik düzen» hedefinde somutlaşmaktadır

Ancak «yeni uluslararası ekonomik düzen» kavramı, emperyalist ülkeler tarafından kendi amaçları için saptırılmak, anti-emperyalist özünden boşaltılmak istenmektedir. Emperyalist ülkeler, geri ve bağımlı ülkeler arasında kendilerine belirli müttefikler seçerek, geri ülkeler arasında çelişkiler yaratamaya ve bu çelişkileri bugünkü ekonomik düzenin sürdürülmesi için kullanmaya çalışmaktadır Geri ülkeler ham madde ithalatçısı ve ihracatçısı olarak bölünmeye çalışılmaktadır. Böylelikle bu ülkelerin arasında ekonomik işbirliğinin gelişmesi önlenmek istenmektedir. Öte yandan geri ülkelerin tümü üzerinde bu ülkelerin kurdukları birliklere karşı egemenliğini sürdüremeyeceğini gören emperyalist ülkeler, geri ülkelerle tek tek anlaşmalar yapmak için birbirleriyle yarış halindedir. Bu koşullarda, yeni bir ekonomik düzenin, geri ülkelerin gerçek bağımsızlık yoluna girmelerine olanak verecek biçimde kurulması, emperyalist tekellerin egemenliğine karşı ortak eylemde bulunulmasına, sosyalist sistemle işbirliğinin geliştirilmesine bağlıdır. 16 Ağustos'ta 86 bağlantısız ülkenin ve 22 gözlemci devletin katılmasıyla yapılan Colombo Konferansı'nda ortaya konan görüşler, anti-emperyalist eğilimin bağlantısızlık hareketindeki rolünün arttığını göstermiştir.

Bağlantısızlık hareketi, ulusal kurtuluş hareketlerinin dünyada önemli bir rol oynamasının aracı haline gelmektedir. Bağlantısızlık hareketinin eylem programı arasında, uluslararası yumuşamanın derinleştirilmesi, genel ve tam silahlansızlanmanın gerçekleştirilmesi, geri ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların kışkırtılmasına karşı çıkılması, gitgide daha önemli bir rol oynamaktadır. Bu hedefler, geri ülkelerde köklü dönüşümlerin gerçekleştirilmesi, gerçek ulusal bağımsızlık yoluna girilmesi ile sıkı sıkıya ilişkilidir. Sosyalist yola giren, tutarlı anti-emperyalist tutumlar alan ülkelerin saygınlığının artması; sosyalist ülkelerle işbirliğine giren ülkelerin başarıları, gerl ülkelerdeki bazı burjuva çevrelerin, devrimci güçlerin baskısıyla bağlantısızlık hareketinin bu hedeflere sahip çıkmasına yol açmaktadır. Colombo Konferansı'nda, yumuşama sürecinin geri ülkelerin gelişmesine olan katkısının oybirliğiyle oylanması, genel ve tam silahsızlanmaya bağlılığın belirtilmesi, bağlantısızlık hareketinin anti-emperyalist içeriğinin derinleşmesinin kanıtıdır

HIZLI AYRIŞMADA BİR DÜĞÜM NOKTASI: ORTADOĞU

Ulusal kurtuluş hareketlerinde son yıllardaki gelişmelerin en belirgin özelliği, bu hareket katılan güçler arasında hızlı bir ayrışmanın gerçekleşmekte olmasıdır. Ulusal kurtu-

luş hareketlerinin toplumsal sorunları gündeme girdikçe, bu sorunlara karşı alınan tutumlar farklılaşmaktadır. Emperyalizmin iç gericl güçlerle kurduğu ittifak ve ekonomik sömürü mekanizmasını politik baskı yöntemlerinden öne çıkarması, ulusal kurtuluşla toplumsal kurtuluşu kaynaştırmaktadır. Yerel burjuvazi emperyalizmle yeni bağlar kurmaktadır. Emperyalizmle bütünleşmemiş yerel burjuva tabakaları, geriliğin toplumsal kökenlerinin temizlenmesinde, kapitalizmin egemenliğini engelleyen dönüşümlerin yapılmasında kararsız, uzlaşıcı bir tutum izlemektedir. Ulusal kurtuluş mücadelesinin ilerletilmesinde işçi sınıfının rolü artmaktadır. Orta Doğu'daki Arap rejimlerinin yönetici kesimleri, küçük burjuva «demokrat» kadrolar, bu ülkelerde güçlenen yerli burjuvaziyle bağlarını güçlendirme çabasındadırlar. Mısır'da büyük burjuvazi ülkeyi anti-emperyalist çizgiden çıkarmış, emperyalizme bağımlı bir ülke haline sokma yönünde ilerlemektedir. Suriye'de de ülkeyi kapitalist yola sokmaya çalışan güçlerin küçük burjuva lider kadrosuyla bağlarını sıklaştırması, bu ülkede de ulusal kurtuluş hareketinin büyük sorunlarla karşılaşmasına neden olmuştur. Orta Doğu ülkelerindeki son gelişmeler, küçük burjuvaziden gelen lider kadrolarının, ulusal kurtuluş hareketlerinin günümüzdeki aşamasında oynayacakları rol sorununun yeni koşullara göre değerlendirilmesini gerektirmektedir. Genel olarak, bu lider kadroların geliştirdikleri sınıf çıkarları, toplumun gelişmesinin nesnel zorunluluk ve gereksimleriyle çelişkiye düştükçe, bu kadrolar «devrimci demokrat» olmaktan, küçük burjuvazinin geniş tabakalarının ve emekçi kitlelerin sözcüsü olmaktan çıkmaktadırlar. Ancak, küçük burjuvaziden gelen devrimci kadroların tüm kitlesinin tutucu ve gerici sayılması da kuşkusuz ulusal kurtuluş hareketlerinin zayıflamasına yol açacaktır. Böylesi bir sekter tutumla Arap ulusal kurtuluş hareketi bünyesinde varolan çelişkilerin keskinleştirilmesi, bu hareketin bugün karşı karşıya olduğu sorunları daha da ağırlaştıracaktır. Ulusal güçlerin birliği için çalışmak, tutarlı demokratların vazgeçemeyecekleri bir görevdir.

Ancak, birlik yolunda harcanacak çabaların başarısının, subjektif isteklere değil, toplumsal gelişmenin objektif doğrultusunun koyduğu sınırlara bağlı olduğu unutulmamalıdır. Kuşkusuz küçük burjuvaziden kaynaklanan politik hareketin içindeki derin saflaşmanın, ulusal kurtuluş hareketine verdireceği geçici de olsa büyük kayıpların önüne geçilmelidir. Ancak, Arap toplumlarındaki nesnel gelişmenin, ulusal kurtuluş hareketinde işçi sınıfının öncülüğünü ispatlama yönünde olduğunu unutmamak zorunludur. Arap Komünist Partilerinin 1975 Nisan'ındaki konferansları, temel görev olarak, işçi sınıfının rolünün arttırılmasını saptamıştır. Bu gelişme ise küçük burjuvazideki ayrışmanın doğrudan sonucu olmayacaktır. Belirli bir toplumsal ve politik sürecin sonucu olacaktır. Bu yüzden Arap ulusal kurtuluş hareketindeki yaraların kısa sürede sarılıp, hemen bir nitelik sıçramasına ulaşması beklenmemelidir.

Emperyalizmin ulusal kurtuluş hareketlerini tecrit etmek ve toplumsal hedeflerinden saptırmak politikası, bu hareketin sosyalist ülkelerle ittifakını bozmayı da hedeflemektedir. Suriye'nin milliyetçi yönetiminin Filistin direnişine karşı kışkırtılmasında, özellikle Sovyetler Birliği ve sosyalist sistem ülkelerinin, Arap ulusal kurtuluş hareketi ile arasındaki iyi ilişkilerin bir bunalıma sokulması amacı büyük bir yer tutmuştur. Sovyetler Birliği'nin Arap ulusal kurtuluş hareketiyle dayanışması, bazı Arap ülkeleriyle devletten devlete ilişkiler biçiminde olmaktadır Ancak asıl dayanışma, Sovyet halkı ile Arap halkları arasındaki dayanışmadır. Devletten devlete ilişkilerin, halklar arsındaki dayanışmanın çıkarları esas alınarak biçimlenmesi doğaldır. Emperyalizm ise, Suriye yönetiminin maceracı tutumunu, Sovyetler Birliği ile Suriye arasındaki devletlerarası ilişkileri bunalıma sokmak, böylece SSCB ile Arap Halkları arasındaki dayanışmayı zorlaştırmak için kullanmaktadır. Böylece Suriye halkının kaderinin bütünüyle emperyalizmin insiyatifine girmesi beklenmektedir. SSCB'nin sınıfsal konumdan hareket eden politikası ile bu oyuna olanak verilmemiştlr. Ancak, SSCB'ni Suriye'yi «cezalandırma»ya çağıran tutumlar, anti-sovyetizmin ekmeğine yağ sürmeye devam etmektedir.

BAĞIMSIZLIK VE SOSYALİZM MÜCADELESİ İÇİÇE GİRİYOR

Ulusal kurtuluş ve toplumsal kurtuluş görevlerinin gitgide içiçe girmesi, geri ve bağımlı ülkelerde bağımsızlık ve sosyalizm mücadelesini de daha çok birbirine yaklaştırmaktadır. Özellikle Afrika ülkelerinin toplumsal yapısı, bu ülkelerde, ulusal bağımsızlıktan sonra kapitalizmin kurulmasına yönelecek güçlerin zayıf, etkisiz kalmasına neden olmuştur. Afrika halklarının emperyalist baskı ve sömürüyle doğrudan yüzyüze gelmiş olması, G. Afrika'daki kapitalist sömürünün bütün siyah Afrika halkları için kapitalizmin bir örneği olması, kıtada sosyalizme duyulan özlemi güçlendirmektedir. Angola'da ülkeyi bağımsızlığa götüren MPLA örgütünün bilimsel sosyalizmi kendisine temel alması ve örgütün bilimsel sosyalist bir parti haline getirilmesinin kararlaştırılması, bu temel verilerin sonucudur. Afrika'nın güneyindeki ülkelerde ise işçi sınıfları nüfusun oldukça önemli ve mücadeleci bölümünü oluşturmaktadır. Kapitalist sömürü ve **apartheid** (ırk ayrımı) rejimlerinin yarattığı derin toplumsal adaletsizlik, bölgedeki ulusal hareketlerin daha başlangıçtan ileri toplumsal ve ekonomik dönüşüm hedeflerini de taşıması sonucunu doğurmuştur. Afrika Ulusal Konseyi, 1955'te kabul ettiği 'Özgürlük Bildirgesi'nde, ulusal bağımsızlık mücadelesini anti-tekelci mücadeleyle birleştirmektedir. Öte yandan **apartheid** rejiminin baskı politikası, yeni sömürgeci bir politikanın tabanını oluşturacak ayrıcalıklı orta tabakaların oluşmasına da fırsat yaratmamıştır. Irkçı rejimlerle işbirliği halindeki bazı kabile şefleri de artık tüm saygınlıklarını yitirmişlerdir. Bu temel veriler, Afrika'daki ulusal kurtuluş hareketinin toplumsal içeriğinin önümüzdeki yıllarda daha da derinleşmesine yol açacak niteliktedir.

Gerçek ulusal bağımsızlığın gitgide kendini daha açık duyuran bir görev olarak ortada durduğu bir başka kıta da L. Amerika'dır. Ancak, bağımlı bir kapitalizmin, geriliğin bütün çelişkilerini derinleştirecek önemli ölçüde geliştiği bu kıtada da, emperyalizme karşı mücadele, sosyalizmin yolunu açacak köklü toplumsal dönüşümler için mücadele ile gitgide bütünleşmektedir. Sosyalist Küba'nın zaferi, L. Amerika'da sosyalizmin gücünü arttırmıştır.

Ancak, bağımsızlık ve demokrasi hareketinin, dünyanın geri bölümünde köklü toplumsal dönüşümlerle kaynaşmasının ilerlemesi, bu bölümdeki ülkeler için sosyalizmin günün sorunu haline geldiği sonucunu doğurmamaktadır. Bu toplumsal dönüşümlerin gerçekleşeceği ortam, bu dönüşümlere katılacak sınıfların ve güçlerin niteliği, devrimci mücadeleye damgasını vurmaktadır. Öte yandan, ulusal kurtuluş hareketlerinin önündeki sorunları çözerek, daha köklü toplumsal hedeflere yönelmesi, ancak dünya sosyalist sistemiyle, uluslararası işçi sınıfı hareketiyle dayanışmasını güçlendirmesine bağlıdır. Bağımsızlık mücadelesi veren halkları yeniden emperyalizmin boyunduruğuna sokacak türde çözümlere, bu çözümlerin savunucusu tutucu unsurlara karşı ve işçi sınıfının rolünü yükseltmek için verilen mücadele, bu süreçte belirleyici olacaktır.

İNCELEME ARAŞTIRMA

DEMOKRASİ VE DEMOKRATİKLEŞME SORUNU

Behice Boran

DEMOKRASİNİN SINIFSAL NİTELİĞİ VE TARİHTE ALDIĞI BİÇİMLER;

Bilimsel sosyalistler dışında yapılan değerlendirmelerde, «demokrasi» evrensel uygulanabilme olanağına sahip, genel ve soyut bir kavram olarak ele alınır. Demokrasinin böyle bir niteliği olduğu açıkça ortaya konup tanımlanmasa bile, ileri sürülen düşüncelerin, yapılan değerlendirmelerin ve tartışmaların altında yatan varsayım budur. Oysa demokrasi tarihsel/toplumsal bir olgudur ve «demokrasi» terimi bu olgunun kavramlaştırılmasını dile getirir Tarihsel/toplumsal bir olgu olduğu için de, demokrasi insan toplumlarının evriminin farklı aşamalarında, somut toplumların somut koşullarında demokrasinin farklı nitelikler göstermiştir.

Demokrasinin ayrı evrim aşamalarında, ayrı toplumsal sistemlerdeki somut toplumlarda görülen farklara karşın, evrensel, ortak bir niteliği de vardır. Bu ortak nitelik, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, demokrasinin, tarihsel/toplumsal bir kategori olmasıdır. Bundan çıkan sonuç şudur ki, demokrasi toplumsal evrimin belli bir aşamasında ortaya çıkmış, bu aşamanın kapsadığı ikincil aşamalara göre farklı biçimler alıp farklı nitelikler göstermiş ve toplumsal evrimin belli bir aşamasında da ortadan kalkacak olan bir tarihsel olgudur.

Demokrasi toplumsal evrimde sınıflı toplumların oluşması ile ortaya çıkmıştır. Sınıflarla birlikte devlet de doğmuştur. Demokrasi ile devlet sorunları birbirine bağlantılıdır. Toplumsal evrimde daha ileri bir aşamaya

gelindiğinde devlet, devlet olarak ortadan kalktığı gibi demokrasi de sorun olmaktan çıkacaktır. Toplumsal işlerin görülmesi için kademeli merkezî örgütlenme sorunu **devlet** sorunundan ayrı bir konudur.

Bilindiği gibi, sınıflar sömürü düzeninin sonuçlarıdır. Bu düzen üretim araçlarının özel mülkiyetinin belirmesiyle ortaya çıkar. Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olup da kendileri üretimde çalışmayan kişilerin oluşttrduğu sınıfla, bu mülkiyetten koparılmış, birinci sınıfın mülkiyetindeki araçları kullanarak fiilen üretimde bulunan toplum kesimininin oluşturduğu sınıf ortaya çıkar; toplumdaki temel sınıfsal ayrışımı oluşturur. Üretimde çalışanların yarattığı değerlerin verimli toplumsal şartlarda, onların geçimine ve yeni üretici kuşaklar yetiştirebilmelerine yetecek kadar bir bölümünün kendilerinde kalmasına müsaade olunduktan sonra, fazlasına —artık ürüne veya değere— üretim araçları sahibi sınıfın elkoyması «sömürü» denilen olgudur.

Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan ve kendileri değer (ürün) üretmeyip de üretilen değere el koyanlar ile bu mülkiyete ve değer ürettikleri halde bu değerin çok büyük bölümüne sahip olamıyanlar arasındaki sınıfsal ayrılık ve mücadele uzlaşmaz bir ayırım ve mücadeledir. Devlet, bu ayrışma ve mücadelenin toplumu paramparça edip çözülmesine yol açmasını önlemek ve düzenlemek, ama bu önleme ve düzenleme görevini üretim araçlarının mülkiyetine sahip ve yaratılan değere elkoyan sınıf veya sınıflar lehine yapmak üzere ortaya çıkmıştır. Ekonomik güce sahip sınıflar, siyasal gücü de ellerinde toplamışlar, tekellerine almışlardır.

Üretim araçlarının mülkiyetine doğrudan sahip veya sermayeye dönüşmüş para ile üretimi kontrol edebilen ve artık değeri (ürünü) paylaşan sınıfların toplumsal konumu ekonomideki temel üretimin niteliğine ve iş bölümünün gelişmesiyle mübadelenin (ticaretin ve parasal işlemlerin) kazandığı öneme göre değişmiştir. Bilindiği gibi, ekonominin tarıma dayandığı ve tarımsal üretimle el sanatlarında köle emeğinin kullanıldığı «köleci toplum»larda köle sınıfı tüm kamu haklarından yoksun bırakılmış, «yurttaş» sayılmamıştır. Toplumun siyasal yaşamında onlara yer verilmemiştir. Siyasal güç ve devlet aygıtı «özgür yurttaşlar» elinde olmuştur. Ne var ki, köleler dışındaki «özgür yurttaşlar» eş türden değildi. Büyük toprak sahipleri, küçük üreticiler, denizciliğin ve kara yollarının geliştirilmesiyle ticareti başlıca uğraş edinenler (ticaretle edinilen servetler her ne kadar yine toprağa, taşınamaz mallara yatıyorduysa da) arasında ayrışımlar vardı. Yani, «özgür yurttaşlar» arasında da sınıf ayrımları oluşmuştu. Köleci toplumlarda demokrasi, üretimde çalışan ve üreten kölelere egemen olan «hür yurttaşlar» sınıflarının kendi aralarında siyasal gücün paylaşımını ayarlayan, sınıfsal güç oranlarının siyasal iktidara yansımasını sağlıyan bir işleyiş olarak meydana çıktı. Bunda, ilkel toplumun gelişmiş son aşamala-

rında uygulanan toplantı ve oylama geleneğinin de etkisi olmuş olabilir. Köleci toplumlarda «özgür yurttaşlar» sınıfları arasında çelişki ve mücadelenin keskinleşip sertleştiği dönemlerde «tiran»lar, kral veya imparatorlar, ortaya çıkıp duruma el koydu. Köleci toplumlarda da farklı demokrasi biçimleri görüldü.

Feodal toplum yine tarımsal ekonomiye dayanıyordu ve temel mülkiyet toprak mülkiyetiydi; toplum, toprakların fiili mülkiyetine sahip feodal beylerin egemenliğinde küçük birimler halinde biçimlenmişti. Feodal bey ekonomik olduğu kadar siyasal gücü de elinde toplamıştı. Yargı hakkı ve yetkisi de ondaydı. Köle gibi pazarda alınıp satılamayan, belli yükümlülükleri yerine getirmek şartıyla, asgari düzeyde geçinmesine yetecek kadar bir toprak parçası üzerinde onu işleme hakkına sahip bulunan serfler ise bağlı oldukları beyliği bırakıp gidebilirler, başka bir iş tutabilirlerdi, ne de herhangi bir siyasal hakka sahiptiler. Beylikleri daha geniş bir toplumsal birim, bir «devlet» olarak birleştiren krallık kurumunda kralın hukuken feodal beyler üzerinde bir egemenliği ve toprakları üzerinde bir mülkiyet hakkı vardı; ama bu siyasal ve ekonomik haklar pratikte pek etken ve işler değildi. Ekonomik ve siyasal birimler olarak beylikler ve egemen sınıf olarak feodal beyler güçlüydüler.

Avrupa'da çok uzun (aşağı yukarı bin yıl) süren feodal dönemin son evrelerinde, on birinci yüzyıldan başlıyarak ve asıl onaltıncı yüzyıldan sonra ticaretin ve el sanatlarının gelişme yoluna girmesiyle burjuva demokrasisi de kıyıdan köşeden uç vermeye başladı. Bu gelişme daha sonraki yüzyıllarda merkezî krallık kurumunun güçlenmesine, bu kurum etrafında «ulusal devlet»in oluşması sürecinin belirmesine yol açtı. Ama öbür yandan da, İngiltere'de Magna Carta'nın imzalanmasında olduğu gibi kralın yetkilerini sınırlama ve birtakım siyasal güvenceler elde etme girişimlerine önayak oldu.

Zamanla «özgür kent»ler oluştu, özellikle İtalya'da ve Kuzeyde (şimdiki Almanya'nın Kuzeyi); daha sonraları Avrupa'nın diğer yerlerinde de ticaret ve el sanayiinin gelişmesiyle güçlenen kentler, güçsüzleşen ve para sıkıntısına düşen feodal beylerden «özgürlük be'ratlarını» elde ettiler. İtalya'nın «kent devletleri»nde ve Avrupa'nın diğer «beratlı» kentlerinde «demokrasi» ekonomik yönden güçlü sınıfların siyasal egemenliklerinin —devletin— yöntemi, biçimi olarak belirdi. Bu «demokrasi»lerde çalışan kitlelerin yeri ve payı yoktu. Onlar siyasal haklardan yoksundular.

Kapitalizmin gelişmesinin, kent sınırlarının dışına taşıp kırsal bölgeleri de etkisi ve egemenliği altına almasıyla, iç pazarı geliştirip ulusal ekonomiyi ve ulusal devleti oluşturmasıyla ticaret, sanayi, finans, tarım burjuvazisi ekonomik olarak güçlendi. Feodal üretim ilişkileri ve onun üst yapısı siyasal sistem, devlet biçimi, kapitalizmin gelişmesini ve burjuvazinin

ekonomik gücüyle bağlantılı olarak siyasal egemenliği almasını önlüyordu. Burjuvazi kimi ülkede —Fransa'da— büyük bir ihtilalle, kimi ülkelerde de küçük ihtilaller ve kademeli devrimci bir süreçle iktidarı aldı ve feodal devlet biçimini parçalayıp yerine, kendine uygun devlet biçimini getirdi. Bu, burjuva demokrasisiydi.

Demokrasi burjuvazinin iki yönden işine yaşıyordu. Birincisi, kıyasıya bireyci, rekabetçi, merkezî kontrol ve düzenlemeden yoksun kapitalizmde burjuvazinin kendi içinden bölündüğü kesimler arasındaki —büyük ve orta burjuvazi ve özellikle ticaret, sanayi, finans ve tarım burjuvazisi arasındaki— güç oranlarını ve bu oranlarda meydana gelen değişmeleri dengeleyip düzenleyebilmek için gerekli esnekliği getiriyordu. İkincisi, her ekonomik ve siyasal sistem ve onun egemen sınıfı yalnız ekonomik ve siyasal gücüyle ayakta duramaz, egemenliğini sürdüremez. İdeolojik düzeyde de ekonomik-siyasal egemenliği ve düzenini doğrulamak, haklı çıkarmak, diğer alt sınıflara kabul ettirmeye çabalamak zorundadır. İdeolojik düzeyde feodal düzen, aristokrasinin sınıfsal egemenliğini ve kralın siyasal iktidarını ve otoritesini soylu olan-olmıyan ayırımına, bu ayırım ve ona bağlı egemenliği de tanrısal iradeye, buyruğa dayandırıyordu. Burjuvazi bunun karşısına, ideolojik düzeyde, insanların doğuştan özgür ve eşit olduğu, siyasal egemenliğinin bunların iradesiyle oluştuğu —yani günümüzde, egemenliğin «millî irade»ye dayandığı— bu egemenliğin vekâleten devlete devredildiği (toplumsal sözleşme) teziyle, çıkıyordu. Demokrasi —düşünce, söz, toplantı, örgütlenme özgürlükleri ve siyasal seçimler— bu tezin pratikte uygulaması oluyordu.

Bu ideolojinin aristokrasiye ve krala karşı koyabilmeye yaraması yanı sıra bir başka yararı daha vardı burjuvazi için. Burjuvazi sadece kendi gücüyle aristokrasiyi ve mutlak krallığı alt edebilmiş değildi. Feodal düzenin en ezdiği sınıflar olan köylü-kentli emekçiler, işçiler aristokrasiye ve mutlakiyetçi krallığa karşı çıkmaya hazırdırlar. Burjuvazi insanların doğuştan özgürlüğü, eşitliği, kardeşliği ve evrensel insan hakları tezleriyle bu kitleleri de peşinden sürükledi; burjuva devrimlerinin etken, vurucu gücünü bu sınıflar oluşturdu.

Burjuvazi iktidarı aldıktan sonra bu evrensel, insalcıl ideolojisini unutma veya rafa kaldırma yoluna gitti. Özgürlük, seçme ve seçilme hakları burjuvazi içindi. Burjuvazi seçimlere katılma, seçme ve seçilme hakkını mülkiyete sahip olma ölçütünü getirerek işçi ve emekçi kitlelerden esirgemek istedi. Çeşitli Avrupa ülkelerinde işçi sınıfı genel oy hakkı, örgütlenme ve grev hakları için uzun yıllar çetin mücadeleler verme durumunda kaldı. Emekçi, işçi kitlelerin bu yükselen mücadeleleri ve istemleri karşısında burjuvazi krallığa tekrar sığınmak (19. yüzyılda Fransa) veya krallığı mutlakiyetçi olmaktan çıkarıp anayasal biçime sokarak sürdürmek (ingiltere)

almaşığını seçti; oysa, burjuva egemenliği ve yönetimi için en uygun devlet biçimi burjuva demokratik cumhuriyetti.

Başka türlü de yapamazdı. Kapitalizm de daha önceki sınıflı toplumlar gibi sömürüye dayanıyordu. Sömüren ile sömürülenlerin eşit olmasına, sömürülenin sömüren kadar özgür olmasına olanak yoktu. Demokratik hak ve özgürlükler, işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin mücadelesiyle ne kadar genişlese de üretim ilişkilerinin —sömürünün— yarattığı bu temel eşitsizlik sürüyordu ve kapitalist üretim ilişkileri değişmedikçe de sürecekti. Tarihte daha önceki evrelerde ve toplumsal düzenlerde olduğu gibi kapitalizmde de demokrasi ekonomik ve politik gücü elinde tutan egemen sınıf içindi. Ve devlet, sömürücü egemen sınıf yararına olan bu durumu, sömürülen sınıfları baskı altına alarak, koruma ve sürdürme aracıydı.

Buraya kadar söylediklerimizden, çizmeye çalıştığımız tarih panoramasından çıkan sonuç Lenin'in tek cümlede özetlediği olgudur: «demokrasi bir devlet biçimidir». Devlet sınıflı toplumların oluşmasıyla ortaya çıkmıştır. Demokrasi ise sınıfsal iktidarın biçimlenişidir. Demokrasi, üretim araçlarının belli sınıfların mülkiyetinde bulunduğu toplumlarda, bu mülkiyete ve sağladığı ekonomik güce sahip olan, sayıca azınlıktaki sınıfın politik iktidar organlarının, «yurttaş» ve hukukça eşit sayılan, seçimlere katılma hakkı tanınanların oy çoğunluğu ile oluşturulduğu rejimdir. Şöyle bir zıtlığı da içerir; iktidar organlarının kimlerden oluşacağı oy çoğunluğuyla belirlenir, ama, bu yöntemle oluşan organlar oyları veren çoğunluğun değil, özel mülkiyete ve ekonomik güce sahip azınlığın politik egemenliğinin araçlarıdır. Ancak sosyalist düzendeki toplumlarda üretim araçlarının özel mülkiyeti kalkmış olduğundan, demokrasi nüfusun tümüne yakın büyük çoğunluğunu oluşturan kitlelerin işçi sınıf önderliğindeki iktidarını biçimlendirir. Toplumsal evrimin sosyalizm aşamasının ilerki evrelerinde sınıfsal ayrışımların tüm izleri silinip gittiği ve bunun sonucu, egemen sınıfın veya sınıfların yönetme, yürütme ve baskı aracı olarak devlet de eriyip yok olduğu zaman, sınıfsal politik egemenliğin biçimi olarak demokrasi de yok olacaktır. Toplum işleri, baskı araçlarına gerek kalmaksızın, insaların gönülden benimsedikleri ve uydukları kurallara göre düzenlenip yürütülecektir. Davranış ve eylemlerde kurallara uygunluk, fizik güç kullanılmasını gerektiren baskılarla değil, bireyin içinde bulunduğu grupların, topluluğun ve genel kamuoyunun onaylayıp onaylamaması, beğenisi veya kınaması ve eleştirmesi gibi toplumsal tepkilerle kontrol altına alınacaktır. Bugünkü toplumlarda nezaket kurallarına ve bir ölçüde ahlâk kurallarına uymanın böyle, benzeri bir mekanizma ile sağlandığı gibi.

KAPİTALİST TOPLUMLARDA DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ:

Kapitalist toplumlarda demokrasi, daha önceki tarihsel aşamalarda olduğu gibi sınıfsal bir nitelik taşımakta ve «burjuva demokrasisi» denilmesini hak etmekle beraber, tarihin geçmiş aşamalarında yeralan demokrasilerden önemli farklar gösterir. Köleci toplumlarda üretici sınıf olan kölelerin hiçbir zaman, hiç bir ölçüde demokraside, egemen sınıf iktidarının biçimlenişinde bir rolü olamamıştır. Feodal düzenden serfler ve «kentsel devlet»lerle «özgür kent»lerdeki işçi ve emekçiler de öyle. Köleci toplumlarda kölelerin, feodal toplumlarda köylülerin başkaldırdıkları, keskin mücadele verdikleri zamanlar olmuştur. Bu mücadelenin sözü geçen sınıflar lehine bazı sonuçlar verdiği de görülmüştür. Ama bu mücadeleler bu sömürülen sınıfların, siyasal iktidarın biçimlenişi sürecine katılabilmeleri; hukuksal, biçimsel düzeyde de olsa siyasal haklar elde edebilmeleri sonucunu vermemiştir.

Feodal toplum içinde kapitalist üretim ilişkilerinin ve sermayeci sınıfın, burjuvazinin oluşup güçlenmesiyle burjuvazi politik iktidarı almaya yönelince, kırda ve kentte sömürülen ve kurulu düzene başkaldıran emekçileri peşinden sürüklemek gereğini duymuştur; onların gücüyle, katkısıyla iktidarı alabilmiştir. İktidarı aldıktan sonra burjuvazi politik hakları işçi ve emekçilerden esirgeme yoluna gidince, işçi sınıfı buna karşı direnmeye, mücadele etmeye koyulmuş ve zamanla bu mücadeleden sonuç almaya başlamıştır. Genel seçimler, örgütlenme, toplantı, sendikalaşma ve toplu sözleşme haklarını ve fikir, söz, vicdani kanaat ve felsefi görüş, yayın özgürlüklerini burjuvaziden koparıp almıştır. Demokrasinin sınıfsal, burjuva karakteri temelinden değişmemiştir; sömürme-sömürülme düzeni değişmedikçe de bu niteliği ortadan kalkamazdı. Özgürlük, sadece yasakların kalkması değildi, özgürlükleri fiilen kullanabilme olanaklarına sahip olmaktı. Sömüren-sömürülen ilişkisi içinde ise, sömürülenler bu özgürlükleri kullanma olanaklarına elbette sömürenler kadar sahip olamıyorlardı, olamazlardı. Ama bu özgürlükleri hiç kullanamıyor da değillerdi. İşçi sınıfı nicel ve nitel bakımdan güçlendikçe demokratik hak ve özgürlüklere daha bir sahip çıkıyor, bunları kullanma olanaklarını daha bir geliştiriyordu. İşçi sınıfı bu demokratik hak ve özgürlükleri kullanarak ve kullanma olanaklarına daha geniş ölçüde sahip olarak sermaye sınıfına, onun ekonomik gücüne ve politik egemenliğine karşı mücadelesini keskinleştiriyor, etkinleştiriyordu. Yüzyılı aşkın bir süre önce bilimsel sosyalizmin kurucuları tarafından belirtilmiş olduğu üzere, demokratik cumhuriyet, işçi sınıfı mücadelesi için en elverişli ve işçi sınıfının iktidarı sorununun onun içinde çözüleceği rejimdi.

Zamanla demokrasi anlayışının ve uygulamasının içeriği ve kapsamı da değişti ve genişledi. Bu, bilimsel sosyalizmin ve bilimsel sosyalist teo

riye dayan işçi sınıfı hareketinin belirleyici rolünün sonucuydu. İşçi sınıfı ve sosyalist çevreler dışında da, belli yıllarda oy vermenin siyasal iktidara katılma demek olmadığı, «klasik özgürlükler»in halk kitleleri açısından demokrasi için yeterli olmadığı, demokrasiyi daha geniş toplumsal kapsamda düşünmek ve uygulamak gerektiği düşüncesi yayılmaya ve tutunmaya başladı. Marx'ın dediği gibi genel seçimler, kendi başına, egemen sınıftan hangi kişilerin iktidar koltuğuna oturup işçi ve emekçi kitleleri yönetmesini belirlemekten başka bir sonuç vermiyordu. Ama işçi sınıfının bilimsel sosyalist teoriyi özümsemiş ve sosyalizmi hedef alan siyasal hareketinin ve örgütlenişin —partisinin— politik arenada yer alması ve zamanla güçlenmesi, gücünü sürekli arttırmasıyla durum değişmeye başladı. İşçi sınıfı artık kendi temsilcilerini parlamentoya gönderebiliyordu. İşçi sınıfı temsilcileri parlamento dışındaki örgütlü işçi sınıfı hareketine, onun tutarlı ve güçlü mücadelesine dayanarak parlamentoda —iktidar düzeyinde— etkin rol oynıyabiliyordu. İşçi sınıfı için parlamento öncelikle bir forumdu, egemen sınıf burjuvazinin ve onun siyasal iktidarının perde arkası oyunlarını, işçi ve emekçi kitleler aleyhine sürdürdükleri politika ve «icraatı», ulusal bağımsızlığa ve çıkarlara aykırı dış politikasını sergilemek; işçi sınıfının görüşlerini, somut sorunlara somut önerilerini duyurmak, işçi ve emekçi sınıflarının haklarını savunmak üzere kullanılan bir forum. Ama işçi sınıfı partileri toplumda güçlerini ve etkinliklerini artırdıkça, parlamentoda daha güçlü biçimde temsil edilir oldular ve bu parlamento dışı ve içi güçlülük, burjuvazinin iktidarını belirli sınırlar içinde tutmak, dizginlemek olanağını yarattı. Kuşkusuz iktidar yine burjuvazideydi, ama burjuvazi bu iktidarı keyfince, dilediği gibi kullanamıyor, eskisi gibi kolayca at koşturamıyordu. Önünde işçi sınıfının ve partisinin tutarlı, dirençli muhalefet duvarını buluyordu. Parlamento sadece bir forum olmaktan çıkarak, burjuva iktidarını belli sınırlar içine itelemenin bir aracı da olmaya başladı. İşçi sınıfının sosyalizmi hedef alan partileri, işçi sınıfının toplum yaşamında toplantılar, mitingler, yürüyüşler, protestolar, direnmeler ve grevlerle verdiği örgütlü ve bilinçli mücadeleyi parlamento içi mücadele ile birarada, uyumlu ve eşgüdümlü biçimde yürütmeyi becerdiler. İşçi sınıfı partilerinin parlamenter faaliyetleri burjuva anlayışına ve pratiğine uygun «parlamentarizm»in sınırlarını aştı. Kısacası işçi sınıfı partileri genel seçimleri ve parlamentoyu «sosyalistçe» kullanmayı öğrendiler.

Şimdi Batının gelişmiş, ileri kapitalist toplumlarında şu soru ortaya çıkmıştır: bir adım daha ileri gidilerek, demokratik özgürlükler, genel seçimler ve parlamenter mekanizma çerçevesinde iktidarı burjuvaziden demokratik, barışçı yolla almak mümkün olamaz mı? Bu soruyu Fransız ve İtalyan partileri «evet» diye cevaplıyor, daha birkaç batılı parti de öyle.

Burada kısaca işaret edelim ki, barışçı yol olasılığı, demokratik özgürlüklerin işçi sınıfının örgütlenişi ve mücadelesi için önemi, emekçi kitleler ve demokratik güçlerle ittifak ve dayanışmanın gereği bilimsel sosyalizmde çok önceden beri kabul edilmiş konulardır. Şimdi, söz konusu Batılı partiler kendi ülkelerinde barışçı, demokratik yoldan iktidara gelme olanağının belirdiği ve iktidara gelindikten sonra da süregelen demokratik özgürlükleri kısıtlamadan, büyük tekelci burjuvazinin dahi siyasal özgürlüklerine dokunmadan, işçi sınıfının öncülüğünde tekel dışı bütün sınıf ve tabakaların birleşik iktidarının «ileri demokrasi» düzeyinde gerçekleşebileceği görüşüne varmışlardır. Sözü geçen partiler bu görüşlerini ve benimsedikleri stratejiyi kendi toplumlarının somut tahliline dayandırmaktadırlar; tüm toplumlar için geçerli, evrensel bir reçete olarak ileri sürmek iddiasında değillerdir.

Seçimlerle iktidara gelindiğinde bu iktidar sadece parlamentoda sandalya çoğunluğuna dayanmıyacaktır; bu çoğunluk, iktidar olmanın hukuksal dayanağı olacaktır. İktidar asıl, parlamento dışında, toplumda, işçi ve emekçi kitlelerin örgütlü gücüne ve mücadelesine dayanacaktır. Seçimlerde oluşacak oy çoğunluğu, bu örgütlü gücün ve mücadelenin nicel düzeyde, sayılara dönüşmüş ifadesi, belirtisi olacaktır. İşçi sınıfının yoksul köylü ile ittifakı zorunluluğu biliniyordu, teoride belirtilmişti. İşçi sınıfı iktidarının, diğer emekçi sınıf ve tabakaların da bu iktidardan yana kazanılmasıyla, çoğunluğu rızasına, «iradesi»ne, dayanması gereği de biliniyordu. Sosyalizmin kuruluşuna geçen toplumlarda, kapitalizmden arta kalan diğer sınıf ve tabakaları da işçi sınıfının partisi önderliğinde politik parti veya diğer biçimlerde alttan yukarı doğru örgütleyerek iktidara katmak gerekti ve bu yapıldı. Sosyalist toplumlar, birbirine bağlantılı ve hep birarada bütünleşmiş olarak, çeşitli alanlarda ve kademelerde örgütlendirilmiş ve bu örgütlenmelerle nüfusun tümü işlerin yönetim ve yürütümüne katılma durumuna getirilmiş toplumlardır.

Fransız ve İtalyan partileri ve diğer bazı ülkeler partileri, iktidarı almadan önce bu geniş ittifakları kurup örgütlemek ve bu örgütün kitleleri kendilerini sömüren ve ezen tekelci burjuvaziye karşı seferber etmek, mücadeleye sokmak tasarı ve girişimindedirler. Onların gözlem ve kanısınca, sosyalist düşünce ve özlemler işçi sınıfının dışına taşmakta, diğer sınıf ve tabakalarca da benimsenmektedir. Tekelci burjuvaziye karşı direnç de belirginleşmekte ve artmaktadır. Büyük burjuvazi böyle geniş bir sınıfsal ittifaklar yelpazesiyle kuşatılıp, soyutlanabilir, etkisizleştirilebilir ve çoğunluğun oylarıyla iktidara gelinebilir. İktidar alındıktan sonra da tekelci büyük burjuvazinin ekonomik dayanakları bir sıra kamulaştırılmalarla çökertilir ve devlet aygıtında, iktidar mekanizmasında, bir dizi değişikliklerle, büyük burjuvaziye karşı birleşen geniş sınıf ve tabakalar yelpazesinin işçi

sınıfı öncülüğündeki ileri demokratik iktidarına uygun bir mekanizma yaratılır. Seçimlerde oy çoğunluğu ile beliren ve parlamento çoğunluğunu oluşturan «irade», toplumdaki bu geniş sınıf ve tabakalar ittifakının ve onun büyük burjuvaziye karşı sürdürdüğü mücadelenin bir ifadesi olur ve iktidar bu ittifak ve mücadeleye dayanır.

Bütün bu gelişmeler süreci içinde işçi sınıfı dışındaki diğer kol ve kafa emekçisi kitlelerin de politik bilinci yükselecek, bilgisi artacak, deneyimleri zenginleşecektir. İktidar için mücadele verilirken, bu mücadele, onu verenleri de değiştirip geliştirecektir. İşçi sınıfı dışındaki kitleler kendileri için sosyalizmden başka çıkar yol olmadığı sonucuna varacaklardır.

Kimi gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfı partilerinin barışçı, demokratik yoldan iktidarı alma tasarıları ana çizgileriyle özetlemeye çalıştığımız böyle bir tahlil ve değerlendirmeye dayandırılmaktadır. Bu değerlendirme de şu koşullarla belirlenmiştir:

— Bir ihtilal durumunun nesnel ve öznel şartları yoktur ve yakın bir gelecekte oluşacağa da benzememektedir. Buna karşılık Fransa ve İtalya gibi toplumlarda işçi sınıfı partileri genel seçimler yoluyla iktidarı alabilecek duruma gelmişlerdir, bu yolla iktidarın eşiğindedirler. Yukarda sözü edilen değerlendirmeler bir yana, böyle fiili bir durum vardır.

— Demokratik özgürlükleri işçi sınıfı çetin mücadelelerle burjuvaziden koparıp almıştır ve bu özgürlükler işçi ve emekçi kitlelere malolmuştur.

— Sınıfsal güçler arasındaki oranlar işçi ve emekçi kitleler lehine değişmektedir.

— Uluslararası güçler dengesinin sürekli dünya sosyalist sistemi, dünya işçi sınıfı hareketi ve ulusal kurtuluş mücadelelerinden yana değişmesi nedeniyle dünya konjonktürü elverişlidir.

Tasarlanan yöntemle ve biçimde oluşacak iktidar, —oluşturulabilirse eğer— kapitalist düzenin şimdiye kadar tanıdığı en temsili (toplam nüfusun ezici çoğunluğunu temsil eden), en demokratik ve güçlü iktidar olacaktır; ve belirtildiğine göre, yalnız parlamentoda sayı çoğunluğuna değil, toplumdaki en geniş sınıf ve tabakalar ittifakının fiili gücüne ve mücadelesine dayanacaktır. Umulmaktadır ki, böylesine güçlü ve demokratik bir iktidar karşısında, soyutlanmış ve yalnız kalmış olan büyük burjuvazi direnmek, ayaklanmalar düzenlemek gücünü ve olanağını bulamıyacak, girişilen politik, ekonomik, sosyal dönüşümleri kabul etme durumunda kalacaktır. Böylece, dönüşümleri şiddete baş vurarak kabui ettirmek zorunluğu doğmıyacaktır. (Proleterya diktatörlüğünü redetmeleri bu anlamdadır) Demokratik yoldan iktidarı alma ve iktidarda kalma —ve proleterya diktatörlüğünün reddi— şu sonucu da beraberinde getirmektedir. Genel seçimlerde çoğunluk elde edilemediğinde iktidar bırakılacaktır. Sanıyoruz şöyle dü-

şünülmektedir: öngörülen biçimde, birleşik mücadeleler içinde pekiştirilmiş bir sınıf ve tabakalar ittifakı gerçekleştirilirse, bu, seçimlerde oy olarak kendini gösterecektir; hele iktidardayken sorunlara geçerli çözümler getiren, halk kitlelerinden yana ve toplumu ilerleten işler başarılmışsa, oylar eksilmek şöyle dursun, daha artacaktır. Yok, oylar gerilerse, bu, geçisi bir duraklama olacak, yanlışlar, eksiklikler gözden geçirilip düzeltilecek, mücadeleye yeniden hız verilecektir.

Ne var ki, bütün bu dönemde devlet varlığını koruyacak, toplumsal dönüşümlerin gerçekleştirilmesinde yeni işlevler yüklenerek daha da etkinleşecektir. Devlet aygıtının her kesimi ne denli demokratikleştirilse, halkın denetiminde ve halka karşı sorumlu bir düzeye getirilse de, devletin ordusu, güvenlik kuvvetleri, mahkemeleri, tutuklama ve cezaevleri bulunacaktır ve bunlar gerektiğinde kullanılacaktır. Demek ki, maddi cebir unsuru ortadan kalkmış değildir. Devlet, politik iktidar, kapitalist toplumların tarihinde görülmemiş ölçüde demokratik, nüfusun ezici çoğunluğunun iradesine dayanır olsa da, bu, büyük çoğunluk için demokrasi; ayrıcalıklarından, «sömürme özgürlüğü»nden yoksun bırakılan küçük azınlık —büyük tekelci burjuvazi— için ise bir zorlanma olacaktır. Muhalefet partilerine müsade olunması, fikir, söz, yayın, örgütlenme vb. özgürlüklerin korunması bu temel durumu değiştirmez. Nasıl ki kapitalist düzende muhalefetin ve sözü geçen demokratik özgürlüklerin varoluşu burjuva sınıfının egemenliğini, geniş sınıfsal anlamda diktatörlüğünü, ortadan kaldırmıyorsa. Bu demektir ki, öngörülen yeni iktidar durumunda da demokrasi ve devlet sınıfsal niteliğini koruyacaktır. Bilimsel sosyalizm teorisinin devlet ve demokrasi konularında ortaya koymuş olduğu temel doğrularda bir değişiklik söz konusu değildir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde demokratikleşme sürecinin giderek işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin hak ve özgürlüklerinin genişlemesinden yana bir gelişme göstermesi düz bir çizgi üzerinde düzenli ilerlemelerle olmadı. Kapitalizmin emperyalist aşamaya gelmesi, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi sonucu dev tekellerin oluşmasıyla demokrasi, büyük burjuvazinin politik iktidarının biçimlenişi için gerekli ve yararlı olmaktan çıktı. Burjuvazi, burjuva demokrasisine artık sahip çıkamaz oldu. Ve böylece, kapitalizmin oluştuğu ve geliştiği dönemdeki tarihsel, ilerici rolünü yitirdi. Demokratik rejimi, hak ve özgürlükleri savunma ve korumayı işçi sınıfı hareketi yüklendi. Bugün Batının gelişmiş kapitalist ülkelerinde yalnız sosyalizm için mücadelenin değil, demokrasi mücadelesinin de öncü gücü işçi sınıfı ve onun politik partisidir. Bundan ötürü demokrasi mücadelesiyle sosyalizm mücadelesi içiçe geçmiştir. Artık sosyalizmi hedef almıyan bir demokrasi mücadelesinin önemli sonuçlar vermesi, toplumu ilerletmesi mümkün değildir.

Tekelci büyük burjuvazi için ekonomik egemenliğiyle uyumlu otoriter bir rejim gerekli idi. Kapitalizmin çelişkilerinin, bunalımlarının keskinleşip şiddetlenmesi, işçi sınıfının ve kitlelerin mücadelesinin yükselişi demokrasinin askıya alınmasına, tekelci büyük burjuvazinin açık teröre dayanan rejimi faşizme yol açtı. İtalyan, Alman, İspanyol ve Portekiz faşizmlerinin niteliğini biliyoruz. Ama bugün de faşizm tehlikesi ortadan kalkmış değildir. Şili'de sosyalizm doğrultusunda demokratikleşme süreci Pinochet'nin faşist darbesiyle kesintiye uğratıldı. İşçi sınıfının demokratik yoldan iktidara en yaklaşmış olduğu İtalya'da faşizm tehlikesi söz konusudur. İtalya, Berlinguer'in deyimiyle «derin bir kriz» içindedir. İtalyan Komünist Partisi iktidara katılmadan sorunların çözülme yoluna sokulamayacağı bilindiği halde ABD ve AET'nin kimi ülkeleri ve sırtını onlara dayayan İtalyan tekelci burjuvazisi buna olanak tanımamaktadırlar. İtalyan işçi sınıfı partisinin demokratik iktidar için şart saydığı, işçi sınıfının orta sınıf ve tabakalarla ittifakı oluşturulmuş; partiler düzeyinde, İtalyan Komünist Partisiyle Hristiyan Demokrat Partinin bir anlaşma ve uzlaşmaya varmaları gerçekleştirilebilmiş değildir. İçinde bulunulan kriz ise ivedi çözüm gerektirmektedir. Bu durum, ve ABD'nin sol bir iktidara karşı almış göründüğü tutum faşist bir darbe olasılığını gündeme getirmektedir. Bu olasılık gerçekleşirse, bu defa faşizmin gelişi Mussolini ve Hitler'in iktidarı alışları gibi olmayacaktır. Faşizm askeri bir darbeyle sahneye çıkacaktır. Batılı gelişmiş ülkelerde oluşturulan, demokratik yoldan iktidara geliş ve sosyalizmin kuruluşuna geçiş stratejilerinin pratikte gerçekleşebilmesinde en büyük sorun ordunun burjuvazi lehine müdahalesi, iktidarı alması olasılığıdır. Buna karşı, ordunun kitlesini oluşturan safların büyük çoğunluğunun emekçiler olduğu, ordunun toplumundan tüm soyutlanmış, ayrı bir dünyada yaşamadığı, verilen demokrasi mücadelesinin ordu kadrolarını da etkileyebileceği ve onu demokrasi safına çekebileceği söylenebilir. Örnek olarak da Portekiz'deki Nisan 1974 devrimi gösterilebilir.

İtalyan, Fransız ve diğer benzeri Batılı partilerin benimsedikleri stratejide en kritik, en tehlike yaratabilecek nokta «ileri demokrasi» aşamasından kapitalizmin giderek tasfiyesiyle sosyalizmin kuruluşuna geçiş sorunudur. Tekel dışı burjuvazinin önemli büyüklükte sermaye ve işletmelere sahip olduğu ve bunlarla işçi sınıfı arasındaki temel, uzlaşmaz çelişkinin ileri demokrasi aşamasında ortadan kalkmış olmayacağı unutulmamalıdır. Bilimsel sosyalizmin, orta burjuvazinin ve küçük burjuvazinin kaypak, özel mülkiyete sıkıca yapışkan olduğu konusundaki uyarısı asla küçümsenmeyecek bir noktadır. Sosyalizme geçiş aşamasına gelindiğinde bu tabakaların, özellikle orta burjuvazinin güçlü bir direniş göstermesi, ittifaktan ayrılması küçük bir olasılık değildir. Bunların bu eğilimlerinin diğer gelişmiş kapitalist ülkelerce de destekleneceği ve kışkırtılacağı ve bu-

nun gizli tertiplere, silahlanmalara dahi yol açabileceği göz önünde tutulursa işaret ettiğimiz tehlike daha da önem kazanmaktadır. Önerilen stratejilerde üstünde önemle durulmayı gerektiren bir sorun budur.

GERİ KALMIŞ ÜLKELERDE VE BU ARADA TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ VE DEMOKRATİKLEŞME SORUNU

Demokrasi ve demokratikleşme sorunu açısından, Türkiye dahil geri ülkelerle gelişmiş kapitalist ülkeler arasındaki temel fark **dış faktör**ün oynadığı roldür. Gelişmiş kapitalist ülkelerde demokrasi mücadelesi ve toplumsal demokratikleşme sürecinin gelişmesi her ülkenin kendi egemen sınıfına karşı olmuş ve olmaktadır. Gerçi emperyalist ülkelerin burjuvazileri arasında bağlantılar ve az çok bir bütünleşme —özellikle sosyalizm söz konusu olduğunda buna karşı bir birleşme— olduğundan dış baskı ve müdahale bu ülkeler için de söz konusudur. Hele iç dinamikler işçi sınıfının sosyalizmi hedef olan partisini iktidara yaklaştırdığında bu dış faktör açıkça ortaya çıkmaktadır (İtalya'da görüldüğü gibi). Ama yine de gelişmiş kapitalist ülkelerde iç dinamikler göreceli olarak daha ağır basmaktadır. Geri ülkelerin gelişmemiş ekonomileri emperyalist kapitalist dünya ile, egemen sınıfları da dış egemen güçlerle bütünleşmiş ve hem ekonomileri, hem de egemen sınıfları sözü geçen dünyanın sömürü, baskı ve etkisi altına girmiş olduğundan, bu ülkelerde demokratikleşme mücadele ve süreci zorunlu olarak anti-emperyalist bağımsızlık mücadelesiyle içiçedir, birleşiktir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde demokrasi mücadelesi, feodal düzen çerçevesinde gelişen burjuvazinin —peşine kırsal ve kentsel emekçi kitleleri de takarak— aristokrasiye ve mutlakiyetçi krallığa karşı mücadelesi olarak başlamış, toplumun siyasal rejimi cumhuriyet veya anayasal krallığa dönüştükten sonra ise demokrasi mücadelesi işçi sınıfının ve diğer emekçi halk kitlelerinin büyük burjuvaziye karşı mücadelesine dönüşmüştür.

Geri kalmış ülkelerde demokrasi mücadelesi ise dış güç emperyalizme karşı mücadele ile bütünleşmiştir. Ulusal kurtuluş hareketleri dışa karşı ulusal bağımsızlık mücadelesi, içte de egemen sömürücü sınıflara karşı demokratik hak ve özgürlükler, toplumsal kurtuluş mücadelesi ikilisinden oluşagelmiştir. Hem iç egemen sınıflar dış emperyalist güçlerle bütünleştiği, işbirliğine girdiği için, hem de 20. yüzyılda işçi-emekçi kitlelerde sömürü ve baskıdan kurtulmanın özlemi ve bunun politik bilinci oluştuğu için içteki sınıf mücadelesi de emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesi kadar önem kazanmıştır ve onunla bütünleşmiştir. Toplumsal kurtuluş mücadelesinin ulusal kurtuluş mücadelesi ile bütünleşmesinin bir nedeni iç egemen sınıfların emperyalizmle bütünleşmiş, işbirliğine girmiş olması ise, bir ikinci nedeni de emperyalizm aşamasındaki kapitalizmin tekelleşmiş

egemen sınıfı burjuvazinin kendi egemenliğini sürdürebilmek için kapitalizmin ilk evrelerindeki demokratik niteliğini yitirmiş, demokrasiye karşıt bir tutuma girmiş olmasıdır. Emperyalizm, boyunduruğu altında tuttuğu ülkelerde demokrasinin, işçi ve emekçi kitlelerin bilinçlenip demokratik hak ve özgürlükler mücadelesine girişmelerinin can düşmanıdır. İçteki ortakları olan egemen sınıflar iktidardan düştüğü, işçi ve emekçi sınıflar iktidarı aldığı an kendi sonunun da geleceğini emperyalizm de bilmektedir. Çünkü geri ülkelerde bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinin öncü gücü işçi sınıfıdır ve diğer emekçi kitleler de bu mücadeleye artan ölçülerde katılmaktadır.

Bütünleşmiş bir biçimde verilen ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelesinde, hangi yanın ağır basacağı her toplumun kendi özgün durumuna göre değişir. Ülkenin sömürge durumunda olup dış emperyalist güç tarafından doğrudan yönetildiği hallerde (Angola örneği) veya emperyalizmin askeri güçle ülkeyi işgal ettiği hallerde emperyalizme karşı mücadele sıcak savaş halini alırsa (ikinci halde mutlaka bu nitelikte olur) mücadelenin ulusal yanı ağır basar, içteki sınıfsal mücadele arka plana itilir. Buna karşılık, ülkenin siyasal bağımsızlığının esas itibariyle sürdüğü, emperyalizmin ülkeyi doğrudan yönetmeyip, yerli egemen sınıfların kendisiyle bütünleşmesi ve işbirliği etmesiyle nüfuzunu yürüttüğü hallerde ise sınıf mücadelesi ön plana gelir. Ulusal bağımsızlığın ve egemenliğin güçlendirilmesi, giderek tam elde edilmesi, egemen sınıflar iktidarının bu yönde zorlanmasına; emperyalizmin kapı dışarı edilmesine, iktidarın sınıfsal el değiştirmesine bağlıdır.

İç sınıfsal mücadele de geri ve bağımlı toplumun verili toplumsal düzenine göre değişir. Kapitalizm öncesi ilişkilerin ağır bastığı, kapitalistleşmenin çok zayıf olduğu toplumlarda sınıf mücadelesi temel olarak anti-feodaldir. Kapitalist gelişmenin ilerlemiş olduğu ama feodal üretim ilişkilerinin ve üst yapı kurumlarının güçlü biçimde sürdüğü durumlarda ise anti-feodal ve anti-kapitalist mücadele üst üste çakışır. Kapitalist üretim ilişkilerinin hakim ilişkiler durumuna geldiği, feodal ilişkilerin ancak kalıntı düzeyinde ve çözülme sürecinde olduğu Türkiye gibi ülkelerde ise sınıf mücadelesinin ağır basan niteliği anti-kapitalist oluşudur.[1]

1 Türkiye'de kapitalist üretim ilişkileri hakim ilişkilerdir; tarımda büyük toprak sahiplerinin büyük kesimi feodalizm artığı toprak ağaları olmaktan çıkmış, kapitalist işletmecilik yapan çiftlik sahipleri durumuna gelmişlerdir. Feodal kalıntılar Doğu ve Güney Doğu Anadolu'dadır, ama orada da kapitalistleşme süreci başlamış, ilerlemektedir, eski düzen çökme sürecindedir. Türkiye'de büyük toprak mülkiyeti, «latifundi»ların (büyük malikânelerin) güçlü olduğu Güney Amerika ülkelerine kıyasla daha küçük ölçekli ve sayıca daha azdır. Türkiye tarımında, Doğu-Güneydoğu bölgesi dışında, küçük toprak mülkiyeti ve küçük işletmeler yaygındır. Bu küçük üretim birimleri dahi kapitalist pazar ilişkileri içine girmiştir; kendi ürettiğini tüketen, içine kapalı, «doğal ekonomi» durumundaki aile üretimi

Ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelesi veren toplumlar arasında bir başka ve çok önemli açıdan da farklılaşma vardır. Kimi ülkelerde işçi sınıfı sayıca küçük ve / veya subjektif düzeyde (politik bilinç, örgütlenme ve örgütlü mücadele düzeyinde) gelişmemiş ve güçsüz olduğundan ulusal kurtuluş mücadelesinin öncülüğünü yerli burjuvazinin emperyalizmle bütünleşmemiş, ulusal ekonominin bağımsızlığının korunmasından yana olan, «ulusal burjuvazi» niteliğindeki burjuvazi kesiminin yaptığı görülmüştür.[2]

Küçük burjuvaziyle ulusal burjuvazinin yürüttükleri ulusal kurtuluş mücadelesi başarıya ulaştığında siyasal bağımsızlığı elde edip yeni bir devlet kurarlar. Ama bu siyasal bağımsızlık dahi sınırlıdır. Birincisi, eskiden sömürgesi oldukları anadevlet ile (metropol ile) yakın ilişkileri çoğu zaman sürer. Daha önemlisi, emperyalist-kapitalist dünya ilişkilerinin ağı içinde kalırlar; emperyalizmin nüfuz, baskı ve sömürüsünden kurtulamazlar. Ekonomik bağımsızlığı gerçekleştiremedikleri için siyasal bağımsızlıkları da sınırlı kalır. İlk evrelerde güçlü bir iktidar oluşturup siyasal bağımsızlıklarını pekiştirseler, içte ekonomik-sosyal reformlara, bir devlet sektörü yaratmaya girişseler bile, emperyalist-kapitalist dünya ilişkileri ağından dışarı çıkmayı, kurtulmayı sağlıyacak, sosyalizmi hedef alan ve bilimsel sosyalist teori ve pratiğe dayanan bir kalkınma yoluna girmedikleri için, gün gelir, yeniden emperyalist-kapitalist ülkelerin safına kayarlar. Bu çeşit ülkelerin siyasal bağımsızlıklarına kavuşmalarını izleyen ilk dönemlerde yaptıkları ekonomik-sosyal reformlar, ekonomik devletçilik politikaları ve ekonomide devlet sektörü oluşturmaları, bilimsel sosyalizmde «kapitalist olmıyan yol» diye tanımlanan kalkınma yolunun belirtileri değildir. Bu çeşit girişimler, sonunda burjuvaziyi güçlendiren devlet kapitalizmi uygulamalarıdır. Bu tür ülkelerin en yeni ve göze çarpan örneği Enver Sedat'ın Mısır'ıdır. Daha eski bir örneği ise Türkiye'nin kendisidir.

Olaylar göstermiştir ki, anti-emperyalist bağımsızlık mücadelesinin ancak sosyalizmi hedef alan ve bilimsel sosyalist teori ve pratiğe uygun stra-

---

gerilemiştir ve gerilemektedir. İşçi sınıfı, müttefiki emekçi sınıflarla, iktidara geldiğinde yapılacak toprak ve tarım reformu bir burjuva demokratik reform olmaktan çok, tarımın sosyalist üretim ilişkileri doğrultusunda yeniden örgütlenmesini (reorganizasyonunu) öngören bir reform olacaktır. Türkiye'de sınıf mücadelesi hakim niteliğiyle anti-kapitalisttir ve büyük burjuvaziyi hedef almaktadır. Sanayileşme ilerledikçe ve bunun sonucu işçi sınıfı nicel ve nitel olarak geliştikçe sermaye-emek çelişkisi keskinleşmekte, burjuvazi-proleterya mücadelesi şiddetlenmektedir.

2 Bizim kanımızca, günümüzde bu çeşit, «ulusal burjuvazi» öncülüğünde yürütülen ulusal kurtuluş hareketlerinin örneklerini bulmak güçtür. Bu türden burjuvazinin bulunduğu ülkelerde bunlar, harekete öncülük etme yerine, küçük burjuvazinin aydın kesiminin, asker-sivil kadroların, öncülük edip yürüttükleri ulusal kurtuluş mücadelesine bir ölçüde katılırlar, hareketi desteklerler. Ama yine de bu burjuvazi kesimi dahi kaypaktır, emperyalizmle uzlaşmaya her an yatkındır.

teji ve taktiklerle yürütüldüğü hallerde ulusal ve toplumsal kurtuluşa kavuşulabilmektedir. Küba ile Vietnam bunun önde gelen başarılı örnekleridir. 20. yüzyılın son çeyreğinde, tüm geri ülkeler, gerilikten, sömürüden, baskıdan kurtulup en ileri çağdaş uygarlığa ulaşabilmek için aynı yolu izlemek zorundadırlar. Bu, toplumsal gelişme kanunlarının nesnel, kaçınılmaz zorunluluğudur.

Türkiye, ulusal bağımsızlığını pekiştirip de bir süre sonra yine emperyalizmin sultasına giren ülkelerin eski bir örneğidir, dedik. Böyle olmakla beraber, Türkiye'nin kendine özgü ve belki geri kalmış diğer ülkelerin hiç birine benzemiyen bir durumu vardır.

Birincisi, Türkiye hiç bir zaman sömürge olmadı. Yüzlerce yıllık, üç kıtaya yayılmış geniş bir imparatorluğun bir parçası ve mirasçısı olarak ulusal egemenliğine sahip devlet statüsünü korudu. Gelişmiş kapitalist Batılı devletler İmparatorlukta ne kadar ekonomik ayrıcalıklar ve çıkarlar elde etseler, devlet yönetimini baskı altında tutup müdahalelerde bulunsalar, İmparatorluğun sınırlara yakın bölgeleri elden çıkmıya başlasa da, Osmanlı devleti ortadan kaldırılıp, toprakları işgal edilip, üzerinde bir sömürge yönetimi kurulmadı. Buna çok yaklaşıldığında, emperyalist Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İmparatorluğun ana toprakları işgal edilip üzerinde çeşitli yeni devletler kurulması tasarlandığında, yerel halk direnme hareketlerinin başlaması, İmparatorluk ordusundan artakalan güçlerin örgütlenmesi, İstiklal Harbinin başlatılıp kazanılmasıyla emperyalistlerin gerçekleştirmeyi tasarladıkları durum önlendi ve Misak-i Milli sınırları içinde Türkiye Cumhuriyeti devleti kuruldu. İstiklal Harbi'nin amacı istiklal-i tam'dı, belirlenmiş sınırlar içinde bağımsız ve egemen, ulusal bir devletin kurulmasıydı. Bunun için bu savaş anti-emperyalist nitelikte bir ulusal kurtuluş savaşıydı.

İkincisi, kapitalistleşme süreci 19. yüzyılın ilk yarısından, siyasal demokratikleşme mücadelesi bu yüzyılın ortalarından itibaren, yani kapitalist dünya emperyalizm aşamasına ulaşmadan önce, ama ona doğru gelişirken, bşladı. Ulusal kurtuluş mücadeleleri ve savaşları dönemi tarih sahnesinde henüz boy göstermemişti.

Bu iki nedenle, kapitalistleşme sürecinin ağır aksak ilerlediği ve siyasal demokrasi mücadelesinin sürdürlüdüğü bu ilk uzun dönemde ulusal bağımsızlık sorunu ön plana çıkmadı; ama örtülü olarak verdi. Mücadele mutlakiyetçi padişahlık rejimine karşı siyasal demokratikleşme mücadelesiydi. Bağımsız ve egemen güçlü bir devlet oluşturma bu mücadelenin dolaylı sonucu olarak gerçekleşecekti. Ulusal bağımsızlık sorunu ve amacı emperyalist Birinci Dünya Savaşı sonrasında İstiklal Harbi döneminde ortaya çıktı ve bu savaşın başarıyla yürütülüp zaferle sonuçlanması dünya ulusal kurtuluş mücadeleleri döneminin başlangıcını işaretledi.

19. yüzyılın ikinci yarısında yürütülen mücadele ve 20. yüzyılın ilk çey-

reğinde verilen ulusal bağımsızlık savaşı asker-sivil küçük burjuvazinin öncülüğünde ve ticaret burjuvazisine dayanarak başarılmıştı; yani yukarıda işaret ettiğimiz iki tür ulusal kurtuluş mücadelesinden birinci türe giren ve o türün ilk ve «klasik» diyebileceğimiz örneğiydi. İkinci özelliği, bu mücadelenin emperyalist Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında, emperyalist Batılı devletlerin İmparatorluğu parçalama ve paylaşma girişimi üzerine yekten oluşup gelişmiş bir mücadele olmayışıydı.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Müslüman Türk burjuvazisinin oluşmaya başlamasıyla asker-sivil küçük burjuva kesimde bu gelişmeyi güçlendirmeyi ve buna paralel olarak mutlakiyetçi, keyfi padişahlık yönetimini «islah» edip demokratikleştirmeyi amaçlayan bir hareket başladı. Mustafa Kemal'in başını çektiği hareket, bir önceki hareketin doruk noktasına ulaşması ve yeni koşullarda ulusal bağımsızlık sorununun çözülmesi ivedi ve zorunlu bir sorun olarak ön plana çıkmasıyla silahlı savaşa dönüşmesi, «meşruti padişahlık»tan öte, Cumhuriyetin kurulmasına yönelmesiydi.

«Jön Türkler» ve İttihat ve Terakki hareketinin özünde Batılı kapitalist devletlerin müdahalesinden kurtulma amacı ve hesabı vardı. Kapitülasyonlara karşıydılar, ama kapitülasyonların artık eskidiğinin, çağdaş kapitalizmin başka sömürü ve çıkar yöntemleri oluşturup uyguladığının pek farkında değillerdi. Emperyalist aşamaya doğru gelişen Batılı kapitalist ülkelerle, onların ekonomik sömürüsü ve siyasal baskısı altına girmiş İmparatorluk arasında uzlaşmaz bir çelişki olduğunun bilincine varmamışlardı. Sorunu öncelikle bir iç yönetim sorunu, «bozuk yönetim» sorunu olarak görüyorlardı. Mutlakiyet yönetimi değiştirilirse; Türk olmıyan azınlıklara da siyasal haklar tanıyan, keyfi işlem ve eylemleri ortadan kaldıran, yasalara saygılı bir «hukuk devleti», Batıdaki anayasal krallıkların benzeri bir «meşruti sultanlık» rejimi kurulursa; başkaldıran ulusal azınlıklar sorunu çözülür, devlet yönetimi güçlenir, güçlü devlet ekonominin ve toplumun geliştirilmesi, yani (kapitalistleşmenin hızlandırılması) «muasır medeniyet»e (yani gelişmiş kapitalizme) ulaştırılması için gerekli tedbirleri alır, oluşmakta olan «milli sermayedar» sınıf (Müslüman Türk olma anlamında «milli») gelişip güçlenirdi. Kapitülasyonlar ortadan kaldırılırdı. Bir yandan, Batılı kapitalist devletler kendi modellerine göre biçimlenmiş hukuka uygun işleyen, ülkeyi geliştiren, böyle «demokratik» bir devlete saygılı olurlar; öte yandan, güçlenen devlet savaşlarda yenilmez, dış müdahalelere karşı koyabilirdi. Sorun, «muasır medeniyet»e ulaşıp kendini Batılı devletlere kabul ettirmek, onların arasında yer almaktı. Durum böyle değerlendiriliyordu.

Jön Türkler ve İttihak ve Terakki özünde, yeni boy atmakta olan Müslüman-Türk ticaret burjuvazisinin sınıfsal hareketleriydi; öncülüğünü ve sözcülüğünü asker-sivil küçük burjuvazi yapıyordu. Kapitalistleşmenin ve kapitalizme özgü sınıfsal ayrışmanın güçlü olmaması asker-sivil kesimin bu

rolü oynamasına olanak veriyordu. İmparatorluğun otokratik devlet biçimi ve devlet aygıtını ve ordusunu elinde tutan asker-sivil kesimin, böyle bir rol oynamasını kolaylaştırıyordu.

Sınıfsal güçlerin az çok dengelendiği, birinin diğerini tam hegemonyası altına alamadığı, ekonomiyi ve devleti tam eline alıp yürütemediği hallerde ordunun müdahalesi, yönetimi ele alması tarihte görülmüş ve bilimsel sosyalizmce saptanmış bir olgudur. Asker-sivil küçük burjuvazinin toplumdaki rolü Türkiye'de çok tartışılan bir konu olduğu için burada bu konu üzerinde biraz durmakta yarar vardır. Sınıfsal güçler oranlarının az çok dengeleştiği ve bir iktidar boşluğunun meydana geldiği durumlarda ordu kadrolarının iktidarı alışları biçimine bürünen asker-sivil küçük burjuvazinin siyasal rolü iki ayrı nitelik taşıyabilir. Bu çıkış, anti-kapitalist bir eylemi de içinde barındıran bir küçük burjuva radikalizmi hareketi olabilir. Mısır'da Nasır'ın, Peru'da subayların iktidarı alışlarında olduğu gibi. Bütün büyük toprak ağalığını, büyük burjuvaziyi tasfiye edici, sınırlayıcı reformlara girişirler, yabancı sermaye yatırımlarını millileştirirler, emperyalist baskıya karşı değişik ölçülerde direnirler. Ama içerde kapitalizmin çerçevesi dışına, uluslararası ilişkilerde emperyalist-kapitalist ilişkiler ağı dışına çıkmadıkları için, eninde sonunda gerilerler ve emperyalizmle uzlaşmaya yönelirler veya kendileri tasfiye olunarak yerlerini bu eğilimde olanlara bırakırlar.

Yüksek kademe ordu kadrolarının iktidarı alışları, doğrudan ve açıkça, güçsüz büyük burjuvazinin iktidar boşluğunu doldurmak için de olabilir. Bunlar «reformcu» değillerdir, büyük burjuvazi ve toprak sahipleri nam ve hesabına ülkeyi yönetmek, yabancı sermayeye de kapıları açarak yerli kapitalizmi geliştirmek görevini yerine getirirler.

Türkiye'de tartışılan sorun şudur: 1919-1923 arasında ulusal kurtuluş savaşını yürüten, Millet Meclisi'ne egemen olan küçük burjuva asker-sivil unsurlar birinci türden mi, yoksa ikinci türden mi bir işlev gördüler? Yukarıdan beri yaptığımız tahlillerden de anlaşılacağı üzere, bizim cevabımız ikinci türden bir işlev gördükleridir. Birinci türden, radikal ve reformcu bir eğilim ve kesim vardır. Birinci Millet Meclis çalışmalarında ve üye bileşiminde bu görülmektedir. Ama bu eğilim ve onu temsil eden grup egemen duruma gelmemiştir. Yönetimde egemen olan grubun politikası kapitalizmi ve burjuvaziyi geliştirmek, güçlendirmektir.[3]

---

3 27 Mayıs hareketini yapan grupta da radikal, reformcu unsurlar olduğu ananlışıyor; ama nesnel olarak hareketin işlevi burjuvazinin politik iktidar yetersizliğini tamamlamak olmuştur. 12 Mart muhtırasının verilişine bir yanıyla ordu kadrolarının radikal kanadının yaptığı çıkış yol açmıştır. Ama bunların tasfiyesiyle 12 Mart dönemi burjuvazinin iktidar boşluğunu doldurmuştur. Osmanlı imparatorluğunun 19. yüzyıl sonlarındaki döneminde, sosyalizmin sözkonusu olmadığı yıllarda, feodal alt ve üst yapıyı değiştirici, kapitalistleşmeyi ve burjuva demokratikleşmeyi

1919-1923 ulusal kurtuluş mücadelesi sırasında bağımsızlık sorunu ön plana çıktı. Bağımsızlığın yalnızca siyasal olmadığı, ekonomik temeli bulunduğu olgusu daha açık seçik biçimde kavrandı. Siyasal «tam bağımsızlık» elde edilecek ve ekonomik bağımsızlıkla perçinleştirilecekti. Ama bunu gerçekleştirmek için benimsenin amaç ve amaca ulaştıracak yöntem yukarda belirttiğimiz görüşe, değerlendirmeye tıpatıp uygundu. Amaç Batılı kapitalist toplumların gittiği yoldan giderek, yani toplumda kapitalistleşme sürecini geliştirip Batı'nın «çağdaş uygarlığına» —gelişmiş kapitalizmine— ulaşmak, o ülkeler arasında yer almak ve onlara kendini kabul ettirmekti. Siyasal bağımsızlığın ekonomik temelini oluşturmak, kapitalistleşme ile gelişmiş kapitalizm düzeyine erişmek ile mümkün olacaktı. Bütün batılılaşma ve çağdaşlama görünüşünün ve tezinin anlamı buydu. Oysa 20. yüzyılın artık kapitalist yoldan gelişip Batı'nın ileri kapitalist toplumlarının (muasır medeniyet'in) düzeyine ulaşmak olanağı yoktu, bu yol kapalıydı.

Cumhuriyetin ilanından sonra İmparatorluk düzeninden arta kalan bazı üstyapı kurumları (hukuk, yargı, eğitim sistemi gibi) değiştirildi. Sultanlığın ve halifeliğin kaldırılması ve Cumhuriyetin kurulmasıyla siyasal üstyapı zaten değiştirilmişti. Altyapıya ilişkin olarak tarımdaki aşar vergisi kaldırıldı ve kapitalistleşmeyi hızlandırıcı yasalar, teşvik tedbirleri kabul olundu. Özel sermaye birikimi yetersiz kaldığından, hızlı kapitalistleşmeyi başaramadığından, en büyük kaynakları elinde bulunduran «en büyük sermayedar» olarak devlet, bir yandan özel sektörü korumayı sürdürmekle beraber, ekonomi alanına doğrudan girip devlet işletmeleri kurmak yoluyla sanayileşmeyi güçlendirdi. Devletçilik politikası, ekonomide bir devlet sektörünün oluşturulması, özel sektöre karşı, onu hedef alan bir tutumu dile getirmiyordu; tersine, «özel girişimin yapamadığını devlet yapar» ilkesi ve uygulamasıyla kapitalizmi tümünde geliştirip güçlendirmek, özel girişime yardımcı olmak isteniyordu; devletçilik politikası ve devlet sektörü özel sektöre kolaylıklar sağlıyordu. Türkiye'de özel sermaye birikimi ve özel girişim devletçiliğin koruyucu kanadı altında gelişti.

Zonguldak'taki maden kömürü şirketi, demir yolları şirketleri gibi yabancı firmalar satın alınıp millileştirildiyse de yabancı sermayeyle ilişkiler hepten kesilmedi; ama ülke ekonomisinde belirleyici rol oynayabilecek, egemen duruma geçebilecek büyük sermaye yatırımları da olmadı. Burjuvazi ve iktidarı yabancı sermayeye karşı değildi, ülkeye gelmesinden yanaydı, ama ona özel imtiyazlar tanınmak istenmiyor, ülkeye «yararlı» olması kaydıyla kontrol altında tutulması öngörülüyordu. 1930'ların sonlarına

---

geliştirici hareket ilerici nitelikte olduğu söylenebilir. Ama emperyalizm aşamasındaki 20. yüzyılın kapitalist dünyasında kapitalist yoldan kalkınmanın kapalı olduğu ve sosyalizmin toplumsal evrimde daha üst bir aşama olarak kapitalizm karşısında yeraldığı günümüzde, bu çeşit hareketlere aynı nitelik tanınamaz.

kadar süren dönem, İmparatorluğun son dönemindeki Batılı devletlerin ülke yönetimine yönelttikleri doğrudan baskı ve müdahalelerin kalktığı, ulusal bağımsızlığın güçlenip uluslararası saygınlık kazanıldığı, ama ekonomik bağımsızlığı sağlayacak bir gelişme yeralmadığı için ulusal bağımsızlığın sağlam temellere oturmadığı bir dönem oldu. Türkiye emperyalist-kapitalist dünyanın ilişkiler ağı içinde kaldı. Bu nedenle de kalkınıp ekonomik bağımsızlığa kavuşulamadı ve siyasal bağımsızlık düzeyinde de geriye gidilerek 1947'den sonra emperyalizmin, özellikle ABD'nin yörüngesine girildi, iyice dışa bağımlı bir ülke durumuna gelindi.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sona erdirilmesi ve Cumhuriyetin ilânı ile ticaret burjuvazisi politik iktidarını noktaladı. Kapitalizm gelişmemiş, geri aşamada olduğundan burjuvazi kendi içinde belirgin ve güçlü ölçüde ayrışıp guruplaşmamıştı. Ticaret burjuvazisi önde gelmekle beraber, ticaret sermayesinin toprak mülkiyetiyle ilişkisi kesilmemişti. Sanayi burjuvazisi henüz yeni filizlenme evresindeydi. Banka sermayesi ise yeni oluşuyordu. Bu durumda, burjuvazinin iç bileşimini güç oranlarına göre siyasal iktidara yansıtacak «çok partili çoğulcu demokrasi» için mutlak bir zorunluluk yoktu. Yine de, 1925 ve 1930'da bu yönde deneylere girişildi ve görüldü ki, çok partili rejime işçi ve emekçi halk kitleleri sahip çıkacak ve bunu burjuvazinin iktidarına karşı mücadele silâhı olarak kullanabilecekti. Burjuvazinin buna izni yoktu; işçi sınıfı ise emekçi kitleleri yanına çekip, burjuvaziye rağmen demokratik özgürlükleri alacak güçte değildi.

Türkiye'de burjuvazi çok bilinçli bir biçimde, 1908 meşrutiyetin hemen sonlarından başlıyarak işçi sınıfına karşı kesin tavır almış; ulusal kurtuluş savaşı döneminde ve sonrasında işçi sınıfının politik partileri ve ekonomik mücadele örgütleri ardı ardına kapatılmış, sözde gericiliğe karşı çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu işçi sınıfının politik, ekonomik ve ideolojik mücadelesinin bastırılmasına yaramıştır. Tek parti rejimi burjuvazinin işçi sınıfı ve emekçi kitleler üzerinde mutlak diktatörlüğü biçimini almıştır.

1923-1945 yılları burjuvazinin politik iktidar mekanizmasına, devlet aygıtına doğrudan sahip ve egemen olmadığı, küçük burjuva bürokrasisinin elindeki ve yönetimindeki bu aygıt aracılığıyla dolaylı siyasal egemenliğini sürdürdüğü, yüksek düzeyde politikacılar ve yüksek kademe bürokratlarla burjuvazi arasında ortak çıkarlara yönelik ilişkilerin kurulup zenginleşen bürokrat-burjuvaların oluştuğu bir dönemdir.

İktidarın biçimlenişi, iktidar organlarının kimlerden oluşacağı, tek partinin genel merkezince hazırlanan aday listelerine iki kademeli seçim sisteminde verilen oylarla belirleniyordu. Tek parti ithalatçı-ihracatçı burjuvaziyle, sanayiciyle, ticaret ve tefecilik yapıp toprak ve taşınmaz mal mülkiyetine de sahip olan kasaba eşrafıyla, toprak ağalarıyla bütünleşmişti. Tek

parti sistemi bu sınıfsal bölümler arasındaki ayrışımları, sürtüşmeleri baskı altında tutarak tek-parti çerçevesinde uzlaşmaya yöneltiyordu. Fikir, söz, yayın, politik örgütlenme, muhalefet etme özgürlükleri egemen sınıflar için dahi tanınmıyor, tek parti iktidarı tüm eleştirilerin üstünde tutuluyordu. İşçi sınıfı için demokratik hak ve özgürlük ise söz konusu bile değildi. Bu dönemde demokratikleşme, İmparatorluk üstyapı kuruluşlarının tasfiyesi ile Batılı burjuva rejimler örnek alınıp devlet, yargı, eğitim sistemlerinin ve hukuk düzeninin burjuvalaştırılmasından ibaretti.

Burjuvazi, bürokrasinin rolünü iyice sınırlayarak doğrudan iktidara ve devlet aygıtına sahip olma gücüne ve isteğine 1940'ların ortasında geldi. Tek dereceli seçimlerle çok partili rejime geçildi. Bu demookratikleşme sürecinde önemli bir aşamaydı. Batılı burjuva demokrasisinin önemli unsurları ülke siyasi yaşamına aktarılıyordu. Ne var ki, Batının burjuva demokrasilerinde olmayan çok önemli bir sıralama ile: İşçi sınıfının burjuva partilerinden ve ideolojisinden bağımsız politik örgütlenişi ve işçi sınıfının ideolojisini oluşturan bilimsel sosyalizmin incelenmesi, yayınlanması, propagandası kesin önleniyordu. Türkiye burjuvazisi, Batılı burjuvazilerin ilk iktidarı aldıkları zaman dahi yapamadıkları bir ölçüde, kesin olarak, işçi sınıfının politik ve ideolojik hareketini baltalıyor, yasal düzeyde menediyordu. Ekonomik mücadelesini, sendikal hareketini ise kontrol altına alıyor, güdümlü hale sokuyordu. Demokratik hak ve özgürlükler sadece burjuvazi içindi. Bununla beraber işçi sınıfının ekonomik mücadelesi, sendika hareketi burjuvazinin öngördüğü çerçeve içine tam sokulamadı; tam güdümlü hale getirilemedi. 1945-1960 arasında işçi sınıfı bağımsız sendikalaşma, grev ve toplu sözleşme için ısrarlı, çetin bir mücadele verdi.

27 Mayıs 1960 hareketi ve 1961'de yeni Anayasa'nın kabulu demokratikleşme sürecinde yeni bir sıçrama oluşturdu. Bu hareketin birkaç yönü vardı. Bir yönüyle, hareketi yapanların öznel açısından, devlet aygıtını asker sivil küçük burjuvazinin egemenliği altına alma girişimiydi. Nesnel açıdan ise, 1950'lerin sonunda Türkiye ekonomisinin girdiği dar boğaza, burjuvazinin içine düştüğü sıkışıklığa çözüm getirme girişimiydi. Burjuvazinin belki açık, belki zımni onayı ile yapılmıştı. Bir üçüncü açıdan, yine nesnel olarak, sınıf ayrımları, çelişkileri keskinleşmiş topluma, çelişkiler ve çatışmaları düzenleyip kanalize edecek daha geniş ve esnek bir burjuva demokratik rejimi getirmekti ve bu gerçekleşti. Bir dördüncü nokta da şudur: eğer ABD gizli servislerinin hareketin yapılacağından haberdar oldukları iddiası doğru ise, bunu önlemeye yönelmemelerinin anlamı bu hareketin ABD çıkarlarına ters düşmiyeceğini hesaplamaları olabilir.

1961 Anayasası'nı yapan Kurucu Meclis'in işçi sınıfının bağımsız politik örgütlenişi ve ideolojik özgürlüğünü öngördüğü söylenemez. İşçi emekçi sınıflardan yana ekonomik/sosyal haklar getirerek, «refah devleti»ni

(Welfare State) oluşturarak ve ceza kanununda 141-142 ve diğer anti demokratik maddeleri yürürlükte bırakarak durumun belli sınırlar içinde tutulup idare edilebileceği sanılmıştır. Toplumun nesnel durumunu, gelişme düzeyini ve bunun doğuracağı sonuçları hesaba katmak akla gelmemiştir. Oysa, kapitalistleşmenin ilerlemesiyle birlikte, işçi sınıfı güçlenmiş ve politikleşmişti. Demokratik, ilerici, sol eğilimler; küçük burjuva aydınları, gençliği kavramaya, bürokrasi içinde yayılmaya başlamıştı. 1961'den sonra bu gelişmeler daha da hızlandı. İşçi sınıfı ve diğer demokratik güçler ve unsurlar 1961 Anayasası'nın getirdiği hak ve özgürlüklere sahip çıkarak, bunların yaşama geçirilmesi mücadelesine giriştiler. İşçi sınıfının yasal partisi oluştu ve hızla gelişti. Anayasa işçi ve emekçi sınıflar açısından, bilimsel sosyalizm açısından yorumlanıp değerlendirildi ve sosyalizme açık nitelikte olduğu savunularak geniş ölçüde benimsendi. Burjuvazi, politikacıları ve iktidar şaşırdı ve telaşlandı. Anayasayı böyle anlamamışlardı, böyle bir anayasa öngörmemişlerdi. Hele böylesine bir anayasa mücadelesi verileceğini hiç düşünmemişlerdi.

1960-1970 döneminin son yıllarına doğru hem işçi sınıfının politik ve ekonomik mücadelesi, hem demokratik kitlesel hareketler yoğunlaştı. Demokratik hak ve özgürlükleri hedef alan hareketler memur kitlesine, öğretmenlere, yüksek kademe bürokratlara, yoksul köylülere, küçük üreticilere, küçük burjuva kentsel emekçi kesime kadar yayıldı. Gençlik hızla radikalleşti, bir kesimi demokratik kitle hareketlerinden öte silâhlı eylemlere yöneldi. Öte yandan tüketim malları alanında hızlı sanayileşme süreci pazar ve finansman darboğazlarına girdi sıkıştı. Sanayi burjuvazisi büyük toprak ve taşınmaz mallar sahiplerine, tüccarlara ve bankacılara karşı talepler ileri sürmeye ve bunların yerine getirilmesi tedbirlerinin hükümetçe alınmasını istemeye başladı.

Dışta ise başta ABD olmak üzere emperyalist güçler Türkiye'deki hızlı demokratikleşme ve sola kayma sürecinden tedirgindiler. İşçi sınıfının politik ve ekonomik hareketinin yükselişi onları özellikle kaygılandırıyordu. Ordunun müdahalesi ve 12 Mart dönemi yönetiminin oluşması emperyalizmin en azından onaylayacağı bir gelişmeydi.

Sonuç, 12 Mart «olağanüstü dönem»i diye adlandırılan, ordu müdahalesine dayalı faşizan baskı yönetiminin sahneye konması oldu. Bu yönetimi getiren bir etken ordunun radikalleşmiş kadrolarının iktidarı almak üzere hareket egeçmesiydi. 12 Mart muhtırası bu hareketi oyalayıp durdurmak ve sonra tasfiye etmek üzere verildi, veya verilişi bu işlevi gördü. Solda, radikal kanatta başlayan hareket 12 Mart muhtırası makasından geçirilip sağda faşizan baskı rayına oturtuldu. İşçi sınıfının politik hareketi durduruldu, partisi kapandı. Ekonomik mücadelesi, sendikal hareketi dizginlendi, kontrol altına alındı. Grevler ya yasaklandı, ya sınırlandı. Toplu sözleşmeler

işverenler lehine sonuçlandırıldı. Gerçek ücretler geriledi. Gençlik ve tüm diğer kitle hareketlerine son verildi. Anayasa iki kez değiştirilerek geriletildi. Yargı sisteminin bağımsızlığı ilkesi ihlal edilerek daha anti-demokratik bir nitelik verildi. Üniversitenin, TRT'nin özerkliği baltalandı, memurlardan sendikalaşma hakkı geri alındı, birçok benzeri işler yapıldı. Burjuvaziye kredi muslukları açıldı. Taşınmaz mallar vergisi en asgariye indirilip yasalaştırıldı. Göstermelik, aldatmaca bir toprak ve tarım reformu yasası geçirildi. Vergi sisteminde sanayicilerin istediği «reform» yapılamadı. Kısacası, 12 Mart yönetimi bütününde burjuvaziye «yaradı». Bununla beraber, pazar ve finansman sorunlarına kalıcı olmak şöyle dursun, uzunca vadeli bir çözüm de getirilemedi. Türkiye ekonomisi dar boğazdan kurtarılamadı. Burjuvazinin bölümleri arasındaki çelişki ve sürtüşmeler, sanayileşmenin tıkanmış yollarını açarak büyük sanayi burjuvazisinin hegemonyası altında diğer burjuvazi bölümlerinin ittifakını yeniden düzenleyecek bir çözüme kavuşturulamadı. Tersine büyük sanayi burjuvazisi —burjuvazinin bir bütün olarak egemenliğini sürdürebilmesi için— büyük toprak ve taşınmaz mallar sahiplerine, ticaret, serbest meslek kesimlerine ödünler vermek durumunda kaldı, burjuvazinin bölümleri arasındaki ittifak bu yoldan pekiştirildi.

Baskı ve işkencelere, zaten sınırlı olan demokratik ortamın daha da geriletilmesine rağmen, 12 Mart yönetimi tam boy faşizm olmadı. Türkiye İşçi Partisi dışında diğer partiler ve sendikalar, dernekler varlıklarını sürdürdüler. Yunanistan ve Şili'de olduğu gibi doğrudan askerî bir iktidar ve yönetim kurulamadı. Parlamenter sistem sürdü ve üst kademe askerî kadro yasama yürütme organlarına dilediğince söz geçiremedi. Cumhurbaşkanı seçiminde partiler ve parlamento direndi ve direnişinden sonuç aldı. Sıkıyönetimin uzatılmasına artan ölçüde direnildi ve nihayet 1973 yazı sonunda bir kez daha uzatılmadı, sona erdi. Bu arada CHP'nin sola kayışı sürdürüldü; değişmez başkan sayılan İnönü 12 Mart döneminde başkanlıktan düştü, yerini Ecevit aldı. CHP'ye, Ecevit'e karşı çıkışlar uç verdiyse de 12 Mart yönetimi her ikisine de dokunmadı veya dokunamadı. Bu olayların ve CHP'deki bu gelişmenin altında toplumsal koşullar ve gelişmeler yatıyordu. Birincisi, tekelci büyük burjuvazinin dışındaki burjuvazi kesimi baskıcı askerî yönetimi gönülden desteklemiyordu, hattâ büyük burjuvazi içinde de sivil yönetimi, daha esnek bir rejim altında burjuva iktidarının sürdürülmesini yeğleyenler her halde vardı. Nitekim, büyük burjuvazide böyle bir eğilim ve kesimin varlığı bugün daha belirgin biçimde görülmektedir. İkincisi, sola kayan, demokrasiden, emekçilerin haklarından yana çıkan CHP'yi kitleler umut kapısı olarak görmeye başladılar. Politik partiler düzeyinde başka alternatif olmadığı ve askerî yönetime karşı direniş CHP'de somutlaştığı için 1973 seçimlerinde kitlelerin büyük kesimi ve sol, sosyalist güçler CHP'yi destekledi ve muhalefetlerini CHP'yi en büyük parti durumuna getirerek gösterdiler.

Tek başına iktidar olma durumuna gelemiyen CHP, MSP ile ortak bir hükümet kurdu. CHP'nin MSP ile kurduğu koalisyonun yürümemesinin nedeni; iki parti arasındaki uyuşmazlık ve anlaşmazlıklar ve CHP'nin yaptığı hesap yanlışlığı —bu Meclisten başka hükümet çıkmaz, erken seçimlere gidilir hesabının yanlışlığı— bir yana; koalisyonun sağlam bir sınıfsal temele oturmuş olmamasıydı. MSP'nin büyük burjuvazinin bir kesimiyle ilişkileri olmakla beraber, bütününde bu parti büyük burjuvazinin partisi değildi, AP hâlâ o konumda idi. CHP ise, koalisyonun büyük kanadı olduğu halde, kitlelere dayanarak koalisyonda üstünlüğü elde etmeyi, gerçek iktidar olarak politikasını yürütebilmeyi başaramadı. Büyük burjuvazinin ve politik etkinliğe sahip diğer çevrelerin isteği CHP - AP koalisyonuydu.

12 Mart döneminin sona ermesiyle burjuvazinin bölümleri arasında 1971 öncesine kıyasla daha geri çizgide pekiştirilen ittifak bozulmadı. Bu dönemden işçi emekçi kitlelerin daha politikleşmiş, daha mücadeleci, diğer demokratik, ilerici, sol güçlerin kararlılıklarını kaybetmemiş, sindirilememiş olarak çıkışı ve mücadeleyi sürdürüşleri burjuvaziyi kendi içinde daha da derlenip toparlanmaya götürdü. CHP - AP koalisyonu gerçekleşemeyince burjuvazi MC'yi oluşturmaya ve iktidara getirmeye girişti ve başardı da. Amaç, 12 Mart döneminin işçi ve emekçi kitleleri, demokratik, ilerici, sol güçleri baskı altında tutan yönetimini askerî müdahale olmadan, sivil bir giysi içinde, çok partili çoğulcu demokrasi ve parlamenter rejim görünümü altında sürdürmekti.

Ama işçi sınıfı, emekçi kitleler, demokratik güçler sindirilemeyip geriletilemiyor. İşçi sınıfının bağımsız yasal partisi yeniden kuruldu ve bir buçuk yılda hızlı bir gelişme kaydetti. Demokratik kitle örgütleri canlı ve aktif. Komandoların sürekli silâhlı saldırı ve baskısı altında tutulan öğrenci kitlesi yeniden örgütlenme ve direnişe geçiş içinde.

12 Mart döneminden toplum 1971 öncesine kıyasla daha ileri, daha sol bir düzeye ulaşmış olarak çıktı; siyasal, hukuksal üst yapı ise daha geriletilmiş olarak. 1971 öncesinde dahi Türkiye'de siyasal özgürlükler —düşünce, söz, yayın, toplantı, yürüyüş ve miting, örgütlenme, siyasal grev özgürlükleri— hep örnek alındığı söylenen Batılı demokrasilerde olduğundan gerideydi. Yasalarda anti demokratik hükümlerle demokratik özgürlüklerin karşısına engeller dikiliyordu. 12 Mart döneminde Anayasa'da ve diğer yasalarda yapılan değişikliklerle bu yasal engeller daha da güçlendirildi.

Bu nedenledir ki, politik demokratikleşme, politik özgürlüklerin yasal engellerden kurtarılması en güncel ve ivedi görevdir. Bugün için mücadelenin ağırlığı bu nokta üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu noktada Türkiye'deki durum ve mücadele Batının gelişmiş kapitalist ülkelerindeki demokratikleşme sürecinden ve demokrasi mücadelesinden farklıdır. Oralarda söz konusu özgürlükler çoktan elde edilmiştir. Onların siyasal düzeyde mü-

cadelesi bir yandan bu özgürlükleri faşizm tehlikesine karşı korumak, öte yandan da devlet aygıtında değişiklikler yaparak, politik demokrasiyi genişletmek ve derinleştirmek yönündedir.

Kuşkusuz, politik özgürlüklerin Batılı ölçülerde elde edilmesiyle Türkiye'de demokrasi mücadelesi hedefine varmış, sona ermiş olmayacaktır. Ne var ki, işçi sınıfının, emekçi kitlelerin, demokratik güçlerin serbestçe örgütlenebilmesi; düşün, bilim, sanat, yayın yaşamının serbestçe gelişebilmesi; siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel mücadelenin serbestçe yürütülebilmesi için «klasik» denilen demokratik özgürlüklerin tam olarak elde edilmesi güncel ve ivedi hedeftir.

Türkiye'deki demokrasi mücadelesinin ve toplumsal demokratikleşme sürecinin Batı'dakinden bir diğer farkı da anti-emperyalist nitelik taşıması, ulusal bağımsızlık mücadelesiyle içli dışlı bağlantılı olmasıdır. Batı'da da ulusal bağımsızlığa önem verilmekte ve bu vurgulanarak belirtilmektedir. Ama Batı'nın gelişmiş kapitalist ülkeleri bir ölçüde ABD'nin hegemonyası altında olsalar da, emperyalizmin sömürüsü, boyunduruğu altında değillerdir; onlar kendileri emperyalist ülkelerdir; aralarındaki rekabette her biri diğerlerine üstün gelmeye çabalar. O ülkelerde emperyalist-kapitalist toplum düzeni içinde demokratikleşmeyi geliştirmek, sosyalizme yönelmek sorunu ve çabası vardır. Türkiye'de ise sorun ve mücadele emperyalizmin sultasından kurtulmak, emperyalist-kapitalist dünya ilişkileri ağının dışına çıkmak ve sosyalizme yönelmektir.

Bir diğer önemli fark da, sosyalist devrim aşamasından önce bir ara aşamanın zorunlu olup olmadığıdır. Batı'da «ileri demokrasi» diye adlandırılan böyle bir ara aşama öngörülmektedir. Bizde de Ulusal Demokratik Devrim aşaması ileri sürülmektedir. Parti programımızda ve çeşitli yayınlarımızda belirttiğimiz gibi ve bu yazıda çizdiğimiz tarihsel gelişme tablosundan da anlaşılacağı üzere, Türkiye'de burjuva demokratik devrim esas itibariyle yapılmıştır Artık bu nitelikte bir **devrim** değil, toplumun demokratikleşme sürecinin genişletilmesi ve derinleştirilmesi söz konusudur. İleride bir devrimin nesnel ve öznel koşulları meydana geldiğinde, bu, sosyalist devrim olacaktır.

Aradaki dönemde, işçi sınıfı partisinin, kitle tabanı olan, demokratik nitelikte diğer parti veya partilerle bir koalisyon hükümeti oluşturması söz konusu olabilir mi? Olabilir de, olmayabilir de. Olursa bu, **devrim** demek olmayacaktır. Sosyalizm doğrultusunda bağımsızlık ve demokrasi mücadelesini bir basamak daha ileri götürmek olanağına daha güçlü biçimde ve ölçüde sahip olma anlamına gelecektir. İktidar, temel sınıflar olarak burjuvaziden işçi sınıfına geçtiğinde (işçi sınıfı iktidarı mümkün olan en geniş ittifaklar yelpazesine dayanmakla beraber) ve üretim ilişkilerini de-

giştirerek kapitalizmden sosyalizme geçişe girildiği zaman **devrim** gerçekleşmiş (yer almış) olacaktır.

İktidara gelmeden önce, bağımsızlık ve demokrasi çerçevesi içinde, siyasal, askerî, ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda konulan somut hedeflere (Program'da ve Demokrasi Bildirgesi'nde belirtilen hedeflere) yönelik mücadele verilir. Bu mücadele verilmeden işçi sınıfı iktidara nasıl hazırlanır, emekçi sınıf ve tabakalarla ittifaklar nasıl kurulur ve bu sınıf ve tabakalar işçi sınıfı hareketine nasıl kazanılır, sonunda iktidara nasıl gelinebilir? Bu hedefler iktidar olmadan tam gerçekleşemiyebilir, ama bu olgu, sözkonusu hedeflere yönelik bir mücadele verilemez, verilse de sonuç alınamaz anlamına gelmez.

İşçi sınıfının önderliğinde güçlü bir sınıflar ittifakı ve mücadelesi oluşturulabilirse, iktidar olmadan önce de, mevcut iktidarın etkinliği, girişim ve eylemleri sınırlanabilir. Türkiye toplumunun nesnel koşulları ve gidişi burjuva iktidarlarını söz konusu hedefler doğrultusunda iteleme mücadelesini kolaylaştıracak niteliktedir. Örneğin, dış politikada büyük burjuvazinin ve iktidarının, partisinin, öznel olarak emperyalizm safında ve ABD'nin yörüngesinde kalma istek ve çabasına rağmen nesnel koşullar ABD ve NATO ile ilişkileri zayıflatıyor, Türkiye'yi sosyalist ülkelerle daha yakın ilişkiler kurmaya, 3. dünya ülkelerine, özellikle Ortadoğu ve İslâm ülkelerine yakınlaşma yollarını aramaya iteliyor. Hafif sanayiden ağır sanayie geçiş zorunluğu ve girişimleri devlet yatırımlarının ve dolayısıyla işletmelerinin çoğalmasına yol açacaktır. Kapitalist yoldan kalkınıp «çağdaş uygarlık»a ulaşmanın kapalı oluşu şimdiden «üçüncü yol» arayışlarını ortaya çıkarıyor. Bu yolun da geçit vermemesi ile, daha doğrusu böyle bir yolun var olmadığının pratikte anlaşılmasıyla sosyalizm doğrultusunda kalkınma tek alternatif olarak kalacaktır. Toplumun bu nesnel gelişimi ve koşulları bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadelesinin ortaya konulan somut hedefler doğrultusunda gelişmesini ve hedeflere yaklaşmasını kolaylaştıracaktır. Nesnel gelişmeye ve koşullara, gittikçe güçlenen sınıfsal mücadele de eklenince kimi hedeflerin kısmen olsun gerçekleşmesi de olasıdır.

Geri kalan işler işçi sınıfı iktidarında sosyalizme geçiş süreci içinde yapılıp sosyalizmin kuruluşuna geçilir.

Önce bağımsızlık, demokrasi, sonra sosyalizm anlayışı ve tutumu dialektik değil metafizik bir düşünce ve mantığın ürünüdür. Sosyalizm doğrultusunda bağımsızlık ve demokrasi mücadelesiyle o doğrultuda olmıyan mücadele ayrı nitelikte, etkinlikte ve sonuç alma yeteneğindedir. Olumlu, kalıcı sonuçlara ulaşabilmek için ve mücadelenin sosyalizm aşamasına kadar kesintisiz sürdürebilmesi için bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinin sosyalizm için mücadelenin bütünlüğü içinde düşünülüp biçimlendirilmesi ve yürütülmesi şarttır. Ta baştan sosyalizm son hedef olarak açıkça konul-

malı, bunun gerekliliği ve kaçınılmazlığı kitlelere anlatılmalı ve benimsetilmelidir. Önce bağımsızlık ve demokrasi, sonra sosyalizm anlayışıyla bu görev yapılmazsa bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinden sosyalizm için mücadeleye geçiş engellenebilir, kesintiye uğrayabilir, en azından büyük zorluklarla karşılaşabilir. Yeni bağımsızlığına kavuşmuş kimi geri ülkelerde görüldüğü gibi, iktidar burjuvazinin ve/veya küçük burjuvazinin elinde kalabilir, bunlar emperyalizmle uzlaşma yoluna gidebilir, bağımsızlık ve demokrasi tehlikeye düşebilir. Daha önceki paragraflarda belirttiğimiz gibi Türkiye böyle bir deneyden geçmiştir, bunu bir daha tekrarlayamaz. Ve yine belirtmiş olduğumuz üzere zamanımızda ulusal kurtuluş hareketleri sosyalizmi hedef almak zorundadır ve giderek şu veya bu biçimde almaktadır da.

Türkiye İşçi Partisi'nin demokrasi ve bağımsızlık konusunda diğer demokratik veya sol hareketlerden ayırt edici niteliği budur. Sosyalizmi hedef almayan bir demokrasi mücadelesinin sürdürülüp toplumun demokratikleşmesinin sağlanması mümkün değildir. Batıda burjuvazinin feodal düzeni tasfiyede ilerici, demokratik bir işlev gördüğünü ama emperyalizm aşamasında bu işlevini ve niteliğini yitirdiğini; yalnız sosyalizm mücadelesinde değil, demokrasi mücadelesinde de artık önder gücün işçi sınıfı olduğunu belirttik. Toplumun her yönüyle demokratikleştirilmesi, işçi sınıfının önderliğinde emekçi kitlelerin, ilerici güçlerin sosyalizm doğrultusunda mücadele vermesiyle olacaktır. Günümüzde bu mücadele verilmektedir.

TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARET VE DEVLETLEŞTİRİLMESİ

Galip Tekin

Bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadelemiz, egemen sınıfların ve emperyalizmin baskı ve sömürüsünü dizginleyecek, ortadan kaldıracak ve sosyalizme giden yolları açacak ekonomik ve toplumsal düzenlemelerin çerçevesinin somut olarak çizilmesini gerektirmektedir. Bu görev, ancak, ülkemizin ekonomik ve toplumsal yapısının bilimsel veri ve ilkelerin ışığında incelenmesi ile yerine getirilebilir. Üçlü mücadelemizin hedeflerine yakınlaşmak için, temel perspektiflerin ayrıntılı çözümlerle tamamlanması zorunludur. Bu tür çalışmalar, ayrıca, Türkiye'nin dünyadaki yerinin daha büyük bir belirginlikle ortaya çıkarılması, dünyanın diğer ülkeleriyle benzerlik ve ayırımlarının çizilmesi olanağını da yaratacaktır. Böylelikle Türkiye'nin tanınmasında daha ileri adımların atılması olanaklı olacaktır. Aşağıdaki yazıda, ülkemizin demokratikleştirilmesi ve emperyalizmin geriletilmesi mücadele ve sürecinin önemli bir parçası olan «dış ticaretin devletleştirilmesi» konusuna böyle bir açıdan yaklaşılmıştır.

1. EMPERYALİST SÖMÜRÜ VE DIŞ TİCARET

Günümüzde emperyalist sömürü mekanizmasının iki önemli bileşeni var. Bunlardan birincisini, gelişmiş kapitalist ülke tekellerinin geri kapitalist ülkelerdeki dolaysız yatırımları ya da bu ülkelere verilen borçlar biçiminde ortaya çıkan sermaye ihracı oluşturuyor. Her ne kadar 18. ve 19. yüzyıllarda Fransa, İngiltere, Hollanda kaynaklı sermayeleri bu ülkelerin ticari ilişkiler kurduğu çeşitli bölgelerde görme olanağımız varsa da, sermaye ihracının sömürü aracı olarak büyük bir önem kazanması temel olarak 20. yüzyılda gerçekleşti.

«Serbest rekabetin hüküm sürdüğü eski kapitalizmin en tipik özelliği **mal** ihracıdır. Tekellerin hüküm sürdüğü modern kapitalizmin tipik özelliği ise **sermaye** ihracı olmuştur.»[1]

Lenin'in yukardaki görüşleri yazılışından bu yana doğruluğunu korumakla kalmadı, geçerliliğini daha da artırdı. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, emperyalist ülke tekelleri, ellerinde biriken sermaye için yeni yatırım alanları bulmak, dış pazarlara girmek ve buraları kontrollerinde tutmak için sermaye ihracına giderek artan bir önem verdiler. Özellikle A.B.D., İngiltere, Hollanda ve İsviçre tekelleri üretim ve dağıtım şirketleri kurarak ya da bu tür şirketlere ortak olarak büyük boyutlara ulaşan dış yatırımlarda bulundular. Bu ülkelerin sermaye ihracı, daha düşük bir oranda olmakla birlikte, geri ve bağımlı ülkelere de yöneldi. Hatta, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki yatırımları düşük düzeyde olan Batı Almanya, İtalya, Japonya gibi ülkeler bile geri ve bağımlı ülke ekonomilerine göre geliştirilmiş, küçük ölçekli, dış pazarlarda rekabet olanağı vermeyen teknolojileri içeren yatırımlarla bu ülkelere girmekten geri durmadılar.

Söz konusu gelişmeler, gelişmiş ve geri kapitalist ülkeler arasındaki ilişkilerin amacında olmasa bile, kuruluş ve işleyişinde, 17. yüzyıldan buyana önemli değişiklikler olduğunu göstermektedir. 17. ve 18. yüzyıllarda, gelişmiş ülkelerin sömürgelerdeki sanayi gelişmesini yok edici ya da engelleyici baskılar kurması, en yaygın ilişki biçimini oluşturuyordu. Kapitalizmin gelişmesine koşut olarak bu ilişkiler değişikliğe uğradı ve sözü edilen baskıların yerini, geri ülkelerin, gelişmiş kapitalist ülkelerin çıkarları doğrultusunda biçimlendirilen uluslararası bir kapitalist ticaret yapısının içine sokulması çabaları aldı. Bu ise, 18. ve 19. yüzyıl kapitalizminin gelişmişlik düzeyinde, gelişmiş kapitalist ülkelerle geri ve bağımlı, sömürülen ülkeler arasında kurulacak işbölümünde, geri ve bağımlı ülkelerdeki üretimin öncelikle tarım ve hammadde üretimiyle sınırlandırılması sonucunu doğurdu. Bu sınırlandırılma, geri ve bağımlı ülkelerde oluşan sanayinin teknolojik yapısının, dolayısıyla emek verimliliğinin, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki düzeylerin gitgide daha çok gerisinde kalmasına yol açtı. Ortaya çıkan bu fark, geri ülkeler için, çoğu kez kurtuluş savaşlarıyla kazanılan bağımsızlıklarının ertesinde ekonomilerini gümrüklerle korumaya çalışarak kendi sanayilerini kurma çabalarına giriştiklerinde, emperyalist ülkelerle sömürüye dayanan ekonomik ilişkiler içindeki ülkelerin sanayileşme adımlarıyla aşılamıyacak yapısal bağımlılıklar üreten bir uluslararası kapitalist işbölümü yaratmış bulunuyordu. Çağımızda gerçek anlamda sanayileşmenin temel koşulunun, uluslararası kapitalist işbölümünün dışına çıkmak oluşunun nedeni de bu-

1 *V.İ. Lenin,* Imperialism, The Highest Stage of Capitalism, *Selected Works, Volume I, Moscow 1967, s. 723.*

dur. 20. yüzyılda, kapitalist gelişmenin son evresi olan emperyalizm, geri ülkelere özgü sanayileşmenin bu ülkelerin zararına işleyen bir ekonomik bağımlılık üretmesini sağlamış bulunmaktadır. Günümüzde gelişmiş kapitalist ülkelerin geri ülkelere yaptıkları sanayi yatırımları, farklı görünümler taşısa bile, esas olarak, bu bağımlılığın sürdürülmesine yöneliktir.

Mal ve hizmet alışverişi ile, önemi son yıllarda giderek artan işgücü ihracını içeren ticaret ilişkileri ise emperyalist sömürü mekanizmasının ikinci bileşenini oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında ileri kapitalist ülkelerdeki ekonomik gelişme uluslararası ticaretin de önemini artırdı. Emperyalist ülkelerde ihracat ve ithalatın artış hızı üretimin artış hızını geçti. Emperyalist ülkelerin geri ve bağımlı ülkelerle olan ticari ilişkilerinde önemli sayılabilecek bir artış oldu. Buna karşılık bu ilişkilerin temel nitelikleri değişmedi. Ticari ilişkiler günümüzde de kapitalist dünyadaki uluslararası işbölümünü ve geri ülkelerin emperyalist ülkelere bağımlılığını sürdürücü bir görev görüyor. Ayrıca, bu ilişkilerde gelişmiş kapitalist ülkeler yararına çalışan ve dış ticaret hadlerinin geri ve bağımlı ülkeler aleyhine bozulması, yani bu ülkelerin ucuza satıp pahalıya almalarını sağlayan sömürücü mekanizma da değişmedi. 17. yüzyıldan buyana sadece bu eşit olmayan değişimin gerçekleştirilme biçimleri farklılaştı. Bu konudaki yöntemler yağma ve askeri baskılardan, «ekonomik yardım»ların kesileceği tehditlerine, aynî yardımlarla tahıl fiyatlarının düşürülmesine ve transfer fiyatlarına kadar uzanan bir çeşitlilik gösterdi. Geri ve bağımlı ülkelerin ihraç ettikleri ürünlerin fiyatları, dünya pazarlarında, teknolojik gelişmenin ortaya çıkardığı sentetik ürünlerin de etkisiyle kızışmış olan rekabet koşulları altında göreli ve hatta mutlak düşüşler gösterdi. Öte yanda, geri ülkelerin ithal ettikleri malların fiyatlarının belirlenmesinde, bu ülkelerin içinde bulundukları bağımlılık ilişkileri gitgide daha önemli bir rol oynamaya başladı. Örneğin, 1954-62 döneminde kahve, çay, kakao fiyatları kapitalist dünya pazarlarında % 50 oranında düştü. 1967 ise işlenmemiş şeker, kahve ve yün fiyatlarının düşmeye başladığı yıl oldu.

Emperyalist ülkelerin kabul ettirdikleri eşit olmayan değişim uygulamaları nedeniyle sadece Latin Amerika ülkeleri, 1960-63 yıllarında, A.B.D. ile olan dış ticaretlerinde her yıl 1.5 milyar dolar kaybettiler. Bu beş yılda Latin Amerika ülkelerinin eşit olmayan değişim uygulamaları nedeniyle Batı Avrupa ve A.B.D.'ne aktarmış oldukları değerin parasal tutarı, Latin Amerika ülkelerine verilen ekonomik yardımlara eş değerdeydi.[2]

Kuşkusuz, emperyalist sömürü mekanizmasının işleyişini sağlayan bu araçların kullanımı birbirinden bağımsız değildir. Başka bir deyişle, sermaye ihracının almış olduğu görünüm, bu yatırımların gerçekleştirilme biçimi,

2 *Vasily Vakrushev*, Neocolonialism: Methods and Manoeuvres, *Progress Pub. Moscow 1973, s. 92.*

borç verme koşullarının niteliği gibi özellikler ticaret ilişkilerinde de yansımasını bulur. Aynı biçimde, ticaret ilişkileri de sermaye ihracının niteliğini ve boyutlarını etkiler. Örneğin, geri bir kapitalist ülke olan Türkiye'deki dolaysız yabancı sermaye yatırımları, daha sonra açıklanacağı gibi, Türkiye'nin dış dünya ile olan ticari ilişkilerini nicelik ve nitelik yönünden etkilemektedir. Öte yanda, Türkiye'nin ticari ilişklerinin nicel ve nitel özelliklerinin sonuçları, yabancı sermaye yatırımları ve dış borçlanma alanlarında görülüyor. Sonuç olarak, emperyalist sömürü düzeni, parçaları arasında karşılıklı etkileşim olan ve kendisini sürdürmeye yönelik bir biçimde çalışan bir bütün ortaya çıkarıyor.

Ticari ilişkiler, bu bütünün etkileri en yaygın olan parçasını oluşturuyor. Bunun nedeni şurada yatıyor: bir ülkenin yabancı sermaye yatırımları ya da dış borçlanma konusunda dışa açık bir politika izlemek için sahibolduğu olanaklar, «kendi kendine yeterlilik» (otarşi) uygulaması konusunda sahibolduklarına oranla çok daha fazla. Başka bir deyişle, her ülke diğerleriyle ticari ilişkiler içine girmek zorunda. Bu bir anlamda doğal bir zorunluluk. Çünkü, bir ülkenin her alanda kendi kendine yeterli olması, en azından doğal koşullar gözönünde tutulduğunda, olanaksız. Ayrıca, dünya ekonomisinin sınırlarının her gün biraz daha genişlediği, işbölümünün sürekli olarak yaygınlaştığı günümüzde, bir ülkenin tümüyle bu işbölümü dışında kalması sözkonusu değil. Önemli olan, bu işbölümüne nasıl katılındığı, hangi işlevlerin üstlenildiği oluyor. Bu açıdan ele alındığında, dış ticaret, bir ülkenin hangi yollardan ve nasıl, dış dinamiklerin etkisine açıldığını, bunlardan ne yolla etkilendiğini gösteren dışa bağımlılık ilişkilerinin önemli bir yanını oluşturuyor.

Ticaret, mal ve hizmet değişimini kapsadığına göre, bir ülkenin ticari ilişkileri o ülkenin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişecektir. Örneğin, geri kapitalist ülkelerin esas olarak tarımsal ürünler ve maden ihracatçısı durumunda olmaları, bu ülkelerde sanayiin geriliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, ekonomik gelişmişlik düzeyi ile dış ticaret ilişkileri arasındaki bağıntının tek yönlü olmadığı açıktır. Geri kapitalist ülkeler halklarının gelişmiş kapitalist ülkelerdeki emperyalist merkezler tarafından sömürülmesi sonucunu doğuran ticaret ilişkileri, gelişmişlik farklarının daha da artmasına, büyümesine yol açmaktadır. Bu nedenle, dış ticaret ilişkilerinin niteliği, bir ülkenin gelişme hızı ve doğrultusu üzerinde önemli etkiler yapmaktadır.

Bir ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi ve diğer ülkelerle olan ilişkilerinin niteliği tarafından belirlenen ve ekonomik ilişkilerinin önemli bir yanını oluşturan dış ticaret ilişkileri, (geri kapitalist ülkeler için) o ülke burjuvazisinin çeşitli kesimlerinin konumları bakımından da açıklayıcı bir alandır. Dış ticaret, bu farklı kesimlerin dışa bağımlılık ilişkileri içindeki yerleri-

ni belirler. Dış ticaret yapısında köklü değişiklikleri amaçlayan öneriler bakımından temelde, bir yanda sözkonusu bağımlılık ilişkilerinin kırılmasını, öte yanda da, bu yolla burjuvazinin belirli kesimlerinin güçsüzleştirilmesini amaçlar. Taşıdığı bu önem sonucundadır ki; ülkemizde, daha 1919'da kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası Programının dördüncü maddesi şu hükmü getiriyordu:

«Reji ve aleiumum inhisarın ilgasıyla, yalnız devletin bizzat inhisar vazına hakkı olmasını ve **şimdiden ticareti hariciyenin devlet inhisarı usulüyle idare olunmasını** muvaffık buluyoruz.»[3]

Yakın tarihlerde, konu en geniş biçimde Türkiye İşçi Partisi'nin 1964 programında ele alındı. Dış ticaretin, bankacılık ve sigortacılığın yeniden düzenlenmesinin «emekten yana planlı devletçiliği gerçekleştirecek zorunlu unsurlar olarak» görüldüğü bu Programda, dış ticaretin devletleştirilmesi **temel ilkeler** arasında sayılıyordu. Program'a göre, dış ticaretin «belirli ellerde toplanması» şu sonuçları doğurmaktadır:

- «Türkiye'nin kalkınması, yani yatırımların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan iç sermaye birikimi önlenmekte, yabancı ülkelere kolaylıkla ve bol miktarda para kaçırılmaktadır.
- «İthalatçıların ve ihracatçıların çoğunluğu, büyük ölçüde vergi kaçırmakta ve devlet hazinesine zarar vermektedir.
- «İhracatçılar, üretimci kitlelerin kredi ve pazarlama güçlüklerini sömürerek, onların olması gereken geliri, sermayeleri, kredileri ve teşkilatlarıyla kendilerine mal etmektedirler.»[4]

«Millet zararına işleyen ve bir avuç insanın çıkarına hizmet eden bu duruma son vermeyi... temel meselelerinden biri» sayan Türkiye İşçi Partisi,

- «Toprak ve tarım reformunu, sanayileşmeyi gerçekleştirmek;
- «İhraç ürünlerimizi, bu ürünleri yaratanlar ile milli ekonominin menfaatine uygun olarak değerlendirebilmek ve dış pazarlarda gerçek değerleriyle satabilmek;
- «İthalatımızı, kalkınmamızı gerçekleştirecek programlara göre düzenlemek, ithal fiyatlarını kontrol edebilmek;
- «Dış ödeme açığını kapatmak;
- «Vergi ve döviz kaçakçılıklarını önleyerek iç sermaye birikimini hızlandırmak, amaçlarıyla dış ticaretin büyük bir kısmını devletleştirecek ve devletleştirilmeyen kısmını da, devletin sıkı denetimine tabi tutacaktır.»[5]

---

3 *«Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası Programı»*, İlke, *c. 2, n. 7, Temmuz 1974, s. 27.*

4 *«Türkiye İşçi Partisi Programı», 1965, s. 95-96.*

5 *A.e., s. 96.*

TİP 1964 Programında, dış ticaretin sayılan amaçlara yönelik olarak devletleştirilmesinin, «bu alanda kurulmuş ve uzmanlaşmış mevcut kamu kurumlarının yeniden düzenlenmesiyle ve gerekli yeni kurumların devlet eliyle kurulmasıyla» gerçekleştirileceği hükmü de yer alıyordu.[6]

1975 Türkiye İşçi Partisi Programında ise, dış ticaretin devletleştirilmesine iki açıdan yaklaşıldı. Bir yanda, «sosyalizm doğrultusunda ülkenin demokratikleştirilmesi ve emperyalizmin geriletilmesi» mücadelesinin bir parçası olarak,

> «İşbirlikçi, tekelci büyük sermaye ve büyük toprak sahiplerinin gerici, baskıcı ve sömürücü egemenliklerine son verecek ekonomik düzenlemelerle toplumun demokratikleştirilmesi için»[7]

ileri sürülen talepler arasında dış ticaretin devletleştirilmesi de belirtildi. Öte yanda, «sosyalizmin gerçekleştirilmesi süreci»nin bir parçası olarak, «Türkiye İşçi Partisi iktidara geldiğinde **dış ticaret,** banka ve sigorta ortaklıklarının tümü(nün) derhal» kamulaştırılacağı ilkesi kabul edildi.

Bu yazının amacı, önem ve önceliği çeşitli program ve belgelerle tekrar tekrar vurgulanan, dış ticaretin devletleştirilmesi sorununu, Türkiye dış ticaretinin yapısına dayalı bir biçimde incelemeye ve çözümlemeye çalışmaktır.

Ülkemizde dış ticaretin yapısının incelenmesi, bir yandan bu yapının içerdiği bağımlılık ve sömürü ilişkilerini ortaya çıkaracak, diğer yandan da dış ticaretin devletleştirilmesinin dayandırılması gereken ilkelerin ipuçlarını verecektir. Yine bu inceleme, dış ticaretin devleşleştirilmesinin karşısına çıkacak sınıfların ve güçlerin belirlenmesine de yardımcı olacaktır. Aşağıda da gösterilmeye çalışılacağı gibi, dış ticaretin devletleştirilmesi amacıyla girişilecek mücadele ve çalışma, yalnız bu bağımlılık ilişkilerini dayatan emperyalizme karşı değil, bu ilişkilerle örgensel (organik) bağı olan yerli egemen sınıfların ekonomik ve politik egemenliğine karşı da girişilmiş olacaktır.

2. TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ

Dış ticaretin ve özellikle ithalatın Türkiye ekonomisi içinde yeri ve önemi Tablo 1'de açıkça görülmektedir. 1963-70 döneminde ortalama % 6,9 dolayında olan ortalama ithalat eğiliminin (gayri safi milli hasıla içinde ithalatın payının) 1970 sonrasında sürekli olarak artarak 1975'de % 13,2'ye ulaşması bu önemin bir göstergesidir.

---

6 A.e.,

7 Türkiye İşçi Partisi Program ve Tüzüğü, *1975, s. 42.*

TABLO: 1
TÜRKİYE'NİN ORTALAMA İTHALAT EĞİLİMİ
(İthalat / GSMH)

Yıllar	Ortalama İthalat Eğilimi (%)
1963-70	6,9
1971	9,2
1972	9,4
1973	10,2
1974	12,4
1975	13,2

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, **Ekonomik Değerlendirme Bülteni, Yıllık 1975,** Sayı 25, 1976, s. 31.

Türkiye dış ticaretinde 1963 sonrası görülen gelişmeleri özetleyen Tablo 2, sorunun bir başka yönünü sergiliyor. Türkiye, özellikle 1970 sonrasında sürekli olarak büyüyen dış ticaret açıklarıyla karşı karşıyadır. 1963-70 döneminde ihracatın yıllık artış hızının (% 6,9) ithalatınkinden (% 4,7) yüksek olmasına karşın, ithalat-ihracat farkının yüksek olması nedeniyle, dış ticaret açığı yılda ortalama % 1,7'lik bir hızla büyümüştür.[8] 1970-75 döneminde ise çok daha ciddi bir gelişme görülmektedir. İhracatnı yıllık artış hızı % 18,9'a yükselirken, ithalatın büyüme hızı % 38'e fırlamakta, bu nedenle de açık yılda ortalama % 56,2'lik hızla artmaktadır.

TABLO: 2
TÜRKİYE'NİN İTHALATI, İHRACATI ve DIŞ TİCARET AÇIĞI (Milyon Dolar)

Yıllar	İthalat	İhracat	Açık
1963	687,6	368,1	319,5
1964	537,4	410,8	126,6
1965	572,0	463,7	108,3
1966	718,2	490,5	227,7

---

8 İlk bakışta ters gibi görünen bu durum şöyle açıklanabilir. Açığın yıllık büyüme hızını veren formül:
(1) g(d) = g(m)(M/(M—X) — g(x)(X/CM—X)).
Burada, g(d), g(m) ve g(x), sırasıyla, açığın, ithalatın ve ihracatın yıllık büyüme hızları olup, M ithalatı, X ihracatı göstermektedir. (1)'i yeniden düzenlediğimizde, (2) g(d) = (g(m)M—g(x)X)/(M—X) elde edilir. 1963-1970 döneminde Türkiye'de g(x) > g(m) olmasına karşın, M X ve aradaki fark büyük olduğundan, g(d) > O olmuş ve açık büyümüştür.

1967	684,7	522,3	162,4
1968	763,7	496,4	267,3
1969	801,2	536,8	264,4
1970	947,6	588,5	359,1
1971	1170,8	676,6	494,2
1972	1562,6	885,0	677,6
1973	2086,2	1317,1	769,1
1974	3777,6	1532,2	2245,4
1975	4738,7	1401,1	3337,6

Kaynak: DİE, **Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı,** 1973, s. 327. 1972 sonrası bilgileri: **Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri, 1971 - 1975**, Türkiye İş Bankası Yayını, s. 8.

Bu durum Türkiye'nin uzun süreli sorunlarından birisini gösteriyor. Çünkü, Türkiye ekonomisi 1923'den bu yana sürekli ve giderek artan dış ticaret açıklarıyla karşılaştı. Bu durumun iki istisnası, 1930'ların devletçi dönemi ile 1940'ların savaş yılları oldu. Bu dönemlerin ortak özelliği, ilkinde 1929 bunalımının etkisiyle, ikincisinde de savaş nedeniyle gelişmiş kapitalist ülkelerle olan ticari ilişkilerin zayıflaması. Öyleyse, geri ve dışa bağımlı Türkiye ekonomisi için dış ticaret açıklarının doğal ve olağan olduğunu söyleme olanağı var.

Dış ticaretteki bu sürekli açıkların iki önemli sonucu görüldü. Bunlardan birincisi, 1946, 1958 ve 1970 yıllarında Türk parasının değerinin önemli ölçülerde devalüe edilmesi, değerinin düşürülmesi. İkinci önemli sonuç ise dış ticaret açıklarını finanse etmek için gelişmiş kapitalist ülkelerden ve bu ülkelerin güdümündeki uluslararası kuruluşlardan (Dünya Bankası, IMF gibi) önemli boyutlara ulaşan borçların alınması. 30 Eylül 1975 itibariyle, dövizle ödenecek dış borçların toplamı (faizleriyle birlikte) 5,8 milyar dolar (87 milyar TL.) dolayında idi ve Türkiye, hiç yeni borç almasa bile 2022 yılına kadar borç ödemeye devam edecektir.[9]

Türkiye'nin içinde bulunduğu bu durumun temellerini, ithalat ve ihracatın yapısında aramak gerekir. Bu yapıyı belirleyen ise, genel olarak Türkiye ekonomisinin, özel olarak da imalat sanayiinin yapısal özellikleri, gelişme eğilimleridir.

2. 1. İhracatın Yapısı

Tablo 2'deki ihracat serisini, DİE'nin ihracat fiyat endeksini (dolar cinsinden) kullanarak sabit fiyatlarla ifade ettiğimizde, Tablo 3'deki gerçek ihracat değerlerini elde ederiz. Burada açıkça görüldüğü gibi, Türkiye'nin ih-

9 *Maliye Bakanlığı*, 1976 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, *s. 63.*

racatı 1968-73 arasında gerçek olarak arttığı halde, 1973 sonrasında azalmış ve 1975'de 1972 düzeyinin bile altında kalmıştır. Buradan çıkan sonuç, 1973 sonrası ihracat artışında en önemli etkenin fiyatlardaki artışlar olduğu ve ihracatın gerçek olarak gerilediğidir.

TABLO: 3
TÜRKİYE'NİN İHRACATI
(1968 Fiyatlarıyla, Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	Endeks (1968 = 100)
1968	496,4	100,0
1969	534,1	107,6
1970	593,2	119,5
1971	634,7	127,9
1972	757,7	152,6
1973	906,5	182,6
1974	800,1	161,2
1975	729,7	147,0

Kaynak: Tablo 2'deki ihracat serisinin, DİE, **Aylık İstatistik Bülteni, 1976, III-IV,** s. 46'daki ihracat fiyat endeksi ile sabit fiyat serisine dönüştürülerek elde edilmiştir.

1968 75 döneminde ihracatın madde yapısı incelendiğinde, tarımsal ürünlerin hâlâ ilk sırayı aldığı görülüyor (Tablo 4). Daha da önemlisi, 4 tarım ürünü (pamuk, tütün, fındık ve üzüm) toplam ihracat içinde % 45 dolayında bir paya sahiptir (1973 75 ortalaması). Bu durum, tarımın Türkiye ekonomisi içindeki yerini, önemini ve sanayi üretiminin esas olarak iç piyasaya dönük olması olgusunu vurguluyor.

Öte yanda, Tablo 4'de, sanayi ürünleri payının giderek arttığı da görülüyor. Ancak, sözkonusu dönem boyunca ihracat içindeki payı yükselen sanayi ürünlerinin niteliği tartışmalıdır. Örneğin, küspeler, bağırsaklar, melas, koyun eti, incir ezmesi, kepek, biçilmiş kereste gibi ürünler sanayi ürünleri arasında sayılmaktadır. Bu tür tanımlamalar, sanayi ürünlerinin ihracat içindeki payını yanıltıcı biçimde artırmaktadır. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) yaptığı bir araştırmaya göre, «1965 yılında Türkiye'nin tüm iharacatı içinde hakiki sanayi ürünlerinin yeri % 2,4 dolayındadır.»[10] Oysa, resmî Türkiye kaynaklarına

10 Ü. Kırdar, «Çok Uluslu Şirketler Sorunları,» Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, Türk Ekonomisinde Tasarruf Açığı ve Dış Finansman Sorunları *(teksir), İstanbul 1974, s. 29.*

göre bu oran % 19,6'dır. Aradaki büyük fark bu konudaki verilerin yanıltıcılığının bir göstergesi olarak alınabilir.

TABLO : 4
İHRACATIN MADDE YAPISI (%)

Yıllar	Tarım ve Hayvancılık Ürünleri	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	Sanayi Ürünleri
1963	77,2	2,9	19,9
1964	75,8	3,7	20,5
1965	75,9	4,5	19,6
1966	77,3	4,7	18,0
1967	80,5	4,0	15,5
1968	80,5	5,2	14,3
1969	75,4	6,5	18,1
1970	75,2	7,7	17,1
1971	72,6	7,2	20,2
1972	68,6	4,0	27,4
1973	63,2	3,2	33,6
1974	55,6	5,2	39,2
1975	56,6	7,5	35,9

Kaynak: 1963-71: DİE, **Türkiye'de Toplumsal ve** s. 316.
1972-75: Ticaret Bakanlığı, **Haber Bülteni: Yıllık - 1973, 1974 ve Ekonomik Değerlendirme Bülteni, Yıllık 1975.**

Sanayi ürünleri ihracatında alt sektörlerin payına baktığımızda, gıda-içki, dokuma, orman ürünleri ve deri-kösele sanayilerinin toplam sanayi ürünleri ihracatı içindeki payının % 64,3 (1975) olduğunu görürüz. Bunlara, en önemli ögeleri gülyağı ve meyan kökü özü olan kimya sanayiini de eklediğimizde, sözkonusu pay % 71,8'e yükselmektedir. Demek ki sanayi ürünleri ihracatında en önemli pay tarıma dayalı, tüketim mallarındadır. Buna karşılık, madenî eşya ve makine ile elektrik aletlerinin payı yalnızca % 2,9'dur. Bu durum, Türkiye imalât sanayiinin tüketim malları üretimine dönük ve iç piyasaya yönelik yapısının iyi bir göstergesidir

Ayrıca, özellikle 1973 sonrasında sanayi ürünlerinin payındaki artışın önemli bir nedeni tarım ürünleri ihraç fiyatlarının tarım dışı ihraç fiyatlarına oranla daha yavaş artmasıdır. Örneğin, Devlet Planlama Teşkilâtı'nın bir çalışmasına göre 1973'de 100 olan tarım ürünleri ihraç fiyatları endeksi 1975'de 156,3'e yükselirken, tarım dışı ihraç fiyatları endeksi aynı

dönemde 100'den 181'e çıkmıştır.[11] Bu ise, dolaylı olarak, sanayi ürünlerinin ihracat içindeki payının artmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, sanayi ürünleri payındaki gerçek artışın Tablo 4'de görülenden de daha düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Burada, 1963 sonrasında sanayi ürünleri ihracatını arttırmak için başlatılan ihracatta vergi iadesi uygulamasına da değinmek gerekir. Vergi iadesinden yararlanan ihracatın ve vergi iade oranının artışına karşılık, gerçekten sanayi ürünü diye nitelenebilecek ürünlerin ihracatında kayda değer bir artışın görülmemesi, bu uygulamanın başarısız olduğunun en iyi kanıtıdır (Tablo 5). İhracatta vergi iadesi, özellikle, sanayi ürünleri ihracatı içinde % 72'lik bir paya sahip olan 5 sanayi dalı (gıda-içki, dokuma, orman ürünleri, deri-kösele, kimya) için yararlı olmuştur. Bu kesimlerin 1975 yılında yapılan vergi iadesinden yararlanan ihracat içindeki paylarının % 72,3 ve vergi iadesi içindeki paylarının % 67,4 olması bu durumun bir göstergesidir. Başka bir deyişle, ihracatta vergi iadesi uygulaması geleneksel «sanayi ürünleri» ihracatını daha da kârlı kılmaktan öteye gitmemiştir. Zaten bundan fazlasının beklenmemesi gerekir. Bu durumun nedenleri ortadadır. Bir yanda, Türkiye'nin kapitalist dünya içindeki konumu ve bu işbölümü içinde yüklendiği işlev, üretim araçları sanayilerinin kurulmasını engelleyip, güçleştirmektedir. Öte yanda, Türkiye imalât sanayiinin, özellikle teknolojik açıdan geriliği ve dışa bağımlılığı, gelişmiş kapitalist ülkelerin sanayileriyle rekabet olanağını sınırlamaktadır. Bu nedenle, sözkonusu bağımlılık ilişkileri kırılıp sanayi yapısında köklü değişiklikler gerçekleştirilmedikçe sanayi ürünleri ihracatında önemli sıçramalar beklememek gerekir. Kuşkusuz, Türkiye gibi geri bir kapitalist ülkede, bu tür atılımı gerçekleştirecek olan, birçok açıdan dışa bağımlı burjuvazi ve onun iktidarları değildir.

TABLO : 5
İHRACATTA VERGİ İADESİ UYGULAMASI
(1964 - 1975)

Yıllar	Toplam İhracat (Milyar TL) (1)	Vergi İadesinden Yararlanan İhracat (Milyar TL) (2)	(2) / (1) (%)	İade Edilen Vergiler (Milyon TL) (3)	Ortalama İade Oranı (%)
1964	3,7	0,104	2,8	12	11,7
1965	4,2	0,303	7,2	29	9,7

11 D.P.T., Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler, Ekonomik Rapor: 2, *Temmuz 1975, s. 140, 143'deki bilgilerden hesaplanmıştır.*

1966	4,4	0,220	5,0	28	12,5
1967	4,7	0,250	5,3	25	9,9
1968	4,5	0,248	5,5	58	23,4
1969	4,8	1,427	29,5	208	14,6
1970	6,4	1,733	27,1	290	16,7
1971	9,0	1,825	20,3	385	21,1
1972	11,9	3,210	27,0	719	22,4
1973	18,0	7,380	41,0	1.053	14,3
1974	21,1	6,479	30,7	920	14,2
1975	20,1	7,402	36,8	1.383	18,7

Kaynak: Toplam ihracat: DİE, **Aylık İstatistik Bülteni, 1976. III-IV,** s. 37; Vergi iadesinden yararlanan ihracat ve iade edilen vergiler: 1964 1972 bilgileri: Ticaret Bakanlığı, **50 Yılda Türkiye'de İhracatı Teşvik Tedbirleri,** s. 14, 19, 39, - 42; 1973, 1974 bilgileri: DPT **1976 «Programı», Resmî Gazete,** 31 Ocak 1976, s. 102; 1975: Ticaret Bakanlığı, **Ekonomik Değerlendirme** s. 15-16.

İhracatta vergi iadesinin bir başka işlevi de var: 1964-75 döneminde 5 milyar lirayı aşkın kamu fonu bu yoldan özel kesime aktarıldı. Bu gerçek, geniş halk kitlelerinin yükünü çektiği vergiler yoluyla toplanan kamu fonlarının özel sermaye birikimini teşvik ve desteklemede kullanılmasının en iyi örneklerinden biridir. İhracatta vergi iadesinin bunun ötesinde bir yarar sağladığını söylemeye olanak yoktur.

Türkiye'nin ihracatındaki gelişmeleri etkileyen bir başka unsur da ihracatçıların niteliğiyle ilgilidir. Ticaret Bakanlığı'nda yapılan bir araştırmaya göre, 1974 yılında Türkiye'de, 59'u kamu, 3593'ü özel olmak üzere, 3652 ihracatçı kuruluş vardı. Bu kuruluşların bölgesel dağılımında, diğer alanlarda olduğu gibi, bir dengesizlik göze çarpmaktadır. Örneğin, ihracatçıların % 58'i İstanbul ve İzmir'de olup, % 84'ü 10 ilde toplanmıştır. Sözü edilen araştırmaya göre ihracatçılar,

> «Daha ziyade geleneksel tarım ürünlerimizin; ihraç maddelerimizin ve sanayi mallarımızın üretildiği bölgelerde yoğunlaşmaktadır. İdari kolaylıklar, ulaşım imkanlarının yeterliliği, demir ve karayolu kavşaklarının bulunması ve indirme-bindirme tesislerine sahip limanların bulunması da önemli bir etken olmaktadır.[12]

İhracatçı kamu kuruluşlarının az sayıda olmasına karşın, ihracatın % 24'ünü gerçekleştirdiklerini, özel kuruluşların payının ise % 76 olduğunu görüyoruz (1971 yılında). Bu oranların 1961'de sırasıyla % 12,4 ve % 87,6 olması, zaman içinde kamu kesiminin payında önemli bir artış olduğunu

12 *Ticaret Bakanlığı,* İhracatçılarımız, *Eylül 1975, s. 2.*

göstermektedir.[13] Bu durum, sözkonusu dönemde, özel kesimin giderek artan ölçüde yurtiçi pazara yönelmesinin bir göstergesi olarak alınabilir.

1974 yılında varolan 3593 özel kuruluşun 1974'ü adi ortaklık ya da tek şahıs firması niteliğindeydi. Anonim şirketlerin sayısı ise 659'du. Araştırmada da belirtildiği gibi,

> «Ülkemizde ihracatın büyük ölçüde tarımsal ürünlere dayalı olması ve üreticinin ihracata yönelik ticaret yapacak nitelikte olmaması nedeni ile üretici ile ihracatçı genellikle aynı kişiler olmamaktadır. Tarımsal ürünlerin ihracı tek şahıs veya adi ortaklıklardan oluşan komisyoncu firmalar eli ile yapılmaktadır.[14]

«Üretici ile ihracatçının genellikle aynı kişiler olmaması» nın sonucu, bir yanda tarımsal üretim gerektiği gibi değerlendirilmemekte, öte yanda da ihracatçılar küçük üreticilerin sırtından önemli kârlar elde etmektedirler. İhraçatçılarla küçük üreticiler arasındaki ilişkilerin niteliği aşağıdaki örneklerde açıkça ortaya çıkmaktadır:

> «117 pamuk ihracatçısı yılda ortalama 2'şer milyon lira kazanırken, 250 bin pamuk üreticisi ailenin eline ise yılda ancak 800 - 900 lira bir para geçmektedir.[15]

> «100 tütün ihracatçısına 231.408.640 lira net kâr (her ihracatçıya ortalama 2.314.816 lira) düşerken, tesbit edilen 227.000 tütün üreticisi köylü ailesine 50.620.640 lira net gelir (aile başına ortalama 223 lira) düşmektedir. Bu demektir ki, ortalama bir hesapla, tütünü ihraç eden onu yetiştirenden 10.377 misli daha fazla kazanmaktadır.»[16]

> «Türkiye'nin zeytinyağı ihracatı 7 firma tarafından yapılmaktadır. Bu firmalar dünya piyasasını elinde tutan ve merkezi İtalya'da bulunan büyük bir firmanın komisyoncusu durumundadırlar. İhraç fiyatları 550 - 650 kuruş (1967 yılında) olan zeytinyağı İtalya'da 14 - 18 lira arasında satılmaktadır.»[17]

Sayıları kolaylıkla çoğaltılabilecek bu tür örnekler, tarım kesiminde küçük üreticilerin ihracatçılar tarafından nasıl sömürüldüğünü ve ihracat yoluyla yurtdışına nasıl değer aktarıldığını sergilemektedir.

Ticaret Bakanlığı araştırmasında yabancı sermayeye ilişkin ilginç bir bulgu da yer almaktadır. Buna göre, ihracatçı kuruluşların 92'sinde ya-

---

13 *D.İ.E.*, Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, *1973, s. 318.*

14 *Ticaret Bakanlığı*, İhracatçılarımız, *s. 4.*

15 *Ü. Hassan, «Tarımsal Kredi Sorunları Özellikle Tefecilik,»* S.B.F. Dergisi, *c. XXV, n. 4, Aralık 1970, s. 127.*

16 A.e., *s. 136*

17 A.e., *s. 151-152.*

bancı sermaye payı vardır. Yabancı sermayeli firmaların önemli bir bölümü (63'ü) anonim şirket statüsündedir ve genel olarak sermayesi 1 milyon TL' dan büyük kuruluşlarda yoğunlaşmıştır. Tüm ihracatçıların % 6,1'i 10 milyon ve daha büyük sermayeye sahipken, bu oranın yabancı sermayeli ihracatçılar içinde % 44,5 olması, yabancı sermayeli kuruluşların yerlilere oranla çok daha büyük olduğunu göstermektedir. Yabancı sermayeli kuruluşların ayrıcalıklı durumlarının bir başka göstergesi ise, 1974 yılında bunların % 83'ünün kâr beyan etmiş olmalarıdır. Oysa bu oran yabancı sermaye ile ortak olmayan ihracatçılar için % 74 dolayındadır.[18]

TABLO: 6
İHRACATÇILARIN SERMAYE BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(1974)

	İhracatçı Sayısı		Yüzde Dağılım	
Nominal Sermaye	Toplam	Yabancı Sermayeli	Toplam	Yabancı Sermayeli
100 bin TL'dan az	1364	7	37,4	7,6
100 bin - 500 bin TL	1257	10	34,4	10,9
500 bin - 1 milyon TL	301	3	8,2	3,3
1 - 5 milyon TL	390	20	10,7	21,7
5 - 10 milyon TL	116	11	3,2	12,0
10 - 50 milyon TL	171	27	4,7	29,3
50 - 100 milyon TL	38	8	1,0	8,7
100 milyon TL'dan fazla	15	6	0,4	6,5
Toplam	3652	92	100,0	100,0

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, **İhracatçılarımız,** Eylül 1975.

Tablo 6'dan anlaşılacağı gibi, küçük firmalar ihracatçıların büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Buna karşılık, nominal sermayeleri 10 milyon TL'dan büyük kuruluşların toplam içindeki payı % 6,1'dir.

«İhracatın küçük ve güdük firmalar tarafından yapılması, yabancı pazarlardaki imkânların değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Ay-

---

18 «Bu araştırmaya göre yabancı sermayeli ihracatçı firmaların 3 tanesinin sermayesi 50 bin liradan, dördünün sermayesi de 100 bin liradan daha azdır. Bu kadar küçük sermayeli yabancı ortaklıkların ihracat yapmaları ilginç bir durum yaratmaktadır. Çünkü Plan ve Programlara göre yabancı sermayenin Türkiye'ye yeni bir teknoloji getirmesi ve Türkiye'nin tasarruf açığına katkıda bulunması gerekmektedir. Fakat ortaya çıkan bulgulara göre her biri yüz bin liranın altında sermayeli 7 yabancı ortaklık getirdikleri 'ihracat teknolojisi' ile Türkiye'nin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır.» Cumhuriyet, *5 Mart 1976, s. 10.*

rıca, küçük firmaların vergi kaçırma alışkanlıkları yüksek ve kontrolleri zor olduğu için ihracat gelirlerinin vergilendirilmesi imkânsızlaşmaktadır.»[19]

2.2. İthalâtın Yapısı

Özellikle 1970 sonrasında ithalâttaki Tablo 7'de görülen hızlı büyümenin önemli bir kaynağı fiyat artışlarıdır. 1968-75 döneminde ithalâttaki artışın % 520 olmasına karşılık, gerçek ithalâttaki artışın (1968 fiyatlarıyla) % 146 dolayında kalması bunu doğruluyor (Tablo 7). Ancak, gerçek artışın bu denli yüksek (yaklaşık olarak, gerçek ihracattaki artışın üç misli) olması ve ithalât eğiliminin sürekli olarak artması, Türkiye'de uzun süredir izlenen ithalât ikamesi politikasının sonucunu göstermesi açısından ilginçtir. Çünkü, giderek dışa bağımlılığın arttığını gösteren bu olgular, sözkonusu politikanın başarıya ulaşmadığını kanıtlıyor.[20]

TABLO: 7
TÜRKİYE'NİN İTHALÂTI
(1968 Fiyatlarıyla)

Yıllar	İthalât (Milyon dolar)	Endeks (1968 = 100)
1968	763,7	100,0
1969	790,1	103,5
1970	924,5	121,1
1971	1072,2	140,4
1972	1389,0	181,9
1973	1527,2	200,0
1974	1668,5	218,5
1975	1876,0	245,6

Kaynak: Tablo 2'deki ithalât serisinin DİE, **Aylık İstatistik Bülteni, 1976, III-IV,** s. 46'daki ithalât fiyat endeksi (dolar cinsinden) ile sabit fiyat serisine dönüştürülerek elde edilmiştir.

Bu durumun diğer göstergelerinden birisi de ithalâtın yapısıdır. 1963-75 döneminde bu yapıda önemil bir değişikliğin olmadığı Tablo 8'de görülüyor. Örneğin, makina ve teçhizatın payındaki düşmenin önemsiz olması yanında, hammaddelerin payı da artış gösteriyor. Bu gelişmeler Türkiye ima-

---

19 Aynı

20 *«Dış ekonomik ilişkiler açısından, Türkiye'nin 1970'lerde her zamankinden daha bağımlı olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır.» V. Korum, «Import Substitution in Turkey in Relation to Integration with the EEC,* International Seminer on Turkey EEC Relations, *11-14 Ekim 1976, Antalya; teksir (çeviri benimdir, G.T.).*

lât sanayinin yapısı ile yakından ilgilidir. Daha önce de belirtildiği gibi, tüketim malları üretimine dönük ve büyük ölçüde ithal malı girdi gerektiren İmalât sanayii geliştikçe ithalât gerekleri de artıyor. Bu konudaki göster-

TABLO: 8
İTHALÂTIN MADDE YAPISI (%)

	Yatırım Maddeleri			
Yıllar	İnşaat Malzemesi	Makina - Teçhizat	Hammaddeler	Tketim Maddeleri
1963	6,1	39,7	48,8	5,4
1964	4,8	40,9	49,4	4,9
1965	5,0	37,2	53,5	4,3
1966	5,5	42,0	47,5	5,0
1967	4,4	42,8	47,9	4,9
1968	3,5	44,5	47,2	4,8
1969	4,6	39,2	49,4	6,8
1970	5,9	41,2	47,9	5,0
1971	5,7	38,0	51,3	5,0
1972	5,5	44,6	45,3	4,6
1973	5,6	42,2	47,9	4,3
1974	5,2	28,9	61,7	4,2
1975	6,1	35,3	54,3	4,3

Kaynak: 1963 - 71: **DİE, Türkiye'de Toplumsal ve** s. 336-337.
1972 - 73: Ticaret Bakanlığı, **Haber Bülteni,** Yıllık - 1974, s. 115.
1974 - 75: Ticaret Bakanlığı, **Ekonomik Değerlendirme Bülteni, Yıllık 1975,** s. 96

gelerin bazıları şunlar: Tablo 9'da yatırım malı ithalâtının toplam sabit sermaye yatırımlarına oranının 1962-70 döneminde azaldığı, buna karşılık, 1970 sonrasında arttığı görülüyor. Bu durum imalât sanayiinde görülen gelişmelerin esas olarak tüketim ve ara malı üreten kesimlerde yoğunlaşmasının bir sonucudur. Tablo 10'da ise hammadde ithalâtının imalât sanayii üretimine oranının 1967-70 döneminde % 5,5 dolayındd olmasına karşılık, 1970 sonrasında ve özellikle son yıllarda önemli artışlar gösterdiği görülüyor. Bu durum da imalât sanayinin «montajcılık» diye adlandırılan özelliğini sergiliyor. Nasıl bundan önceki tablo Türkiye'nin yatırım malları açısından dışa bağımlılığını gösteriyorsa, bu da imalât sanayiinin girdiler açısından dışa bağımlılığını gösteriyor. Nitekim, 1970 sonrasında imalât sanayii üretimi içinde ithal girdi oranının yükselmesinin altında yatan ana neden, otomotiv, elektrikli ev aletleri ve elektronik gibi «montajcı» sanayi dallarının en önemli tesislerinin bu dönemde kurulmuş olmasıdır.[21]

---

21 Montajcılık konusunda bkz. Y. Küçük, «Türkiye'de Montajcılığın Yapısı»

TABLO: 9
YATIRIM MALI İTHALÂTININ SABİT SERMAYE YATIRIMLARI İÇİNDEKİ PAYI

Yıllar	Sabit Sermaye Yatırımları (Milyon TL) (1)	Yatırım Malı İthalâtı (Milyon TL) (2)	(2) / (1) (%)
1962	7.539	2.509	33,3
1963	9.754	2.834	29,1
1964	10.277	2.210	21,5
1965	11.510	2.171	18,9
1966	14.714	3.071	20,9
1967	16.854	2.912	17,3
1968	20.256	3.329	16,4
1969	23.608	3.070	13,0
1970	27.342	4.481	16,4
1971	32.229	7.521	23,3
1972	41.222	10.741	26,1
1973	53.416	13.809	25,9
1974	72.965	17.549	24,0
1975	101.435	28.614	28,2

Kaynak: Sabit Sermaye Yatırımları rakamları: DPT, **1974 Programı,** s. 45; **1975 Programı,** s. 67; **1976 Programı,** s. 13. Yatırım Malı İthalâtı rakamları: DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı, 1973 ve 1975** ve DİE, **Aylık İstatistik Bülteni, 1976, III-IV.**

Türkiye'de montajcılığın gelişmesinde ve buna bağlı olarak ithal gereklerinin artmasında yabancı sermayenin katkısı Tablo 11'de açıkça görülüyor. Buna göre, yabancı sermayeli firmaların sektörel satışlar içinde önemli bir paya sahip olduğu bu 5 sektörde, dolaysız ithal girdilerinin toplam girdiler içindeki payı % 24 ile % 52 arasında değişiyor. Yabancı sermayeli firmaların tümü için bu oran % 38 dolayındadır.[22] Bu durum şu yargıyı doğruluyor:

> «... Montajcılığın temel işlevlerinden biri de, emperyalist tekellerin Türkiye'ye sermaye ve meta ihracını kolaylaştırmak ve yaygınlaştırmak olmaktadır. Bu biçimiyle montaj sanayii, yalnızca te-

Makina, *1 Aralık 1975, n. 389, s. 3-7; N. Akgül, «Türkiye'de Montaj Sanayii,» MMO,* Sanayi Kongresi 1976, *(Basılacak).*

22 *Akgül,* a.g.e., *s. 13*

kellerin sermaye ve mal ihracını kolaylaştırmakla kalmıyor; aynı zamanda, ülkeyi ekonomik açıdan dışa bağımlı kılıyor.»[23]

TABLO: 10
HAMMADDE İTHALÂTININ İMALÂT SANAYİİ ÜRETİMİ İÇİNDEKİ PAYI

Yıllar	İmalât Sanayii Üretimi (Milyon TL) (1)	Hammadde İthalâtı (Milyon TL) (2)	(2) / (1) (%)
1967	52.895	2.949	5,6
1968	59.381	3.276	5,5
1969	68.364	3.412	5,0
1970	80.361	4.705	5,9
1971	106.531	8.288	7,8
1972	138.777	9.961	7,2
1973	178.794	14.081	7,9
1974	241.176	32.630	13,5
1975	309.512	37.424	12,1

Kaynak: İmalât Sanayii Üretimi: DPT, **Yıllık Programlar;** Hammadde İthalâtı: DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı, 1973** ve **1975;** DİE, **Aylık İstatistik Bülteni, 1976, III-IV.**

Hammadde ithalâtındaki artışın bir nedeni de **transfer fiyatları** yoluyla, yabancı sermayeli firmaların yurtdışındaki ana firmaya yaptıkları gizli kâr transferleridir. Bu uygulamada yabancı sermayeli şirketler yurtdışındaki ana firmalarından sağladıkları girdilere dünya fiyatlarının üstünde ödemelerde bulunmaktadırlar. Türkiye'de bu uygulama yoluyla yurtdışına yapılan aktarmaların gerçek boyutları bilinmemekle birlikte, özel olarak ilâç sanayiinde transfer fiyatları ile gerçek dünya fiyatları arasındaki farkın inanılmaz ölçülere ulaştığı bilinmektedir.

Örneğin, «Chlorbenzodiazegin» adlı ilâç hammaddesinin dünya piyasa fiyatı kilogramı 57 dolar olduğu halde Türkiye'ye ithal fiyatı kilogramı 738 dolar, dünya piyasasındaki fiyatı kilogramı 1,8 dolar olan «belladan total alkoloid» adlı maddenin ithal fiyatı ise kilogramı 457,5 dolar olmuştur.[24] Benzer bir biçimde lastik sanayiindeki yabancı sermayeli firmaların «ham

---

23 A.e., *s. 5.*
24 *T.İ.B.*, Çokuluslu Tekeller ve İlaç Sömürüsü, *s. 25.*

kauçuk ithalâtı için gösterdikleri fiyatın aynı yılın dünya fiyatlarından % 50 ve sentetik kauçuk için gösterdikleri ithalât fiyatının da % 85 pahalı olduğu hesaplanmıştır. Otomobil lastiği üreten 3 işyeri, 1973 yılında bu yolla 40 milyon lirayı ana firmalarına transfer etmiştir.»[25]

TABLO: 11
YABANCI SERMAYELİ ŞİRKETLERDE İTHAL GİRDİ KULLANIMI

(1973)

Sektörler	Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektör Satışları İçindeki Payı (%)	Yabancı Sermayeli Şirketlerde ithal Girdilerin Toplam Girdiler İçindeki Payı (%)
Lastik, Plastik	58,5	52,1
Kimya	46,1	50,7
Makine	17,9	51,5
Elektrik Makineleri, Elektronik	40,2	24,2
Taşıma Araçları	44,2	46,8

Kaynak: Korum, **a.g.e.,** s. 26.

Buraya kadar söylenenler ithalâtın yapısının sanayinin yapısı tarafından belirlenmekte olduğunu göstermektedir. Nitekim, sanayi ile ithalât arasındaki bu sıkı ve yakın ilişki ithalâtçılarla ilgili bilgilerle de doğrulanmaktadır.

Ticaret Bakanlığı'nda yapılan bir araştırmaya göre, 1973 yılında Türkiye'de, 86'sı kamu, 10206'sı özel olmak üzere 10292 ithalâtçı bulunuyordu. Sözkonusu 10206 kuruluşun % 65'inin İstanbul'da, % 9'unun İzmir'de oluşu ve toplamın % 90'ının altı ilde (İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara, Gaziantep, Adana) toplanmış olması, Türkiye kapitalizminin ana özelliklerinden olan bölgesel dengesizliğin bir sonucudur. Bu alandaki dengesizlik sanayileşmedeki dengesizliğe koşuttur ve onu yansitmaktadır.

Toplam özel kuruluşların % 13,6'sını oluşturan 1391 anonim şirketin, toplam öz sermayenin % 66,8'ine, toplam kârın % 64,5'ine sahip olması, ithalât alanında önemli ölçüde sermaye yoğunlaşması ve merkezileşmesinin olduğunu göstermektedir (Tablo 12). Bu durum Tablo 13'de daha açıkseçik olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre, öz sermayeleri 50 milyon TL'nın üzerinde olan ve özel kuruluşların % 1,3'ünü oluşturan 130 firma toplam öz sermayenin % 43,3'üne sahiptir. (10 Milyon TL'nın üzerinde öz ser-

25 *Akgül,* a.g.e., *s. 20*

mayeye sahip firmaların payı ise % 70'i bulmaktadır.) Geri kalan 10076 (% 98,7) firmanın payı ise % 56,7'dir.

TABLO: 12
İTHALÂTÇILARIN HUKUKİ DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI (1973)

Hukuki Durum	Sayı	%	Öz Sermaye (Milyon TL)	%	Kâr (Milyon TL)	%
Kollektif şirket	2177	21,3	3269	8,9	1036	12,5
Komandit şirket	324	3,2	524	1,4	150	1,8
Anonim şirket	1391	13,6	24461	66,8	5338	64,5
Limited şirket	714	7,0	2573	7,0	709	8,6
Kooperatif	86	0,8	269	0,7	40	0,5
Adi Ortaklık						
Tek Şahıs	5514	54,0	5509	15,1	1002	12,1
Toplam	10206	100,0	36604	100,0	8275	100,0

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, **İthalâtçılarımıza İlişkin Genel Bir Araştırma,** Mart 1974, s. 14.

TABLO: 13
İTHALÂTÇILARIN SERMAYE BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE DAĞILIMI (1973)

Öz Sermaye Grupları	Kuruluş Sayı	%	Öz Sermaye Bin TL	%
100 bin TL'dan az	1682	16,5	93.750	0,26
100 500 bin TL	3325	32,6	871.962	2,38
500 bin 1 milyon TL	1706	16,7	1.226.400	3,35
1 5 Milyon TL	2459	24,1	5.550.500	15,16
5 10 Milyon TL	458	4,5	3.292.500	8,99
10 50 Milyon TL	446	4,4	9.700.000	26,50
50 100 Milyon TL	79	0,8	5.925.000	16,19
100 Milyon TL'dan fazla	51	0,5	9.943.888	27,17
Toplam	10206	100,0	36.604.000	100,00

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, **İthalâtçılarımıza İlişkin** s. 14 ile Tablo 6'daki bilgiler kullanılarak elde edilmiştir.

Bu tabloda görüldüğü gibi ithalâtçıların % 66'sı 1 milyon TL'dan az öz sermayeye sahip küçük firmalardan oluşmaktadır. Bu durumun ithâl fiyatlarını olumsuz olarak etkilediğini söyleyebiliriz. Öte yanda, ithalâtçı

kuruluşların çok küçük bir bölümünü oluşturan kamu kuruluşlarının (% 0,8), 1974 yılında toplam ithalâtın % 45'ine yakın bir bölümünü gerçekleştirdiğini görüyoruz.[26] Bu durum, kamu kesiminde dış ticaret işlerinde uzmanlaşmış kadroların varlığının bir kanıtıdır.

İthalât ile sanayi arasındaki ilişki, yalnız «tek sıfatlı» ithalâtçılar ele alındığında görülebilir. (İmalâtçı, armatör, madenci, turistik müessese, müteahhit, ithalâtçı, ihracatçı, distribütör, ziraatçı, diğer sıfatlarından sadece bir tanesini kullanmak suretiyle ithalât yapanlara «tek sıfatlı ithalâtçı» adı verilmektedir.) Bu grupta en önemli yere **ithalâtçılar ile imalâtçılar**'ın sahip olduğu görülüyor. (Tablo 14) Ancak, öz sermaye ve kâr içindeki payları açısından imalâtçılar % 69,2 ve % 65,5 ile ilk sırayı almaktadır. Bu durum da Türkiye imalât sanayiinin giderek artan ölçüde dış girdi kullanmasını ve montajcı niteliğini göstermektedir.

TABLO: 14
TEK SIFATLI İTHALÂTÇILARIN YAPISI
(1973)

	Kuruluş		Öz Sermaye		Kâr		Kâr/Öz Serm.
Sıfatlar	**Sayı**	**%**	**Milyon TL**	**%**	**Milyon TL**	**%**	**%**
İmalâtçı (sanayici)	4445	46,5	22.596	69,2	4.748	65,5	21
Armatör	14	0,1	85	0,3	3	0,0	3
Madenci	19	0,2	123	0,4	32	0,4	26
Turistik Müessese	8	0,1	49	0,1	14	0,2	28
Müteahhit	69	0,7	117	0,4	54	0,7	46
İthalâtçı	4867	50,9	9.279	28,4	2.248	31,0	24
İhracatçı	20	0,2	19	0,0	5	0,1	25
Distribütör	17	0,2	242	0,7	107	1,5	44
Ziraatçı	5	0,1	31	0,1	4	0,0	12
Diğer	97	1,0	119	0,4	40	0,6	34
Toplam	9561	100,0	32.660	100,0	7.255	100,0	22

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, **İthalâtçılarımıza İlişkin** ..., s. 14.

Tablo 14'de görüldüğü gibi müteahhitler ve distribütörler en yüksek kâr oranına sahiptirler. Bu, salt aracılıkla uğraşanların ne denli yüksek kârlar sağladığını göstermektedir. Ticaret Bakanlığı araştırması, kuruluşların bildirdikleri kârın ne kadarının dış ticarete ilişkin uğraşılardan sağlandığını belirtmediği için dış ticaretteki kârlılık konusunda fazla bir şey söyleme olanağı yoktur. Ancak, salt ithalâtçılıkla ve ihracatçılıkla uğraşanlarda öz ser-

26 *D.İ.E.*, Türkiye İstatistik Yıllığı 1975, *s. 330.*

maye üzerinden kârlılığın % 24 - 25 dolayında olması, distribütörlerde ise % 44'e yükselmesi dış ticaretteki yüksek kârlılığın bir göstergesi olarak alınabilir.

Dış ticaretteki kârların yüksekliğini gösteren başka araştırmalar da vardır. Bunlardan birinin sonuçları Tablo15'de görülmektedir. (Burada kârlılık oranı, sözkonusu malların yurtiçi fiyatlarından ithal fiyatları ile gümrük vergileri çıkarıldıktan sonra bulunan kârın ithal fiyatına oranlanması ile bulunmuştur.) Açıkça görüldüğü gibi, ithalâtta önemli ve zaman zaman inanılmaz boyutlara ulaşan kârlar elde edilmektedir. Kaldı ki, araştırmacının da belirttiği gibi, yurtiçi fiyatlar perakende fiyatlar değil de fabrika toptan satış fiyatları olduğundan, Tablodaki kârlar gerçektekinden daha düşüktür.

TABLO: 15
KİMİ MALLARIN İTHALÂTINDAKİ KÂRLILIK ORANLARI

Mallar	Kârlılık Oranı (%)
Tekstil:	
Yün ipliği	26
Pamuklu dokuma	39
Suni ipekli dokuma	72
Kimya:	
Kostik soda	27
Sülfirik asit	63
Amonyum nitrat	23
Demir - Çelik:	
Yuvarlak profil	77
Levhalar	32
Sıcak çekilmiş levhalar	35
Çelik boru	494
Döküm boru	87
Yüksek basınç çelik boruları	154
Petrol Ürünleri:	
LPG	58
Motorin	278
Çeşitli:	
İç lastik	555

Kaynak: H. Olgun, «An Evaluation of Some Consequences of the Turkish Import System,» **ODTÜ Gelişme Dergisi,** Bahar 1975, n. 7, s. 62-3, Tablo 1.

İthalâtçılara ilişkin bilgilerin incelenmesinden çıkan bir başka sonuç da şudur: eğer özel kuruluşların yaptıkları ithalâtın öz sermayelerine orantılı olduğunu varsayacak olursak, ithalâtın önemli bir bölümünün sayıları 150'yi aşmayan firma tarafından yapıldığını söyleyebiliriz. Bu ise, dış ticaretin devletleştirilmesinden dolaysız olarak çıkarı zedelenecek, zarar görecek olanların çok kısıtlı sayıda olacağını göstermektedir. İthalât ile imalât sanayiinin yapısı arasındaki ilişki ve bunun sonucu olarak imalâtçıların ithalâtçıların önemil bir bölümünü oluşturması ise, dış ticaretin devletleştirilmesi ile sanayi üzerinde geniş kapsamlı ve etkili bir denetim kurulabileceğini ortaya koymaktadır.

2. 3. Dış Ticaret Hadleri

Dış ticaret hadleri, bir ülkenin dışa sattığı malların fiyatları ile dışardan aldığı malların fiyatları arasındaki ilişkiyi gösterir. İhraç fiyatlarının ithal fiyatlarına oranla daha yavaş artması, dış ticaret hadlerinin kötüleşmesi sonucunu doğurur. Bu ise, ülkenin eskisi kadar ithalât yapabilmek için eskiye oranla daha fazla ihracat yapması gereğini ortaya çıkarır. Başka bir deyişle, burada, ihracatın satınalma gücünün azalması sonucu ülke dışına fazladan bir değer aktarımı sözkonusudur.

Türkiye'nin dış ticaretine ilişkin çalışmalar, dış ticaret hadlerinin zaman içinde kötüleştiğini ortaya koymaktadır. Bunun en iyi örneklerinden biri 1968 sonrasında görülmektedir. Tablo 16'dan da anlaşılabileceği gibi, 1968 sonrasında Türkiye'nin dış ticaret hadlerinde önemli bir kötüleşme olmuştur. Başka bir deyişle, 1968'de 100 birim ithalât yapabilmek için ihraç edilen mal karşılığında 1975'de ancak 75 birim ithalât yapılabilmektedir. Durum daha açık olarak şöyle ortaya konabilir. Eğer, Türkiye ithalât ve ihracatını 1968'de geçerli olan fiyatlarla yapmış olsaydı, 1968 1975 döneminde toplam dış ticaret açığı 38,7 milyar TL olacaktı.[27] Oysa, gerçekte bu dönemin toplam dış ticaret açığı 115,8 milyar TL olmuştur. Aradaki 77,1 milyar TL'lık fark, Türkiye'nin söz konusu dönemde dış ticaret hadlerinin kötüleşmesi nedeniyle uğradığı kaybı, ihracatın satınalma gücünün düşmesi nedeniyle yurtdışına aktarılan değeri göstermektedir.

Türkiye'nin dövizle ödenecek dış borç toplamının yaklaşık 87 milyar TL olduğu anımsanırsa, dış ticaret ile borçlanma arasındaki ilişkinin sıkılığı anlaşılır. Başka bir açıdan bakıldığında, bu durum, emperyalist ülkelerin dış ticaret yoluyla kazandıklarını borç olarak Türkiye'ye vermiş oldukları anlamına gelir.

Bu tek yönlü değer aktarımının altında yatan neden, Türkiye'nin esas

---

27 *D.İ.E.*, Aylık İstatistik Bülteni, 1976, III-IV, *s. 37'deki ihracat ve ithalat serilerinin, aynı yayının s. 46'daki fiyat endeksleri kullanılarak düzeltilmesi sonucu elde edilmiştir.*

olarak tarım ürünleri ile tarıma dayalı sanayi ürünleri ihraç etmesi, buna karşılık, ara ve yatırım malı niteliğindeki sanayi ürünlerini ithal etmesidir. Genellikle gelişmiş kapitalist ülke tekellerince üretilen ara ve yatırım mallarının fiyatları ise, ilk gruba oranla daha hızlı artmaktadır. Türkiye'nin dış ticaret yapısı sanayi yapısından kaynaklandığına göre, Türkiye geri bir kapitalist ülke olarak kaldığı sürece, sözkonusu tek yönlü değer aktarımı da sürüp gidecektir.

TABLO: 16
TÜRKİYE'NİN İHRACAT, İTHALÂT FİYAT ENDEKSLERİ VE DIŞ TİCARET HADLERİ (1968 = 100)

	Fiyat Endeksleri (TL cinsinden)		Dış Ticaret Hadleri
	İhracat	İthalât	
Yıllar	(1)	(2)	(1) / (2)
1968	100,0	100,0	100,0
1969	100,5	101,4	99,1
1970	118,2	122,8	96,2
1971	155,0	182,2	85,1
1972	171,8	177,2	97,0
1973	219,2	214,8	102,0
1974	294,6	350,8	84,0
1975	305,9	405,2	75,5

Kaynak: DİE, **Aylık İstatistik Bülteni, 1976, III-IV,** s. 46.

2.4. Türkiye Dış Ticaretinin Bölgesel Dağılımı ve Ortak Pazar

Türkiye'nin dış ticaretini esas olarak emperyalist ülkelerle yaptığı ve sosyalist ülkeler ve diğer geri kapitalist ülkelerle olan ticaretinin, son yıllarda gelişme göstermekle birlikte, düşük düzeyde olduğu Tablo 17'de görülüyor. Dış ticaretin bölgesel dağılımı, Türkiye'nin ekonomik ve siyasal ilişkilerinde Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinin giderek artan önem ve ağırlığını da sergiliyor. Aynı zamanda, ABD ile ticaretin, özellikle ithalât açısından, öneminin giderek azaldığı gözlemleniyor.

TABLO: 17
TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI
(% olarak)

	İ H R A C A T				
Bölgeler	**1971**	**1972**	**1973**	**1974**	**1975**
O.E.C.D. Ülkeleri	72,8	73,5	72,0	70,6	70,3
Ortak Pazar	45,5	45,7	46,4	46,8	43,9

Altılar (*)	39,3	39,2	37,4	40,5	37,8
Üçler (**)	6,2	6,5	9,0	6,3	6,1
A.B.D. ve Kanada	10,2	11,9	10,2	14,0	10,7
Diğer O.E.C.D. Ülkeleri	17,1	15,9	15,4	14,0	15,7
Anlaşmalı Ülkeler	15,2	10,1	7,9	8,3	7,5
Diğer Ülkeler	12,0	16,4	20,1	21,1	22,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

İ T H A L Â T

O.E.C.D. Ülkeleri	75,9	78,6	77,9	71,0	73,9
Ortak Pazar	49,9	53,1	54,8	45,2	49,3
Altılar	39,5	41,8	43,7	37,6	41,4
Üçler	10,4	11,3	11,1	7,6	7,9
A.B.D. ve Kanada	14,1	13,2	9,9	10,6	10,2
Diğer O.E.C.D. Ülkeleri	11,9	12,3	13,2	15,2	14,4
Anlaşmalı Ülkeler	14,2	10,8	8,2	3,8	2,7
Diğer Ülkeler	9,9	10,6	13,9	25,2	23,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

(*) Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg.

(**) İngiltere, İrlanda, Danimarka.

Kaynak: Türkiye İş Bankası, **Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri, 1971 - 1975,** s. 8,9.

Burada ilginç bir durum Ortak Pazar ülkeleri ile olan ticarette ortaya çıkıyor. Tablo 17'de görüldüğü gibi, son beş yılda Altıların Türkiye'nin ihracatı içindeki payı azalırken, ithalâttaki payı tersine artıyor. Ortak Pazar bir bütün olarak ele alındığında da ihracattaki payının azaldığı, ithalâttaki payının ise küçük bir düşme gösterdiği görülüyor. Buradan çıkarılacak sonuç, Ortak Pazar dışı ülkelere ihracatın daha hızla arttığıdır.

Tablo 18'de Türkiye'nin Altılarla olan ticareti, toplam dış ticareti ile karşılaştırmalı olarak veriliyor. Burada da açıkça görüldüğü gibi, 1970 sonrasında Türkiye'nin Altılardan yaptığı ithalâtın yıllık ortalama artış hızı (% 43,3), genel artış hızının (% 38) üzerindedir. İhracatta ise durum bunun tersidir: ortalama yıllık artış hızı Altılara ihracat için % 17,3, toplam ihracat için ise, % 18,9'dur. Bu gelişmenin bir sonucu olarak, Altılarla olan ticarette Türkiye'nin verdiği açık toplam dış ticaret açığından yaklaşık % 34 daha hızla artıyor. Bu durumun Türkiye'yi geçiş dönemine sokan Katma Protokoldan sonra ortaya çıkması, Türkiye'de Ortak Pazar üyeliğini savunan çevrelerin, umutlarına, bekleyişlerine ters düşüyor.

Bilindiği gibi, Türkiye, «Batı Avrupa ülkelerinin bir pazarı genişletme,

dünya ticareti ve dolayısıyla kârını yeni kanallara çevirme girişimi olarak»[28] ortaya çıkan Ortak Pazar'a üyelik için 1959'da başvurdu ve 1963'de imzalanan Ankara Antlaşması ile Hazırlık Dönemi'ne girdi. Hazırlık Dönemi'nin kendinden beklenenleri vermemesine karşın, 23 Kasım 1970'de imzalanan, Ankara Antlaşmasına ek Katma Protokol ile Türkiye Geçiş Dönemi'ne girdi. Buna göre, Türkiye Ortak Pazar ülkelerine karşı gümrük duvarlarını, bazı mallar için 12, diğerleri için ise 22 yıllık bir dönem sonunda kaldıracaktır. Ortak Pazar'ın da Türkiye'den ithal ettiği mallara uyguladığı gümrük vergilerinin bazılarını derhal, diğerlerini ise 12 yıllık bir dönem içinde yavaş yavaş sıfıra indirmesi gerekmektedir. Bu hükümlere karşın, Ortak Pazar'a yapılan ihracatın göreli olarak gerilemesinin nedenleri, Ticaret Bakanlığının araştırmasında şöyle ortaya konmaktadır.

> «Türkiye 1970 yılında Altılar topluluğuna 118,3 milyon ve Üçler deyimiyle tanımlanan Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'ya 23,8 milyon dolarlık sınai madde ihraç etmiştir. Bu ihracatın, Altılarda % 81,8'i ve Üçlerde ise % 87,4'ü tuz, kükürt, çimento, maden cevherleri, ham pamuk, pamuk linterleri, ferro alyajlar, bakır matları gibi Ortak Gümrük Tarifesi sıfır olan maddeler üzerinedir.»[29]

TABLO: 18

TÜRKİYE - ORTAK PAZAR TİCARETİNİN GELİŞMESİ (Altılar)

	İthalât			İhracat			Açık		
	(Milyon Dolar)		(2)/(1)	(Milyon Dolar)		(4)/(3)	(Milyon Dolar)		(6)
	Toplam	Or.Paz.	(%)	Toplam	Or.Paz.	(%)	Toplam	Or.Paz.	(5)
Yıllar	(1)	(2)		(3)	(4)		(5)	(6)	(%)
1963	687,6	196	28,5	368,1	139	37,8	319,5	57	17,5
1970	947,6	325	34,3	588,5	239	40,6	359,1	86	23,9
1975	4738,7	1962	41,4	1401,1	530	37,8	3337,6	1432	42,9
YILLIK ORTALAMA BÜYÜME HIZLARI									
1963/70	4,7	7,5	—	6,9	8,1	—	1,7	6,3	—
1970/75	38,0	43,3	—	18,9	17,3	—	56,2	75,5	—

Kaynak: Toplam ithalât, ihracat, açık rakamları, Tablo: 2'den. Ortak Pazar'a ilişkin bilgiler: 1963-70: TÜSİAD, **1975 Yılının İlkbaharında Türk Ekonomisi,** s. 101. 1975: Ticaret Bakanlığı, **Ekonomik Değerlendirme Bülteni, Yıllık - 1975,** s. 75, 112.

---

28 Y Küçük, Planlama Kalkınma ve Türkiye, *1975, s. 361.*

29 Aktaran, Cumhuriyet, *9 Ağustos 1974, s. 5.*

Başka bir deyişle, Türkiye Ortak Pazar'a üye olsun olmasın, bu ülkelere ihraç ettiği sınai ürünlerin % 80'ini aşan bir kısmını sözkonusu ülkelere gümrüksüz olarak ihraç edebilecektir. Geri kalan % 20'nin durumuna gelince;

> «Altılardaki (geri kalan) % 18,2'lik kesimin 11 birimini ve Üçlerdeki % 12,6'lık kesimin 2,5 birimini pamuklu dokuma maddeleri ihracatı oluşturmaktadır. Oysa, bu maddelerde Türkiye, sıfır vergi rejiminden gerek ihracat kapasitesinin ve gerek fiili ihracatının çok altındaki tarife kontenjanları çerçevesinde yararlanagelmektedir. Katma Protokol uyarınca, pamuk iplikleri için 300 ton ve pamuklu dokumalar bakımından da 1000 ton üzerinden saptanmış olan bahse konu kontenjanları aşkın ihracatımıza ise bugün sadece % 25 oranında bir gümrük indirimi uygulanmaktadır.»[30]

sonuç olarak,

> «Türkiye'nin kısıtlamasız sıfır vergi rejiminden, bir başka deyişle, diğer bütün üçüncü ülkelere karşı gerçek ticari üstünlüklerden yararlanacağı alt kesim, Altılarda % 7,2'den ve Üçlerde % 10,1'den ibaret kalmaktadır... Bu alt kesimin meyan kökü hülasası, cıva, asit borik, antimuvan, sülfür, sodyum boraks, palamut hülasası, süet deriler, sentetik ve suni lifler, bakırdan ev eşyası gibi bir kısmı sanayileşmiş ülkeler tarafından büyük ölçüde ithal edilegelen iptidai veya ara maddeleri kapsamakta olduğuna değinilmesinde yarar görülmektedir.»[31]

Ayrıca, fındık, taze üzüm, vb. gibi bazı tarım ürünlerinde Ortak Pazar ın Türkiye'ye tanıdığı «ayrıcalıklar» bir yandan kontenjanlar ve gümrük sınırlamaları ile kısıtlanırken, öte yandan da, özellikle üye olmayan Akdeniz bölgesi ülkelerine sağlanan ayrıcalıklar, verilen ödünler, Türkiye'ye verilen ödünler»in aşınıp yıpranmasına, değerlerini yitirmesine neden olmuştur. Bu duruma ek olarak, Ortak Pazar üyesi 9 ülke tarafından uygulamaya konulan ve 150 dolayındaki geri ülkeye tanınan ödünleri içeren Genel Preferanslar Sistemi de, Türkiye'ye tanınan «ayrıcalıklar»ın, «verilen ödünler»in pratik önem ve değerlerinin azalmasına, giderek kaybolmasına yol açmıştır. Yukarda özetlenen, Türkiye ile Ortak Pazar arasındaki ticari ilişkilerin günümüzdeki görünümü bu gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Burada, Türkiye'nin Ortak Pazar'a üye olmasının yarar ve sakıncaları üzerinde ayrıntılı olarak durmaya gerek yoktur. Türkiye'nin önündeki tek seçeneğin Ortak Pazar'dan ayrılmak olduğu ve Ortak Pazar ile olan ilişkilerin yeniden düzenlenmesi gereği, DPT'nca kurulan AET Özel İhtisas Komisyonu raporlarında bile açıkça ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Kasım

---

30 Aynı.

31 Aynı.

1974'de yayınlanan DPT AET Özel İhtisas Komisyonu Raporuna göre, bugünkü ilişkiler düzeninin iyileştirilmesine yönelik öneriler,

> **«en çok Türkiye'nin güçlüklerinin ertelenmesini sağlayabilecektir.** Bir diğer deyişle: gelişme yolundaki Türk ekonomisinin açıklanagelmiş güçlükleri, sözkonusu önerilerin bütünüyle gerçekleşmesi varsayımında bile «22 yıllık dönemin» sonunda, gene ortaya çıkabilecektir. Bu bakımdan, Komisyon üyelerinin bütününe yakın bir kısmı, Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu ilişkilerinin «gümrük birliği» dışındaki bir formüle ... dönüştürülmesinin uygun olacağını ileri sürmüşlerdir.[32]

aynı şekilde, Ağustos 1976'da yayınlanan DPT İkinci AET Özel İhtisas Komisyonu Raporunda, **«Türkiye-AET ilişkilerinin temelinde önemli aksaklıklar bulunduğu»**[33] belirtildikten sonra şöyle denmektedir:

> **«sanayileşme ve kalkınma stratejimiz ile Katma Protokol'dan doğan yükümlülüklerimiz arasında köklü bir çelişki vardır. Bu çelişkinin boyutu ve ulusal sanayimizin gelişmesini engelliyecek yönde yaratacağı tehlikenin ciddiyeti zaman içinde gittikçe artacaktır.»**[34]

3. NEDEN DEVLETLEŞTİRME?

Türkiye'nin dış ticaretinin yapısı üzerindeki çözümlemeler, ülkenin dışa bağımlı ve geri ekonomik yapısını belirli bir açıdan aydınlatıyor. Bugünkü dış ticaret düzeninin hızlı ekonomik gelişmenin ve emekçi halkın yaşam düzeyinin yükseltilmesinin önüne gitgide büyüyen bir engel çıkarmasının yanısıra, emeğiyle yaşayan kitlelerin üzerinde de yoğunlaşan bir sömürünün kaynağı olduğu ortaya çıkıyor. Ortaya çıkan bir başka temel sonuç daha var: Dış ticaretin yapısı, dış faktörlerden değil, doğrudan doğruya ülkenin üretim yapısından kaynaklanıyor. Burada, özellikle sanayiin, daha da önemlisi imalat sanayiinin yapısal özelliklerinin, gerek ihracatın ve ithalatın yapısını, gerekse dış ticaret alanındaki gelişmeleri belirlediği görülüyor. Bu nedenle, sanayi yapısında köklü değişiklikler gerçekleştirilmeden dış ticaret yapısında önemli değişiklikler beklememek gerekmektedir. Ancak, tekelci, işbirlikçi büyük sermayenin sanayi üzerindeki gücünün ve Türkiye'yi kapitalist dünya ekonomisine bağlayan bağların kırılması, sanayi yapısının değiştirilmesinde önemli bir aşamayı oluşturuyor. Bunun yolu ise dış ticaret üzerindeki kamu denetim ve gözetiminin arttırılmasın-

---

32 *D.P.T.*, Avrupa Ekonomik Topluluğu Özel İhtisas Komisyonu Raporu, *1974, s. 34.*

33 *D.P.T.*, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Avrupa Ekonomik Topluluğu, *1976, s. 9.*

34 A.e., *s. 10.*

dan geçmekte. Dış ticaretin devletleştirilmesinin rolü ve önemi burada ortaya çıkıyor.

Bu alanda alınacak sınırlı önlemlerin yeterli olmadığını ve olmayacağını Türkiye'nin bugüne kadarki deneyimi doğruluyor. Örneğin, günümüzde devletin Türkiye'nin dış ticareti üzerinde hiç de küçümsenmeyecek denetim araçlarına sahip olduğu görülmekte. İthalat ve ihracatçıların sürekli olarak dış ticaret alanındaki «bürokratik engeller»den yakınmasının nedeni bu.* Ancak, ithal ve ihraç fiyatlarının denetimini de içeren bu uygulamalara karşın, dış ticaret alanındaki oyunların önlenemediğini herkes biliyor artık. Dış ticaret kayıtlarında «mobilya» diye gösterilen ihraç malının, aslında «sunta» olduğunun daha sonra ortaya çıkarılması bu durumun en iyi örneğini oluşturuyor. Ayrıca, bu tür sınırlı önlemler, ithalat-ihracat oyunlarını önleyemediği gibi, belirli kesimler için ayrıcalıklı bir durum yaratarak tekelci uygulamalara ve aşırı kârlara yolaçıyor. Çünkü, kimi iktisatçıların ileri sürdüğü gibi, yürürlükteki dış ticaret rejimi, bir yanda ithal mallarına yurtiçinden gelebilecek rekabeti sınırlayarak, öte yanda da, bu alandaki yüksek kârlar nedeniyle, ithalatçıların elinde önemli boyutlara ulaşan sermaye birikimine yol açarak, Türkiye'deki tekelleşmeyi hızlandırıcı bir etki yapmıştır ve yapmaktadır.[35]

Sınırlı önlemlerin yetersizliği ve özellikle günümüzdeki uygulamaların sonuçları, eğer dış ticaret üzerinde etkin bir denetim kurulmak isteniyorsa, dış ticaretin devletleştirilmesinin, neden zorunlu olduğunu da ortaya kaymaktadır. Çünkü, dış ticaretin devletleştirilmesi ile kamu, ulusal ekonominin denetim ve yönetiminde büyük önem ve ağırlık taşıyan bir aracı etkili bir biçimde kullanma olanağını eline geçirmiş olacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu önem ve ağırlık salt dış ticaret hacminin milli gelir içindeki yerinin niceliksel büyüklüğünden değil, Türkiye sanayiinin yapısal özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu özelliklerin en önemlilerinden biri olan dış girdi gereksinimi, dış ticaret yoluyla sanayii ve giderek ulusal ekonominin tümünü yönlendirmeyi, en azından önemli ölçülerde etkilemeyi olanaklı kılmaktadır. Dış ticaretin devletleştirilmesinin sağlayacağı bu olanağın kullanımını belirleyecek olan amaçlar ve devletleştirmenin sağlayacağı yararlar şöyle özetlenebilir: (1) dış ticaretin devletleştirilmesi işbirlikçi, tekelci büyük sermayenin gücünü sınırlayacaktır, (2) dış ticare-

---

* *CHP Programında iş çevrelerinin bu yakınmalarının haklı görüldüğü ve bu konuda şu önlemin getirildiği görülüyor: «Devlet yönetiminde yasalarda ve işlemlerde gerekli düzenlemeler yapılacak, işlemler azaltılıp kolaylaştırılacak, ilgili kuruluşlar arasında uyumlu ve verimli işbirliği ve bağlantı sağlanacaktır» (s. 195).*

35 H. Olgun, «An Evaluation of Some Consequences of the Turkish Import System,» ODTÜ Gelişme Dergisi, *Bahar 1975, n. 7, s. 57-68; A. Aker,* 12 Mart Döneminde Dışa Bağımlı Tekelleşme, *1975.*

tin devletleştirilmesi çalışan halktan yana planlı sanayileşmeyi kolaylaştıracaktır, (3) dış ticaretin devletleştirilmesi toplumsal birikim fonlarını arttıracaktır, (4) dış ticaretin devletleştirilmesi gelir dağılımını emekçi sınıf ve tabakalar lehine değiştiricektir.

3.1. Dış Ticaretin Devletleştirilmesi İşbirlikçi, Tekelci Büyük Sermayenin Gücünü Sınırlayacaktır

Dış ticaretin devletleştirilmesi, «işbirlikçi, tekelci büyük sermayenin ulusal pazarı kontrolü altına alan ekonomik gücünü, tekellerin egemenliğini sınırlayacak ve giderek etkisiz kılacak[36] uygulamaların önemli bir yanını oluşturacaktır.

Herşeyden önce, dış ticaretin devletleştirilmesi, bu alanın ticaret burjuvazisine kapatılması anlamına gelir. Bunun doğal bir sonucu olarak, büyük ticaret sermayesi önemli bir gelir ve güç kaynağından uzaklaştırılmış olacaktır. Burjuvazinin en gerici kesimlerinden birisi olan büyük ticaret sermayesine yöneltilecek bu darbenin, ülkenin demokratikleşmesi açısından sağlayacağı yarar açıktır. Ayrıca, bu yoldan, bugünkü dış ticaret rejiminden kaynaklanan ve yukarda sözü edilen tekelci eğilimler engellenmiş olacaktır. Ancak, dış ticaretin devletleştirilmesi, yalnızca ithalat ve ihracatla uğraşan tüccarı etkilemekle kalmayacak, büyük sanayi burjuvazisi üzerinde de önemli bir etki yapacaktır. Bu şöyle açıklanabilir.

Türkiye imalat sanayiinin temel özellikleri arasında, giderek artan ölçüde özelleşmesi ve dış girdilere bağımlı hale gelmesi, sermaye yoğunlaşması ve merkezileşmesinin giderek artması ve yabancı sermaye egemenliğinin yaygınlaşması sayılabilir.[37] Dış ticaretin devletleştirilmesi, bu gelişme eğilimlerinin, işbirlikçi, tekelci sermaye aleyhine ve geniş halk kitlelerinin çıkarları doğrultusunda denetim ve gözetim altına alınmasına olanak sağlayacaktır. Böylece, tekelci, işbirlikçi sermayenin emperyalist ülke tekelleriyle olan ticari ilişkileri tümüyle devletin denetimi altına girmiş ola-

---

36 Türkiye İşçi Partisi Program ve Tüzüğü, *s. 43.*

37 Bu konularda bkz.: G. Tekin, «Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları,» Yürüyüş, *n. 12, 1 Temmuz 1975, s. 8-9; G. Tüzün, «Türkiye İmalat Sanayiinde Tekelleşme, Dışa Bağımlılık ve Yabancı Sermaye,»* Makina, *n. 401, 23 Şubat 1976, s. 4-5; G. Tekin, «Tekelci Sermayenin Boyunduruğunda,»* Yürüyüş, *n. 24, 23 Eylül 1975, s. 8-9; U. Korum, «The Structure and Interdependence of the Public and Private Sectors in the Turkish Manufacturing Industry,» (Teksir)* International Seminar on the Turkish and Other Countries' Experience with a Mixed Economy *içinde, 1975; DPT,* Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler..., *s. 51-65; K. Göymen ve G. Tüzün, «Foreign Capital in Turkey,»* ODTÜ Geliştirme Dergisi, *n. 12, Yaz 1976; O. Silier, «Genel Olarak ve Türkiye Sanayiinde Yoğunlaşma, Toplulaşma, Tekelleşme,» MMO,* Sanayi Kongresi *1976 (Teksir); S. Korum, «Sanayiin Girdi Yoluyla Dışa Bağımlılığı,» MMO,* Sanayi Kongresi 1976 *(Teksir).*

caktır. Öte yanda, işletmelerin niteliklerine göre farklılaştırılmış bir ithalat ve ihracat politikası, tekelci eğilimlerin gelişmesini önleyici ve geriletici etki yapacaktır. Ayrıca, aşağıda da belirtileceği gibi, devletleştirme, dış ticaret alanında elde edilen kârların kamuya aktarılmasını sağlayarak ve bu alandaki vergi kaçakçılığını önleyerek, özel kesimin dış ticaretten kaynaklanan birikim fonlarının kamuya aktarılmasına yol açacaktır. Bunun, sermayenin, özellikle tekelci kesimlerin, ekonomik ve siyasal gücünün kırılmasında önemli bir rol oynayacağı açıktır.

Burada iki noktaya değinmekte yarar var. Bunlardan birincisi, dış ticaretin devletleştirilmesinin diğer alanlarda alınacak önlemlerden ayrı düşünülemeyeceğidir. Örneğin, bankaların ve sigorta şirketlerinin ve önemli sanayi kuruluşlarının devletleştirilmesi, dış ticaretin devletleştirilmesi ile yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, dış ticaretin devletleştirilmesinin yaratacağı olanaklardan yararlanma biçimi ve devletleştirmenin sağlayacağı yararlar, büyük ölçüde bu diğer alanlardaki gelişmelerden, izlenecek politikalardan etkilenecektir. Örneğin, tarımsal üretimde kooperatifleşmeye ve büyük ölçekli devlet çiftliklerinin kurulmasına gidilmediği sürece, dış ticaretin devletleştirilmesinin tarımsal ürünlerin ihracı açısından sağlayacağı yararlar sınırlı kalacaktır.

İkinci olarak belirtmek gerekir ki, dış ticaretin devletleştirilmesinin sağlayacağı kimi yararların gerçekleşmesi devletleştirilmesinin sağlayacağı olanakların kullanım biçimine bağlı olacaktır. Örneğin, günümüz Türkiye'sinde sanayi alanında önemli boyutlara erişen bir kamu mülkiyeti söz konusudur. Ancak, Türkiye'de devletin mülkiyetindeki sanayi işletmeleri (genel olarak «devletçilik» politikası), sürekli olarak, özel sermaye birikimini hızlandırıcı ve özendirici biçimde kullanılmış, örneğin, özel kesime ucuz girdi sağlama görevini üstlenmişlerdir.[38] Öyleyse, devletçi uygulamaların niteliğini belirleyen, «devletin ve devlet mülkiyetindeki işletmeler sektörünün hangi sınıfın veya sınıflar ittifakının kontrol, denetim ve hizmetinde olduğudur.»[39] Bunun içindir ki,

> «geri ülkelerde toplumu kapitalist gelişme yoluna sokan ve o yolda tutan, henüz zayıf olan burjuvaziyi güçlendirmeye yarayan devletçilik politikası ve bir devlet sektörü yaratma ve geliştirme çabaları da... bir devlet kapitalizmdir.»[40]

Bu açıdan ele alındığında, dış ticaretin devletleştirilmesinin sağlayacağı olanakların nasıl ve hangi sınıfların çıkarları doğrultusunda kulla-

---

38 K. Boratav, «Büyük Dünya Bunalımı İçinde Türkiye'nin Sanayileşme ve Gelişme Sorunları: 1929-1939,» MMO, Sanayi Kongresi 1976 *(Teksir); G. Tüzün, «1950-60 Döneminde Sanayileşme,» MMO,* Sanayi Kongresi 1976 *(Teksir).*

39 Türkiye İşçi Partisi Program ve Tüzüğü, 1975, s. 48.

40 Aynı.

nılacağı, devletin «hangi sınıf veya sınıflar ittifakının kontrol, denetim ve hizmetinde olduğuna» bağlı olacaktır. Başka bir deyişle, devletleştirmenin sağlayacağı olanaklar ancak emekçi sınıf ve tabakaların kontrol, denetim ve hizmetinde olan bir devlet tarafından geniş halk kitlelerinin çıkarları doğrultusunda kullanılabilir. Halbuki günümüz Türkiye'sinde devletin dış ticaret alanında sahip olduğu önemli denetim araçları, genellikle büyük ticaret ve sanayi burjuvazisinin çıkarları doğrultusunda kullanılmaktadır.

3.2. Dış Ticaretin Devletleştirilmesi Çalışan Halktan Yana Planlı Sanayileşmeyi Kolaylaştıracaktır.

Dış ticaretin devletleştirilmesi, Türkiye sanayiinin yönlendirilmesinde, gelişme doğrultusunun belirlenmesinde kamuya önemli bir araç sağlayacaktır. Türkiye gibi henüz temel sanayi kollarının, en önemlisi üretim araçları üreten sanayi dallarının kurulması açısından çok geri bir noktada bulunulan bir ülkede, devletleştirme yolu ile dış ticaret üzerinde kurulacak etkin bir devlet denetimi, kapitalizmin anarşik üretim yapısından ve kâr dürtüsünden değil halkın somut çıkarlarından ve uzun dönemli gelişme politikalarından kaynaklanan bir sanayileşme stratejisinin izlenmesini kolaylaştıracaktır.

Ayrıca, dış ticaretin devletleştirilmesi ile, işlerliği olan etkin bir planlamanın uygulanabilmesi için gerekli önkoşullardan birisi gerçekleşmiş olacaktır Böylece, sanayileşme politika ve uygulamaları ile dış ticaret ilişkileri arasında çalışan kitleler yararına bir uyum sağlanabilecektir. Aynı şekilde, ödemeler dengesi sorunlarının sanayileşmeyi engelleyen kısıtlamalarının etkisi azaltılabilecek ya da tamamen ortadan kaldırılabilecektir. Bir de, dış ticaretin devletin tekelinde olması, iç ve dış fiyatlar arasındaki ilişkinin plan gereklerine göre düzenlenmesine olanak sağlayacaktır. Böyle bir uygulamanın doğal sonucu olarak da, Türkiye ekonomisini sürekli baskı altında tutan devalüasyon sorunu ortadan kalkacaktır.

Son olarak, dış ticaretin devletin tekelinde olması, gerek ihracat ve gerek ithalat için uzun dönemli bağlantılar yapılması olanağını yaratarak, etkin bir planlamanın bu alanda gerektirdiği kararlılığın sağlanmasında yararlı olacaktır.

3.3. Dış Ticaretin Devletleştirilmesi Toplumsal Birikim Fonlarını Arttıracaktır

Dış ticaretin devletleştirilmesi, bir yanda özel kesim kârlarını kamuya aktararak, öte yanda da vergi kaçakçılığını önleyerek, önemli boyutlara ulaşan birikim fonlarının kamunun denetimi altına girmesine yol açacak-

tır. Burada, kamunun eline geçecek birikim fonlarının, özel kesimin günümüzde elde ettiği ile sınırlı olmayacağını söylemek gerekir. Örneğin, uzun dönemli bağlantı yapma olanağının doğmasına, artan pazarlık gücüne ve merkezi örgütlenmeye koşut olarak, ithal fiyatlarında göreli bir azalma, ihraç fiyatlarında ise göreli bir yükselme sağlanabilir. Ayrıca, transfer fiyatlaması ve döviz kaçırma amaçlarıyla ithal fiyatını yüksek, ihraç fiyatını ise düşük gösterme olaylarının ortadan kalkması da benzer bir sonuç doğuracaktır. Bu nedenlerle, devletleştirilmiş bir dış ticaretten sağlanacak gelirin bugün sağlananın üzerinde olacağı kesinlikle söylenebilir. Ayrıca, devletleştirme sonucu ithal ve ihraç fiyatlarında sağlanabilecek bu ters yöndeki gelişmeler, Türkiye'nin ticaret hadlerinin olumlu yönde gelişmesi yolunda etki yapacaktır.

Tüm bu gelişmeler, toplumsal birikim fonlarında önemli artışlara yol açarak sanayileşme çabalarının başarısına olumlu katkıda bulunacaktır.

3.4. Dış Ticaretin Devletleştirilmesi: Gelir Dağılımını Emekçi Sınıf ve Tabakalar Lehine Değiştirecektir

Sermayenin ve özellikle tekelci, işbirlikçi kesimlerin ekonomik ve siyasal gücünün kırılması ve etkisiz kılınması, döviz ve vergi kaçakçılığının önlenmesi ve özel kesimin dış ticaretten sağladığı kârların kamuya aktarılması, gelir dağılımının emekçi sınıf ve tabakalar lehine değiştirilmesine önemli bir katkıda bulunacaktır. Herşeyden önce de, emekçilerin vergi yükünün göreli olarak azaltılmasına olanak sağlayacaktır.

Daha önce, Türkiye'nin ihracatının esas olarak tarımsal ürünlere dayalı olduğu ve tarımsal üretimde küçük üreticiliğin yaygın olması nedeniyle, ihracatın aracı firmalar eliyle yapıldığı belirtilmişti. Bunun sonucu olarak, tarımsal ürünlerin dış piyasalarda gereğince değerlendirilmediğine ve aracıların üreticilerin sırtından önemli boyutlara ulaşan kârlar elde ettiklerine değinilmişti. Dış ticaretin devletleştirilmesi hem tarımsal ürünlerin dış piyasalarda daha iyi bir biçimde değerlendirilmesine olanak sağlayarak, hem de aracıları bir yana iterek küçük üreticilerin durumunu iyileştirebilir. Bunun, aynı zamanda, gelir dağılımının emekçi sınıf ve tabakalar lehine değiştirilmesine olumlu bir katkıda bulunacağı açıktır.

Dış ticaretin devletleştirilmesinin sağlayacağı olanaklar ve yararlar gözönünde tutulduğunda, sınırlı önlemlerin yetersizliği daha açık seçik ortaya çıkmaktadır. Burada, özellikle, CHP Programında getirilen önlemlere değinmekte yarar vardır. Yeni programda getirilen temel ilke, devlet kesimi ile «halk» kesiminin ihracat ve ithalatını aracısız olarak yapmaları biçiminde özetlenebilir. Buna, özel kesim sanayicileri ve yapımcılarının da ihracat ve ithalatlarını aracısız yapmak üzere örgütlenmeye özendirilecekleri eklenmektedir. Ayrıca, ihracat ve ithalat için kurulacak «örgütler ara-

sında sağlanacak işbirliğiyle demokratik yönetimli bir dış ticaret kurumu kurulacaktır. Bu kurumun dış pazar araştırmalarından, yurtiçi ve uluslararası hızlı iletişim olanaklarından, pazarlama kolaylıklarından ve temsilciliklerinden ortaklaşa yararlanılabilecektir.» denilmektedir. (s. 191)

İlk olarak, CHP Programında, Türkiye'de dış ticaretle uğraşanlar konusunda bir bilgi eksikliğinin olduğuna değinmek gerekir. Daha önce de belirtildiği gibi, 9561 «tek sıfatlı» özel ithalatçıdan % 47,6'sını oluşturan, imalatçı, armatör, madenci, turistik müessese, müteahhit niteliği taşıyanlar kendi gereksinmelerini karşılamak için ithalat yapmaktadırlar. İthalatçıların toplam öz sermayelerinin % 70,4'üne sahip olan bu grup, CHP Programının deyimiyle, ithalatlarını aracısız olarak yürütmektedirler. Bu nedenle, özel sanayici ve yapımcıların ithalatlarını aracısız olarak yapmak amacıyla örgütlenmeye özendirilmeleri, dış ticaret alanında sözü edilebilecek bir değişmeye yol açmayacaktır.

Kamu kesiminin ve kurulması amaçlanan «halk» kesiminin ithalat ve ihracat işlerini aracısız yürütmeleri konusunda da benzer bir durum sözkonusudur. Herşeyden önce, kamu kesimi yurtiçi piyasaya dönük üretim yaptığından ve kendisine gerekli ithalatın çok büyük bir bölümünü kendisi gerçekleştirdiğinden (1974 yılında kamu kesiminin toplam ithalat içindeki payının % 45 dolayında olması bunun bir göstergesidir), kamu kesiminin dış ticarete ilişkin işlerini, Programda önerilen biçimde, aracısız yürütmesi, sanıldığı kadar büyük bir etki yapmayacaktır.

CHP Programındaki önerilerin esas olarak tarımsal ürün ihracını etkileyeceği söylenebilir. Kooperatifler biçiminde örgütlenen bir tarım kesimi, tarımsal ürün ihracatını sözkonusu kooperatifler ya da üst kuruluşları eliyle gerçekleştirerek, ihracatçıların günümüzde elde ettikleri kârları üreticilere aktarabilir. Ayrıca, tarımsal araç ve gereçlerin ithalatı da bu kuruluşlarca yapılabilir. Ne var ki böyle bir kooperatifleşme çabası kapitalizmin temelleri olduğu gibi bırakıldıkça başarılı olamaz. Sonuç olarak, tarım alanındaki önlemlerin başarısı dahi dış ticaretin dışındaki alanlarda yeni örgütlenmelerin, alınacak önlemlerin başarısına bağlı olacaktır.

Bu kısa değinme bile, CHP Programında dış ticaret için öngörülen önlemlerin sınırlı bir nitelik taşımakta, sağlayacakları yararlar açısından dış ticaretin devletleştirilmesi ile karşılaştırıldıklarında çok geride kalmakta olduklarını belirtmeye yetecek unsurları içermektedir. Bu nedenle de, örneğin, «üretimin daha etkin biçimde planlanabilmesi» (s. 189), «dış ticaretteki vergi, döviz ve mal kaçakçılığı yollarının büyük ölçüde kapatılabilmesi ve Türk parasının değerinin daha iyi korunabilmesi» (s. 190) amaçlarını gerçekleştirme açısından da yetersizdirler.

4. SONUÇ

Türkiye'nin dışa bağımlı, geri bir kapitalist ülke olduğu artık herkesçe bilinen bir gerçektir. Dış ticaret bu dışa bağımlılık olgusunun açık-seçik görüldüğü alanlardan birisidir. Türkiye dış ticaretinin incelenmesi, politik ve kültürel alanları da kapsayan dışa bağımlılığın diğer ekonomilerle olan ticaret ilişkilerindeki görünümünü ortaya koymaktadır. Örneğin, Türkiye'nin dünya kapitalist sistemi ile bütünleşmiş ve bu bütün içindeki işbölümünü kabullenmiş olması, gerek dış ticaretin yapısında, gerek dış ticaret-sanayi ilişkilerinde açıkça görülmektedir. İhracat ve ithalatın yapısı yanında, Türkiye dış ticaretinin esas olarak gelişmiş kapitalist ülkelere yönelik olması, bu durumun belli başlı göstergelerini oluşturmaktadır. Dış ticaretin incelenmesi, aynı zamanda, Türkiye burjuvazisinin çeşitli kesimlerinin sözkonusu dışa bağımlılık zinciri içindeki konumlarının belirlenmesinde de yardımcı olmaktadır. Böylece ithalatçıların ve ihracatçıların nitelikleri yanında, sanayiin dışa bağımlılığının ticaret alanındaki yansımaları ve buna bağlı olarak sanayicilerin (ithalatçıların önemli bir bölümü, kendi gereksinimleri için ithalat yapan sanayicilerin oluşturması gibi) özellikleri ortaya çıkmaktadır.

Bu açılardan ele alındığında, dış ekonomik ilişkileri dolaysız devlet yönetim ve denetimi altına sokacak olan devletleştirme, ekonomiyi denetimi altında tutan ve sanayileşme doğrultusunu biçimlendiren tekelci, işbirlikçi sermayenin gücünün azaltılmasında, dışa bağımlılık ilişkilerinin kırılmasında ve Türkiye'nin dünya ekonomisi içindeki yerinin yeniden belirlenmesinde önemli bir aşamayı oluşturacaktır. Bunun içindir ki, dış ticaretin devletleştirilmesi, Türkiye'nin bağımlılıktan kurtarılmasında bir adım olması ve, demokrasi düşmanı güçleri zayıflatması nedeniyle, toplumun demokratikleştirilmesi mücadelesinin önemli bir yanını oluşturmaktadır. Günümüzde bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi içindeki tüm demokratik ve ilerici güçler sınırlı bir takım önlemlerin etkisizliğini bilerek, dış ticaretin devletleştirilmesi talebine eylem programlarında gereken yeri vermeli ve bu talebi sonuna kadar savunmalıdırlar.

ULUSLARARASI İŞÇİ HAREKETİ - TARİHSEL VE KURUMSAL SORUNLAR

Boris Ponomaryev

İşçi sınıfının uluslararası devrimci hareketi, sömürücülere karşı verilen ilk savaşlardan başlayarak çağımızın en kudretli gücü oluncaya dek, büyük, kahramanlık ve güçlüklerle dolu bir yolu geride bıraktı.

Bilimsel sosyalizm, proletaryanın sınıf mücadelelerinin tarihsel deneyimlerinin derinlemesine ve kapsamlı incelenmesi ile genelleştirilmesine her zaman büyük önem verdi. Bilimsel sosyalizmin kurucularının vurguladığı gibi «zorunlu tarihsel ilişkiler ve bunlara dayanarak, olayların gelişiminin muhtemel doğrultusu kavranmadan başarılı hiçbir parti politikası olamaz.»[1] Marksizm - Leninizm, bilinçli işçilerin «kendi hareketlerinin **önemini anlayabilmeleri** ve **tam olarak kavrayabilmeleri**»[2] için, proletarya mücadelesinin çok zengin uluslararası deneyimini inceleme zorunluluğundan hareket eder.

Bunun için gerekli çok şey, Marksist bilimsel öğreti tarafından yapıldı. K. Marks, F. Engels ve V. İ. Lenin, kapsamlı tarihsel çözümlemenin örnek-

---

* Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin kuramsal ve siyasal yayın organı olan Kommunist Dergisi'nin 1976 Nisan tarihli altıncı sayısında yayımlanan bu çalışma, TİP Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu'nca Rusça'dan çevrilmiştir.

1) K. Marks - F. Engels, *Eserler*, Cilt 35, sayfa 305, Rusça. Bu çalışmadaki K. Marks F. Engels V. İ. Lenin'den yapılan bütün alıntılar Toplu Eserler Rusça baskısından yapılmıştır.

2) V. İ. Lenin, *Eserler*, Cilt 25, sayfa 227.

lerini verdiler. Çeşitli ülkelerin işçi hareketlerinin araştırılmasında, sosyalist düşüncenin ve bilimsel sosyalizmin gelişme tarihinin incelenmesinde, uluslararası işçi örgütlerinin tarihinin incelenmesinde başarılar elde edildi.

Bununla birlikte, işçi sınıfının devrimci, mücadelesinin uluslararası deneyimini genelleştirecek ve geçmişi, bugün ve geleceği anlamak için çözümleyecek çalışmalara duyulan ihtiyaç artarak devam ediyor. Kardeş Marksist leninist partilerle beraber partimizin, Marksist leninist öğretisinin yaratıcı gelişimi, çağdaş araştırıcılar için yeni olanaklar yaratıyor. Burada söz konusu edilen, toplumda devrimci dönüşümlerin temel gücü olan işçi sınıfının toplumsal-ekonomik ve ideolojik-politik gelişimi ile işçi sınıfının insanlığın sosyal ilerlemesinde yükselen rolünün mümkün olduğu ölçüde tam bir tablosunun yaratılmasıdır.

Marks'ın yöntemi, V. İ. Lenin'in işaret ettiği gibi «herşeyden önce, her somut durumda mümkün olan ilerlemenin başlıca amilinin **hangi** sınıfın hareketi olduğunu anlamaktan» ibarettir.[3]

Proletaryanın toplum içinde kılavuz rolü hakkındaki marksist-leninist anlayışa göre, işçi hareketi, işçi sınıfının bağımsız ve nihai çıkarlarının gerçekleştirilmesine, işçi sınıfının dünya ölçüsünde tarihsel işlevinin yerine getirilmesine yönelik çeşitli biçimdeki eylemlerinin bütünü olarak ele alınması gerekir. Bu açıdan ele alındığında işçi hareketinin işçi sınıfı ile birlikte başladığı görülür.

Uluslararası işçi hareketi, doğal olarak, çeşitli ulusal işçi hareketlerinin varlığına dayanırsa da, bunların basit bir toplamından ibaret değildir. Uluslararası işçi hareketi, ulusal hareketleri birleştirirken, aynı zamanda işçi sınıfının enternasyonal özünde yatan sınıf mücadelesinin genel içeriğini de yansıtır.

V. İ. Lenin, tarihsel olguların doğru ve tam anlaşılmasının ancak onların nasıl ortaya çıktığının, gelişme süreçleri içinde hangi temel aşamalardan geçtiğinin ve şimdi nasıl olduğunun araştırılması ile mümkün olacağını gösterdi.[4] Bu düşünce, işçi sınıfı tarihinin marksizm-leninizme göre dönemlere ayrılmasının temelini oluşturmaktadır.

* * *

K. Marks, F. Engels ve V. İ. Lenin, proletaryayı, kapitalist üretim biçiminin doğuşuyla ortaya çıkan ve kökleriyle, feodal dönemin bütünüyle egemen olduğu zamana kadar uzanan bir tarihsel kategori olarak ele aldılar.

Kapitalizmin ilk dönemlerindeki proletaryanın incelenmesi, başlıbaşına bilimsel bir ilgi kaynağı olmasının yanında, daha sonraki tarihinin doğru bir

3) V. İ. Lenin, *Eserler*, Cilt 26, sayfa 139-140.

biçimde anlaşılmasında büyük öneme sahiptir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde proletaryanın gelişmesi o denli eşitsiz oldu ki, oluşumunun başlangıç dönemindeki spesifik özellikleri, uluslararası işçi hareketinin yalnızca ondokuzuncu yüzyıldaki gelişmesini etkilemekle kalmadı; yirminci yüzyıldaki gelişmesini de etkiledi.

İşçi sınıfının oluşum süreci içinde zamanı için tipik mücadele yöntemleri ortaya çıktı. Kendi hayatî çıkarlarını koruyarak, sermayeye karşı koyarak, proletarya ilk meslekî birliklerini kurdu. Buradaki eylemlerden edinilen deneyimler, ücretli işçilerin kendi sınıf düşmanlarını, burjuvaziyi tanıdıkları ve burjuvazi ile çelişkilerini sistemli ve örgütlü bir biçimde derinleşen ölçüde kavramaya başladıkları ilk okullar oldu. Büyük sıkıntılar içinde yaşayan kent «aşağı» tabakalarının önemli ve en aktif bölümlerini kapsamına alan proleterler, anti-feodal hareketlerde aktif rol oynamaya başladılar. Onsekizinci yüzyıl sonunda Fransız burjuva devrimi, Amerikan kolonilerinin bağımsızlık savaşı, Rusya'da Pugaçev ayaklanmasında olduğu gibi.

Daha sonraki aşamada, işçi sınıfının temel çekirdeği olan fabrika proletaryasının oluşum süreci, bazı ülkelerde hızla başlarken ve İngiltere'de tamamlanırken, işçi sınıfının mücadelesi yeni ve çok yüksek bir aşamaya girdi. Çıkarlarının burjuvazinin çıkarları ile kökten çeliştiğinin az veya çok bilincine varan proletaryanın siyasal bağımsızlığı olgunlaşıyordu. Ondokuzuncu yüzyılın 30 - 40'lı yıllarında, İngiltere'de Chartist hareketi, Fransa'da 1831 ve 1834 Lyon ayaklanması, Almanya'da Silezya dokuma işçilerinin 1844 ayaklanması gibi sınıf mücadelesinin önemli olayları yaşandı.

Bu dönemde kapitalizm hâlâ yükselen bir çizgide gelişiyordu. Giderek netleşen bir biçimde bağımsız bir siyasal güç olan işçi sınıfı, genel demokratik harekete aktif olarak katılmaya devam ediyordu. İşçi sınıfı ister feodal asilzadeler olsun, isterse burjuvazinin üst kesimi (finans aristokrasisi) olsun, düşmanlarının düşmanları ile enerjik bir biçimde savaşıyordu. Bu mücadele süreci içinde proleterler deneyim kazanıyorlar ve toplumun demokratik katmanlarının burjuva bölümlerinden artan ölçüde farklılaşıyorlardı.

İşçi sınıfının, hem kendi kurtuluşunun ve hem de demokratik ilerlemenin savaşçısı olarak ilk bağımsız siyasal hareketlerinin tarihsel anlamını belirlemek, marksist araştırmacıların önde gelen görevlerindendir. Proletaryanın sınıf bilincinin doğuşu ve sosyalizm ve sınıfsız toplum uğrunda mücadelenin bilimsel kuramının ortaya çıkışı ile ilgili sorun, uluslararası işçi hareketinin oluşumu ve gelişmesinin en önemli sorunları arasında yer aldı. Böyle bir çözümlemenin önemli bir bölümünü, işçi sınıfının evrensel-tarihsel işleviyle ilgili marksist öğretinin gelişim tarihi, Marks ve Engels'in bu

4) Bkz. *Eserler,* Cilt 39, Sayfa 67.

öğretisinin sınıf mücadelesinde kazanılan pratik deneylerle zenginleşmesi ve marksizmin proleter yığınlara yayılması oluşturuyor.

Burjuva-demokratik devrim sınırları içinde, bunun da ötesinde 1843 Haziran'ında Paris ayaklanmasında olduğu gibi bu sınırların aşıldığı zamanlarda, proletaryanın sınıf mücadelesinin yükselen noktalarının çözümlenmesi özel bir dikkat gerektirir.

Uluslararası bir olgu olarak proletaryanın sınıf mücadelesinin doğuşu ve gelişimi de önemli bir sorundur. Daha feodal düzenin yıkılma döneminde ortaya çıkan işçi hareketi, yalnızca öz olarak değil pratikte de adım adım enternasyonel nitelik kazanmaya başlıyor ve giderek aktifleşerek uluslararası bir güç oluyordu.

Sosyal-ekonomik bakış açısından işçi sınıfının gelişmesinin ilk dönemi şu temel aşamalara ayrılır: proletarya öncesi, manüfaktür proleteryası, fabrika türü proletarya. Tüm kıtalarda birçok ülkede proletarya bu aşamaları ancak yirminci yüzyılda katetti.

İşçi sınıfı «kendinde sınıf» olmaktan «kendisi için sınıf» olmaya dönüşme süreci içinde, pasif ve sömürülen yığın aşamasından ekonomik ve toplumsal mücadelenin yükselen faktörü, bilinçli toplumsal güç, emekçilerin öncü müfrezesi, insanlığın sömürü, toplumsal ve ulusal boyunduruktan tüm kurtuluşunun aktif savaşçısı olarak proletarya aşamasına geçti.

İşçi hareketinin gelişme derecesi, örgütlenmiş olma düzeyi, mücadele biçimine (yöntemine) göre de belirlenebilir: İlk toplumsal protesto biçimlerinden, örgütlü mücadelenin başlangıcından, ulusal ve uluslararası ölçekte toplumun yönetici gücü olarak işçi sınıfının bilinçli eylemlerine kadar.

İşçi sınıfının ideolojik gelişimi, ütopyacı sosyalist kuramlardan etkilenme aşamasından önce marksizmin doğuşu ve yayılmasıyla, daha sonra da bilimsel sosyalizmin ve tüm işçi hareketinin leninst aşamasının başlamasıyla niteliksel olarak yeni bir düzeye ulaştı.

Bütün bunlarla birlikte işçi hareketi tarihinin dönemlere ayrılması, yukarıda değinilen dönemlere ayırma ölçütlerinin hangisine girerse girsin, başta büyüklüğü ve kapsamı nedeniyle tarihsel gelişmenin dönüm noktaları sayılanlar olmak üzere genel-tarihsel öneme sahip olayları hesaba katmaksızın mümkün değildir. Dönüm noktaları, yeni zamanlardaki büyük sosyal devrimler ve bunların uzantılarıdır.

Bunlardan birincisi ve uluslararası işçi hareketinin oluşumunda özel bir öneme sahip olanı, sanayi devrimidir. K. Marks'ın çağdaş proleterya olarak nitelediği, kapitalizmin özel bir toplumsal grubunun oluşması, sanayi devrimi ile doğrudan ilişkilidir.[5] Sanayi devrimi süreci eşitsiz olarak

5) Bkz. K. Marks F. Engels, *Eserler*, Cilt 4, sayfa 144.

gelişmiş tarihsel sınırları, ülkeden ülkeye çok farklılaşmış ve onsekizinci yüzyılın sonu ile ondokuzuncu yüzyılın ortası arasında değişmiştir. İşte tam bu zamanda burjuvaziye karşı bir sınıf olarak işçi sınıfının ilk çıkışları görülmüş ve bilimsel proleter ideolojisi olan marksizm doğmuştur.

Bundan sonraki dönemin başlangıcını saptayan ikinci aşama ondokuzuncu yüzyılın 70'li yıllarında ortaya çıktı. 1871 Paris Komünü bu dönemi açtı. Marks şöyle yazıyor: «Paris Komünü ile işçi sınıfının kapitalist sınıfa ve onun devletine karşı mücadelesi yeni bir aşamaya girdi.»[6] Bu dönem, kapitalizmin yeni, emperyalist aşamasına ulaştığı yirminci yüzyılın ilk yılları ile tamamlandı. Otuz yıllık, bu çok uzun olmayan dönemde, işçi hareketinde temelli değişiklikler oldu. Kapitalizmin en yüksek gelişme düzeyine ulaştığı ülkelerde işçi hareketi «gelecek dönüşümler dönemine 'barışçıl' hazırlık kuşağını» geçiriyordu.[7] Kitlesel sosyalist partilerin doğuşu ve büyümesi, Lenin'in sözleriyle, «sosyalizmin muazzam bir biçimde genişleyerek yayılması, proletaryanın her türlü örgütünün görülmemiş ölçüde gelişmesi, büyük evrensel-tarihsel amacı gerçekleştirebilmek için çok çeşitli alanlarda kapsamlı bir biçimde hazırlanması, bu dönemi niteliyordu».[8]

Bunların yanısıra ondokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başında, marksizmin Bernstein'cı revizyonu ve İngiliz reformizmi kılığında yaygın bir oportünizm görüldü. Bu olgu, egemen sınıfların, proleter safları sistematik bir biçimde parçalamak ve bunların belli bir bölümünü burjuva ideolojisine bağımlı kılmak için yeni taktikler geliştirdikleri emperyalist aşamaya geçişle birlikte doğdu. Eskiden olduğu gibi proletaryaya karşı her türlü baskı araçlarını kullanan kapitalistler, bu yöntemlere daha sık başvuruyorlar ve «işçi sınıfının hedeflerini,. müteşebbislerle uzlaşarak, kapitalist düzenin sınırları içinde kalıp toplumda devrimci dönüşümler olmaksızın gerçekleştirebilecekleri hayalini yayıyorlardı.»[9]

Ancak emperyalizme geçişle birlikte uluslararası işçi hareketinin göreceli «barışçıl» gelişme dönemi sona erdi. Yeni yüzyılın ilk yıllarında işçi hareketinin ağırlık merkezinin kaydığı Rusya'da devrim öncesi bir durum oluştu. Doksanlı yılların ortalarından itibaren işçi hareketinde leninist dönem başladı. Siyasal düşünce ve siyasal parti akımı olarak bolşevizmin doğuşu, uluslararası işçi hareketinin büyük bir olayı oldu. Bu, eski sosyal demokrat partilerden yeni tip proleter partiye çok köklü bir dönüşe işaret etti.

Böylece ondokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyılın sınırında, nihayet, uluslararası işçi hareketinde iki yöneliş belirlendi: devrimci, marksist-leninist ve reformist, oportünist yönelişler. Birinci yöneliş, yirminci yüzyılda

---

6) K. Marks - F. Engels, *Eserler*, Cilt 35, sayfa 175.
7) V. İ. Lenin, *Eserler*, Cilt 23, sayfa 2.
8) Aynı eser, sayfa 364.
9) L. İ. Brejnev, *Leninist Yol*, Cilt 2, sayfa 380.

gerçekleşen işçi sınıfının evrensel-tarihsel zaferinin kapısını açtı. İkincisi ise, işçi hareketinin gelişmesinde sürekli bir frenleme kaynağı oldu ve işçi sınıfını, işçi sınıfı ile birlikte ülkeleri ve halkları, defalarca ağır yenilgilere götürdü.

1905-1907 Rus Devrimi, dünya tarihinin ve aynı zamanda dünya devrimci sürecinin önemli bir dönemecidir. Bu, emperyalizm döneminin ilk devrimi oldu. 1905-1907 Devrimi, ülkenin büyük devrimci-demokrat potansiyelinin, Rus işçi hareketinin olgunluğunun ön işaretlerini verirken, Rus proletaryasını devrim savaşının öncüsü durumuna getirdi. Tarihte ilk kez işçi sınıfı, halk kitlelerinin yönetimini burjuvazinin elinden alıp, burjuva-demokratik devrimin lideri, egemeni oldu.

Devrim süreci içinde sınıf mücadelesinin yeni araç ve biçimleri ileri sürüldü ve denendi. Silahlı başkaldırma içinde önemli değişikliğe uğrayan kitlesel siyasal grev uygulamaya kondu. İşçi temsilcileri sovyeti türünde, proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğünün embriyonik biçimi ortaya çıktı.

Devrim tarihinde ilk kez, işçi sınıfının marksist partisi, kendi programı, strateji ve taktiği ile bağımsız siyasal güç olarak harekete geçti. Devrimci savaşların ateşinde iki siyasal çizgi tarihsel sınav verdi. Bunlar, bolşeviklerin savunduğu devrimci, proleter çizgi ile menşeviklerin reformist-oportünist çizgisi idi. Bu tarihsel sınav, bütün açıklığı ile, reformist çizginin iflasını ve işçi sınıfı için ne büyük bir tehlike olduğunu gösterdi.

Devrim pratiği, V.İ. Lenin'in çalışmalarında derinlemesine gelişme olanağına kavuşan marksist devrim kuramının daha da zenginleşmesini mümkün kıldı.

1905-1907 Devrimi, büyük uluslararası bir öneme sahiptir. Batı'nın kapitalist ülkelerinde işçi sınıfı mücadelesini canlandıran bu devrim, aynı zamanda dünya devrimci sürecine Doğu'nun yüz milyonlarca emekçisini katarak Asya'da ulusal kurtuluş hareketlerinin yükselişini hazırlandırmış ve emperyalizme karşı ortak mücadele için işçi sınıfı mücadelesi ile ulusal kurtuluş mücadelelerinin birliği perspektifini getirmiştir.

Devrimi izleyen yıllar, beraberinde uluslararası işçi hareketinin daha da genişlemesine ve derinleşmesine, aynı zamanda da, devrimci ve reformist çizgiler arasındaki mücadelenin keskinleşmesine yol açtı. Dünya savaşı tehdidine karşı mücadele işçi sınıfı hareketi için daha büyük önem kazanmaya başladı. Dünya, artık büyük emperyalist devletler arasında bölünmüştü. Dünyanın savaşlar yoluyla bölüşülmesi mücadelesine hazırlanan emperyalistler, savaşı, yükselen proleter ve ulusal-kurtuluş hareketlerini bastırmak için de kullanmayı tasarlıyorlardı. Uluslararası proleteryayı, şovenizm zehiri ile yolundan saptırmayı, birliğini parçalamayı, savaş

ateşi içinde öncü işçilerin önemli bir bölümünü fizik olarak yoketmeyi, böylece de kitlelerin devrimci saldırısını zayıflatmayı umut ediyorlardı.

Uluslararası işçi hareketinin devrimci kanadı, artan savaş tehdidine karşı sürekli olarak dikkati çekiyor ve savaşı önlemek için işçi sınıfı kuvvetlerini seferber ediyordu. Fakat, oportünizmin, zamanın işçi partilerinin çoğunu artan ölçüde etkilemesi, işçi hareketinin gücünün emperyalist güçler arası çarpışmayı önlemek için kullanılmasını engelliyordu. 1914 yılında, halkların yoksulluğunun en büyük kaynağı olan emperyalizmin gerçek yüzünü ortaya koyan Birinci Dünya Savaşı patladı. İkinci Enternasyonal partilerinin oportünist çoğunluğu, savaşta «kendi» emperyalist burjuvazilerini destekledi. Böylece insanlığı kanlı bir savaşa sürüklemeyi beceren emperyalistlerin siyasal sorumluluklarını üzerlerine almış oldular. İkinci Enternasyonal, oportünizm ve reformizmin yıkılışını sergiledikten sonra, birbirine düşman siyasal partilere bölündü.

İşçi hareketinin enternasyonalist ilkelerine bağlılığı, yalnızca hareketin devrimci bölümleri sürdürdü. Rusya'da Bolşeviklerin leninist partisi, emperyalist savaşı, «kendi» hükümetinin politikasına kararlı bir biçimde karşı çıkarak, savaşın devrimci yolla sona erdirilmesi çağrılarıyla harekete geçti. Bulgaristan «dar» partisi, Sırp sosyal-demokratları, ve bir bölüm partilerdeki (Alman, İtalyan, vb.) sol gruplar enternasyonalist tutum aldılar. Devrimci-enternasyonalistlerin eylemleri sonucunda, uluslararası işçi hareketinin yeniden doğuşunun temeli, yeni, reformizm ile oportunizmden temizlenmiş temeli atıldı.

Sosyalizmin ve sınıfsız toplumun zafer çağını açan Büyük Ekim Sosyalist Devrimi uluslararası işçi hareketi için önemli bir dönüm noktasıdır. Dünyanın gelişimine yeni bir yön veren Ekim Devrimi, tarihin akışını temelli bir şekilde değiştirmiş, bölünmez egemenliğine son verdiği emperyalizm zincirini kırmıştır.

Ekim Devrimi, işçi sınıfına, halka, yalnızca biçimsel siyasal hakları değil, aynı zamanda bu hakların kullanılacağı maddi koşulları da veren, insanlık tarihinin ilk devrimi oldu. İnsanın insan tarafından sömürülmesini sona erdiren emekçilerin devletini yarattı. Emperyalist savaştan çıkışın pratik yolunu gösterdi. Yeni, devrimci iktidarın ilk yasama eylemlerinden biri, leninist Barış Kararı oldu. Uluslararası ilişkilerin yeni ilkeleri önce ilan edildi, sonra da uygulamada gerçekleştirildi.

Devrim, herkese ve hepsinden önce bağımlı ve ezilen halklara ulusal sorunun çözümünün tek doğru yolunu gösterdi ve ulusal kurtuluş hareketlerine en güçlü itişi sağladı.

Ekim'in evrensel-tarihsel sonuçları, tüm halklara, leninist sosyalist devrim kuramının genel karakterini, deneyiminin ve derslerinin büyük önemini inandırıcı bir biçimde gösterdi. Devrim, marksizm-leninizm ideolojisi-

nin gücünü, Bolşevik Partisi'nin strateji ve taktiklerinin doğruluğunu kanıtladı, marksist-leninist kuramın yeniden zenginleştirilmesinin güçlü kaynağı oldu. Sovyet Sosyalist Cumhurinyetler Birliği'nde sosyalizmin kuruluşunun kuram ve pratiği uluslararası proletarya için muazzam bir önem kazandı.

Ekim Devriminin doğrudan etkisiyle dünyanın her yerinde sömürülen ve ezilen kitleler harekete geçti. Bir yıl sonra 1918 Kasım'ında Almanya'da burjuva-demokratik devrim mutlakiyetçi Kayzer rejimini devirdi. Devrimci hareket Sırbıstan'ı, aynı şekilde Güney Slav bölgelerini, Bulgaristan ve Romanya'yı sardı. Batı Avrupa ülkeleri, Fransa, İtalya, İngiltere, Hollanda, Danimarka ve diğerleri grev, hükümet aleyhtarı kitlesel gösteri ve miting dalgasıyla sarsıldı. Engels'in büyük bir önsezi ile daha ondokuzuncu yüzyılda yazdığı, «düzinelerce taçın kaldırımlara yığılacağı» öngörüsü, kelimesi kelimesine gerçekleşti.[10]

Güçlü devrimci yükseliş koşullarında bir çok ülkede bilimsel sosyalist partiler doğdu. 1919 yılında, diğer ülkelerde devrimci proleter partilerinin kuruluşuna yardım için ve böylece işçi hareketine, kapitalizme karşı zafer kazanmasına güçlü bir silah sağlamak amacıyla Üçüncü Enternasyonal kuruldu.

Uluslararası işçi hareketi tarihindeki bundan sonraki dönem, İkinci Dünya Savaşında (1939-1945) faşist blokun yenilmesiyle başladı. Bu savaş, insanlık tarihinin tanıdığı savaşlar içinde en büyüğü oldu. Toplumsal yaşamın bütün alanlarını şimdiye kadar görülmemiş bir biçimde etkiledi. Halkların ve ülkelerin geleceği bu dev savaşın sonucuna bağlıydı. Bu yüzden faşizme karşı zafer evrensel-tarihsel öneme sahiptir. Faşizmin, sonra da Japon militarizminin yenilgisini sağlayan başlıca güç Sovyet ordusu, Sovyet halkı idi. Bu gerçeğin önemi zamanın sınırlarını aştı. Sovyet-Alman cephesinde yalnızca iki ordu değil, iki uzlaşmaz toplumsal sistem mücadele etti. Mücadele, temelden karşıt ekonomik ve siyasal ilkeler, birbirleriyle bağdaşmaz ideolojiler arasında oldu. Hitler Almanya'sı, Japon emperyalizmi ve müttefiklerinin yenilgisi, bütün ilerici toplumların çıkarına, demokrasi ve sosyalizmin yararına oldu.

Faşizme karşı kazanılan başarı, bir dizi muzaffer halk devriminin yolunu açtı. Bu devrimler, Avrupa ve Asya'nın 11 ülkesinde, sonra da Küba'da kapitalist dönemi sona erdirdiler. Bu, dünya tarihinde Ekim Devriminden sonra ikinci gelişme oldu. Böylece sosyalizm bir ülkenin sınırlarını aşarak dünya sistemi haline geldi. İşçi sınıfının iktidarı almasından sonra emekçilerin, tek sosyalist ülke iken Sovyet Rusya'da olduğu gibi, emperyalizmin silahlı müdahalesiyle ve ağır iç savaşla karşı karşıya kalmasına

10) K. Marks - F. Engels, *Eserler*, Cilt 21, sayfa 361.

izin vermeyen Sovyetler Birliği'nin güç ve otoritesi bu zor tarihsel görevin yerine getirilmesini kolaylaştırdı. Dürüst ve güvenilir dostların siyasal yardımı ve desteğine dayanarak kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin güçlüklerini yenmek kolay oldu.

Dünya kapitalizminin durumu ciddi ölçüde zayıfladı. Savaştan Avrupa kapitalizmi temelinden sarsılmış olarak çıktı. Anti-faşist mücadele sürecinde, bilimsel sosyalistlerin yanında sosyal demokratların ve diğer yurtsever örgütlerin katıldığı birçok mukavemet hareketinde halkçı, demokratik güçlerin birliği gelişti. Bilimsel sosyalist partiler, faşist işgalciler ve işbirlikçilerine karşı en özverili, en tutarlı savaşçılar olduklarını gösterdiler. Uluslararası bilimsel sosyalist hareket, bütün halklara, sömürüden, ulusal ve toplumsal boyunduruktan kurtuluşun, gerçek barış ve sosyalizmin yolunu gösteren, kaynaşmış ve yüksek ideolojiye sahip bir güç olarak gelişti. Kapitalist ülkelerin emekçileri, savaş sonrasının ilk yıllarında, daha önceleri on yıldır süren kararlı sınıf savaşlarında elde edemedikleri toplumsal-siyasal kazanımlar sağladılar.

Sosyalist sistem emperyalist güçleri tecrit ederek, emperyalizmin diğer halkları esaret altında tutma gücünü baltaladı. Halkların önünde, geri çekilmeye mahkum bir düşman durumuna düştü. Asya, Afrika ve Latin Amerika'da güçlü ulusal kurtuluş hareketleri dalgası yükseldi. Dünya sömürge sistemi yıkılmaya başladı. Bu süreç sonuncunda dünya haritasında yeni bağımsızlık kazanmış 80 devlet yer aldı. Bunlardan çoğu, şu anda, toplumsal dönüşümler yoluna ciddi olarak girmiş durumdadır. Dünya sosyalizmi ile birlik içinde büyük bir anti-emperyalist potansiyel kazanan yeni bir güç doğdu.

Bugün dünya işçi hareketi, örgütlü işçi hareketi içinde gelişen iki temel çizgi arasında zamanında yapılan seçimin ortaya çıkardığı yollarla ilgili olarak yargıda bulunmak ve marksist-leninist'lerle sosyal-reformistler arasındaki tarihsel yarışta kimin haklı olduğunu saptamak için her türlü dayanağa sahiptir. İkinci Enternasyonalin yıkılmasından sonra, işçi hareketinde devrimci ve reformist çizgiler arasındaki yol ayrımı, hızla olgunlaşan sosyalist devrime, ve 1917 yılının Ekim'inden sonra da Ekim sosyalist devrimine karşı izlenecek tutumda ortaya çıktı.

Karamsar kehanetin her türlüsünü reddeden V.İ. Lenin'in başkanlığındaki Bolşevik Partisi, Rus işçi sınıfı, fiilen sosyalizmin kuruluşu işine sarıldı. Devrim hazır bulduğu (düşük ekonomik gelişme düzeyi, yıllarca süren emperyalist ve iç savaşın yıkımı, düşmanca kapitalist kuşatma gibi) elverişsiz koşulları yenerek, devrimin kuruluş sorunlarının çözümünün yaratıcı biçim ve yöntemlerini bularak ve reformizm için yenilmez engel olan ve yenilmez engel olarak kalacak olan sosyalizme geçişin «ezeli» sorun-

larının gerçek çözüm örneklerini verdi. SBKP'nin yönetimi altında kısa bir zaman kesintinde sosyalist toplum kuruldu.

Sosyalizmin reformist düşmanları, gerçek sosyalizmin zaferlerinin karşısına ne çıkarabilirler?

Kapitalist ülkelerin bir çoğunda, sosyal-demokrat partiler, reformist partiler uzunca süre, kimi ülkelerde de on yıllarca iktidarda kaldılar. Bu zamanlarda işçi sınıfı inatçı mücadelesi ile, burjuvaziyi belli ödünler vermeye zorladı, ve bunda da, çağdaş toplumsal ve siyasal sorunların geçerli çözüm örneklerini gösteren gerçek sosyalizmin başarıları baş rolü oynadı.

Reformistler gelişmiş kapitalist ülkelerde, işçi sınıfının yaşam koşullarının belirli ölçülerde iyileştirilmesinden övünç duyuyorlar. Fakat, toplumda temel dönüşümlerle ilgili olarak hiçbir şey yapılmadığını onlar da inkar edemiyor. Reformistler defalarca, on yıllarca, sarsıntı olmadan, güçlüklerle karşılaşmadan, sınıf mücadelesine başvurmadan sosyalizmi gerçekleştireceklerine söz verdiler. Bu ülkelerin hiçbirinde reformist partiler, kapitalizmi sosyalizm ile «değiştirmeyi» başaramadılar. Bir çok durumda pek de çaba harcamadılar.

İşçi hareketinin devrimci yoluna, proletarya iktidarı öğretisine karşı çıkan reformist teorisyenler, marksist-leninistleri, demokrasiyi reddetmekle, demokrasiyi hor görmekle suçladılar, suçluyorlar. Fakat tarih, bu davada kararını işçi sınıfı devrimcileri lehine verdi.

V.İ. Lenin, emperyalizmin niteliklerinden birisinin **«her** alanda siyasal gericilik» olduğunu göstermişti.[11] Tekelci kapitalizmin temellerini koruyan reformistler, bu yolla, (belli bir) tehlikenin saklı tutulmasını da sağlamaktadırlar. Almanya'da, sosyal demokratların iktidara gelişlerinden sonra (toplam olarak on yıldan fazla) faşist partilerin iktidarı alması, bütün güçlerini A.K.P. ile mücadeleye seferber eden, sağdan gelen gerçek ölümcül tehlikeyi görmek istemeyen şimdiki sosyal demokrat liderlerin miyop tutumlarından doğdu.

Peki, proletarya iktidarı pratiği ne gösterdi?

SSCB'de, sosyalist toplumun kuruluşunun aracı oldu. Ülkede sosyalist demokrasi, çoğunluk için demokrasi gerçekten muzaffer oldu. Sovyetler Birliği'nde ve diğer sosyalist ülkelerde sosyal ve siyasal eşitsizliğin kökleri kazındı: insanın insan tarafından sömürülmesi sona erdirildi, üretim araçları tüm topluma mal oldu. Sovyetler Birliği'nde demokrasinin gelişmesi, «Proleterya diktatoryasının devleti olarak ortaya çıkan devleti, yeni çağdaş dönemde, tüm halkın devleti, tüm halkın yarar ve iradesini yansıtan devlete dönüştürdü».[12]

---

11) *Eserler,* Cilt 30, sayfa 164.
12) SBKP Programı, Moskova, 1975, sayfa 101.

Yalnızca dünyada sosyalizm ülkesi var olduğu için, Avrupa halkları faşist işgalcilerin boyunduruğundan, toptan yağmadan ve fizik olarak yok olmadan kurtulmayı başardılar. Diğer bir deyişle, proletarya iktidarı gerçekleştirildiği için, salt bu nedenle, dünya ölçüsünde özgürlükler ve emekçilerin kazanımları kurtarıldı. Ve bu sorunda tarihsel haklılık, bilimsel sosyalistler yanında belirlendi.

Uluslararası işçi hareketi çok kez çeşitli «sol» oportünist akımlarla da mücadele etmek zorunda kaldı.

«Sol» oportünistlerin görüntüsel radikalizmi ve «devrimciliği», kapitalist toplumda son derece elverişsiz koşullar içinde yaşayan, fakat, proleter, bilimsel sosyalizmin ideal ve ilkelerini kavramaya hazır olmayan ara gruplarının şaşkınlığını ve dağınıklığını (yönsüzlüğünü) yansıtır.

Reformizm gibi «sol» oportunizm de işçi sınıfı ve hareketi için verimsiz olduğu kadar zararlıdır da. «Aşırı solcu» denilenlerin, görüşlerini gerçekleştirmek için yaptıkları tüm girişimler bozgunla sonuçlandı. Genellikle onların eylemleri, gericiler tarafından, işçi sınıfına, örgütlerine, tüm demokratik güçlere karşı, kanlı kitlesel baskıların gerekçesi olarak kullanıldı. Bu tür maceracılar hep devrimci hareketi geriye çektiler.

İşçi hareketi tarihinin gösterdiği gibi, sağ ve «sol» oportünizm arasında köklü bir bağ vardır. İşçi hareketi içinde «sol» sapma daima sağ sosyal-demokrat liderlerin «günahlarına» tepki olarak ortaya çıktı. Aynı şekilde «sol» sapma da, son çözümlemede, sağ oportünist görüşleri, sosyal-reformist eğilimleri besledi, akılsızlık ve maceracılığıyla işçilerin bir bölümünü itti.

Ancak, sorun sadece burada değil, siyasal pratiktedir. İki eğilim arasında direk bağların olduğunu gösteren bir çok durum biliniyor. Onlar için en tipik ortak platform, anti-komünizm ve anti-sovyetizmdir.

Uluslararası işçi hareketi tarihinin her döneminde, olayların gerçek gelişiminin yarattığı, bazı önemli **sorunlar** gözlenmektedir.

Bunlardan biri, proletaryanın evrensel-tarihsel rolünün anlaşılması için son derece önemli olanı, proletaryanın **gelişmesinin nitelik ve yönüdür.** Daha «Manifesto»da, kapitalist toplumda, temel, yükselen sosyal güç olarak proletaryanın başlıca çizgileri belirtilmişti. Herşeyden önce, proletaryanın sayıca artması devam ediyor. Proletarya toplumun önemsiz bir bölümü iken gittikçe büyüyen kitlesel bir sınıf oldu ve sonuçta nüfusun çoğunluğunu birleştirdi. Proletaryanın sayıca artışının yanında yapısında da değişmeler oluyor: herşeyden önce, en gelişmiş kafa emeğinin gittikçe artan bölümünü kullanan çağdaş üretici güçlerle doğrudan ilişkili olan ve işçi sınıfının çekirdeğini oluşturan fabrika işçilerinin önemi sürekli olarak artıyor. Nicelik ve nitelik değişmesi, örgütsel gelişme ile birlikte gidiyor. İşçi

sınıfı siyasal partilerinin, sendikaların, kooperatif ve benzerlerinin tarihi, uluslararası işçi hareketi tarihinin temel bölümünü meydana getiriyor.

İşçi hareketi tarihinin incelenmesi, **işçi sınıfının kendi kendisinin kurtarıcısı olması ile tüm toplumun gelişmesinde egemen sınıf olması arasındaki ilişki sorununu** ortaya çıkarıyor. Uluslararası işçi örgütlerinin doğuşu ve sosyal ilerlemenin temel motoru olarak proletaryanın oluşumu sırasında, Lenin'in dediği gibi, proletaryanın genel demokratik kitlelerden ayrılışı birincil rolü oynamıştı. Daha sonraları ise, işçi sınıfının nüfusun proleter olmayan geniş katmanlarıyla yakınlaşma, temelli sosyal, ulusal ve genel insanlık sorunlarının çözümünde tüm halk kitlelerinin çıkarının yansıtıcısı olarak proletaryanın gerçek egemenliği ön plana çıktı.

«Devrim tarihin lokomotifidir» diyordu K. Marks. Bu yüzden **devrim sorunu**, uluslararası işçi hareketi tarihinin ana sorunudur. V.İ. Lenin'in ve Bolşeviklerin, geçmiste devrim olarak ne varsa hepsinin tarihsel denevimlerini derinlemesine incelemelerinin, bu deneyimlerden bilimsel sosyalizmin kurucuları K. Marks ve F. Engels'in çıkardığı tüm genelleme ve sonuçları öğrenip öğretmiş olmalarının, Ekim zaferinde ne denli büyük bir rol oynadığı biliniyor. İşçi sınıfının tarihi yaratıcılığı, uluslararası işçi hareketinin deneyimi, doğruluğu her devrimci mücadele pratiğiyle, sosyalizmin tarihsel zaferi ile defalarca kanıtlanan ve kanıtlanmasına devam eden leninist sosyalist devrim kuramının geliştirilmesi için temel malzemeyi sağlamıştır.

Sosyalizme geçiş biçimleri sorunu, çok önce Marks tarafından ortaya kondu. O, «bir yandan, toplumun mevcut ekonomik temellerinin henüz değişmediği; diğer yandan da işçi kitlelerinin, son çözümlemede toplumun radikal olarak yeniden kuruluşunu gerçekleştirmeye yönelik **geçiş önlemlerini almaya zorlayacak** kadar yeterli güç biriktirdiği» bir durumu, «toplumun geçiş durumunu» düşünüyordu.[13] Daha sonra V.İ. Lenin, demokratik devrimin sosyalist devrime dönüşümü sorununun, sosyalizme geçişin ekonomik ve siyasal biçimleri sorununun kapsamlı çözümlemesini yaptı ve devrimci-demokrat devlet düşüncesini ileri sürdü.

İşçi sınıfı partileri, marksizm-leninizmin kurucularının düşüncelerine dayanarak, kendi ülkelerinin özelliklerini ve tüm olarak evrensel gelişmenin içinde yaşanılan dönemini hesaba katıp köklü demokratik dönüşüm programları geliştiriyorlar. 1969 Uluslararası Konferans'da vurgulandığı gibi, her parti, kendi politikasını tam bir bağımsızlık içinde geliştirmekte, mücadele yönü, biçim ve yöntemini belirlemekte, kendi ülkesinde sosyalizme giden şu veya bu yolu, sosyalizmin kuruluşunun biçim ve yöntemini seçmektedir.

---

13) K. Marks - F. Engels, *Eserler*, Cilt 16, sayfa 384-385.

Şimdilerde işçi sınıfı partilerince ileri sürülen, demokratik birlik, sol güçler bloku hükümetleri kurulması, anti-tekelci demokrasi önerileri, bunlar ve diğer program önerileri, sosyalist toplum için mücadelenin eşiğini ve geçiş biçimlerini öngörüyor.

Devrim ile reform ilişkisi sorunu, istisnai ölçüde politik ve ideolojik öneme sahiptir. Bilindiği gibi, V.İ. Lenin, iki anlayışı birbirinden ayıran sınırın ihmal edilmesine olduğu gibi, bu sınırın mutlaklaştırılmasına karşı da önceden uyarıda bulunmuş ve bunun donmuş olarak değil, canlı ve hareketli bir biçimde «her ayrı somut durumda belirlenmesi gerektiğini» yazmıştır.[14] Bu alanda da uluslararası işçi hareketi tarihi çok zengin malzeme sağlamaktadır.

Proletaryanın sınıf mücadelelerinde enternasyonal-ulusal ilişkisi sorunu, uluslararası işçi hareketi tarihinde sürekli olarak incelenmiştir. Enternasyonalizm, kapitalizmde çeşitli ülkelerde işçi sınıfının konumunun birliğinden doğmakta ve sınıf mücadelesinin amacını ve dünya devrimci sürecinin bilimsel yasalara uygunluğunun genel niteliğini göstermektedir. Aynı zamanda her ülkede sınıf mücadelesinin özellikleri kendi kökleriyle ulusal toprağa uzanmakta, belli bir ülkenin tarihine özgü geleneklerle, ulusal kültür ve karakterin özellikleriyle koşullanmaktadır. Enternasyonal olan ile ulusal olan arasındaki gerçek bağın doğru değerlendirilmesi, daima proletaryanın gücünün ön koşulu ve mücadelesinin başarı şartı olmuştur.

Var olan ulusal farklılıklara karşın, enternasyonal planda, işçilerin karşılıklı yardımlaşması ve birbirini etkilemesinin güçlenmesi eğilimi egemen olmaktadır. Üretim ve sermayenin uluslararasılaşmasının artışı (kapitalist koşullarda «ortak pazar» ve uluslarüstü (çok uluslu) tekeller bunun göstergeleridir), ücretli emeğin çıkarlarının, ayrı ayrı ülkelerin sınırlarını aşan ölçekte savunulmasını son derece zorunlu hale getirmektedir.

Böyle bir zorunluluğun kavranması gittikçe yaygınlaşmakta ve işçi hareketinin reformist çevrelerinde de görülmektedir. Saldırıya, milltarizme, yeni sömürgeciliğe, ırkçılığa, neo-faşist gericiliğe, emperyalist entegrasyona, uluslarüstü (çok uluslu) tekellere karşı mücadeleye kapitalist ülkelerin geniş kitlelerinin artan ölçüde çekilebilmesi, proleter enternasyonalizminin fiili gelişmesine itiş sağlamakta ve işçi sınıfının uluslararası rolünün daha büyümesi için olanaklar yaratmaktadır.

Son olarak, işçi hareketinde bilimsel sosyalist partilerin **öncü rolü** sorunu özellikle önemli bir sorundur. V.İ. Lenin «Partinin, bilinçli, sınıfının öncü katmanı, öncü kolu olduğunu» vurguladı.[15] Lenin, «kitlelerden kopmayan, gittikçe daha çok kitlelere yakınlaşan, onları devrimci bilince ve

14) *Eserler*, Cilt 20, sayfa 167.
15) *Eserler*, Cilt 24, sayfa 34.

devrimci mücadeleye götüren partinin, devrimci proletaryanın öncüsü olarak partinin gerçekleştirilmesini» çok güç, fakat son derece önemli görüyordu.[16] İşçi hareketi tarihinin incelenmesi, bilimsel sosyalistlerin bu hareket içindeki yer ve rolleri çok dikkatli ve kapsamlı bir biçimde çözümlenmeksizin mümkün değildir.

Sürekli ideolojik gelişmenin temel ekseni olan keskin ideolojik mücadele işçi sınıfı ve uluslararası işçi hareketinin oluşum ve yükselişine ilişkin temel sorunlar çerçevesinde **sürüp gitmektedir.**

Kuşkusuz, zaman, ideolojik mücadelenin içerik ve biçimini devamlı olarak düzeltmektedir. Fakat temel sınıf düşüncesi değişmemektedir. İdeolojik mücadele değişik biçimde, antagonistik kapitalist toplumun çelişkilerini, uluslararası planda ise, iki sistemin, kapitalist ve sosyalst sistemlerin mücadelesini yansıtmaktadır.

Burada, mücadelenin üç temel yönünü biribirinden ayırtetmek mümkündür. Birinci yön, amaç ve idealler için ideolojik mücadeledir. Sosyalizmi ütopyadan bilime dönüştüren marksist-leninist dünya görüşünde, başlangıçtan itibaren, her türlü sömürünün, insanın insan tarafından ezilmesinin, her çeşit sosyal eşitsizliğin tasfiyesine dayanan siyasal ve toplumsal örgütleşme yönünde çalışılması temel özellik olmuştur. Gerici güçler, marksizm-leninizmin toplumsal ideallerinin karşısına, insanlar arasında sözde ezeli ve giderilmesi mümkün olmayan ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, ırksal, ulusal ve benzeri eşitsizlikleri temel alan bir toplumsal düzen kavramıyla çıkıyorlar.

Böylesi düşünceler, kaçınılmaz dönüşümler karşısında çağdaş burjuvazinin duyduğu dehşeti ortaya koyuyor. Bu tür görüşlere karşı mücadele, devrimci işçi hareketinin ve onun öncülerinin eylemlerinin vazgeçilmez öğesi oldu ve olmaya devam etmektedir.

Toplumsal gelişmenin temel sosyal gücüne ilişkin sorun etrafındaki ideolojik mücadele, ikinci yönü meydana getirmektedir. K. Marks, F. Engels ve V.İ. Lenin, işçi sınıfının evrensel-tarihsel işlevi ile ilgili öğretiyi, kanıtlarıyla ortaya koydular ve geliştirdiler.

Yüzyıldır bu öğretinin karşısına, toplumsal gelişmenin temel sosyal gücü olarak diğer çeşitli grup «önerilerinin» yer aldığı şemalar çıkarılmıştır. Kapitalist sistemin en ilkel savunucuları hâlâ, burjuvazinin «üretken» ve «örgütçü» bir sınıf olarak ilerici bir öze sahip olduğu tezini savunuyorlar. Burjuvazinin daha rafine ideologları ise, bu rol için, teknik eğitim görmüş bürokrasiyi, menecerleri ve benzerlerini «ileri sürüyor.» Bugünlerde ise orta sınıflar denilenlerin büyüyen rolüyle ilgili burjuva reformist-revizyonist teoriler daha çok yaygınlık kazanmaya başladı. Bu durumda, sınıflara ayırmanın toplumsal ölçütlerinin yerine genellikle salt teknolojik ölçütler getirilmektedir.

---

16 Eserler, Cilt 44, sayfa 420-421.

İşçi sınıfının evrensel-tarihsel işlevine ilişkin marksist-leninist öğretinin savunulması, kapitalizmi haklı göstermeyi amaçlayan ideolojilerden biri olan bu tür kavramlarla en amansız bir biçimde mücadele etmeyi gerektirir.

İdeolojik mücadelenin üçüncü yönü, devrim ve toplumsal dönüşümlerin gerçekleştirilme yol ve yöntemleriyle ilgilidir. Tarihin deneyimlerinin gösterdiği gibi, doğru olmayan, etkin olmayan yöntemlerin ileri sürülmesi, daima sınıfsal karakter taşımakta ve gerçek dönüşümlerin önlenmesi ve frenlenmesinin aracı olmaktadır. Reformizm ve «sol» oportünizmin tarihsel olarak kanıtlanmış geçersizliği, tehlikesinin sona erdiği ve bunlarla mücadelenin güncelliğini yitirdiği anlamına gelmez. Proletaryanın çeşitli bölümlerinin konumları, gelişme düzeyleri, ideolojik etkilenme dereceleri arasındaki farklılıklar, işçi hareketi içinde işçi sınıfının hem geçmişini hem de bugününü yansıtan çeşitli akımların nesnel temelini oluşturmaktadır.

Böylece proletaryanın siyasal öncüsünün, bilimsel sosyalist partisinin, ikili rolü belirlenmiş oluyor: işçi sınıfının bütün kesimlerini, kendisine yabancı etkilerden ideolojik olarak kurtarmak için tüm olanakları kullanmak ve aynı zamanda görüş ayrılıklarını yenerek, hakları ve sosyal ilerleme uğrunda fiili mücadele için tüm işçi sınıfı saflarını pekiştirmek.

Uluslararası işçi hareketinin tarihsel deneyimlerinin incelenmesi, her yönde başarılı bir ideolojik mücadele verebilmek için son derece önemlidir. Bu, dünya işçi sınıfının, tüm devrimci güçlerin önüne, yeni olanak ve perspektiflerin açıldığı zamanımızda güncel bir nitelik kazanmaktadır.

Son yıllarda dünya durumunda birbirine girmiş iki süreç ortaya çıktı. Bu, bir yanda, sosyalizmin, sağ ve «sol» oportünistler ile Çin Halk Cumhuriyeti'nde maocuların bölücü eylemlerinin sarsamadığı gücünün pekiştirilmesi ve devletler arasındaki sosyalist yardımlaşmadır. Diğer yanda, kapitalist ülkelerde işçi sınıfı hareketinin ve dünyanın sosyalist olmayan bölgelerinde kurtuluş hareketlerinin çeşitli biçimlerinin yükselmesidir. Bu iki süreç, biribirini hızlandırıp destekleyip ikisini tek bir kanalda birleştirerek, uluslararası arenada, barış, ulusal bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm lehine, halk kitlelerinin yararına önemli hareketlere yol açmaktadır.

Militarist ve gerici güçlere karşı sürdürülen inatçı mücadele sonucunda, «soğuk savaş»tan uluslararası gerginliğin yumuşamasına, farklı sosyal sistemlere sahip devletlerin barış içinde birarada yaşaması ilkesine dayanan ilişkilere yöneliş gerçekleşmiştir. Bu yolda en önemli aşama Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın başarıyla tamamlanmasıdır. Kaynağı, esası ve sonuçları açısından gerginliğin yumuşaması, yalnızca uluslararası siyasal bir olgu değil, aynı zamanda sosyal ilerlemeyi güçlendiren bir sosyal-siyasal olgudur.

Nesnel faktörlerin büyük bir netlikle olgunlaşması, bunların gerçekleşmesinin öznel ön koşulları sorununu ileri çıkarıyor: devrimci, proleter bilincin oluşumunun boyut ve derecesi; proleter öncünün güç ve etkinliği; onun, işçi hareketinin, tüm emekçi yığınların yönetici gücü olarak hazırlık derecesi.

Son on yıllarda, bu alanda da göze çarpıcı gelişmeler oldu. Emekçilerin sınıf çıkarlarını tutarlı bir biçimde savunan partilerin yıllarca süren eylemleri, partililerin aktif bir biçimde yer almalarıyla sendikalarca yürütülen güçlü sınıf mücadelesi okulları, işçi sınıfının grevler, gösteriler ve seçim kampanyaları sırasında elde ettiği pratik, ekonomik ve siyasal savaş deneyim birikimi etkisini göstermeye başladı.

Yeni görevler ve yeni olanaklar karşısında işçi sınıfının siyasal öncüsü, ideolojik-teorik silahlarını daha da mükemmelleştirmeye özel bir dikkat harcıyor.

— Toplumsal gelişmenin temel yasalarını genelleştiren bilimsel sosyalizm kuramını tutarlı bir şekilde uygulamaya çalışıyor.

— Ülkenin içinde yaşanılan dönemlnin özelliklerini değerlendirerek devrimci çizgiyi sürdürüyor.

— Sınıf mücadelesinin taktik ustalıklarını, tüm biçim ve araçlarını elde ediyor, bu biçim ve araçların hızlı değişimine, durumun alacağı yeni özelliklere bağlı olarak güçlerin yeniden gruplaşmasına kendisini hazırlıyor.

— Kitleleri kendi deneyimlerinin politikasıyla yetiştirmeye, onlara, pratikte, tekelci kapitalizmin egemenliğine ve sömürücü sisteme son verecek temelli düzenlemelerin kaçınılmazlığını kavratmaya çalışıyor.

— İşçi sınıfının tümünü, tüm emekçileri toplayacak sloganları zamanında belirlemeye çaba harcıyor.

— Ülkesinin iç ve uluslararası sorunlarına enternasyonalist yaklaşımı, kitleleri enternasyonalist ruhla eğitiyor ve proleter dayanışma ruhunu güçlendiriyor.

— Bilimsel sosyalistler, savaş tehlikesine, silahlanma yarışına karşı en tutarlı savaşçılar, barış bayrağının sahipleri olarak hareket ediyorlar.

Günümüzde işçi hareketinin yürüttüğü barış, demokrasi, sosyal ilerleme mücadelesinde, emperyalist gericiliğe, savaş tehdidine, sosyal ve ulusal baskıya karşı olan tüm sosyal ve siyasal güçleri birleştirmek, birinci derecede öneme sahiptir. On yıllar boyunca işçi hareketinin devrimci çizgisi, işçi sınıfının eylem birliğine dayalı böyle bir birleşme için ısrarlı ve tutarlı bir biçimde çalışmıştır.

Enternasyonal planda olduğu kadar kapitalist ülkelerde de böyle bir birliğin başarısı, büyük ölçüde, bilimsel sosyalistlerle sosyal demokratlar

arasındaki ilişkilere bağlıdır. Burada bilimsel sosyalistler, sözkonusu olanın farklı ideolojik ve politik konumlardaki partilerin işbirliği olduğu noktasından hareket etmektedirler. Bilimsel sosyalistlerin sosyal-demokratlarla işbirliğindeki temel ilkeleri, bu işbirliğinin, sağ oportunist ideolojiler ve sınıfsal işbirliği politikalarıyla mücadele sorununu ortadan kaldırmayacağıdır.

Tekelci burjuvazinin ve sağcı sosyal-demokrat liderlerin direnişini yenen bilimsel sosyalistler, son yıllarda, işçi sınıfının ve demokrat güçlerin işbirliğinin sağlanmasında olumlu gelişmeler kaydettiler. Bu olumlu gelişmeler, Vietnam halkıyla ortak dayanışma platformunda, Şili demokratlarını desteklememe amacıyla başlatılan yığınsal kampanyalarda, Avrupa'yı bir barış, güvenlik ve işbirliği kıtasına dönüştürme için yapılan birçok büyük eylemde ve benzerlerinde ifadesini buldu. Fransa, İtalya, Japonya, Finlandiya, Portekiz ve diğer kapitalist ülkelerde işçi sınıfının, bilimsel sosyalistler ve sosyal demokratlarla ortaklaşa yürüttüğü mücadele elle tutulur başarılar sağladı. Uluslararası ve ulusal sendikal hareketlerin çoğunda birlikçi süreçler gelişmektedir.

Bilimsel temellere, marksist-leninist kurama dayandırılarak sürdürülen işçi sınıfının birliği mücadelesiyle, sınıf mücadelesinin nesnel ve öznel koşullarındaki değişmeleri sürekli olarak gözönünde tutan bilimsel sosyalistler, bu gerçekçi yolu, sağ ve «sol» oportünizmin teori ve uygulamasının eleştirisiyle diyalektik olarak birleştirerek, işçi sınıfının eylem birliği platformunu geliştiriyor ve zenginleştiriyorlar.

Tarihsel durum öyle oluşuyor ki, bugün sosyalist olmayan çeşitli ülkelerde, işçi sınıfının etrafında ulusun çoğunluğunu birleştirecek geniş koalisyonlar için gerçek olanaklar ortaya çıkıyor.

İşçi hareketinin birliğinin gelişmesinde, SBKP önemli katkılarda bulunuyor.

V. İ. Lenin, marksizmin, sorunları, «yalnızca geçmişin açıklanması açısından değil, aynı zamanda, geleceğin sağlıklı öngörüsünü ve bunun gerçekleştirilmesine yönelik cesur somut eylemleri» saptayabilme amacıyla ortaya koyduğunu vurguladı.[17]

Uluslararası işçi hareketi tarihi, yeni, sosyalist bir toplum yolunda zorlu ve çetin mücadele, gerçek kahramanlık ve fedakarlıklarla dolu mücadeleler tarihidir. Bu tarihin her yanı aynı ölçüde incelenmemiştir. Fakat, önemli olanlar açıktır. Bugüne kadar sağlanan insanlığın ekonomik, sosyal ve manevi kazanımları, ayrılmaz bir biçimde, işçi sınıfının doğuşu, gelişmesi ve yükselişi ile işçi sınıfının başlattığı kitle eylemlerine bağlıdır. Kısmi ve temelli toplumsal düzenlemelerin, tek kelimeyle, insanlığın yeni, sosyalist bir

17) *Eserler*, Cilt 26, sayfa 75.

topluma doğru ilerleyişinin temel itici gücü işçi sınıfı mücadelesi olmuştur, bugün de olmaya devam ediyor. İşçi sınıfının siyasal öncüsü, marksist-leninist partisi, ne kadar birlik içinde ve örgütlü olursa, etkin ve ideolojik amacından şaşmazsa, uluslararası ölçekte bütünleşmiş olursa, bu mücadelenin başarısı da o kadar büyük olmaktadır.

İşçi sınıfının her başarısı, her zaferi «bütün insanlığın geçmişin sosyal ve ahlaki yöntemlerini parçalayacağı yeni bir dünyaya gireceği saatı yaklaştırıyor»[18]

Uluslararası işçi sınıfının katettiği tarihsel yol, büyük kazanımları, uluslararası işçi hareketinin gelecekte oynayacağı rolün en değerli güvencesidir.

18) L. İ. Brejnev, *Leninist Yol*, Cilt 2, sayfa 604.

TEORİK ÇALIŞMADA NESNELLİK VE PARTİZANLIK (*)

Maurice Cornforth

1. PARTİZANLIK-NESNELLİK ANTİ-TEZİNİN YANLIŞLIĞI

«Teori» soyut planda kalan bir şey değildir. Teori, insanlar tarafından yapılır, insanlar tarafından kullanılır ve yine insanlar tarafından sürekliliği sağlanır. Herhangi bir toplumda insan etkinliği (faaliyeti) olmazsa teori de olmaz. Bir başka deyişle somut koşullar ve insanların, —özellikle de sınıflar aracılığıyla birbirleriyle toplumsal ilişkilere sahip bulunan insanların— çıkarları teorilerin nasıl işlediğini, hangi sorunlarla ilgilendiğini ve cevap olarak neler getirdiğini belirler.

Marksizm, bu nedenle, dünya ve insan toplumuna ilişkin bir dizi önermeden ibaret değildir. Marksizm, işçi sınıfının dünya çapındaki devrimci hareketinin öncü teorisi ya da ideolojisidir. Ve bir ideoloji olarak, devrimci bir hareketin oluşumunu da hazırlayan maddi koşulların ortaya çıkardığı toplumsal baskılar altında biçimlenmiştir.

Marksist teorinin gelişimi bu koşullar altında devrimci hareketi biçimlendirmiştir: devrimci hareketi koşulların bilincine ulaştırmış, ana örgütlenme ve mücadele yöntemleri ile amaçlar sağlamıştır. Marksist teori olmadan ancak dağınık karşı koymalar ve başkaldırılar olabilirdi, ama etkin ve kapsamlı hiç bir hareket olamazdı.

---

* Marxism Toclay Dergisinin Ocak 1974 sayısında yayımlanan bu çalışma TİP Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu'nca İngilizce'den çevrilmiştir.

Bu anlamda marksizm, kesinkes **partizan**'dır. Marksizm, bir **parti** teorisi, bir hareketin teorisi, bu hareket için teori; sosyalizmin ve sosyalizmin yüksek aşamasının kurulması için devrimci mücadelenin teorisi; bu mücadeleye öncülük edecek olan işçi sınıfının teorisi; sınıfsal çıkarları gözeten bir teoridir.

Marksizm ideolojidir. Burjuva teorisine olan karşıtlığı yalnızca teorik sorunlara ilişkin «tarafsız» bir tartışmadan kaynaklanmaz.

Devrimci harekete bilgi sağlayan devrimci hareketin teorisi kendi karşısında varolan ve değiştirilmesi gereken düzenin teorilerini bulur ve bunlara karşı çıkar.

Eğer bu partizanca tavır gözden kaçırılır ve tutarlı bir şekilde benimsenmezse, teorik çalışma veya teori kurma adına yapılanların marksizm ile uzaktan yakından bir ilişkisi kalmamış olur. Tam tersine, böyle bir durumda marksizm parçalanmış, zayıflatılmış, inkar edilmiş ve yıkılmış olur.

Peki, bu partizanca tavır marksistleri bir **ikilem**'e mi sokmaktadır? Acaba, teorik çalışmada partizanlık ile nesnellik (objektiflik) arasında bir **seçim** yapmak zorunda mıyız?

Eğer nesnel olmayı tercih edersek sınıf mücadelesini göz önüne almamış, hatta marksizmden vazgeçip karşı tarafa mı geçmiş oluruz? Eğer partizanca tavır alırsak sadece propaganda yapmayı tercih edip gerçeği aramaktan vaz mı geçeriz?

Burjuva teorisyenleri sorunu yukarıdaki ikilem biçiminde koyarlar. Bu teorisyenlere göre nesnellik herşeyin üstünde gelir; onlara göre marksistler yalnızca partizandırlar ve bu anlamda bilimsel teori ve tartışma ortamının dışında kalırlar.

Burjuva teorisyenlerinin toplumsal teoriyi böyle bir ikileme sokma çabalarına aldanmamak gerekir. Burjuva teorisinin ve burjuva ideologlarının ileri sürdüğü diğer biçok anti-tezler gibi, partizanlık ile nesnellik karşıtlığı da yanlış bir anti-tezdir.

İşçi sınıfı mücadelesinde partizanlık nesnelliği bırakmayı gerektirmez. Tam tersine teoride herkes, herzaman olabildiği kadar nesnel olmak zorundadır. Bunun niçin böyle olduğunu açıklayabiliriz.

Sınıf mücadelesi, varlığı deneylerle sabit olan ve bilimsel çalışmalarla ortaya konabilen nesnel bir olgudur.

İnsanın insan tarafından sömürülmesi de nesnel bir olgudur.

Çağımızda kapitalist üretim ilişkilerinin insan gereksinimlerini karşılayan üretimin gelişmesinin önüne çıkardığı engeller de birer olgudur.

Kapitalist sistemin yıkılmasının, proleterya iktidarının kurulmasının ve sosyalizm yoluyla ileri bir topluma doğru ilerlemenin zorunlu olduğu da bir olgudur.

Tüm bu olguları belirtirken nesnel olma zorunluluğunu gözden çıkarmamamız ve nesnel olmamız gerekir. Ancak, bütün bu olguları belirtirken aynı zamanda, işçi sınıfı mücadelesinin partizanları da olmak durumundayız.

Gerçekte nesnellikten uzak olanlar bütün bu olguları örtbas etmek için teori kuranlardır. Bu teorisyenler nesnel olarak burjuvazinin partizanlarıdırlar ve bunların partizanlığı nesnelliği savsaklamalarıyla kendini ortaya koyar.

Bütün toplumsal teorilerin partizan bir niteliği olduğu nesnel bir olgudur. **Bizim** partizanlığımız bu nesnel olguyu kavramamızdan ileri gelmektedir. **Onların** partizanlığı ise bu nesnel olguyu yadsımak ve onu örtbas etmeye çalışmaktan doğmaktadır.

Sömürücü sınıflar, sınıfsal konumlarının doğası gereği, her dönemde sömürüyü ve sınıf mücadelesini teorik planda gizlemeye çalışmak zorundadırlar. Kendi yaşam biçimlerinin diğer insanları sömürmek ve onları baskı altında tutmak olan gerçeğini kavrayamazlar. Bu olguyu sömürülenlerden saklamak zorundadırlar. Kendi sınıfsal çıkarlarını ve amaçlarını olduklarından farklı görünecek bir biçimde ortaya koymak zorundadırlar.

Bu nedenle bunlar teoride partizanlıklarını nesnellikten uzaklaşan biçimlerde ortaya koyarlar. Ancak bu partizanlıklarını teoride partizanlığı değil, nesnelliği benimsediklerini savunarak uygularlar. Gerçekte bu sadece onların kurnazlıklarını ortaya koyar. Burada bize düşen görev, aynı zamanda nesnel bir olgu olan bu sinsi aldatmacayı sürekli açığa çıkarmaktır.

İşçi sınıfının teoriyle ilgilenmesi ise çok farklıdır. Ve bu farklılık, işçi sınıfının ve işçi sınıfı mücadelesinin gelişmesinin zorunlu bir sonucu olan durumun doğası gereği ortaya çıkmaktadır.

Biz, hiçbir şekilde toplumsal gerçekliği örtbas etmek, çarpıtmak ve yalanlamakla uğraşmayız. Tam tersine bizim amacımız, toplumsal gerçekliği değiştirebilmek için onu olduğu gibi anlamaktır.

Olgunun kavranmasından kaçınmak, onu çarpıtmak, hiçbir şekilde işçi sınıfı mücadelesine yararlı olamaz. Tam tersine **amacımız,** olguları, mümkün olduğu kadar **bilimsel** bir biçimde kavramak ve anlamaktır.

Bu nedenlerle işçi sınıfı partizanlığı, nesnelliği gerektirmektedir.

Sosyalizm nesnel koşulları ve bu koşulların içerdiği olanakları ve zorunlulukları kavrayarak ve anlayarak, nesnel olguların bilimsel olarak kavranmasının sağladığı temel üzerinde ne yapılması gerektiğini bularak bir **bilim** niteliğini kazanır.

2. BİLİM VE İDEOLOJİYE İLİŞKİN BAZI YANLIŞ ANLAMALAR:

Burada bu konuya, özellikle Louis Althusser'in ortaya koyduğu bazı yanlış anlamalara ilişkin bir açıklama yapılabilir.

Bu yanlış anlamalar «bilim» ve «ideoloji»ye ilişkindir. Bilim ile ideoloji arasında bir anti-tez ortaya koymaktan kaynaklanmaktadır. Bu anti-tez ortaya konunca, bir yanda bilimin nesnel olduğu, öte yanda ise ideolojinin partizan olduğu ileri sürülür.

Ancak bu anti-tez yanlıştır. İşçi sınıfı ideolojisi gerçekte bilimseldir. Bu durumu anlayabilmek için bilimin partizan olduğunu görebilmemiz gerekir.

Althusser, bu sözde anti-tezi izleyerek, felsefeyi bilimden ayırmaya girişmektedir. Ona göre felsefe sınıf mücadelesidir ve bu nedenle de bilim değildir. Öte yandan bilim ise sınıf mücadelesi değildir ve bu nedenle de partizan değildir.

Doğa bilimlerinin sınıf mücadelesini konu almadığı ve partizan olmadığı doğrudur.

Sınıf ideolojisinin ve partizanlığını (bazan bilimsel tartışmalarda olduğu gibi), doğa bilimlerine sokulması, felsefi ön kavramların bilime sokulması yoluyla olur. Sonradan, bu ön kavramların bilimin gelişme süreci içinde ayıklanıp atılması gerekir.

Ancak sınıf mücadelesi, **toplum** bilimleri alanında bilimin **içindedir.** Gerçekte Althusser bilimde, doğa bilimleriyle toplum bilimleri arasındaki ilişkileri ve farklılıkları yeterince göz önüne almamaktadır.

Marks, tarihsel maddeciliğin bilimsel teorisini kurmaya yönelik bilimsel çalışmasında ve **Kapital**'i yazarken, işçi sınıfı mücadelesine ağırlık vermiştir. Lenin'in de vurguladığı gibi bu bilimsel çalışmada «bilimin partizan olduğu» açıktır. Sınıf mücadelesi bilimin gelişmesi içinde yer alır.

Tekrar doğa bilimlerine dönerek, bilim adamının fizik alanında, örneğin elementer parçacıkları ve kuantum-mekanik etkileşimlerini incelerken partizan olmadığını görürüz. Ancak bilim adamı, bilimsel kurumların yönetimi aracılığıyla fizik araştırmalarının toplumsal örgütlenmesini ve fiziğin toplumsal kullanımını ele alırken partizandır. Bir bilim olarak fizik, yapılan araştırmaların ve elde edilen sonuçların uygulanmasının örgütlenmesinde partizanlık olmadan gelişemez.

Durumun doğası gereği, toplumsal sorunlarda kesin bir bilimsel nesnelliğe ulaşmak çabası partizancadır. Bu çaba toplumsal olguları örtbas eden ya da çarpıtan teorileştirmenin karşısında işçi sınıfı mücadelesinin bir biçimidir ya da en azından bu mücadeleye yardımcıdır.

Toplumsal sorunlarda kesin bir bilimsel nesnelliğe ulaşmak için gösterilen bu çaba, **bilimsel ideoloji**'nin temelidir: Bilimsel ideoloji doğaya, insanlığa ve doğa ile insan arasındaki ilişkiye değin nesnel olguları bilimsel olarak anlamağa dayanan bir ideolojidir.

Marksizm bilimsel bir ideolojidir.

3. PARTİZAN YASAKLAR VE ENGELLER:

Teorik çalışmada partizanlığın ortaya çıktığı temel bir biçim —belki de tek temel biçim— bir yanda engellerin ve yasakların konulması, öte yandan bunların kaldırılması için verilen mücadeledir.

Teoriler çoğunlukla sanki karşıt teoriler yalnızca çelişkili önerme dizileri ortaya koyuyormuş gibi bir dizi önerme olarak sunulur. Ancak özünde teori, teorileştirme eylemidir. Bu da yalnızca önermeler yapmaktan ibaret değildir. Yapılan önermeler soruları cevaplandırırlar. Teori ve teorileştirmek, sorular sormak ve cevaplar önermek sürecidir. Bu nedenle teorinin içeriği büyük ölçüde sorulan sorularla belirlenir.

Herhangi bir teoriyi anlamak için o teorinin hangi soruları cevaplamayı amaçladığını anlamak gereklidir.

Genel olarak sömürücü sınıfların ideolojisinin ve özel olarak burjuva ideolojisinin en temel unsurlarından biri de belirli **soruların sorulmasının engellenmesidir.** Diğer bir deyişle, sömürücü sınıfın yaşama biçiminin dayandığı sınıf sömürüsünün gerçek temeline ve bu sınıfın görünürdeki çıkarlarından ve amaçlarından farklı olan gerçek çıkarlarına ve amaçlarına ilişkin sorular sormağa yönelik bütün çabalar engellenir.

Bu gerçek, örneğin burjuva iktisadında açıkça görülebilir.

Burjuva iktisadında, genel olarak, yanlış önermelerin doğrulandığı söylenemez. İleri sürülen önermelerin çoğu, kendi sınırları içinde, doğrudurlar.

Marks'ın burjuva iktisatçıları hakkında sıksık yapmış olduğu en temel eleştiri, onların kapitalist ilişkileri veri olarak almaları, bu ilişkileri incelememeleri, kapitalist sömürünün doğasını ve bu sömürünün sonuçlarını göz önüne almamaları ve böylelikle, Marks'ın kendisinin «kapitalist toplumun hareket yasası» diye adlandırdığı olgunun farkına varmamalarıdır.

Bunun anlamı, bu sorunlar üzerine soru soran herhangi bir araştırmanın burjuva iktisadında **engellenmiş** olmasıdır. Bu tür sorular açıkça **yasaklanmıştır.** Bu sorular **sorulmaz.** Burjuva iktisatçılarının tüm toplumsal düşünme biçimleri bu sorulara ilişkin bir **yasaklamayı** ve bu soruların sorulmasına karşı bir **şok, karşı çıkma** ve **reddetme** tavrını içerir.

Felsefede de durum aynıdır. Günümüzde burjuva felsefecileri artık sadece belirli sorunlar —özellikle kendi sınıf ideolojilerine uygun düşen ve dil'e ilişkin olarak incelenen bazı sorunlar— üzerinde durmaktadırlar.

Gerçekten bu sorunlar üzerinde oldukça iyi çalışmalar yapmaktadırlar. Öğrettiklerinin hepsi de yanlış veya yararsız değildir. Bazıları da doğru ve yararlıdır Fakat onlar biz marksistlerin sormak istedikleri soruları üstü kapalı olarak geçerler. Bu soruları soran biz marksistler sert bir şekilde reddedilir, felsefeden anlamayan, elindeki politik baltasıyla yontma işleriyle uğraşan insanlar olarak nitelendiririliz.

Herhangi bir «ideoloji»nin temel bir özelliği —belki de temel özelliği—, o ideolojinin ne öğrettiğinde değil, fakat onun neleri yasaklayıp engellediğinde, hangi soruları sormayı yasakladığında, ona özgü olan yasaklamalarda yatar.

Bu nedenle bir ideolojinin **eleştirisi** her zaman **daha az sınırlandırıcı** olan bir başka ideolojiden gelir. Bu, daha önceleri yasaklanmış ve belki de hiç düşünülmemiş olan sorularla ilgilendiği için daha serbest ve daha «açık» olan bir ideolojidir.

Marksizm, burjuva ideolojisine göre ve ona oranla daha «açık» bir ideolojidir.

Teorik çalışmada marksist partizanlığa ilişkin olan özelliğimiz, işçi sınıfı yararına, yasaklanmış olan sorular üzerinde ısrar etmemizdir. Yasaklanmış olanı açmamızdır.

Ve bunu yaparken burjuva partizanlığına karşıt olan bizim partizanlığımız, aynı zamanda bizim nesnelliğimiz olur.

4. DOGMATİZM VE REVİZYONİZM:

Marksist teorik çalışmanın partizan niteliğinin nesnelliği ile açıklığıyla çelişen bir biçimde burjuva ideologları marksizmi kapalı ve sınırlı bir sistem olmakla suçlamaktadırlar.

Bir bakıma bazı marksistlerin davranışlarının bu suçlamalara bazen olanak tanıyacak nitelikte olduklarını belirtmek gerekir. Bununla ilgili olarak marksizmdeki ünlü «dogmatizm» ve «revizyonizm»ler üzerine bazı açıklamalar yapmak yararlı olacaktır.

«Dogmatizm» çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır: marksizmi dogmatik bir anlayışla peşinen doğrulanmış formüllere indirgemek; gelişen durumlarda yeni olanı göremeyip geçmiş dönemlere ait düşünceleri bunlara uygulamayı sürdürmek.

Fakat dogmatizmin gerçek özü, sömüren sınıfların ideolojilerine özgü olan soruları engelleme ve yasaklama biçimlerini marksist ideolojiye getirmektir.

Burjuva ideolojisine karşı verilen sözde bir «mücadele» içinde dogmatizm bir tür söz düellosuna girmektedir: «Siz bu soruyu yasaklıyorsunuz, o halde biz de bunu yasaklıyoruz». Dogmatizmin en tipik örneklerinden biri, Stalin'in (leninizm hakkında bazı sorular ortaya atan Slutsky'yi suçladığı bir makalesinde) Lenin'in her zaman haklı olduğu gibi, bazı «doğrular»ın tartışılamayacağına ilişkin olarak yaptığı açıklamadır.

Bu dogmatizm, marksizmin açık bilimsel niteliğine aykırıdır. Marks'ın kendisi, sürekli soru sormalıyız diyordu: «De omnibus dubitandum.» Bizim partizanlığımız soru sormayı gerektirmektedir. İşçi sınıfı hareketinin kendi

mücadelesini yürütebilmesi için yolunu bulması amacıyla soru sormaktan hiç bir zaman kaçınmaması zorunludur.

Şu halde dogmatizm, partizanlığın yalnızca bir tür taklididir. Dogmatikler, partizanlık hakkında durmadan yüksek perdeden laf ebeliği yaparlar. Ancak yaptıkları bu gürültü, hareketi yavaşlatmaktan ve kısıtlamaktan başka bir işe yaramaz. Bu, yalnızca onların dogmatik gösterişçiliklerini kolaylıkla gözden düşürebilecek olan düşmanların işine gelir. Dogmatikler belirli soruların sorulmasını engellerler. Bu nedenle düşmanları bu soruları kolaylıkla alevlendirerek dogmatikleri zor durumda bırakmakta güçlük çekmezler.

Dogmatikler soru soranları «revizyonist» olarak nitelendirirler.

Ancak, eğer marksizm bilimsel ise ve eğer devamlı olarak soru sormak da revizyonizm ise, o zaman marksizm doğası gereği revizyonisttir. Bütün bilimsel teoriler devamlı olarak gözden geçirilir ve geçirilmelidirler. Eğer bu gözden geçirme sona erdirilirse, o zaman bilimsel teori de duraklamış olur.

Dogmatizm için olduğu gibi, yakışıksız bir sıfat olarak kullanılan karşıtı «revizyonizm»in de gerçekte uygun olduğu bir kullanılış biçimi vardır. Terim ilk defa İkinci Enternasyonalde sözde «ortodoks» marksistler tarafından Bernstein'e karşı ve sonra Lenin tarafından (bkz. örneğin Lenin'in **Marksizm ve Revizyonizm** adlı kitabı) kullanıldı. Terim, «revizyonizm»in, sınırları gözden geçirmek anlamına geldiği o günkü uluslararası politika terminolojisinden kaynaklanan belirli bir anlamda kullanıldı. Yani «revizyonizm» terimi marksist teori ile burjuva teorilerinin çeşitli türleri arasındaki farklılığı ve karşıtlığı bulandırmak —bunların arasındaki sınırları gözden geçirmek— isteyenlere karşı çıkmak amacıyla kullanıldı.

Marksizm ile burjuva toplumsal teorisi arasında bu tür «sınırlar» **vardır.**

Lenin, marksizmin şu üç temel «sınır»ı olduğu üzerinde ısrar etmiştir: 1. Her teoride idealizme karşıt olarak materyalizm; 2. Kapitalizmden sosyalizm ve sınıfsız topluma geçişi gerçekleştirmek için zorunlu koşul olarak proletarya iktidarı; 3. Öncü bir işçi sınıfı partisinin örgütlenmesi.

Gerçekte bütün bunlar hakkında sürekli soru.sorulmalıdır. Ancak bu soruları sorarken maddeci teoriden idealizmin çeşitli biçimlerine; proletarya diktatörlüğünün alacağı biçimlerin tartışılmasından bu diktatörlüğün gereksiz olduğunu söylemeye; ve partinin politikasını ve örgütlenmesini eleştirmekten bir parti istenmediğini söylemeye sapılırsa, bu anti-marksist bir revizyonizmdir.

Çünkü bu marksist teoriden burjuva teorisine dönüş anlamına gelir. Burjuva teorisi toplumsal duruma ilişkin tüm sorunların nesnel bir biçimde ele alınmasının ve çözümlenmesinin bir ürünü değil, yalnızca toplumsal durumun özündeki olguları önlemenin, yadsımanın ve örtbas etmenin ürünüdür.

Revizyonizme verilecek cevap her zaman onun tek yanlı, kısmi, nesnellikten ve bilimsellikten uzak burjuva ön varsayımlarını göstermek olacaktır.

Dogmatikler kendi açılarından hiçbir zaman getirdiği yanlışları ortaya koyarak revizyonizmi çürütemezler. Dogmatiklerin yapabildikleri tek şey revizyonizmi kışkırtmak ve onun yüreklenmesine yol açmaktır.

Dogmatizm ve revizyonizm marksizme burjuva ideolojisiyle girmiştir. Dogmatizm ve revizyonizm marksizmin burjuva ideolojisinin etikleri altında ortaya çıkan yozlaşmalarıdırlar. Dogmatizm soru sorulmasını yadsır. Revizyonizm ise olguların gerçekten oldukları gibi değerlendirilmesiyle sağlanmış olan gelişmeleri dikkate almayı ve derinlemesine araştırma yapmayı yadsır.

Revizyonizme marksist karşı çıkış dogmatik değil, benzerini genel olarak bilimde bulabileceğimiz bir karşı çıkıştır. Belirli sorular üzerine enine boyuna yapılan araştırmaların genel sonuçları **bilimsel olarak ortaya konursa,** bilim, ilk soru sorma sürecinden önce hatalı olarak biçimlendirilmiş olan görüşlere dönmek amacıyla bu sonuçların sorguya çekilmesine karşıdır. Ancak bilim, doğal olarak, bilimsel sonuçlara ilişkin sorular sorulmasına ve bunların araştırılmaya devam edilmesine karşı değildir.

Örneğin bir zamanlar dünyanın hareketi üzerine sorduğu sorulardan dolayı Galile'nin kiliseyle başı derde girmişti. Kilise, dünyanın bütün evrenin merkezinde durduğunu öğrettiği için bu konuda herhangi bir tartışma yapılmasını yasaklamıştı. Galile'nin ve diğer bilim adamlarının bu sorular üzerinde yapmış oldukları çalışmaların bir sonucu olarak dünyanın kendi ekseni etrafında döndüğü ve güneşin bir uydusu olduğu bilimsel olarak ortaya kondu. Bilim, dünyanın hareketi üzerine daha ayrıntılı inceleme yapılmasına hiçbir kısıtlama getirmemektedir. Bununla birlikte dünyanın dönmediğini, sabit olarak yerinde kaldığını ileri süren eski görüşlere ve bu görüşü savunmak için dünyanın dönüp dönmediğine ilişkin olarak ortaya atılan sorulara da karşıdır. Bunun nedeni, Galile'nin de dediği gibi, dünyanın güneş etrafında döndüğü gerçeğinin bilimsel araştırmalar sonunda çok açık bir şekilde ortaya konmuş olmasıdır. Doğa bilimleri dünyanın sabit olduğuna ilişkin teoriyi canlandırma çabalarını bilimin sınırlarını aşan metafizik bir çaba olarak ele almaya devam etmelidir. Aynı durum marksizm ve revizyonizm ilişkisi için de geçerlidir.

5. İDEOLOJİ DÜZEYLERİ:

Partizanlık ve nesnellik konusunun sözü edilmeye değer iki yönü daha vardır.

Birincisi ideolojinin işlerlik kazandığı farklı toplumsal «düzeyler»e ilişkin olarak Gramsci'nin ileri sürdüğü bir noktadan kaynaklanır. Gramsci,

özellikle Roma Katolik Kilisesinin çalışmalarıyla ilişkili olarak, teorinin sürekli geliştirilmesinde «üst» aydınların oynadıkları rol üzerinde durmuştur.

Gramsci bu aydınların ürettikleri biçimiyle teorinin, yalnızca bu üst aydınlar için üretilen bir teori niteliği taşıdığını belirtmiştir. Teori onların özel alanı durumundadır. Kitleler için, kitleleri etkilemek ve onların günlük yaşamlarına hizmet etmek için daha düşük düzeyde bir teori de vardır-kitle eğitimi.

Bu düzeyler birbirleriyle **bağlantılıdır.** Çeşitli felsefi okulların incelikleri kitleler açısından anlaşılır değildir ve bu nedenle onlar için bu incelikler pek bir anlam taşımaz. Ancak bu okullar arasındaki tartışmalar kitleleri doğru yola sokmak ve onların tehlikeli, ters düşüncelerini düzeltmek amacıyla üstadların kitlelere öğretilmesi gerektiğini düşündükleri şeylerle bütünüyle ilişkisiz de değildir. Anlaşılması güç öğretiler, kitle düzeyine daha uygun olan biçimlerde, kitlelere indirilir.

Ancak düzeyler arasında, bu **ilişki**'nin yanısıra, büyük **farklılıklar** da olabilir. Özellikle kitlelere çok basit bir doğru olarak sunulanlar üst düzeyde oldukça farklı, hatta çelişkili bir hale gelebilir. Örneğin, büyük usta Akina'nın **Summa Theologica** adlı yapıtında beden ile ruh arasındaki ilişki üzerine söylediklerini ayrıntılı bir biçimde ele alırsak, bunların, köy papazlarının çoğunlukla okuttuklarıyla **çeliştiğini** görürüz.

Benzer şekilde marksizmde de farklı ideoloji düzeyleri vardır ve olmalıdır. Bu gereklilik Engels'in şu sözlerinden de çıkartılabilir. Eğer sosyalizm bir **bilim** ise, **öğrenilmelidir.**

Bizim marksist partizanlığımız ve nesnelliğimiz yalnızca parti aydınlarının teorinin devamını sağlamaya ve teoriyi sınıf mücadelesi için gerekli biçimlerde geliştirmeye ilişkin çalışmalarında ortaya çıkar: bu partizanlık **düzeyler arasındaki ilişki** içinde de ortaya çıkar.

«Üst düzey»deki marksist bir teori hiçbir zaman kitlelerle ilintisini kaybetmemelidir. Bu, marksizmin zorlu ve uzmanlık isteyen bilimsel ve felsefi sorularla ilgilenmemesi anlamına gelmez. Gelmemelidir. Ancak kitlelerle ilinti kaybedilmemeli ve sürekli olarak kitlelerin mücadele bilincini yüreklendirmeye ve bilgilendirmeye hizmet etmelidir.

Bu ilgi ve hizmet kaybedilirse partizanlık da kaybedilir. Bilimsel nesnellik de kaybedilir. Bu durumda teori «yalnızca soyut», ilgisiz, gerçeklikten kopuk bir hale gelir.

Bir diğer sorun daha vardır.

Katolik Kilisesinde üst düzeydeki teoriler ile kitle eğitimi ya da kitle propagandası arasında çoğunlukla çelişkiye varan bir farklılık vardır. Bu durum, marksist bir parti'de olabilir ve bazen olmaktadır.

Bazen kitle düzeyinde ileri sürülen iddialar üst teori düzeyinde kendi-

lerine oldukça farklı bir nitelik verebilecek inceliklere sahip olabilirler ve bu düzeyde yanlış bile bulunabilirler.

«Politik» nedenlerle Parti'nin propagandasında densiz bulunan sorular örtbas edilebilir; olgular hasır altına sürülebilir; şeyler bilindiklerinden farklı bir şekilde sunulabilir. Ancak üst düzeyde bu densiz sorular doğru olarak kavranır, olgular değerlendirilir ve propagandanın yanlılığı bilinir, ama düzeltilmez.

Marksist teori, bu teorinin partizanlığı ve nesnelliği ve doğru anlamında bilimsel sosyalist politika, her zaman parti'nin hizmet etmeyi ve önderliğini yapmayı amaçladığı kitleler gözünde «aklanmasını» gerektirir.

Aydın sıfatı takılan yoldaşların parti içinde «densiz» işlerle uğraştıkları düşünülür. Eğer densizlik yapılması gerekiyorsa bu kaçınılmazdır. Ancak bu «densizlik» entellektüel kendini beğenmişlik ve kibirden değil de, **yalnızca ve yalnızca** aydınların, parti içinde marksizmi öğrenmenin alçak gönüllüğü ile birlikte, entellektüel gayret gerektiren marksist bilimsel partizanlık ve nesnellik içinde bulunmalarından doğuyorsa partiye yararlı olacaktır.

6. TOPLUMSAL TEORİDE DEĞER YARGILARI:

Son olarak değer yargılarındaki partizanlık ve nesnellik sorununa değinmek istiyorum.

Ne yapılmış olduğunu ve ne yapılmakta olduğunu değerlendirmek, aynı zamanda toplumsal amaçları çözümlemek ve neyin amaçlanması ve neyin yapılması gerektiğini söylemek anlamında her toplumsal teoride değer yargıları bulunur.

Doğa bilimleri teorilerinde bu değer yargıları yoktur. Örneğin atomların ve elektronların hareketlerini ele alan bir kişi «bu iyi bir elektron», «atom iyi iş yaptı», ya da «o birleşim kötü tepkisel bir birleşimdi» gibi yargılara varmaz. Atomların ve elektronların yaptıklarından farklı olarak ne yapmaları gerektiğine ya da ne tür amaçlara ulaşmaları gerektiğine ilişkin herhangi bir sonuca varılamaz. Açıktır ki bu tür tüm değer yargıları doğa bilimleri alanında bütünüyle anlamsız olacaktır.

Ancak söz konusu olan bizler, bizim hareketlerimiz ve amaçlarımız ise, bunun tam tersi doğrudur. Bu durumda değer yargıları **uygundur.** Biz sürekli değer yargıları veririz. Bu doğa ve toplum bilimleri arasında bulunan temel bir farktır.

Son burjuva teorilerine göre olgulara ilişkin yargılar ile değer yargıları birbirinden oldukça bağımsızdır; bilim başka bir şeydir, değer yargısı başka bir şey; doğa bilimlerinde olduğu gibi toplum bilimlerinde de değer yargıları yoktur.

Bu «olgu ve değer» ayrımı bugünkü tekelci kapitalizmin ideolojisinde yer alan çok önemli bir unsurdur. Bu ayırım, burjuva değer yargılarının, toplumsal gerçekliğin nesnel olarak ele alınması halinde karşılaşılacak görülmesi istenmiyen çelişkilerini ortaya çıkarmadan, toplum içinde yaygınlaştırılmasını olanaklı kılar.

Oysa marksizm için toplumsal gerçekliğin bilimsel bir biçimde kavranması değer yargılarının temelini oluşturur ve bu değer yargıları olmadan bütünlük kazanamaz.

Bu, örneğin **Kapital**'de açıkça görülebilir. Marks yalnızca kapitalist toplumun **nesnel bir çözümlemesini** yapmakla kalmayıp, bu nesnel çözümlemeye dayanarak kapitalist toplumu **mahkum etmiştir.** Aynı zamanda **sosyalizme** ilişkin bilimsel temeli olan bir **öngörü** yapmakla kalmamış, **pratik** bir **politika**yla birlikte, sosyalizm için mücadele çağrısında bulunmuştur.

Bu nedenle **Kapital**'in yan tuttuğu, bilimsel olmadığı ileri sürülmüştür. Ancak, aksine, çözümlemesinin bu denli bilimsel ve nesnel olması bu değer yargılarının Kapital'de bu denli açıklıkla ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

İnsan etkinliklerini nesnel, billmsel bir biçimde ele almak istiyorsak hiç bir değer yargısı vermememiz gerektiği söylenmektedir. Gerçekte ise bu etkinlikleri nesnel ve bilimsel bir biçimde ele alırken, aynı zamanda değer yargıları da vermiş **oluruz.** Bu yargılar yalnızca duyguların, duyarlılıkların ve belirli sınıf ya da kişisel çıkarların ürünleri olmaktan çok **nesnel**dirler.

Şu halde marksizmin bir arada giden partizanlığı ve nesnelliği, **marksizmde** içerilen değer yargılarının partizanlık ve nesnellik birlikteliğinde ortaya çıkar.

Bizim partizanlığımız, işçi sınıfının devrimci mücadelesi açısından verdiğimiz değer yargıları —onaylama ve karşı çıkmaya ilişkin ve mücadelenin sonuçlarına ve araçlarına ilişkin yargılar— tarafından ortaya konur. Bu partizanlığın kendisi bilimsel sosyalizmin nesnelliğini gerektirir.

ELEŞTİRİ
TANITMA
TARTIŞMA

MARKSİST EKONOMİ POLİTİK'DE ÜCRET VE TÜRKİYE'DE ÜCRETLER

A. DORSAY, H. SAİT

Yakın zamanlarda, Türkiye'de faşizm baskısının yoğunlaştırıldığı bir zamanda, büyük burjuvazi, eski bir tezi yeniden günlük siyasal tartışma platformuna getirdi. Aslında buna, tartışma platformuna getirdi, dememek gerek. Büyük burjuvazi, eski bir tezi, faşizmi yerleştirme girişimlerinin bir parçası haline getirdi. Türkiye'de ücret artışlarının enflasyonun temel nedeni olduğunu, ücretlerin işgücü verimliliğinden daha hızlı arttığını ileri sürdü. Büyük burjuvazinin güdümündeki basın ve kalemler, bu tezi benimseyip yaydılar.

Faşizmi yerleştirme girişimlerinin yoğunlaşması ile enflasyonun nedeninin ücret artışları olduğu tezinin birlikte görünmesi raslantı sayılmamalı. Bu ikisinin birlikte görünmesi, faşizmin temel amacının ne olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Ancak olayların gelişimi, bilimsel sosyalistlerin de boş durmadığını gösterdi. Bilimsel sosyalistler önce günlük yazında, sonra ayrıntılı incelemelerle ve burjuvazinin istatistiklerini kullanarak, yeniden ileriye sürülen bu tezi çürütmede gecikmediler. Bilim Yayınları ise, bu teze öldürücü bir darbe indirdi. A. Dorsay ile H. Sait'in, «Marksist Ekonomi Politik'de Ücret ve Türkiye'de Ücretler» adlı çalışması, büyük burjuvazinin verimlilik ve ücretlerle ilgili tezini derli toplu bir biçimde çürütüyor. Bu açıdan A. Dorsay ve H. Sait'in çalışması, bir boşluğu doldurmasının yanında çok önemli bir işlevi de yerine getiriyor.

Çalışma, temel bir yapıt olma özelliğini taşıyor. Bu yüzden, Ücret ve Türkiye'de Ücretler çalışmanının içerdiklerinden çok, eksiklerl. üzerinde durmakta yarar var. Bir boşluğu dolduruyor. Ancak çalışmada kolayca doldurulabilecek bazı boşluklar var. Bunlardan birisi ve en önemlisi yıllara ait ücret ve verimlilik bilgileri. Böyle bir çalışmada önemli bir eksiklik. A. Dorsay ve H. Sait, yalnız 1963 ve 1972 yıllarına ilişkin ücret ve verimlilik bilgilerini veriyorlar. Çalışmalarında, ara yıllara ait bilgileri de verebilecekleri anlaşılıyor. Ayrıca imalat sanayiinin alt kollarında olmasa bile bütünü için ücret ve verimlilik bilgilerini daha önceki yıllara da uzatmak mümkün. Ücret ve verimlilik bilgilerinin uzun bir dizi halinde ortaya konması çok yararlı sonuçlar verebilecek. Türkiye'de siyasal baskı eğilimlerini, tek başına olmasa bile, ücret ve verimlilik karşılaştırmalarıyla açıklamak mümkün. Ücret ve verimlilik artışları ve bunların karşılaştırılması, Türkiye'nin siyasal konjonktürünü açıklamada başlangıç noktalarından en önemlisi.

Bu değerli çalışmanın bütünü üzerinde şimdilik bu kadarla yetinmekte yarar var. Burada üzerinde durulabilecek daha önemli bir sorun görünüyor. A. Dorsay ve H. Sait'in çalışmasının 106 ıncı sayfasında Tablo 3 ile bu tabloyla ilgili bilgiler daha önemli soruna girebilmek için başlangıç noktası işlevini görebilir. Sözü edilen tabloda, 1963 ve 1972 yılları için, imalat sanayiinin alt kollarında verimlilik karşılaştırılması yapılıyor.

Tartışma için başlangıç noktası bu karşılaştırma. Ancak tartışmaya başlamadan önce hemen şu söylenmeli: Sözü edilen karşılaştırma, A. Dorsay ile H. Sait'in çalışması içinde bütünlüğü bozmayan, bütünlüğü etkilemeyen küçük bir yere sahip. Bu yüzden üzerinde durulması ve özellikle ele alınması yadırganabilir. Fakat böyle bir tartışma, verimlilik kavramının açıklanması için son derece gerekli. Böyle bir tartışma, ayrıntıya girilmeden yapılamaz. Daha başka türlü de söylenebilir: Böyle bir tartışma, bir anlamda «akademik» olmadan yapılamaz. Ayrıca «akademik» olarak başlatılabilecek böyle bir tartışma, siyasal boyutlarına ulaştırılabildiği ölçüde, son derece somut bulgulara yolaçabilir. İşçi sınıfının burjuvaziye karşı mücadelesinde, hem ekonomik ve hem de polltik mücadelesinde, var olan fakat kullanılmayan güçlü tezlerle donatılmasına yolaçabilir.

Söylenecekler şunlar: Sosyalizmin Iktisat kuramına, daha açık deyişle, Marx'ın Iktisatına bağlı kalındığı sürece, kesimler arası verimlilik karşılaştırılması yapılamaz. Kavramsal olarak yapılamaz. Birinclsi, bu. İkincisi ise şöyle: Değer kuramına göre saptanmış üretim değerlerine göre olsa bile, yaratılan değerin çalışılan işgücü zamanına bölünmesiyle bulunan verimlilik bilgileri gerçek verimlilik artışlarını hiç bir zaman yansıtmaz. Bu yüzden Türkiye'de ve diğer kapitalist ülkelerde kullanılan verimlilik dizileri, verimlilik artışlarını eksik gösterir. Kavramsal olarak göstermek zorunda. Bu yüzden her toplu sözleşme görüşmesinde işverenin görüşme masasına getirdiği veya getirebileceği verimlilik dizisini ve bu diziye dayanan verimlilik artış oranını, yalnızca gerçek verimlilik ortışının bir bölümü olarak kabul etmek gerekiyor.

Tartışma için başlangıç açıklaması şöyle: **«Bir metanın (malın) değerl, bu metanın içindeki toplam birikmiş ve canlı emek-zamanı lle belirlenir. Emek verimlilliğindeki artış, kesinlikle, canlı emeğin payının azalması fakat biriklmiş emeğin payının artmasından ibarettir; ancak öyle bir biçimde ki, meta lçine giren toplam emek miktarı azalır. Bu da canlı emeğln, birikmiş emeğin artmasından daha çok azalmasıyla olur... Yeni bir üretim yönteminin verimlilikte gerçek bir artış yaratabilmesl için, yenl üretim yöntemi ile her blrlm metaya, eskime ve yıpranma biçiminde aktarılan ek bağlı sermaye değerinin, canlı emekten sağlanan tasarruf nedenlyle değerden düşülen bölümden daha az olması gerekir. Kısacası, yeni üretlm yöntemi, metanın değerlni azaltmalıdır.»** (Karl Marx, Kapital, Üçüncü Cilt, sayfa 260-261, İngilizce) Marx'ın iktisat kuromının bulguları çok açık: Gerçek bir emek verimliliğinin olabilmesi için üretilen metonın değerinln azalması zorunlu. Eğer verimlilik, yaratılan değerin harcanan emek-zamanına bölümü olarak kavranocak ve ölçülecek olursa, her ölçü gerçek verimlilik artışını yansıtmoyocak. Çünkü gerçek verimlilik artışı, birim metonın değerinin düşmesi anlamına geliyor. Başka türlü anlaşılması da mümkün değil. Verimlilik artışı, üretilen metadaki işgücünün azalmasından başka bir anlama gelmez. Verimlilik ortışı olunco da birim metanın değerinin düşmesi kaçınılmaz.

İktisat kuramının verimlilik kavramında bir kısır döngü mü var? Kesinlikle hayır. Marx, başka bir yerde verimlilikle değer orasındaki llişkiyi daha net bir biçimde açıklıyor: **«Meta üretiminin genel yasası geçerlidir: Emek verlmlilliği, emek tarafından yaratılan değerle tersine orantılıdır. Bu diğer sanayiler için olduğu kadar taşıma sanayll için de doğrudur. Metaları belli bir mesafe taşımak için gerekli birikmiş ve canlı emek azaldıkça emeğln verimlilik gücü artar, ve vice versa»** (Karl Marx, Kapital, İkinci Cild. sayfa 153, İngilizce) Emek verimliliği ile metolorın değerinin tersine orantılı olması, biri ortarken diğerinin azalması anlamına geliyor. İlişkl böylesine ters. İlişki tersine olduğu için de değer cinsinden ölçülen bir emek verimliliği, emek verimliliğinl tümüyle yansıtomıyor.

İktisat kuramı ile ilgili olarak buraya kodar söylenenler, değer cinsinden ölçülmüş bir verimlilik dizisinin gerçek verimlilik artışını göstermeyeceğini ortoya koymaya ye-

tiyor. Aynı zamanda verimlilik kavramının ne olduğunu belirtmek için gerekli ip uçlarını da veriyor. «Metaları belli bir mesafede taşımak için gerekli birikmiş ve canlı emek» toplamı ve bu toplamdakl değişmeler emek verimliliğini kavrayabilmek için gerekli iki öğe. Daha açık söylenirse şöyle: Emek verimliliği değer (değişim değeri) cinsinden ölçülemez. Ancak kullanım değeri cinsinden ölçülebilir. Emek verimliğindeki değişme, belli bir kullanım değerini yaratmak için gerekli toplam emek-zamanı veya belli emek-zamanı ile yaratılan kullanım değerlndeki değişme olarak kavranabilir. Kullanım değerine yaklaşmak ise ancak metaları fizik boyutu ile ele almakla mümkün olur. Kilometre, ton gibl.

Emek verimliliği kavramı böyle ele alınıyor. Böyle ele alındı. Ekim Devrimi'nden sonra Sovyetler Birliği'nde benzer bir tartışma ortaya çıktı. Sovyetler Birliği'nde sosyalist ekonominin gelişmesine incelemeleriyle katkıda bulunan ve araştırmalarında Partl çizgislnin şaşmaz bir izleyicisi olarak ortaya çıkan Strumilin, 1925 yılında, Planovoe Hozyaistvo dergisinde, verimlilik kavramı ve ölçülmesini ele aldı: **«Kellmenln en genel ve aynı zamanda en doğru anlamında emek verimliliği, belll zaman blriminde yaratılan ürün miktarı, yanl fizik olarak lfade edilen kullanım yararı lle bellrlenir».** (S. G. Strumilin, Emek Verimliliği Sorunları, Seçme Yapıtlar, Üçüncü Cilt, sayfa 422, Rusca) Strumilin, kullanım değeri (stoimost) yerine kullanım yararı (blago) gelimesini kullanıyor. Sosyallst ekonomide belli bir süre lçin değer kuramının işleyişine yer olsa bile değer kavramı yerini yarar kavramına bırakıyor.

Buraya kadar söylenenlerin belli sonuçları olmalı. Bunlardan ilki, kesimler arası verimlilik düzeylerinin karşılaştırılmasının mümkün olmaması ile ilgili. Çünkü kesimler arası kullanım değerleri karşılaştırılamaz. Bir kilo kauçuk ile bir kilo pamuk lpliğinln kullanım değerleri karşılaştırılamaz. Ancak kesimler arası verimlilik artışları karşılaştırılabilir. İkinci sonuç ise daha önemli. Belli miktarda toplam emek, fiziksel olarak ifade edildiğinde, eskiden bir birim meta üretirken daha sonraki bir zaman noktasında üç birim meta üretiyorsa verimlilik yüzde üç yüz artmış demek. Ancak üretilen meta fizik olarak ifade edilmeyip değer cinsinden ifade edildiğinde verimlilik artışı yüzde üç yüz olarak görülmeyecek. Çünkü verimlilik artışı, her birim metanın değerinin azalması anlamına geliyor. Başka türlü olması mümkün değil. Bu yüzden değer cinsinden verimlilik artışı hiç bir zaman gerçek verimlilik artışını yansıtmayacak. Daima eksik yansıtacak. Bu yüzden değer cinsinden verimlilik artış dizileri daima sermaye sınıfı lehine çalışan bir ölçüt oluyor.

YALÇIN KÜÇÜK

—oOo—

ÖZYÖNETİM

MİLOJKO DRULOVİC

Özyönetim bugün ilerici çevrelerde sözü en çok edilen politik kavramlardan blri. Özellikle son CHP Kurultayına sunulan programla daha da güncel bir konu haline gelen özyönetim (kendi kendine yönetim) kitlelerin umut bağladığı bir slogan haline getirilmek isteniyor. Bu yüzden özyönetim sorununun derinliğine incelenmesi gerekiyor. Söz konusu slogan işçi ve emekçi kitlelere, sosyalizme karşı almaşık bir slogan olarak sunulduğuna göre bu zorunluluk daha da artıyor. Özyönetim ve uygulamaları başlıbaşına uzun bir inceleme konusu. Bu eleştiri yazısı yeni çıkan bir kitap dolayısıyla birkaç noktada belirtmeler yapmakla yetiniyor.

Almaşık sloganlar sorunu Türkiye'de ilericilerin, sosyalistlerin ilk kez karşılaştık-

ları bir sorun değil. CHP, sosyalizmin ve somutta T.İ.P.'nin kitlelerin umudu olmaya başlaması üzerine, sosyalizme doğru ilerleyen kitlelerin bu gidişini engellemek için «Ortanın Solu» sloganını attı. İçi boş olmasına rağmen kitlelerin hızlı bilinçlenmesi karşısında kabullenilmek zorunda kalınan bu slogan bile, CHP içinde büyük tartışmalara neden oldu. «Ortanın Solu» sloganı CHP'yi ancak belli bir süre idare etti. Çünkü işçi sınıfı ve emekçi kitleler CHP'den ilerde idi. Ve bilinçlenme hızla yükseliyordu. Bu kez sosyalizme almaşık yeni bir slogana gereksinim duyuldu. O da bulundu: «Demokratik Sol». Hattâ, bu, giderek dost söyleşilerinde «Demokratik Sosyalizm»e kadar gitti. Ne var ki boş sloganlar karın doyurmuyor. Emekçi kitlelerin isteklerini, gereksinimlerini karşılamaya yetmiyor. Onun için boş sloganların içini doldurmak gerekiyor. Olanaklar ölçüsünde yeni sloganlar bulmak, bunları ayrıntılandırmak kitlelere sunmak zorunluluğu çıkıyor. CHP de bunu yapıyor. En son bulunan slogan: Özyönetim. Böylelikle «Demokratik Sol» sloganının içi doldurulmaya çalışılıyor. Üstelik bu kez sosyalizmi ilke olarak benimsemiş bir ülkede pratiği yaşanmış, yaşanmakta olan ve yıllardır çarpıtılarak emperyalist ülkeler tarafından anti-komünizm için sürekli malzeme olarak kullanılan bir slogan bulunuyor. Öyle anlaşılıyor ki kitlelerin gerisinden gide gide, daha birçok slogana başvurulacak. Yenileri yaratılacak. Sırf bilimsel sosyalizme alternatif olabilmek, bulanıklık yaratabilmek için. Bu doğal. Hele soruna «sosyal demokrasi» açısından bakıldığında çok daha doğal. Ancak doğal olması bütün bunların nedenlerini bilmeyi, bilimsel bir yöntemle incelemeyi engellemiyor. Genel ve büyük sözlerin ardına sığınarak, sadece «herşeyin doğal olduğu» eleştirisini yapmayı haklı göstermiyor. Tutarlı ve kitleler açısından ikna edici bir eleştirinin yapılması için, eleştirilecek şeyin iyi bilinmesi gerekiyor.

CHP'nin bugün için sarıldığı «demokratik sol» ve «özyönetim» sloganlarını bilmek için, CHP'nin öngördüğü özyönetim ile, örnek alınmak istenen, örnek alındığı ileri sürülen Yugoslavya'nın özyönetimi arasındaki benzerlikleri ve niteliksel farklılıkları öğrenmek için Milojko Drulovic'in **Özyönetim** adlı kitabı iyi bir araç. Ama bir tek koşulla: Her kitabı olduğu gibi, bunu da bilimsel sosyalizmin öngördüğü yöntemle belli bir eleştirel gözle, okumak koşuluyla...

Özyönetim konusunda ilk ciddi yazı Çark Başak'ta çıktı (sayı 13, sayfa 6 - 7, Ağustos 1976). Özyönetim konusunda bu yazıyı izleyen, somut bilgileri içermesi nedeniyle doyurucu nitelikteki ilk yapıt Drulovic'in Bilgi Yayınlarınca yayınlanan kitabı. Özellikle özyönetim uygulamasını başından beri yaşamış ve özyönetimin bir yönetim biçimi olarak kurulup uygulanması içinde yer almış bir kimse olarak, Yugoslav Komünistleri Birliği üyesi Drulovic'in soruna saygı uyandıran bir cesaretle yaklaşabilmesi kitaba bilimsel bir nitelik kazandırıyor. Sınıf mücadelesinin hüküm sürdüğü bir dünyada her yapıt mutlak belli bir propaganda amacı taşıyor. Ama bu amacın gerçekliğin sınırlarını zorlamaması gerekiyor. Aksi takdirde propagandanın etki alanı ve derecesi azalıyor «Özyönetim» adlı kitapta da doğal olarak propagandayı amaçlayan bir yan var. Ama varolan bu özellik, M. Drulovic'i, özyönetimin sorunlarını dile getirmekten alıkoymamış. Bu da kitabın özyönetim konusundaki öğreticiliğini arttırıyor.

Artık rasgele kitap okuma dönemi geçiyor. Geçmeli de. Çünkü yirminci yüzyıl insanı zaman açısından çok sınırlı. Hele kapitalist ülkelerde, İnsan hayatının ve doğal olarak insanın pervasızca harcanıp gittiği bir dönemde, her kitap bir gereksinim karşılığında okunmalı. İnsan beyninde cevap arayan soruları azaltmak, bu soruları belli bir sistematik içinde çözmek için okunmalı. «Özyönetim» kitabı da böyle bir gereksinimi cevaplamak için okunmalı. Özyönetimi kuramsal ve pratik sonuçlarıyla bilmek için okunmalı. CHP'nin özyönetim'i ile Yugoslavya'nın kuramcılarının öngördüğü özyönetim arasındaki çelişkileri görebilmek için okunmalı. Ve nihayet, kuramsal olarak özyönetim ile pratikte yaşanan özyönetim arasındaki, çelişkileri görebilmek için okunmalı.

KURAMSAL PLANDA CHP ÖZYÖNETİMİ İLE YUGOSLAVYA'DA ÖZYÖNETİM ARASINDAKİ ÇELİŞKİ:

Uygulama bir yana, önce özyönetimi kuramsal planda ele almak gerekiyor. Böyle ele alınınca da Yugoslavya'nın geliştirdiği özyönetim ile CHP'nin ileri sürdüğü özyönetim arasında **nitelikse**l bir farklılık göze çarpıyor CHP programında özyönetim anlatılırken üretim araçlarının mülkiyeti konusuna hiç yanaşılmıyor. Adeta bu alanda hiçbir sorun yokmuş gibi, temeldeki sorun sessizce geçiştiriliyor. Ancak özel ve kamu sektörünün yanında, halkın ekonomik anlamda daha güçlü olmasını sağlağayacağı varsayılan «halk kesimi»nden söz ediliyor. Bunun dışında üretim araçlarının mülkiyeti konusunda yeni hiçbir şey yok. Oysa bu temel konuda, uygulama ne olursa olsun, hiç olmazsa kuramsal planda M. Drulovic adeta CHP'nin kuramcılarına sesleniyor:

> «İşçiler ve onların kollektiviteleri (ortaklıkları) çalışırken, kullandıkları araçların sahibi değildirler. Üstelik, olamazlar da... Bu araçlar toplumun malıdır (propriété sociale). Geçerli deyimiyle «hem kimsenin değil, hem de herkesindir»...
>
> «Yugoslavya'da mülkiyet biçiminin **sosyal mülkiyet** olduğu biliniyor... (s. 107)
>
> «Özyönetim sisteminde, işçi, ne (bazon iddia edildiği gibi) bir hisse sahibidir, ne de grup çapında bir özel mülkiyet sahibidir. (s. 108)...

Böylece sorunun özü, Türkiye'de yapılmak istenen, en azından bugünkü koşullarda gidilmek istenen yolun özü açıkça görülüyor. Özyönetim Yugoslavya deneyi öne sürülerek kitlelere sunulsa bile sloganın içi yine boştur.

Yugoslavya'da, kapitalist ekonominin temel çelişkisi olan üretimin toplumsal niteliği ile üretim araçlarının özel mülkiyeti arasındaki çelişkiyi, üretim araçlarının kamu mülkiyeti biçiminde çözümlemek üzere yola çıkarak çeşitli sorunları çözmek için öngörülen «özyönetim» kavramı, CHP programında içi boşaltılarak benimsenmiştir. CHP' geri kalmış ülkelerin kapitalist yoldan kalkınamıyacağını savunuyor. Kapitalizmi bir sistem olarak mahkûm ediyor görüntüsü içinde. Ama bu sistemin ve bunalımlarının tohumu olan üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet sorununu yani sistemin belirleyici unsurunu, özünü atlıyor. Böylece kapitalizme karşı söylenenler anlamını yitiriyor. Ama M. Drulovic özyönetim çerçevesinde bile mülkiyet sorununun atlanmaması gereken bir sorun olduğunu kuramsal olarak da olsa ortaya koyuyor

ÖZYÖNETİM, ULUSAL SORUN VE CHP

Yugoslavya'da bugün altı ulus var. Dört din, üç dil, iki alfabe ile birlikte (s. 27); bunların dışında, dokuzu önemli, birçok etnik grup. Yugoslav özyönetimi kuramsal ve pratik planda belli eksikliklerine rağmen ulusal sorun konusunda oldukça adil ve cesur adımlar atmış. Federatif tek bir devlet çatısı altında ulusları özgürce birleştirebilmiş. Şöyle diyor M. Drulovic:

> «Çağımızda ulusal sorun —yalnız sosyalizmde ve tek bir ülkenin kadrosu içinde değil, uluslararası ilişkiler planında ve tüm dünya topluluğu eşitliği planında da— insan özgürlüğünün ve eşitliğinin temel sorunu olarak kendini göstermektedir.
>
> Sosyalist bir ülkenin tüm ulusları için haklarda eşitlik ve gelişme özgürlüğü, başta gelen emredici bir güçtür. Uluslarının kendi yazgılarını kendilerinin saptamasını (otodeterminasyon) güvence altına almadıktan sonra; bir ulusun «ben şu olusum..» diyebilmesini güvence altına almadıktan sonra, sosyalizmden söz edilebilir mi? Ekonomik ve kültürel eşitliği sağlayamazsa, çoğunlukçu olmayı hoşgörür ve hegemonyaya göz yumarsa sosyalizmden söz edilebilir mi?... (s. 180)

Drulovic'in bu görüşlerinin her soruna burjuva milliyetçiliği açısından bakanlar için pek de «ilgi çekici», «aktarmaya elverişli» gelmeyeceği açıktır

BİLGİ DEPOSU OLARAK KİTAP

Kitap, aynı zamanda bir bilgi deposu niteliğinde. İki anlamda bilgi deposu. Birincisi, tarihsel bilgi. Yugoslav halklarının yüz-

yıllardır verdikleri mücadelenin tarihi. Yugoslav halkları ile Osmanlı İmparatorluğu ilişkileri. 1920'lerden sonra Yugoslav Komünist Partisi'nin (1954'den sonra ismi Yugoslav Komünistler Birliği oldu) ve Yugoslav Sosyalist Cephesi'nin verdiği mücadeleler. Bu örgütlenmelerin bugünkü durumları.

İkincisi: Kitap örgütlenme biçimleriyle, yönetimsel mekanizmalarıyla özyötenimin kuramsal sorunlarının ve sonuçları itibariyle Yugoslav deneyinin gözler önüne serilmesini sağlayan bilgilerle dolu. Her iki tür bilgi de çok önemli. Hele tarihten ders almak isteyenler için. Özyönetim kuramının Yugoslav halklarına neler getirdiğini belirten; yabancı sermaye ve Yugoslavya dışına işçi gücü (s. 141, s. 239), yabancı yatırımlar (s. 243), çeşitli şekillerdeki çalışmayı durdurmalar (= grevler) (s. 249), az gelişmiş bölgeler (s. 158), istihdam sorunları (s. 159), pazar sorunu (s. 172), spekülasyon sorunu (s. 121), bölgesel farklılıklar (s. 127) gibi temel sorunlarla birlikte cesur bir şekilde aktarılan bilgiler büyük önem taşıyor. Bunlar belki de bir anlamda özeleştiri gereksinimine de cevap veriyor.

GEREKÇE HAZIRLAMADAKİ GARİP EĞİLİMLER

Kitapta, Özyönetim konusunda elde edilen sonuçlar hakkında bilgi aktarılırken bir eğilim açıkça kendisini gösteriyor: Özyönetimin olumlu sonuçlarına üretim artışı, kitlelerin karar mekanizmasına katılışı vb. konulara değinilirken takınılan tavır, özyönetimin olumsuz sonuçlarından bahsederken takınılan tavırdan oldukça farklı. Her olumsuz örneğin ardından genellikle iki şey yapılıyor. «Zaten diğer sosyalist ülkelerde de durum Yugoslavya'nınkinden farklı değil» denerek sosyalist ülkelerde 'o' konuda durumun «ne denli kötü» olduğu gösterilmek isteniyor. (s. 246). İkinci olarak da olumsuz sonuçlar, adeta, bağımsız kalmanın, kendi ülkesinin koşullarına uygun bir devrim yapmanın bir bedeli olarak sunulmak isteniyor. Her ülkenin devrimcileri tarafından kabul edilen ve uygulanan «somut koşulların, somut değerlendirilişi» ilkesinin, bilimsel sosyalizmin bu temel kavramının, adeta yalnız Yugoslavya'da uygulanıyor gibi gösterilmesi oldukça yadırgatıcı. Hele, her ülkenin somut koşullarının belirleyiciliği kavramının abartılarak dönem dönem anti-sovyetizme ve giderek anti-sosyalizme dönüşmesi tehlikesi kitapta yer yer gözleniyor.

ÇÖZÜLEMİYEN DÜĞÜM

Yugoslav özyönetimi sonuçları itibariyle dile getirildikten sonra, temel sorunların asıl nedenini M. Drulovic'in kitabında bulmak güç. Ya da ikna edicl bir cevap bulmak güç. Şöyle diyor M. Drulovic:

> «... Ekonomimize çekidüzen verme ve dünya pazarlarına katılma çabamızda bizi eteğimizden tutan asıl nedenler başlıca şunlardır: Teknolojik düzeyimizin düşüklüğü, prodüktivite (verimlilik) bakımından yetersizliğimiz, yabancıların gümrük duvarları ve uluslararası pazarlardaki dalgalanmalar (s. 236)»

Peki **asıl neden** olarak ileri sürülen bu konuların **asıl nedeni** nedir? Cevap yok. Ondan sonra da birçok yerde merkezi planlama aleyhinde birçok yargı belirtiliyor.

Oysa asıl neden ortada. Kapitalist sistemin içini yiyip bitiren kurdun tesbiti yetmiyor. Kurdu yok edecek ilaca da gereksinim var. **Sadece** üretim araçlarının özel mülkiyetini ortadan kaldırmak yetmiyor. Onunla birlikte kapitalist ekonominin temelindeki üretim anarşisine, pazara göre üretim ekonomisine de dur demek gerekiyor. Bunun için de, artık kapitalist sistemin bile öngördüğü bir plan anlayışı ile değil, sosyalist bir merkezî planlama anlayışı ile soruna yaklaşmak gerekiyor. Teknorasiyi, bürokrasiyi yok edeceğim derken, merkezi planlamayı yadsımak, pireye kızıp yorganı yakmak hesabı başarılı sonuç vermeyen bir yaklaşım oluyor. Somutta anlaşıldığı gibi.

Kitabı okuyan herkes, kitabın belli bölümlerine göre kendisi için farklı anlamlar çıkarabilir. Ama kitabın tamamını okuyan ve tamamını ele alan bir göz herhalde kitaba önsöz yazan Fransız Sosyalist Partisi üyesi Michel Rocard'la aynı sonuca varmaz;

> «Biyolojinin son saptamalarından biri şudur: İnsan beyni, milyarlarca sinir

hücresinin **başdöndürücü bir karmaşıklık düzeni** içinde çalışmasıyla iş görür. Her gün aldığımız küçüklü büyüklü kararlarda hep bu sinir hücrelerinin yolları var. Ama, bu milyarların içinde acaba hangisi ya da hangileri son sözü söylemektedir? Yersiz bir sorun işte... Çünkü, bu hücreler arasında hiçbir hiyerarşi yoktur.

O halde belki özyönetim, karmaşıklık düzeyi yaşamının ta kendisindeki zenginliğe yaklaşan bir toplum düzeni arama çabasıdır.

Drulovic bunu sezmemize yardım etmekle çok önemli bir hizmeti yerine getirmiş olmaktadır.» (s. 22)

M. Rocard'ın ikna edici olmak için biyolojinin bugün için yeterince bilinmeyen alanlarını karmaşıkmış gibi göstererek malzeme aramasını gerektirecek kadar zor ve o ölçüde de kitleleri ikna etmeye elverişli olmayan bir yönetim biçimidir özyönetim. Buna karşılık bilimsel sosyalist yöntem ve sosyalist ekonomi modeli hergün yeni bir bilimsel gerçekle sürekli güçlenen ve doğada, toplumda ve insan düşüncesindeki tüm karmaşıklıkları aydınlığa kavuşturan bir yöntem ve modeldir. Her karmaşık olayın kendi içinde bir düzeni ve yasaları olduğunu kanıtlayan ve kanıtlamakta olan bilim, hiyerarşiye karşı çıkacağım derken düzensizliği, kaynakların kötü kullanımını yeğleyen yaklaşımları acımasızca mahkûm ediyor.

YAVUZ ÇİZMECİ

—oOo—

FELSEFE DEFTERLERİ

V. İ. LENİN

Lenin'in Marksist felsefe içindeki belirleyici yeri ya da bu felsefeye katkısı, en genel anlatımıyla, emperyalizm ve proleter devrimleri koşulları altında, kapitalizmden sosyalizme geçişe tanık olan tarihin yeni bir çağında diyalektik ve tarihsel materyalizmin ilkelerinin, kavramlarının ve çözümlemelerinin çok yönlü geliştirilmesi olarak özetlenebilir.

Lenin'in temel felsefî eseri, yazımı 1908'de tamamlanıp 1909'da yayımlanan **Materyalizm ve Ampirio-Kritisizm'dir.** Onun tümüyle felsefe sorunlarına ayrılmış tek eseri budur. Bu eser dışında Lenin, çeşitli eserlerinde, bu arada özellikle **«Halkın Dostları» Kimlerdir ve Sosyal Demokratlarla Nasıl Savaşırlar** (1894), **Bir kez Daha Sendikalar Üzerine** (1921) gibi eserleriyle, «Marksizm'in Üç Kaynağı» (1913), «Karl Marx» (1914), «Militan Maddeciliğin Önemi Üzerine» (1922) gibi makalelerinde felsefe sorunlarını ele alır.

Bir de, Lenin'in «Felsefe Üzerine Defterler» adını verdiği defterler var. Devrimci mücadelenin değişik dönemlerinde Lenin'in birçok önemli filozofun eserlerine ilişkin özetlerini, alıntılarını, notlarını, değerlendirmelerini içeriyor. Bunlar yayımlanmak üzere yapılmış çalışmalar değil. Lenin'in teorik ve pratik çalışmalara hazırlıklarını bir araya getiriyor. On defterden oluşan bu malzemenin sekizi 1914-15 tarihlerini taşıyor. Krupskaya, Lenin'in 1914 yılında İsviçre'nin Bern kentindeki sürgünde, bir ansiklopedi için kendisinden istenen «Karl Marx» yazısını hazırlarken, bu defterlere nasıl başladığını şöyle anlatıyor: «Maddeci felsefe ve diyalektikle ilgili bölümleri hazırlarken İlyiç, Hegel ve diğer filozofların eserlerini tekrar tekrar okumaya başladı ve bu çalışması, yazısını bitirdikten sonra da devam etti (...) 1921 yılında Troçki ve Buharin ile sendikalar üzerine yaptığı tartışmalar sırasında İlyiç'in bütün konulara diyalektik bir yöntemle yaklaşması, Bern'e geldiğimizden beri yaptığı felsefe çalışmaları ile daha önce 1908-1909 yılları arasında Machistlerle mücadele eder-

ken yaptığı çalışmaların, ona neler kazandırdığının güzel bir örneğidir».[1]

Felsefe Defterleri'nin daha sonra yapılan basımlarına SBKP Merkez Komitesi Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nce[2] yazılan önsözde de şunlar söyleniyor: «Emperyalizmin çelişkilerinin marksist çözümlemesini başarıyla yürütebilmek, Birinci Dünya Savaşı'nın emperyalist karakterini açığa vurabilmek, II. Enternasyonal liderlerinin oportünizmini ve sosyal-şovenizmini ortaya koyabilmek proletarya stratejisini ve taktiğini işleyebilmek için maddeci diyalektikten yola çıkmak gerekmekteydi. Nitekim Lenin tarafından bu dönem boyunca yazılmış olan bütün yapıtlar, **Felsefe Defterleri**'ne sıkı sıkıya bağlıdır. Bu yapıtların arasında, belli başlı olarak, klasik haline girmiş bulunan **Kapitalizmin Son Evresi Emperyalizm, Sosyalizm ve Savaş, Avrupa Birleşik Devletleri Parolası Üzerine, Junius'un Broşürü Üzerine, Sosyalist Devrim ve Ulusların Kendi Kaderlerini Kendileri Saptama Hakkı**'nı sayabiliriz».[3]

Ancak, **Felsefe Defterleri**'nin önemi, yalnızca Lenin'in düşünsel gelişiminde ve birçok önemli eserinin yazımında böylesine büyük bir yeri olmasından ileri gelmiyor. Marksist felsefeye yaratıcı bir yaklaşımın ürünü olan ve gerçekliğe, işçi sınıfının mücadelesine ve Partinin politikasına sıkı sıkıya bağlı olan **Defterler**, bir insanın kendi kişisel çalışmaları için tuttuğu notlar olmaktan çıkmış, Marksist felsefenin baş eserlerinden biri olmuş durumda. 1929'dan beri çeşitli biçimlerde, birçok dilde basılıyor.

Lenin felsefede uzlaşmaz sınıfların ve tarafların «üzerinde» kalmayı amaçlayan burjuva nesnelciliğine (objectivism) ve insanlığın en iyi felsefî başarılarını nihilistçe yadsıyan relativizme ve öznelciliğe (subjectivism) karşı sürekli bir mücadeleyi temsil eder. Nesnel hakikatin varlığını, dolayısıyle onun felsefenin tarihsel gelişimi içinde kavranabilme olanağını reddeden relativizmin tersine, Lenin'in yaklaşımı, felsefî bilginin, her bilimsel bilgi gibi, yanılgıları ve hataları aşarak karmaşık ve çelişmeli bir yoldan geliştiğinden, gelişme sürecinde de nesnel hakikate ulaştığından yola çıkar. «Bilgi, düşüncenin ebedî, sonsuz olarak nesneye yaklaşmasıdır. Doğanın insan düşüncesinde **yansıma**'sını «ölü», «soyut» bir tarzda değil, **hareketsiz olarak değil, çelişkisiz olarak değil**, ebedî bir hareket, çelişkilerin ebedî bir doğuş ve çözülüş **sürecî** olarak anlamak gerekir».[4]

Materyalizm ve Ampirlo-Kritisizm'in sonlarında, felsefî akımların incelenmesine ilişkin şöyle bir formülasyon yer alıyor: «1) Belirli bir felsefe okulunun kuramsal temelleri, «epistemolojik sorunlara **koşut olarak**» diyalektik materyalizmin temelleri ile karşılaştırılmalıdır; 2) Bu okulun öteki modern okullara göre yeri kendi gelişimi içinde belirlenmelidir; 3) Belli bir felsefe okulu ile doğa bilimi arasındaki bağlantı ve doğa biliminin düzeyi araştırılmalıdır; 4) Materyalizm ve idealizm arasındaki mücadele ortaya çıkarılmalıdır, çünkü son çözümlemede bu, modern toplumdaki uzlaşmaz sınıfların eğilimlerini ve ideolojisini yansıtır».[5]

Lenin bu ilkeleri daha sonraki eserlerinde, özellikle **Felsefe Defterleri**'nde geliştiriyor. Marksist felsefe tarihi düşüncesine şu önermeleri getiriyor: «Mantıkta düşüncenin tarihi, toptan ve toplu olarak, düşüncenin yasalarıyle düşümdeşmek zorundadır.»[6] Diyalektik, dünya hakkındaki bilginin sonucu, toplamı ve vargısıdır. Felsefe tarihi de öteki bilim dallarının tarihinin sonuçlarını diyalektik olarak toparlayıp özetlemelidir. Lenin'in, insanlığın felsefî düşüncesinin

---

(1) N.K. Krupskaya, *Lenin'den Anılar*, 2. kitap, Ankara, Odak Yayınları, 1974, s. 155.

(2) Türkçe çevirinin başlangıcında büyük bir bölümüne aynen yer verilen bu önsözün yazarı belirtilmemiş.

(3) V.İ. Lenin, *Felsefe Defterleri*, Çev.: Atilla Tokatlı, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1976, s. 4.

(4) a.g.e., s. 159.

(5) V.İ. Lenin, *Toplu Eserler*, İngilizce basım, c. 14, s. 357-58.

(6) V.İ. Lenin, *Felsefe Defterleri*, Sosyal Yayınlar, s. 265.

ve onun en yüksek başarısı olan diyalektik materyalizmin incelenmesi ve geliştirilmesi için ileri sürdüğü kapsamlı programın odağında yer alan önerme ise şu: «Genel mantık kuram ve kategorilerinin gelişmesi ve uygulanması açısından tasarlanıp yazılacak bir düşünce tarihi— volià cequ'il faut! (İşte gerekli olan)»[7]

Lenin'in felsefeye en önemli katkılarından biri şurada ortaya çıkıyor: Marksist diyalektiğin daha derinliğine incelenmesi, yeni içerikleri olan yasa ve kategorilerle zenginleştirilmesi, toplumsal gelişimin pratik yönleriyle yirminci yüzyıl biliminin buluşlarının dyalektik olarak bireştirilmesi (sentezleştirilmesi). Lenin, Marksist diyalektik, mantık ve bilgi kuramının birliğini gösteriyor ve diyalektiğin özünü oluşturan sorun üzerinde duruyor: Karşıtların birliği ve çatışması yasası. Mutlak hakikat ile göreli hakikatin birliği, bilme (bilgi edinme) sürecinin diyalektiği, özellikle burada pratiğin oynadığı rol, Lenin'in başlıca sorunları arasında.

Lenin'de diyalektik mantığın yaratıcı biçimde kullanılmasında «model» diye nitelenebilecek örnekler de bulabillyoruz. **Bir Kez Daha Sendikalar Üzerine** adlı eserindeki şu parça örneğin:

«İlkin, bir nesne hakkında gerçeğe uygun bilgi edinebilmek için, onun bütün yanlarını, bağlantılarını ve 'dolayımları'nı ele almalı ve irdelemeliyiz. Bu hiç bir zaman tümüyle başarmayı umut edemeyeceğimiz bir şeydir, ama kapsamlılık kuralı yanılgılara ve katılığa karşı bir güvencedir.

İkinci olarak, diyalektik mantık, bir nesnenin gelişimi, değişimi, 'kendinin-hareketi' içinde ele alınmasını gerektirir.

Üçüncü olarak, bir nesnenin eksiksiz 'tanımı' insan deneyinin tümünü içermek zorundadır; hem gerçeğe uygunluğun bir ölçütü, hem de insan istekleriyle arasındaki bağlantının pratik bir göstergesi olarak. Dördüncü olarak, diyalektik mantık şunu söyler: 'hakikat her zaman somuttur, hiç bir zaman soyut değil' (...)»[8]

Lenin'in felsefeye ilişkin olarak geliştirdiklerinin arasında kilit taşı denebilecek bir nokta var. Engels'te de bulunmakla birlikte, Lenin'de büyük bir açıklık kazanıyor: Lenin, bütün eserlerinde olduğu gibi, **Felsefe Defterleri**'nde de tutarlı bir biçimde felsefede partizanlık ilkesini sürdürüyor ve diyalektik materyalizmle devrimci pratik arasındaki organik bağı gösteriyor.

Lenin'in önemli katkılarından biri de Marksist diyalektik yansıma kuramını geliştirmiş olması. Ancak, burjuva filozoflarının ve revizyonistlerin ileri sürdüklerinin tersine, burada Marx ve Engels'in öğretilerine dayanıldığından, 18. yüzyıl materyalistlerinin kuramlarına göre büyük farklılıklar ortaya çıkıyor. Birincisi, insanın gerçekte dünyayı değiştirdiği sürece, dolayımsız pratik eylemi içinde yansıma söz konusu. **«Pratik, (teorik) bilginin üstündedir,** çünkü sadece 'evrensel olan'ın değil, aynı zamanda dolayımsız gerçeğin de üstün değerine sahiptir».[9]

İkincisi, Lenin yansıma sürecine diyalektik gelişme ilkesi açısından yaklaşıyor. Dış dünyanın insanın bilincine yansımasını, canlı, çok yanlı ve karmaşık bir süreç olarak ele alıyor. Bilgi edinme sürecinin, düşüncenin, öncesiz ve sonsuz olarak gerçekliğe yaklaşması olduğunu gösteriyor. Ona göre, yansıma, öncesi ve sonrası olmayan bir hareket içinde, çelişmelerin ortaya çıkışı ve çözülüşü süreci içinde gerçekleşiyor. «Hareketsiz değildir insan kavramları, sürekli hareket halindedirler, birbirlerine geçer, birbirlerinin içine akarlar, bunsuz yansıtamazlar canlı hayatı. Kavramların çözümlenmesi, incelenmesi, «onları kullanma sanatı» (Engels), kavramların **hareket**inin bağlarının, karşılıklı birbirlerine geçişlerinin incelenmesini gerektirir daima».[10]

Üçüncüsü, Lenin'e göre, insan gerçekliği ona uymak, uyum sağlamak için değil, dünyayı değiştirmek için yansıtıyor. Yansıtma kendi başına bir son değil, insanın gerek-

(7) a.g.e., s. 143.
(8) V.İ. Lenin, *Toplu Eserler*, İngilizce basım, c. 32, s. 94.
(9) V.İ. Lenin, *Felsefe Defterleri*, Sosyal Yayınlar, s. 174.
(10) a.g.e., s. 206.

sinimlerine ve çıkarlarına uygun olarak dünyayı değiştirmenin bir aracı.

Ama her şeye rağmen, olmayacak şeyler söylenebiliyor. Sözgelimi, **Materyalizm ve Ampirio-Kristisizm** ile **Felsefe Defterleri** karşı karşıya konuyor. İlkinin, Engels'le başladığı öne sürülen «dogmatizm»i sürdürdüğü; ikinçisinin, «genç» Marx'a ve Hegel'e yakınlaştığı söyleniyor. Söyleyenler: Lenin'e genellikle burun kıvıran, onu incelemeye değer bulmayan burjuva felsefesi —ya da üniversite felsefesi— ve çağdaş revizyonistler.

Felsefe Defterleri'nin Türkçe çevirisi, Ağustos 1971 tarihini taşıyan Fransızca basımından yapılmış. **Defterler**'deki ilk metin, 1895 tarihli. Marx ile Engels'in **Kutsal Aile**'sinin özeti. Lenin, bu özetleme sırasında, bilimsel sosyalizmin kuruculannın felsefî ve siyasal dünya görüşlerinin oluşumunu izlemeye çalışıyor. Marx'ta «toplumsal üretim ilişkileri», «proletaryanın devrimci rolü» düşüncelerinin nasıl ortaya çıktığını gösteren bölümleri defterine aktarıyor.

Felsefe Defterleri'nin en büyük bölümünü, Marksizmin «üç kaynağı»ndan biri olan klasik Alman felsefesinin incelenmesi kaplıyor. Feuerbach'ın **Dinin Özü Üzerine Dersler** kitabını özetlerken Lenin, onun materyalist ve tanrıtanımaz bir düşünür olarak yerini belirliyor. Örneğin şöyle bir alıntı yapıyor: «Düşüncede, sıfatı isimden, özelliği özden ayırmaktadır insan... ve metafizik Tanrı, doğadan çıkarılıp alınmış en genel özelliklerin bütününden, özetinden başka bir şey değildir; işte bu özeti, duyulur varlıktan, doğanın maddesinden ayırarak, hayalgücünün yardımıyle bir özneye ya da bağımsız bir varlığa dönüştürür yeniden insan». Bu parçanın yanında, Lenin'in kenar notu: «NB, derinlemesine doğru, NB».[11] Ama, iki sayfa sonra, Feuerbach'ın temel ilkesinin «maddeçilik'in uygun düşmeyen ve güçsüz bir tasvirinden başka bir şey» olmadığını söylüyor Lenin.

1914-15 tarihlerini taşıyan defterler, Hegel'in üç büyük eseri, **Mantık Bilimi, Felsefe Tarihi Dersleri, Tarih Felsefesi Dersleri** üzerine derinliğine çözümlemeleri içeriyor. Lenin, Hegel'in idealizmini eleştiriyor, yer yer alaya alıyor; ama Hegelçi diyalektiğin önemini ortaya çıkarıyor, «Hegel'i maddeçi bir gözle okumak» gerektiğini belirtiyor.

«Diyalektik Sorunu Üzerine» başlığını taşıyan, 1915 tarihli dört sayfalık parça ise Marksist felsefenin dorukları arasında. «Marksizmin bilgi teorisinin diyalektiğin kendisi» olduğu bu parçada açıkça formüle ediliyor.

Daha sonraki bölümlerde ele alınan düşünürlerle eserler şunlar: Lassalle, **Herakleitos'un Felsefesi;** Aristoteles, **Metafizik;** Feuerbach, **Leibniz'in Felsefesinin Açıklanması, Geliştirilmesi ve Eleştirisi.**

Kitabın son bölümünde, Lenin'in üzerine notlar koyarak okuduğu çeşitli yazarların eserlerinden parçalar yer alıyor: Plehanov, Rey, Şulyatikov, Deborin.

Felsefe Defterleri, okunması kolay olmayan bir kitap. Aynı zamanda da okunması gereken bir kitap. Okuyucu ne yapıp yapıp bu güçlüğün üstesinden gelmek zorunda. Marksist felsefenin en eksiksiz, en doğru kavranışına giden yol bu önemli eseri iyi anlamaktan geçiyor.

MESUT ODABAŞI

(11) a.g.e., s. 65.

YÜKSEK ÖĞRENİME BAŞVURAN ÖĞRENCİLER (1974 - 75)

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI GENEL,

Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Dairesi, «YÜKSEK ÖĞRENİME BAŞVURAN ÖĞRENCİLER (1974-75) SOSYO-EKONOMİK ÇÖZÜMLEME» adlı bir araştırma yayınladı.

Araştırma, 1974-75 döneminde üniversitelerarası giriş sınavına katılan öğrençilere uygulanan bir anketin değerlendirilmesine

dayandırılmış. Çalışmayı genişletecek genel verilerden yararlanılmamış. Üç uzman tarafından yürütülen araştırma, duyurmaya ve yorumlanmaya değer niteliktedir.

Anket çalışmasında, 1974-75 döneminde üniversitelerarası giriş sınavına katılan 230 bin öğrenciden 166 bininin cevabı değerlendirilebilmiş. Anket başlıca, adayların geldikleri coğrafi alan, önceki okul, gelir durumu, baba mesleği, aile yapısı, sınava giriş sayısı, girmek istediği öğrenim dalı vb. konuları kapsamakta.

Araştırmanın bulguları ve yorumları iki ana bölümde toplanarak sunulmuş: sınava giren öğrencilerin nitelikleri, ve sınavı kazanan öğrencilerin nitelikleri. Bulguları özetlemeden önce konuyla ilgili birkaç sayısal açıklama yararlı olacak.

1974-75 döneminde üniversitelerarası seçme sınavına 230 bin öğrenci katılmış. Sınava katılan öğrenci sayısının bu yıl 309 bin (gerçek adaylar bu sayının % 10-15 altındadır), gelecek yıl bu sayının 350 bin olacağı hesaplanmakta.

Buna karşılık üniversitelerarası giriş sınavı kapsamı içinde ve dışındakl tüm yüksek öğrenime aynı yıl yapılan kayıt toplamı 60 bin'in altında. Sınavla kaydolanlar ise % 16 dolayında. Gelecek yıllarda üniversitelerarası giriş sınavı lle ilgili kurumlara her on adaydan biri seçilecek.

İncelemenin yapıldığı yıl yüksek öğrenim kurumlarındaki toplam öğrenci sayısı 264 bin. Demek ki bundan böyle dışardakiler içerdekilerden çok olacak; üniversitenin herhangi bir sınıfına kayıtlı, üniversitede okuyan toplam öğrenci sayısı o yıl üniversite birinci sınıfa başvuran öğrenci sayısının altında kalacak.

Araştırmanın, 'sınava girme' ve 'sınavı kazanma' ana bölümleri içinde sunulduğu belirtilmişti. Kuşkusuz yüksek öğrenim için sınava girme olayı olgunun yalnızca bir parçasıdır. Yüksek öğrenim sınavına girebilmek için önce ilkokula girebilmek, ortaokula girebilmek, liseye girebilmek gerekir. Sonra da bütün bunlardan mezun olabilmeye yetecek olanaklara sahibolmak gerekir. Yan yana konup karşılaştırılması gerekenler, yüksek öğrenim çağındaklilerle, yüksek öğrenime kavuşabilenlerdir. Bu nedenle sınava glrenlerle ilgili bölümün ayrıntılı özetlemesine gitmedik. Ancak bu kademede ortaya çıkan ilginç sonuçları gözden kaçırmamak amacıyla sınavı kazananlarla ilgili verilerde bu illşklyi gözönünde tuttuk.

Araştırmada yüksek öğrenim adayları bakımından kır-kent ayrımı da incelenmektedir. Ancak tanım karışıklığı nedeniyle bu ayrıma yaptığımız değerlendirmede yer vermedik.

BAŞLICA SONUÇLARIN ÖZETİ

— Gelir ve Sınav Kazanma Olasılığı

Sınav kazanma olasılığı gelir arttıkça yükselmektedir. Araştırmaya göre 4000 ve daha yüksek gelir gruplarında sınav kazanma olasılığı, en düşük gellr grubuna göre üç defa daha fazladır.

Sınava girenlerin % 17'sl 1000 TL. den az gelir grubundan, % 3.8'i 6000 TL. den fazla gelir grubundandır. Kazananların lse % 5.8'i lik gruptan, % 18.4'ü son gruptandır.

— Baba Mesleği ve Sınav Kazanma Olasılığı

Araştırmaya göre serbest meslek mensuplarının çocukları yüksek öğrenime girme yönünden en yüksek bir olasıllığa sahiptir. Memurların ve sanayicilerin çocukları bu grubu izlemektedir. (Türkiye yüksek öğrenim sınavını kazanma ortalaması % 16, serbest meslek % 22, memur % 20, sanayici % 19). Buna karşılık kırsal kökenli öğrencilerln sınav kazanma olasılığı % 8, işçi kesiminin % 12 dir (geçerken buradakl işçi tanımının geniş olduğu da belirtilmelidir.)

Kesimler arasındaki bu farklılık, sınava girebilme olayı ile birlikte bakıldığında gerçeğe daha yaklaşık bir görünüm kazanmaktadır. Örneğin son haftaki meslek itibariyle çiftçilerin oranı % 66 olduğu halde sınava girenler içinde çiftçi çocuklarının oranı % 24'tür. Meslekler ve sınava girenler itibariyle bir hesaplamada, bir çiftçi çocuğunun sınava glrebilme olasılığı 1 puan alındığında, sanayicl kesimden gelenlerin sınava

girme olasılığı 34 puan, tüccar kesiminden gelenlerin 10 puan, serbet meslek kesiminden gelenlerin 7 puan olmaktadır. Sonuç olarak yüksek öğrenim sınavını kazanamayan çiftçi çocukları dahi geldikleri kesimin seçme grubunu (büyük bir olasılıkla köylü tarımla uğraşan kişi anlamında değil de büyük toprak, çiftlik sahibi) temsil etmektedir.

— Yerleşme Merkezleri ve Yüksek Öğrenime Girme Olasılığı

Öğrencilerin yerleşim yeri, yüksek öğrenime katılma olasılığını etkilemektedir. Yüksek öğrenim sınavını kazananların % 79'u Marmara, Orta Anadolu, Ege ve Çukurova metropollerindendir. Bu bölgelerden sınava girenlerin toplama oranı % 68'dir.

Sınavı kazananların yaklaşık yarısı Ankara, İstanbul ve İzmir illerindendir. Bu illerden sınava girenler ise toplamın üçte biridir. Bunun gerek sınava katılma gerekse başarı bakımından toplam nüfusa göre yüksek bir oran olduğu açıktır.

— Çalışma Durumu

Kısacası çalışarak yüksek öğrenim yapmak oldukça zordur. (Yüksek öğrenime girişte başarı oranları çalışanlarda binde 89, çalışmayanlarda binde 154'dür).

— Aile Yapısı

Verilere göre dört kişilik aileden gelen çocuklar en yüksek sınav kazanma olasılığına sahiptir. Bunu üç kişilik aile büyüklüğü izlemekte. Sonucun, büyük kentteki yüksek gelirli modern aileyi sunduğu açıktır.

— Yatılılık

Paralı yatılılık öğrencilere daha yüksek sınav kazanma olasılığı sağlamaktadır. Paralı yatılılıktan elin parmakları ile sayılabilecek bir grup okulu anlamak gerekir. Parasız yatılılar ise ortalamanın altında bir başarı getirmektedir.

— Diğer

Araştırmada yukardaki verilerin yorumunu genişletmeye olanak sağlayan bazı ayrıntı veriler de sunuluyor. Örneğin metropollerden gelen öğrencilerde yaş yoğunluğu 19'un altındadır. Bu durum geri kalmış yörelerde gecikme ve yıl kaybetme oranının yüksek olduğu ve geri kalmış yörelerden sınava girenlerin birden fazla şans denedikleri yönünde yorumlanıyor. Yani geri kalmış yörelerden gelen öğrencilerin durumu bir yıllık bir kesitte görünenden, sınavı kazansalar dahi kötüdür. Sınavı kazanma olanağı önceden yüksek olanlar yollarında yürümekte, diğerleri yıllar yılı tırmanmağa çalışmaktadır.

Yüksek öğrenimde **eğitim** dalını tercih edenlerin sınav kazanma olasılığı en fazla, **sağlık bilimlerine** girme olasılığı en azdır. Başka bir deyişle öncelikler meslek dalının gelecekteki ekonomik çıkarlarına göre verilmektedir. Ancak yüksek öğrenime girme olasılığı önceden yüksek olanların istedikleri dallara girebildiği, diğer kesimlerden gelenlerin hangi dala girebilirlerse onunla yetindikleri kolayca söylenebilir.

Yüksek öğrenim sınavı öncesinde kurs görme sınav kazanma olasılığını olumlu yönde etkilemektedir. Bu kursların belirli bir büyüklüğün üstündeki kentlerde bulunduğu bilinmektedir.

ARAŞTIRMANIN YAKLAŞIMI VE İÇERİĞİ ÜZERİNE

Araştırmanın yaklaşımı ile ilgili olarak öncelikle, değerlendirmedeki dağınıklık tartışılmalıdır. Değerlendirmede saptanan gruplar sınıfsal kökenle ilgili açık verileri ortaya koymadığı gibi, birbirinden bağımsız olarak çeşitli niteliklere göre yapılan tasnifler konunun bütünlüğünü ve tekliğini ortadan kaldırmaktadır. Aynı değerlendirmelerin birbiri ile ilişkisinin kurulmaması yüzünden, olağan olarak örneğin Güneydoğu Anadolu'dan az gelirli bir çiftçi çocuğunun, İstanbul'dan bir işçi çocuğunun, öğretmen olmak üzere dördüncü defa sınava giren bir memur çocuğunun yüksek öğrenime girme olasılıkları ortaya çıkmaktadır. Oysa verilerin biraraya getirilmesinden ortaya çıkan genel görünüm açıktır. Eğer bir yüksek öğrenim adayı, *YÜKSEK GELİR DÜZEYİNDEN GELMEKTE (SERBEST MESLEK, SANAYİCİ, TÜCCAR AİLESİNDEN) BÜYÜK KENTLERDEN BİRİNDE YAŞAMAKTA VE BELİRLİ LİSELERDEN Bİ-*

RİNDE EĞİTİM GÖRMEKTE (ÖZELLİKLE PARALI YATILI) İSE (ki bu durumda aile yapısı, kurs görme, çalışma vb. veriler olumlu yönde olacaktır.) *SAĞLIK BİLİMLERİ BAŞTA OLMAK ÜZERE İSTEDİĞİ DALDA YÜKSEK ÖĞRENİME KATILACAKTIR.* Bu niteliklerden bir veya birkaçı eksik ise sosyal bilim dallarında öğrenim görmek, birden fazla sınava girmek durumunda kalabilir. Bu niteliklere çoğunlukla sahip değilse ancak olağanüstü yetenekle veya rastlantı sonucu yüksek öğrenime katılabilecektir. Ancak böyle bir tanımlama ile ayrı ayrı değerlendirilen nitelikleri birleştirebiliriz.

Araştırmada bu kadar açık bir sonucun doğrudan çıkmasını perdeleyen diğer eksiklik, değerlendirmelerde genel verilere yer verilmemesi ya da sınırlı ölçüde yer verilmesidir. Araştırma, eğitimde fırsat eşitliği bakımından hiç de olumsuz bir görünüş ortaya koymamaktadır. **Türkiye'de sosyo-ekonomik yapıya ilişkin genel verilerin yüksek öğrenim için görünenden çok daha büyük bir adaletsizliği sergilediği bilinmektedir.** Eğitimde fırsat eşitsizliğinin araştırmacıların niyetlerine bağlı olmaksızın bu kadar perdelenmesinin nedeni, sınava girme olasılığının sınava girenlerden ölçülmesi, kökenin getirdiği avantaj ve dezavantajların ise **sınava girenler ve başaranlar** karşılaştırması ile verilmesidir. Araştırmada yaklaşımın bu yönde yapıldığı belirtilmiştir. Ancak eğitimin bir kesitinin incelenmesinde bu kadar yanılgıya yol açacak bir yöntemin uygulanmasına gidilirken bunun daha fazla tartışılması gerekirdi. Demografik bir yaklaşımla, yüksek öğrenim yaş grubunun hesaplanması, bu verilerin yüksek öğrenime girenlerle karşılaştırılması yapılsaydı «yüksek öğrenime girme olasılığı yüksek» olarak tanımlanan kesimin sabit kalıp kalmayacağı, geride kalan milyon'un sınıfsal kökenin ne olduğu kolayca saptanacaktı. Yapılması gereken asıl karşılaştırma ortaya çıkacaktı. Böyle bir karşılaştırma yapmak için gerekli veriler uygulanan anketdekiler dahil yeterlidir.

Araştırmanın yöntem ve değerlendirme yaklaşımı nedeniyle varılan genel sonuç dar bir çerçeve içinde kalmaktadır. Sonuç bölümünde şöyle deniyor: «Türkiye'nin İçinde bulunduğu koşullar üniversitelerarası seçme sınavını acımasız bir 'seleksiyon'u gerçekleştiren elek biçimine dönüştürmüştür.» Oysa araştırma sonuçlarının genel değerlendirilmesi, sınıvların bir 'seleksiyon' olarak işlemediğini göstermektedir. Sınıvlarla, genel sonuçları belli bir işlemin istisnaları saptanmaktadır. **Yüksek öğrenime katılacaklar kökenleri ve olanakların yarattığı önceki eğitimleri ile zaten bellidir.** Yapılan işlem büyük çoğunluğuyla egemen sınıf çocuklarının yüksek öğretime kaydedilmesidir.

Konu üzerinde biraz daha derine inebilmek için bu araştırmanın niçin yapıldığının tartışılmasında yarar vardır. Yayının giriş bölümünde «Türkiye'de yüksek öğrenime yönelen öğrencilerin sorunları üzerinde durmak isteyen her araştırmacı köklü çözümleri getirebilmek için sorunun kökenlerine eğilmek durumundadır» deniyor. Bu söz en genelinde soyut olarak doğrudur. Ancak bugün için Türkiye'de geçerli değildir. Çünkü eğitimde ya da yüksek öğrenimde köklü çözüm alternatifi bugünkü düzende yoktur. Bu bakımdan «çözüm»den kastedilen ne olduğu düşünülmelidir.

Türkiye'de yüksek öğrenimin işleyişi ve yapısı, eğitim düzeninden anlamlı bir kesit vermektedir. Başka bir deyişle yüksek öğrenim düzeni herşeyi sergileyen bir vitrin durumundadır.

Yüzeyde yaklaşımlarla üzerinde durulan, tartışılan ve çözüm aranan sorunlar nedir?

Araştırmanın yapıldığı yıl üniversitelerarası seçme sınavına 230 bin öğrenci girmiş, bunlardan 37 bin'i sınavda başarılı olmuştur, her kademe ve dalda yüksek öğrenim kurumlarına girebilen öğrenci sayısı da adaylara oranla küçüktür. Lise ve lise seviyeli okullar mezunları tek amaç için çabalıyorlar: yüksek öğrenim kurumlarına girmek. Bu durumda iki sorundan biri sözkonusudur: Yüksek öğrenim kapasitesi yetersizdir, artırılmalıdır; veya yüksek öğrenim kendi amaçları içinde yeterlidir, o halde liseden yüksek öğretime gönderilenler azaltılmalıdır.

Genel görünüm, yüksek öğrenimin kapasitesinin artırılmağa çalışıldığını gösteriyor. Ya da böyle gösterilmek isteniyor. Orta öğretim kademesinde kapasite sınırlaması, kademe ve dal değiştirme ilkeleri yok.

Eğitim düzenine bakışta en büyük yanılgı, bu durumun bir kargaşa olarak nitelenmesinde olacaktır. **Türkiye'nin eğitim düzeni, düzenli bir kargaşalıktır. Böyle olması istendiği için böyledir.** Böyle olması sağlanmıştır; gerek örgütlenme ve kapasite açısından, gerekse eğitimin içeriği açısından.

Türkiye'nin insangücü açıklarının varolduğunu hesaplayan teknisyenler bizce bu hesapları yeniden gözden geçirmelidir. Sürekli iş arayan ya da güçlükle iş bulan yüksek öğrenim çıkışlılarının bulunduğu ekonomide nitelikli insangücü açıklarından bu kadar rahatça sözedilmemesi gerekir. Talep hesaplamalarında sanayinin yapısı dikkatle gözününe alınmalıdır. Sanayinin montaj sanayii yapısında ve ağırlıkla tüketim mallarına dönük olarak geliştiği bir ülkede insangücü talebinin bir kısmı yurtdışından karşılanır. Yatırım mallarında teknoloji geliştirilmesi, montaj sanayiinde ithal edilen parçalar, dış istihdamı ilgilendirmektedir. Otomotiv sanayiinde, makina imalat sanayiinde, elektrik-elektronik sanayiinde nitelikli işgücü talebi gelişmiş kapitalist ülkelere oranla daha azdır ve bir kesimi dıştan satın alınmaktadır.

Egemen sınıflar bu durumun bilincindedirler. Gerçekte çarpık ve ağır gelişen sanayiin ve bunun gerektirdiği hizmet sektörünün işgücü gereksinimini karşılayacak bir yüksek öğrenim kapasitesini yaratmışlardır. Yüksek öğrenimde yeni kapasite artışları yerine, buna ayrılacak kaynakların, örneğin gümrük ve vergi bağışıklığı gibi biçimlerde kendilerine ödenmesi daha uygundur. Yüksek öğrenime yapılan harcamalar kapasite artışından çok, yüksek öğrenimden yararlanan toplumun küçük kesiminin eğitim olanaklarının geliştirilmesine yöneliktir.

Bunun tersini düşünmek mümkün değildir. Egemen sınıflar ne sınıflarının eğitiminden yoksun kalmasını, ne de yürüttükleri sanayiin insangücü gereksiniminin karşılanmaması gibi durumları onaylamazlar ve böyle bir durumda gerekli tedbirler alırlar. Yüksek öğrenimin 25 yıllık gelişimine bakıldığında ekonominin gereksinimine uygun bu tür sıçramalar izlenmektedir.

Bu durumda liseler ile yüksek öğrenim kademesi arasındaki tıkanıklık nasıl açıklanacaktır? Lise kapasiteleri yüksek öğrenime uygun bir gelişime göre niçin sınırlanmamaktadır. Egemen sınıfların bilinçlenmeyi, her şeyin açıkça sergilenmesini önleyici sübaplara ihtiyacı vardır. Türkiye'de yüksek öğrenim sınıf değiştirmede tek yaygın umuttur. Bu umut, genel liseler gibi basit, ucuz ve işe yaramaz bir öğretim kademesi ile mümkün olan yaygınlıkta beslenmektedir. Gençler yıllarını yüksek öğrenime girme umudu ile liselerde ve sonra üniversite kapılarında geçireceklerdir. Yüksek gelirli kesimin, seçme okullarda eğitilmiş çocukları istedikleri fakültelere girecekler, kalanların üstün yeteneklileri de içeriği istenen biçime getirilmiş öğrenimi görmek üzere yüksek öğrenime, egemen sınıfların hizmetine kabul edileceklerdir. Salt yüksek öğrenim görmek umuduyla yüksek öğrenim adaylarından 1179'u (son yıl) Hitltoloji bölümüne girmeyi kabul edecek ve bunu tercihinde belirtecektir. Sonuçta, gerçekte işsiz olan önemli bir kesim de okutulduğu söylenerek istihdam dışı tutulacaktır. Gerekirse mektupla öğretim gibi, gençlere öğrenim gördüğünü sanması için düzenlenmiş olanaklar da sunulacaktır.

ÖZKAN TANER

—————oOo—————

GENEL VE TARIMSAL KOOPERATİFÇİLİK

ZİYA GÖKALP MÜLAYİM

KÖYLÜMÜZÜ TANIYALIM

«Küçük köylü işletmeleri ülkede sosyal emniyeti yaratır. Zira mülk sahibi olan çiftçi, toprağına ve vatanına mülk sahibi olmayandan çok bağlıdır. Bu küçük işletme sahibi olan köylüler **ruhları basit ve ilkel, ihtiyaçları sınırlı, vücutları yorucu işlere müsait insanlardır. Sulh zamanında iyi vatandaş, harp zamanında ise iyi askerdirler.»** (s. 160)

«Bu tip işletmelerde (küçük köylü işletmeleri) çiftçi aynı zamanda müteşebbis, işçi, kapitalist (?) ve direktördür.» (s. 159)

«Küçük köylü işletmeleri sayesinde, kapitalist işletmelerde spekülasyonlar ortadan kalkar, işçi ile işveren arasındaki tartışmalar önlenir.» (s. 159)

«Üretime katılacak şahıslar (işçi ve işveren) arasında olabilecek bütün anlaşmazlıklar, zıtlıklar, küçük köylü işletmelerinde ortadan kalkar.» (s. 159)

Köylümüze ve kapitalist işletmelerine ilişkin olarak sanırız kanılarınız oluştu. Bu duruma göre, spekülasyonları ve işçi-işveren sürtüşmesini ortadan kaldırmanın yolunu keşfettik: Türk tarımının küçük işletmeye dayalı yapısını daha da geliştirerek, her köylü ailesini kapitalist yaparız, olur biter.

Öte yanda, Başbakanın tarım dışı kesime ilişkin değerlemesine göre, tüm esnaflar, sanatkarlar ve serbest meslek sahipleri kapitalist sayılıyordu. Öyleyse, kapitalisti en bol bir örnek ülke sayılmamız doğru olmaz mı?

KÖTÜ KALPLİ KAPİTALİSTLER

Ancak, «XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da liberalizm ve sosyalizmin yanında kooperatifçilik denilen yeni bir hareket yer almış ve bu hareket zamanla Avrupa'dan bütün dünyaya yayılmıştır.» (s. 26)

Bu akıma ayak uydurmak ve daha da batılılaşmak için Türkiye'nin nesi eksiktir? Üstelik kimi zaman «kötü kalpli» kapitalistlere de rastlanabilmektedir.

«Vur eline, lokmasını al» sözüyle nitelenen «yorucu işlere müsait, sulh zamanında iyi vatandaş, harp zamanında iyi asker» olan toprak sahibi köylümüzü, bu kötü kalplilere karşı korumak için yapılacak iş kooperatif kurmaktır.

«Şayet, bir ülkede serbest rekabeti rahatsız eden spekülatif işletmeler mevcut değilse, orada çok defa kooperatif kurulmasına bile gerek yoktur.» (s. 78). «Kooperatik spekülatif kapitalist sektöre karşı» (s. 13) kurulur.

Ancak, söylenenleri yanlış anlamayın: «Kooperatifler serbest ticaretin tamamen karşısında değildirler.» (s. 78). «Bir kooperatifin randımanlı çalışabilmesi için onunla rekabet yapan özel işletmelerin varlığı şarttır.» (s. 78.) Örneğin, «tarım alım kooperatiflerinin serbest ticareti ortadan kaldırmak istediği düşünülmemelidir.» (s. 176). «Tarım satış kooperatiflerinin iç ve dış ticareti tamamen kooperatifleştirmek istediği anlaşılmamalıdır. Tarım satış kooperatifleri aynen şirketler, diğer kuruluşlar ve özel müteşebbisler gibi güncel (aktüel) serbest rekabet sisteminin organik ve tamamlayıcı bir parçasıdır. Diğer bir deyimle tarım satış kooperatifleri özel teşebbüs sisteminin tipik bir yönünü teşkil etmekte olup, bu sistemin dışında düşünülemiyeceği gibi, bu sistemin yerine geçmesi de düşünülemez.» (s. 253)

EĞLENCELİK ALINTILAR

Bu eğlencelik alıntıları, bir senatörümüzün, aynı zamanda bir profesörümüzün yayıncısını zarara uğratan kitabından seçtik. Senatör profesörümüzün adı: **Ziya Gökalp Mülayim**, Kitabın adı: **Genel ve Tarımsal Kooperatifçilik,** (Mart 1975, Bilgi Yayınevi, 40 TL.)

Sayın senatör Mülayim, CHP'den meclise girmiş ve CHP kurmayında kooperatifçilik, tarım ve köylülük sorunlarında uzman.

Sayın Mülayim, kooperatifçilik denince akla gelen adlar arasında sayılıyor. Türkiye'de her yerde Mülayim'e rastlayabilirsiniz: Türk-İş seminerlerinde, Türk Kooperatif Kurumu kongrelerinde, Milliyet, Cumhuriyet Gazetelerinde, kooperatifçilik konusundaki jürilerde...

Sözünü ettiğimiz kitap, daha önce Ziraat Fakültesinde ders kitabı olarak okutulan kitabın 440 sayfaya çıkarılmışı. Kitabın tümü yukarıdaki görüşlerin savunuculuğuna ayrılmıştır.

Mülayim'e göre, kooperatif yalnızca Batı'da vardır. Batının dışındaki kooperatifler gerçek değildir. Orda devletin kooperatiflere aşırı etkisi vardır Kooperatifin devletle hiç bir ilişkisi olmamalıdır. Bu nedenle Mülayim, serbest sistem adını verdiği Rocdale tipi İngiliz kooperatifçiliğini şöyle över: «Rochdale kooperatifçiliği, devletin yanıbaşında fikri hür, vicdanı hür bir varlık olmuş ve şimdiye kadar devletten hiç bir yardım istememiştir.» (s. 82)

Fikir ve vicdan sahibi kooperatiflerden yeri geldiğinde yardım istemekten de çekinmez: Fransa'da kooparitifler bir taraftan sosyalistlerin **kucağına düşmekten** kurtulmuş; öte yandan da ülkeyi mevcut toplumsal sarsıntılardan kurtarmak suretiyle devlete yardımcı olmuştur.» (s. 83)

CHP senatörünün kooperatifleri oturtmak istediği kucakları, yazımızın başındaki alıntılardan kolaylıkla görebiliriz.

Mülayim, tarımsal kooperatifleri her inceleyişinde, yalnızca kapitalist ülkelerin yozlaşmış örneklerini kooperatif olarak gösterip, okuyucuyu koşullandırmaya çalışır. Ancak, sıra arazi işleme kooperatifleri adını verdiği, üretim kooperatiflerine geldiğinde, kendine uygun örnek bulamamanın sıkıntısı içinde, önce İtalya'daki kooperatif çiftlikler uygulamasına sarılır. Bu kooperatiflerin çarpıtılarak anlatılmasından sonra, gerçek üretim kooperatifleriyle uzak yakın ilişkisi bulunmayan, herkesin bağımsız arazilerinde kendi çıkarına çalıştığı biçimi, «sosyal yönden» yeğlemek gerektiğini belirtir (s. 328).

İsrail'deki Klbbutz ve Moshav tipi kooperatif uygulamalarını da küçülterek anlatan Mülayim, «Rusya'daki» uygulamaya gelince önce ne diyeceğini bilemez. 342. sayfada söylediği «hatta denilebilir ki, ülkemizde arazi kullanma kooperatiflerine (üretim kooperatifi demek için bu deyimi seçer) karşı bir allerji bile vardır» cümlesine uygun veriler arama ve onlarla yorum yapma kaygısına girer. Ancak, 338. sayfada şu gerçeği teslim etmemek elinden gelmez: «Buna rağmen, Rus köylüsünün kolhozlar sayesinde sosyal ve kültürel bir çok hizmetlerden yararlandığını kabul etmek gerekir.»

CHP'li sayın senatör, Türkiye'de üretim kooperatiflerinin kurulup geliştirilmesine ustalıkla karşı çıkar. 343-344. sayfalarda şöyle der: «Biz, Türk tarımının genellikle ferdi mülkiyete dayanması ve küçük mülk işletmelerin, toprakları dışında kooperatifleşmesi gerektiği kanısındayız.»

164. sayfada da şöyle der: «Tarım kooperatifleri, bir ülkede adil olarak bölünmüş mülklerin sosyal faydalarını ve aynı zamanda büyük ticari tarım işletmelerinin teknik ve ekonomik üstünlüklerini sağlamaktadır.»

Demek ki, adil bir toprak dağıtımı yapmaya gerek yoktur. Kooperatif kurulunca toprak adil dağıtılmış gibi olur. Küçük toprak sahibi ile büyük toprak sahibi arasındaki çelişkiyi yok sayan bu görüş, hiç bir köklü değişime başvurmadan aynı toprak dağılımı yapısının sürdürülmesini istemeye götürür Bugün en gerici iktidarların temsilcileri bile, topraktaki adil olmayan dağılımın, kooperatifler aracılığıyle gideriieceğini açıkça öne sürmemektedirler.

Toprak reformu konusundaki görüşler de aynı doğrultudadır. Mülayim'e göre, «toprak reformu özel mülkiyeti ortadan kaldırmak için değil, aksine küçük köylü mülk işletmelerini kurmak suretiyle özel mülkiyeti sosyal ve politik yönlerden güçlendirmek amacıyle yapılmaktadır... Batıda toprak reformu ile meydana getirilmiş bulunan küçük köylü mülk işletmelerinin gerçek (?) kooperatifler aracılığıyle **sadece** örgütlendirilmeleri düşünülmektedir.» (s. 384)

Yalnızca örgütlendirmiş olmak için örgütlendirmek amacıyla kooperatif kurma görüşü karşısında «pes» ediyoruz.

Toprak konusundaki bu görüşler, iktidara aday denilen CHP'nin akıl danışmanından geldiği için önem taşımakta ve üzerinde durulmaktadır. Bu görüşlerin etkilediği CHP'den umut olarak söz etmenin yanlışlığını düşünmek gerekmez mi?

ÖTEKİ TUTARSIZLIKLAR

Kitaptaki tutarsızlıklora ilişkin başka örnekler verelim.

Yazar, kooperatiflere ekonomik amaç dışında hiç bir amaç yüklemez: «Bu arada belirtilmesi ve unutulmaması gereken önemli bir konu da, kooperatiflerin esas itibarıyla ekonomik amaçlarla kurulmuş örgütler olduğudur... Bütün ekonomik işletmeler gibi, kooperatif de ekonomik sonuçları ekonomik yollardan elde etmeye çalışır.» (s. 78)

Toplumsal işbirliği ruhu aşılama, toplu hareket, karşılıklı dayanışma bilinci, toplumsal bilinçlenme gibi gerçek kooperatifçiliğe ilişkin konularda, yazara göre kooperatifin hiç bir işlevi olmamalıdır.

Mülayim'in kooperatifçileri aşırı bireycl ve çıkarcı kişilerdir: «Bir kooperatifin ortağı olan bir kimse, şahsi hesaplarını yapar ve ona göre hareket eder. Kooperatifte kalmak işine geldiği sürece orada kalır. İşine gelmediği zaman ayrılır. Herkes bu şekilde düşüneceğinden, ortakların hepsi için şahsi ekonomik yarar oldukça kooperatif ayakta durur, yarar olmadığı zaman ise dağılır.» (s. 79)

Mülayim, bir alanda «becerikli, ihtisas sahibi, kapitalist bir müteşebbis özel bir işletme kurmuşsa» (s. 157) orada kooperatif kurmaya gerek görmez. «Tarım kooperatifi ile kapitalist özel işletme» arasında fark bulmaz. (s. 157)

Tarımsal kooperatifçiliğin temel ilkeleri ele alınırken de tüm inceleme dar bir görüşe dayandırılır. Sözgelimi, demokratik yönetim ilkesinin yalnızca Batıdaki kooperatiflerde olduğunu belirtirken (s. 63,) bu konuda sosyalist ülkelerin aşırı ölçüdeki titizliklerini görmezden gelir. Ancak, bir yandan da kooperatif demokrasisinl aksatan uygulamaların pek önemli olmadığını belirtmek için çırpınır (Bu çırpınmalar için bkz.: s. 399-401)

ECEVİT'E GÖRE MÜLAYİM

Kitabın arka kapağında Bülent Ecevit'in Ziya Gökalp Mülayim için söylediği şu sözlere yer verilmiştir: «Ziya Gökalp Mülayim, böylesine geniş çaplı bir düzen değişikliğini, her yönü ile incelemeye ve anlatmaya her bakımdan yetkili değerli bir bilim adamıdır. Yalnız tarım ekonomisi alanında değil, kooperatifçilik alanında ve tarım kesiminin vergilendirilmesi konusunda da Türkiye'nin önde gelen uzmanlarından biridir.»

CHP senatörü sayın Mülayim, kitabının 366-377. sayfalarında, ABD'de cenazenin en ucuz fiyatla kaldırılmasını sağlamak için kurulan «Cenaze Kaldırma Kooperatifleri»ni incelemektedir. İsterseniz, biz de bir «Siyasi Cenazeleri Kaldırma Kooperatifi» kuralım.

RIDVAN KARALAR

MATERYALİST BİLİMLER TARİHİ

J. D. BERNAL

Ülkemiz okurlarına daha önce **Marx ve Bilim**[1] adlı yapıtı ile tanıtılan ünlü İngiliz bilim adamı J.D. Bernal'in bu kez asıl büyük çalışması Türkçeye çevrildi: Materyalist Bilimler Tarihi.

Bernal 20. yüzyılın yetiştirdiği en büyük bilim adamlarından biridir. İngiltere'de üstlendiği önemli görevlere ek olarak Sovyetler Birliği, Macaristan, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Çekoslavakya, Almanya ve Norveç Bilimler Akademilerinin yabancı üyesidir. Yapıtları orasında **Bilimin Sosyal İşlevi, İhtiyaç Özgürlüğü, Yaşamın Fiziksel Temeli, 19. Yüzyılda Bilim ve Sanayi, Savaşsız Bir Dünya** ve **Hayatın Kaynağı** en başta gelenleridir.

Dilimize **Materyalist Bilimler Tarihi** ola-

1) J.D. Bernal Bilim ve Sosyalizm Yayınları Ankara 1965 ve 1974.

rak çevrilen ve Sosyal Yayınlarça yayınlanan yapıtın orjinali dört ciltten oluşmaktadır. Birinci cilt «Bllimin Doğusu», ikinci cilt «Bilimde ve Şanayide Devrimler», üçüncü cilt «Çağımızda Dogal Bilimler» ve dördüncü cilt «Sosyal Bilimler: Sonuç» altbaşlıklarını taşımaktadır. Çalışmanın bütünü toplum bilimlerinin gelişimiyle bilimin gelişimi üzerinde yoğunlaşmakla birlikte, özellikle halen Türkçeye çevrilmiş olan ilk iki cilt tarihte bilimin gelişmesinin toplumları, toplumların gelişmesinin billmi nasıl etkilediğini gösteren son dereçe başarılı bir tarihsel çözümlemedir.

Tarih içinde bilimin incelenmesinde klasik bir yapıt olarak kabul edilen bu kitabın İngilizçe ilk basımı 1954'de yapılmıştır. Eserin 1956'da Rusça'ya çevrilip Sovyetler Birliğinde yayımlanmasının bu ülkedekl «Bilimsel ve Teknolojik Devrim» tartışmalarında dönüm noktası sayılabileçek gelişmelere yol açtığı bilinmektedir. 1957 Kasım'ında Moskova'da, Sovyet Doğa Bilimleri ve Teknoloji Tarihçileri Ulusal Birliği ile Bilimler Akademisi Doğa Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsünçe Bernal'in kitabını tartışmak üzere düzenlenen ve yazarın da katıldığı bilimsel konferans ilgili tartışmalar için önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Okurlarımıza bu önemli kitabın içeriğinl tanıtmadan önçe biraz Türkçe çevirisi üzerinde durmak istiyoruz. Hemen belirtelim ki üzerinde durulaçak noktaların çoğu biçimsel. Kitabın özü İngilizçe aslına oldukça bağlı kalınarak başarılı bir biçimde çevrilmiş. Yalnız kitabın çevirisinde, özün saklanmasına gösterilen bu özenin çeviride kullanılan dilde de gösterilmesi sağlanabilirdi. Genellikle kolay okunan, zorlamayan bir Türkçe kullanılmış çeviride; ama zaman zaman «neden» yerine «saik», «biçim» yerine «şekil», «süreç» yerine «proses» gibi artık günümüzde nerdeyse unutulmuş sözçüklerin kullanıldığını görüyoruz. Kimi tümçelerde de «doğal olarak neşet ettikleri» gibi sözçük karmaları var. Kuşkusuz, özü biçiminden çok daha önemli olan bu kitabın okurlara zorlamadan okutturulması amaçına saygı duyulması gerekir, ama, hiç olmazsa artık günümüzün Türkçesinde herkesçe bilinen sözçüklerin daha çok kullanılmasına özen gösterilebilirdi.

Bir diğer eleştirimiz yapıtın Türkçesine verilen ad konusundadır. Kitabın İngilizçe adı «Science in History»dir. Bunu «Tarihte Bilim» ya da «Tarih Süresince Bilim» diye çevirmek daha uygun olurdu. Çeviriçinin birinci çildin iç kapağında salt «Bilimler Tarihi» dedikten sonra bundan vazgeçip eseri «Materyalist Bilimler Tarihi» diye adlandırmaya karar verdiğini anlıyoruz. «Materyalist» sözçüğünü «Bilimler Tarihi»nden ayırmak için dış kapakta ayrı punto yazılar kullanılmasına karşın, biçimsel olarak yanlış bulduğumuz bu ad, okurda sanki materyalist olan bilimler, materyalist olmayan bilimler diye bir ayırım varmış ve bu kitap materyalist olan bilimlerin tarihi imiş izlenimini uyandırıyor ve yapıtın bilim konusuna bütünçü bakışını gölgeliyor. Türkçe basımına verilen bu adın biçim açısından olduğu kadar öz açısından da yanlış olduğu konusunda kuşkularımız var. Bu kuşkular Bernal'in kendi sözlerinden kaynaklanıyor: «Bu kitap bir bilim tarihi olmak iddiasında değildir; ana teması daha çok bilim ve toplum arasındaki bu karşılıklı etkileşmedir. Eğer taraf tutma eğiliminde olduğu iddia edilirse, bu eğilim tarihin bilim üzerindekl etkisi yerine —bu tema çok işlendi— billmin tarih üzerindeki etkisi yönündedir (Cilt 1, sayfa 55-56)».

Tüm bu söylenenler çeviriçinin ve yayınevinin özenli ve başarılı çalışmasını küçümsemek amaçını taşımıyor. Aksine, bibliyografya, eserde geçen adların alfabetik llstesi, içindekiler tablosuna kadar hiç bir öğesini dışarda bırakmadan yapıt çok titiz ve özenli bir çalışmayla ele alınmış ve başarıyla çevrilmiş.

Eserin önsözünde de belirtildiğl gibi, J.D. Bernal 1948 yılında Oxford Üniversitesi, Ruskin Kolejinde «Tarihte Bilim» konusunda konferans vermeye çağrılıyor. Konferans sırasında ve sonradan, üzerinde o güne değin zaman ayırabildiğinden çok daha fazla çalışmaya ve düşünmeye gerek gösteren bir konuya el atmış olduğunu anlıyor ve bu kitabı yazmaya başlıyor. Ama bu gerçekten

zor bir uğraştır, «üç haftada tamamlayacağımı umuyordum, şimdiden onun ikisi kadar yıl vaktimi aldı. Bilimin tarihteki yeriyle ilgili sorunların neler olduğunu daha yeni anlamaya başlıyorum» diyor Bernal (Cilt 1, sayfa 9, Önsöz).

Ne var ki yazarın bu çabası boşa gitmemiş ve yapıt, bilimin tarih içindeki yeri, toplumsal gelişmeyle ilişkisi konusunda önemli bir boşluğu doldurmuştur. Yapıt, bilimin gelişmesini «büyük adamların» «büyük keşifleri»ne bağlayan efsanenin eleştirisiyle başlamakta, bilimsel ilerlemenin asıl nedeninin bilimle toplumsal gelişme orasındaki karşılıklı etkileşim olduğunu göstermekte ve bilimin gelişmesinin belirleyici öğesinin, bilimle üretim arasındaki ilişkiler olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bernal'e göre bilimin gelişmesinin izlediği yolun ticaret ve sanayinin gelişmesinin yoluyla çakışması; günümüzde de yer yüzündeki toplam bilim adamları soyısının onda dokuzundan fazlasının bir düzine kadar kömür yatağı ve o kadar başkent ve sanayi kenti çevresinde toplanmış olması bir raslantı değildir. Bilimin gelişmesinin sınıfsal niteliği gözden kaçırılmamalıdır. Yeni bir sınıfın iktidara yönelmesi sırasında olduğu gibi üretim ilişkilerinin hızla değiştiği zamanlarda, bu sınıfın zenginliğini ve iktidarını arttıran üretim yenilikleri özellikle gündeme girer ve bilimin önüne ileri atılım yolları açılır. Böyle bir sınıf bir kere durumunu sağlama bağladıktan sonra, ve yeni bir rakip sınıfın ona kafa tutmasını önliyebilecek kadar gücünü koruduğu sürece, herşeyin olduğu gibi kalması onun çıkarınadır: o zaman teknikler gelenekselleşir, bilim geriler.

Bilimsel ilerlemenin en önemli ve verimli devirleri sınıfsal farklılıkların bir ölçüde olsun ortadan kaldırıldığı devirler olmuştur. Rönesans başlangıcı İtalya'sında, büyük devrimin Fransa'sında, ondokuzuncu yüzyıl Amerika'sında ve **farklı ve daha gerçek bir anlamda** bugünün Sosyalist Cumhuriyetlerinde durum böyledir.

Bilim adamı ister kabul etsin ister etmesin bilim planlanmaktadır. Kapitalist sistemde bu planlama tekellerce denetlenmekte ve bilimin elde ettiği sonuçlar encok **kâr** amacını desteklemek üzere sermaye sınıfının emrine sunulmaktadır. Öte yandan, kapitalizmden sosyalizme geçiş çağı olarak nitelendirilen günümüzde gerek kapitalist ve gerekse sosyalist ülkelerde yarının toplumunun yaratılmasında bilimin büyük katkıları olmakta ve üretici güçleri doğrudan etkilemektedir. Bilimin gelişmesi, sosyalist ülkelerde bütün engellerden kurtulduğu için daha hızlı olmaktadır.

Bilim adamlarıyla, bilim adamı olmayanlar arasında bir düşünce ortaklığı gerektir. Bilim adamının sosyal sorunlara; yöneticiler, işçiler ve halkın da bilimsel çalışmalara giderek artan oranlarda katılabilmeleri için gerekli şartlar oluşmaktadır. Bilim, egitimin yaygınlaştırılmasıyla, sanayi ve üretim süreçlerinin her aşamasında, hatta ev yaşamında zeka denemelerinin ve pratik yeniliklerin yaratılmasını sağlayarak halka maledilmelidir. Bilim adamlarının bilimin uygun bir biçimde geliştirilmesini ve uygulanmasını konu edinen halka açık tartışmalar düzenlemelerinin ve ortaya bir takım öneriler koymalarının artık zamanı gelmiştir. Bu yolla savaş tehlikeleri önlenebilir, kıtlıklara son verilip toplumsal refah artırılabilir. Dünya bilimden bunları beklemektedir.

Bernal kitabında savunduğu görüşleri kendi yaşamında uygulayan bir kişidir. Barış kampanyasının en önde gelen mücadelecilerinden biridir. Bu çalışmalarıyla 1953'de Lenin Barış Armağanı'nı haketmiştir. Daha sonraki yıllarda da tutumuyla bilim adamı olma sorumluluğunun gerçek anlamını ortaya koyan canlı bir örnek olmuştur.

Dilimize çevrilmesini sevinçle karşıladığımız bu eseri özellikle, hâlâ çağdışı bir davranışla toplumumuzdan kopuk, soyut, burjuvazinin bilim anlayışına hapsolarak kendi «fildişi kulelerini» yaratmaya özenen bazı bilim adamlarımızın okumalarını ve bilim adamı olarak toplumsal sorumluluklarını bir kez daha gözden geçirmelerini öneririz.

NECDET BULUT

İŞÇİLERE YÖNELİK BROŞÜRLER ÜZERİNE

Türkiye işçi sınıfı, yüz yılı aşkın bir mücadele geleneğine sahiptir. Bu süreçte, sınıf mücadelesinde, başarı ya da başarısızlıkla sonuçlanan geniş deneyler kazanılmıştır. Kazanılan deneyler, işçi sınıfına, örgütlü olmak gerektiğini, sınıf mücadelesinin bilinçli bir eylem olması gerektiğini göstermektedir.

Üretim sürecinde, işçi-işveren ilişkileri alanında, işçiler çıkarlarının kapitalistlerin çıkarlarıyla kesin olarak çeliştiğini anlamaktadır. Mücadele geliştikçe, işçiler burjuva devletiyle ve toplumdaki tüm sınıflarla ilişkileri alanında, politik ve ideolojik mücadelenin önemini ve gereğini kavramaktadırlar. Bu süreçte, bilimsel sosyalizm, işçi yığınları arasında yaygınlaşarak, maddi bir güç haline gelmektedir.

«Belli bir ülkede, büyük sanayinin gelişmesine orantılı olarak, o ülkenin işçileri arasında, mülk sahibi sınıflar karşısında işçi sınıfının durumu konusunda aydınlanma isteği yaygınlaşır, işçiler arasında sosyalist hareket yaygınlaşır... (F. Engels)

Ülkemizde de kapitalizmin gelişimi, geniş işçi yığınlarını mevcut üretim ilişkileri ve buna bağlı olarak şekillenen toplumsal ilişkileri öğrenmeye yöneltiyor. Fabrikadaki çalışmada, toplumsal yaşamda açıkça görülüyor ki, olaylar rasgele, tesadüfi ya da keyfi olarak değil, belirli kurallara bağlı olarak düzenli ve sistemli bir gelişim gösteriyor. O halde; bu düzenlilik nasıl oluyor? Toplumu, üretimi ve değişimi yöneten ekonomik ve toplumsal yasalar, kurallar neler? Kapitalizm nedir? Sömürünün temeli neye dayanır?

İşçiler gerçeği öğrenmek, durumları hakkında tam bir açıklığa kavuşmak istiyorlar

İşçi sınıfının tarihsel görevlerini başarabilmesi ve nihai zaferin kazanılması da işçi yığınlarının örgütlülük ve bilinç düzeyinin yüksekliğine ve gelişkinliğine bağlıdır.

Son yıllarda ülkemizde, işçilere yönelik broşür ve kitap yayını bu maddi ihtiyacın sonucudur. Yazının amacı bu konudaki iki çalışmayı inceleyerek, bugünkü kitap ve broşür yayınlarının ihtiyacı ne ölçüde cevapladığını saptamaya çalışmaktır.

İnceleyeceğimiz çalışmalardan biri Vardiye Yayınlarından, Faruk Pekin'in «İşçiler Neden ve Nasıl Sömürülüyor» adlı kitabı. Diğeri Tüm İktisatçılar Birliği yayınları arasında «İşçi Dizisi» adı altında yayınlanan dört broşür. İncelememizde birinci çalışma üzerinde daha fazla duracağız. Çünkü birinci çalışma ikinci basımını yaptı ve geniş ilgi gördü, daha ciddi bir çalışmanın ürünü ve nihayet kitap yazarının «iddialı olduğu» bir çalışma.

«İŞÇİLER NEDEN VE NASIL SÖMÜRÜLÜYOR»

Yayınevinin önsözünde kitap şöyle tanıtılıyor: «Yayınevimiz, emekçi kitle eğitimine yardımcı olacak bir kitapla daha okuyucu karşısındadır... Daha önceki yayınlarımızın da ortaya koyduğu gibi, bilimsel gerçeklerin aktarılmasındaki arılaşma, anlatımı basite indirgeme, çok önemli soyut bilgilerin kitle içinde yaygınlaşmasına yardımcı olmaktadır.» Yazar ise amacını giriş kısmında şöyle belirtiyor: «İşte biz bu kitapçıkta kapitalist sömürü mekanizması üzerine konmak istenen perdeyi, maskeyi indireceğiz.»

Yayınevinin mütavazi sayılabilecek sunuşuna karşılık, yazarın «iddialı» olması üzerinde durmak gerek. Çünkü kitabın bütününde bu «iddiacılık» açıkça hissediliyor. «Kapitalist sömürü mekanizmasının» incelenmesi ve bilimsel olarak açığa çıkarılmasının bilimsel sosyalizmin eseri olduğunu, herkes gibi yazar da biliyor. Biliyor ama yine de iddialı. Neden? Kitabın ileri bölümlerinde şöyle deniyor: «İşçi sınıfı bugün Türkiye'de henüz bu gücünün farkında değildir. Ama gücünün bilincinde olarak sürdüreceği örgütlü mücadelesiyle GELECEĞİ İŞÇİ SINIFI TAYİN EDECEKTİR.» İşte burada «iddiacılık» kendini ele veriyor. Zira yazar, işçi sınıfına ve işçi sınıfı hareketine sosyalist hareketin dışında bakıyor. İşçi sınıfının yüz yıllık mücadele geleneği küçümsenince, sosyalist hareketi yok sayılınca, böyle değerlendirmeler yapılması doğaldır

ve biz bunu yadırgamıyoruz. Ama yazarın da göstermeye çalıştığı gibi, olaylar ve toplumsal gelişim kişilerin iradesi ile belirlenemeyeceğinden yazarın kalemi de işçi sınıfının sınıf mücadelesinin düzeyini belirleyemez.

Kitabın bütününden amacın ne olduğunu bulmak kolay değil. Herşeyden önce eğitim, propaganda ve ajitasyonun birbirine karıştırılmış olduğunu söyleyebiliriz. Kitapta; kapitalizmin ve patronların kötü olduğu; tarihin çeşitli dönemlerinde ezilen sınıfların durumları karşılaştırılarak sonuçta bunların hiç de biribirinden farklı olmadığı anlatılmaya çalışılıyor. Bununla ilgili göze batan bir kaç örnek vermek gerekirse: «Peki, fabrika sahibi patronlar, işverenler yani kapitalistler işçilerle birlikte çalışırlar mı?» diye soruluyor. Verilen cevap, «patronlar işçilerle beraber çalışmazlar. İşçiler gibi kol gücü harcamazlar, göz nuru, alın teri akıtmazlar.» İşçilere patronların «beleşçi» olduğunu ispatlamak gereksiz bir çaba. Fabrikadaki günlük yaşamda patronların ne yaptığı ve ne yapmadığı gayet iyi bilinir. Üretim sürecinde patronların yerini saptamak istiyorsak, o zaman da bunu bilimsel olarak yapmalıyız. Patronların bazı durumlarda fabrikalarını yöneterek üretim sürecine «katılması» olgusundan, elbette patran kazancının çalışmanın ürünü, haklı bir kazanç olduğu (!) sonucuna varılamaz.

Diğer bir örnek: «... bir kişi aynı işin yapımına gönüllü olarak değil de, köle gibi kamçı zoruyla, ya da ağa zoruyla ya da ücret kazanma zoruyla katılırsa...». İşçilere, tarihin çeşitli dönemlerinde, ezilen sınıflar olarak kölelerle, serflerle durumunun benzediğini anlatmak, bunlarla farklarının pek de önemli olmadığını söylemek; yararsız olması bir yana doğru da değildir. Toplumların tarihinin sınıf mücadeleleri olması doğrusu, tarihte ezen ve ezilen sınıfların durumlarının hep aynı olduğu anlamına gelmez.

Gerçekte köleci sistemle birlikte toplumlar ezen ve ezilen, sömüren ve sömürülen sınıflar olarak bölünmüşlerdir. Köleci sistemde köleler, feodal sistemde serfler, kapitalist sistemde işçiler varoldukları toplumsal sistemlerde ezilen ve sömürülen sınıf olma konumu bakımından birbirine benzemektedir. Ancak bu benzerlik, her dönemde ezen ve ezilen sınıfların birbiriyle ilişkisi; sömürü biçimindeki benzerlik alanına götürülmemelidir. Köleci sömürü, tarihte tanınan ilk sömürü olmakla birlikte, en acımasız sömürü olarak da bilinir. Toplumların tarihi, o dönemden bu yana düz bir çizgi izlememiştir. Toplumların gelişim sürecindeki farklılıkları kabul etmemek, bu süreci mekanik ve diyalektik determinizm ile izah etmek demektir.

İşçiiere, «basitleştirilmiş bilimsel gerçekler» aktarılırken bu basitleştirme yazarı istemese de önemli teorik hatalara götürüyor. Hele bu çaba resimlere, şemalara ve formüllere yansıyınca durum daha da kötüleşiyor. Örneğin yazar feodal toplumda sömürü oranını hesaplıyabiliyor (!)

$$\text{«Sömürü oranı} = \frac{3 \text{ gün}}{3 \text{ gün}} \times 100 = \% \ 100$$

Feodal toplumda serfler % 100 oranında sömürülüyordu» (sayfa 60)

Basitleştirmeler böylesine ilginç katkılar veriyor. Kitabın 35. sayfasında üst yapı ve altyapı ilişkileri şemalarla gösterilmiş. Gerek şema, gerekse ardından gelen açıklamalar, toplumların tarihi gelişimini düz bir mantıkla ele alıyor. Tarihin her döneminde toplumsal ilişkiler; o dönemde yaşanılan ekonomik ilişkiler tarafından belirlenir. Ancak, toplumsal gelişimde, ekonomik ilişkilerin belirleyiciliği mekanik bir tarzda ele alınamaz. Çünkü toplumsal gelişim ekonomik maddecilikle açıklanamaz. Üst yapının, alt yapı üzerindeki etkileri göz önüne alınmazsa ya da üretim ilişkilerinin belirleyici rolü abartılırsa; toplumsal bilinçlenme ve bir üretim ilişkisinden daha ileri bir üretim ilişkisine geçmek için siyasi mücadele, politik örgütlenme zorunluluğu inkar edilmiş olur. Bu düz mantık 71. sayfada yine ortaya çıkıyor:

«Toprak ağaları Feodal beyler Tefeciler Tüccarlar İmalathane sahipleri	Patronlaşarak Burjuvalaşarak Kapitalistleşerek	——→	KAPİTALİST SINIFI Meydana getirirler.»

Biliyoruz ki, kapitalist sınıf feodal toplumun bağrında filizlenir. Ancak bu gerçek bizi feodal toplumda yer alan egemen sınıfların her zaman kapitalist toplumda kapitalistler haline geldiği sonucuna götürmemelidir. Çünkü burjuvazi yeni toplumda yenl bir sınıftır. Bir üretim biçiminden ötekine geçiş egemen sınıfların kendilerini yeni sömürü yöntemlerine uydurmalarıyla gerçekleşmez. Ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle birlikte eski sömürücülerin büyük bir bölümü egemen konumlarını kaybeder, yerlerini yeni bir sınıf alır.

Basitleştirmelerle ilgili örneklemelere devam edelim: «Üretim ise tükettiğimiz bu ürünleri ortaya çıkarmaktır.» (sayfa 16) Bu tanımlama, üretim ve tüketimin birbirlni karşılıklı etkilemesini göstermesi bakımından doğrudur; çünkü, ihtiyaçların ortaya çıkmasını ve tüketim tarzını üretim belirler. Ama tekel kavramları en net biçimde koymak gereklidir. «Üretim kavramı; hem üretim süre;çlerinin kendilerini, hem de üretilen şeylerin dağıtım, değişim ve tüketimini içerir.» (A. Spirkin, O. Yakhot Diyalektik ve Tarihi Materyalizm, sayfa 145)

«Yedek işçi ordusu» üzerine söylenenler de bilimsel olmaktan uzak. Bu kavramın kapitalist sistemin temelde subjektif faktörlerden bağımsız işleyişi çerçevesinde açıklanması yerine «herşeyi ayarlayan», «işsiz insan kütlesi» yaratan patron tablosu çiziliyor. «İşleri öyle ayarlarlar ki, herkes iş sahibi olamaz. Çünkü herkes iş sahibi olursa ücretler yükselir... Onun için kapitalistler hep işsiz insan kitlesi yaratırlar. Köylerde, kasabalarda, şehirlerde, büyük bir yedek işçi ordusu iş isteriz diye bekler.» Gerçekte yedek sanayi ordusu patronların iradesi ile yaratılmaz. Bu olgu kapitalizmin kaçınılmaz bir sonucudur. Çünkü, toplumda kapitalizmin gelişimi hızla diğer sınıfların mülksüzleşmesi ve yoksullaşmasına yol açar ve bu kitlelerin sayısal varlığı kapitalizmin gelişimi ile ortaya çıkan işgücü talebinin üstündedir. Plansız, anarşik, üretici güçleri yeterince hızlı geliştirmeyen kapitalist sistem işsizliğln de anasıdır. Kapitalistler isteseler de istemeseler de kapitalist sistem toplumda işsizliğin nedenidir. İşsizler ordusunun durumu ve nicelliği, kapitalizmin gelişimine, bunalımiarına göre değişlr.

Resimlemeler konusunda iki küçk örnek yeterince fikir veriyor. Kitabın 96. sayfasındaki sömürüyü anlatmak için konan ve 156. sayfada Türkiye'nin bağımsız bir ülke olmadığını ispatlamak için konan yazılı resimler bu konuları kötü bir şekilde karikatürize etmekten başka bir anlam taşımıyor.

Gelelim basitleştirmeden doğan teorik hataların dışında yazarın temel konulardaki yanılgılarına:

«Köle sahipleri ayrıca köleleri daha fazla sömürmek için kafadan birkaç tane tanrı uydurdular. Tanrıların taştan heykellerini yaptılar, totem, put, din, deylp köleleri daha fazla çalıştırabilmek ve onların seslerinin çıkmamasını sağlamak için köleleri bu taştan heykellerle, putlarla korkutmaya çalıştılar. Dinleri, sınıf eşitsizliğinin teminatı olarak kullandılar.» (sayfa 50 51)

Yazar dinin ortaya çıkışı konusunda son derece ilkel ve yanlış bir anlayışa sahip. İnsanlık tarihinde dinin **ortaya çıkışı** insanın doğa karşısında güçsüzlük duygusundan kaynaklanmaktadır. İlkel toplumda insanlar, çalışırlarken ve yaşamak için mücadele ederlerken kendilerini çevreleyen dış güçlerin ne olduğunu da anlamaya uğraşmışlardır. İlkel toplum insanları sellerin, yangınların ve doğal afetlerin karşısında çaresiz kalmışlardır. **İnsanın doğa karşısında duyduğu güçsüzlük duygusundan kaynaklanan dinsel duygular sonradan bu güçsüzlük duygusunu sürdüren bir faktör olmuştur.** Böylece egemen sınıflar elinde dünyanın bilimsel

olarak tanınmasını engelleyen dinler, sömürülen sınıfları baskı altında tutma işlevi görmüştür.

Sermaye birikimi üzerine söylenenler de bilimsel sosyalizme çok yabancıdır: «Kısaca söyleyelim; Sermayenin temelinde sömürü, fetih, korsanlık, haydutluk, talan, hırsızlık yatar.» (sayfa 71) «İşte sermaye yukarıdaki anlattığımız gibi haklı, namuslu olmayan yollarla, kan ve ateş ile birikti.» (sayfa 73) Sermayenin birikimi haydutluk, talan, hırsızlık, korsanlık yani tek kelime ile zor ile izah edilemez. Hırsızlık, haydutluk, kan ve ateş özel mülkiyetl yaratmaz. Sadece özel mülkiyete el değiştirtir. İlkel birikim sürecinde önemli bir yer tutar. Sermaye birikimi ekonomik kaynaklarıyla açıklanmalıdır. İlkel topluluğun dağılmasına yol açan ve sınıfların ortaya çıkmasına yol açan özel mülkiyet kurumu, emek ürünlerinin kişisel tüketim için değil, değişim için üretilmesinin yani meta üretiminin bir sonucudur. Üretim ve değişim süreci zorunlu olarak zaman içinde üretim araçlarının tek bir sınıfın elinde birikimine yol açmıştır.

Yazar, köleci toplumda Spartaküs isyanını «serüvenci» bir anlayışla ele alıyor. «M.Ö. 74 yılında Spartaküs adlı köle peşine binlerce köleyi takıp dağa çıktı. Dağda 60.000 kişilik bir kuvvet meydana getirdiler. Roma İmparatoru bunlarla başa çıkamadı ama köle sahibi efendiler, kendilerine karşı mücadele eden insanları bölüp yeneceklerini iyi biliyorlardı. Bugün işçileri Alevi - Sünni, Sivaslı, Kayserili, diye parçalayıp sömürü düzenlerini devam ettiriyorlarsa, Spartaküs'ün kuvvetlerini de Gal'li Roma'lı diye parçaladılar. Spartaküs'ün önderliğindeki köle'er, birbirlerini yemekten efendilerini yenemediler ve yenildiler.» (sayfa 56)

Spartaküs İsyanı M.Ö. 74 - 71 tarihlerinde oldu. Bu isyanın iki tarihsel önemi vardır: Biri kölelerin emeği üzerine kurulu toplumsal düzene önemli bir darbe indirmesi, diğeri özgürlük için mücadele geleneklerine büyük katkısı olması. Ancak Spartaküs isyanının, Roma kölecileri tarafından bastırılması, yazarın yazdığı «Asteriks Serüveni» gibi olmamıştır. Bu isyanın olduğu tarihlerde o zamanın toplumsal sistemi yeterince derin bunalım içinde değildl ve köleler bu düzeni değiştirecek örgütlükte, güçte değillerdi. Bunun için gerekli objektif koşullar yoktu. Bunalım içinde olan Roma Cumhuriyetinin köleci devleti Idi.

«Türkiye bağımsız bir ülke midir?» başlığı altında 153. ve 154. sayfalarda Türkiye' nin emperyalizme bağımlı olduğu incelenmiş. Burada yabancı şirket isimleri, acenta adları, radyo reklamları sayılarak, Türkiye' nin emperyalizme bağımlı olduğu değil, Türkiye'de çok sayıda yabancı şirket olduğu gösterilebilmiş. Bir ülkede yabancı firmaların bulunması, üslerin olması o ülkenin emperyalizmle ilişkisi olduğunu gösterir. Ancak emperyalizmle olan **bağımlılığı** bu şekilde açıklamak, bu bağımlığın belirişini, gelişmesini yeterince ciddiye almamaktır. Türkiye kapitalizmi emperyalizmle bütünleşmiştir. Yabancı emperyallst tekellerin Türkiye'de acentalar bulundurmasından öteye «Türkiye kapitalizmi bir sistem olarak kapitalist dünya ile ekonomik, teknolojik, mali politik ve askerî bağımlılık ilişkileri içinde bütünleşmiştir.» Türkiye'nin bağımsızlığına kavuşması da, bazı yabancı firmaların ve askerî üslerin kaldırılması ile sınırlı değildlr. «Türkiye ancak kapitalist-emperyalist ilişkiler ağının dışına bir daha geri dönmemek üzere çıkabilirse» gerçekten bağımsız olabilecektir.

Son olarak «Geri bıraktırılmış ülkeler (örneğin Türkiye'de)» sözü üzerinde kısaca duralım. Geri bıraktırılmış kavramı bilimsel bir kavram değildir. Geri bırakmak, ileri gitmek gibi terimler, kapitalizmin dünya ölçeğinde eşitsiz gelişim yasasını gizlemek için kullanılır. İç dinamiği, sınıfsal yapı ve ilişkileri arka plana iten dışsal «bıraktırılmışlık» kavramı yerinde değildir. Sanayinin ileri ya da geri olması kapitalizmin eşitsiz gelişiminin dünya çapında geçerliliğinin, **iç ve dış faktörlerin bütünsel etkisinin** bir sonucudur.

TİB YAYINLARI «İŞÇİ DİZİSİ»

Bu dizi «Pahalılık; Türkiye'de Sınıflar; İşçi Hakları ve Grev» başlıkları altında dört broşür olarak çıktı. Broşürlerde başlıklar iki ya da daha fazla kişinin karşılıklı diyalogları

biçiminde açılıyor. Bu dizi bir bütün olarak ele alındığında işçilere değil, işçi çocuklarına yönelik bir çalışma havasında. Bilimsel tahliller hemen hemen yok. Türkiye'de sınıflar broşüründe çıkartılan tabloda sömürücü sınıfların sıralanışı çalışmanın bilimsel niteliği konusunda yeterince fikir veriyor. Toptancı tüccarından büyük tüccara kadar uzanan bir liste. İşçi hakları toplu sözleşme hakları düzeyinde ele alınmış. Sömürüden kurtulmak için örgütlenmek gerektiği söylenirken, ardından Türkiye'de beş milyon işçinin yarıdan azının sendikalı olduğu ve böylece işçilerin örgütlü olmadığı eklenmiş. Sendika ve parti işlevleri bu şekilde karıştırıldıktan sonra, işçilerin örgütlendiğinde emperyalizmle savaşabileceği de yazılarak, yazarlarının kafa karışıklıkları aynen okuyucuya da aktarılmış. Grev konusu «basit bir anlayışla» inceleniyor. Genel grevin, dayanışma grevinin, politik grevin ne düşünce olarak, ne de hedef olarak bahsi bile geçmiyor. Broşürlerde işçi sınıfının mücadele deneyleri görmemezlikten geliniyor. Beş milyon işçinin sendikalı olduğunda 1 Mayıs'ı nasıl kutlayacağı yazılırken, bu yıl kutladığımız işçi sınıfının birlik ve dayanışma günü olan 1 Mayıs unutuluyor.

«Basitleştirme» Anlayışı:

Bu broşürlerin işçiler için yazılmış olması demek anlaşılır olsun diye anlam değiştirilerek basitleştirilmesi demek değildir. Basitleştirmek demek de konunun, örneğin sömürü mekanizmasının, pahalılığın, grev konusunun, işsizliğin en temel ilkelerinin sloganlaştırılmasından ve formülleştirilmesinden ibaret de sayılmamalıdır.

«İşçi broşürleri»nde basitleştirmek, işçileri açmaza düştüğü en güncel ve en karışık sendikal, ekonomik ve politik sorunları en doğru ve en anlaşılır bir dille anlatmak olmalıdır. Burjuvazinin ve sözde «bilimsel açıklamalar»ın gölgesinden, bulanıklaştırıcı etkisinden kurtarmak olmalıdır. Böylece hem güncel konuların en göze görünmeyen yanlarını açığa çıkarmalı, hem de o konular üzerinde okuyucularına bilimsel sosyalizmin gerektirdiği hedefleri göstermelidir. Bu işlevi görürken de yurdumuzdaki ve dünyadaki benzer mücadele deneyleri ve sonuçlarından örnek getirmelidir.

Her somut sorunda artık karşılaştırma yapabileceğimiz bir baska sistem, Türkiye'nin içinde yer aldığı kapitalist sisteme zıt bir sistem var. Dünya Sosyalist Sistemi.

Hem Faruk Pekin'in «İşçiler Neden ve Nasıl Sömürülüyor?» broşüründe, hem de TİB'in broşürlerinde sömürü mekanizması pahalılık, işçi hakları, sınıflar, grev gibi en temel konularda bu sorunların kökünden çözüldüğü sosyalist ülkelerdeki örnekler hiç anlatılmıyor.

Sosyalist ülkelerde sendikaların görevleri ve işçilerin ekonomik ve demokratik, hem de gerçekten demokratik kazanımları, işsizliğin ortadan kalkmış olması, iktidar sorununun nasıl çözüldüğü pahalılığın neden sözkonusu olmadığı, sömürünün nasıl ortadan kalktığı, neden sosyalist ülkelerde grevlerin olmadığı, işçilerin neden böyle grev, genel grev, politik grev, dayanışma grevi ya da işgal, boykot gibi araçları yarım yüzyıla yakın zamandır terketmiş olduğu olgusu hiç anlatılmak bile istenmemiş. Sosyalist ülkelerin zengin deneyleri ve sınıf mücadelesinin asıl nedenleri, bu mücadelelerin kapitalist ve sosyalist ülkelerdeki en son görünümleri bir bir anlatılmalıydı. Ülke ülke örnekler verilebilir ve burjuvazinin bu konularla ilgili saptırmalarına çok canlı örnekler bulunabilirdi.

SONUÇ

Yazımızın başında, işçi sınıfının broşür ve kitaplar konusundaki ihtiyacının ne olduğunu belirlemeye çalıştık. İşçiler, toplumsal yaşamın «rastgele» gelişmemesinin nedenlerini, bunu sağlayan toplumsal ve ekonomik yasaları, kapitalist sömürü sisteminin işleyişini sömürünün temelini bilmek ve öğrenmek istiyorlar. Bu istekleri karşılamaya yönelik iki çalışmayı kısaca inceledikten sonra, varabileceğimiz ilk sonuç, bu çalışmaların yetersiz olmasıdır. İşçi sınıfı hareketi bugün geldiği düzeyi ile kapitalizmin ne kadar kötü bir sistem olduğunu, masal ya da hikâye uslubunda öğrenmek aşamasını çoktan aşmıştır.

İşçiler ve özellikle de sanayi işçileri üretim faaliyetinde bulunurken kapitalizmin bir sömürü sistemi olduğunu zaten kavramaktadır. Ekonomik ve sendikal mücadelesinde kapitalist sömürünün temelinin üretim araçlarının mülkiyetinin patronlara; kapitalistlere ait olması olgusuna dayandığını görmektedir.

Ancak işçiler, üretim sürecindeki gözlemleri ile işçi sınıfının bilimine, bilimsel sosyalizme varamazlar. İşçi sınıfının kendisini ve toplumu sömürüden kurtarabilmesi için, bilimsel sosyalizmi bilmesi ve kavraması, onu maddî bir güç haline getirmesi gerekir. O halde, işçilere yönelik broşürler bu onlayışla ele alınarak yazılmak zorundadır.

Buna bağlı olarak hemen ortaya çıkan bir sonuç da; işçilere yönelik broşürlerin sosyalist hareketin ürünü olması gereğidir. Sosyalizm hedefini göstermeden, bu hedef için politik örgütlenmenin zorunluluğunu belirlemeden işçilere sömürü edebiyatı yapmak; işçilerin kendiliğindenci eğilimine boyun eğmektir. Bilimsel sosyalistler geniş yığınlara yönelik çalışmalarında iki temel anlayışla hareket ederler: Biri, işçi ve emekçi yığınlarının bilinç düzeylerini yükseltmek, diğeri, ekonomik, politik ve ideolojik mücadelenin bütünselliğini sağlamak. Ancak böyle bir anlayış ve çoba tutarlılığı, partililiği gerektirir.

Varabileceğimiz üçüncü sonuç şudur: Broşür çalışmalarında işçi sınıfı hareketinin dünya ve Türkiye'deki mücadele deneyimlerinden yararlanmak zorunluluğu vardır. Çünkü işçi sınıfı sadece bilgili olmak için değil, başarılı ya da başarısız mücadele deneylerinden yararlanarak «fethedebilecekleri koskoca bir dünya için» mücadele etmek üzere bilgili olmak zorundadır.

REŞAT KADAYIFÇILAR

—oOo—

SEVGİ SOYSAL'IN İNSANLARI

İlk basımı 1970 tarihini taşıyan **Yürümek,** Sevgi Soysal'ın, tüm olarak yazarlığında olduğu gibi, ele aldığı insanlarda ve insanları ele alışında da bir değişime işaret ediyor. Ama yalnızca işaret ediyor; ya da bir değişimin belirtilerini taşıyor. Onun edebiyatımızda önemli bir yer kazanması da bundan sonra başlıyor. Önemli, ama özgün bir kişiliğin damgasını taşıdığı, ayrıca nerelere kadar ulaşabileceği tümüyle ortaya çıkmadığı için doldurulması güç bir yer.

1968 yılında kitap haline getirilen «Tante Rosa» başlıklı kısa öyküler, yazarının ince aloylı biçemi (uslûbu), zekice buluşları dışında, daha sonrakilerle, hele **Yürümek'** ten sonrakilerle fazlaca benzerlik göstermez. O sıralar, okunup okunmadığı ya da kimlerce okunduğu onun sorunu değil gibidir. Bir anlamda, yazarlığını kendi başına geliştirme dönemidir bu onun için. Bu yüzden, adından başlayarak hemen her şeyiyle Türkiye toplumunun, hatta herhangi bir somut toplumun uzağında olan bir kadının çevresinde ortaya çıkan bu öykülerden, onların kim oldukları pek belli olmayan, kim oldukları fazla önem de taşımayan insanlardan burada söz etmeye gerek yok.

Sevgi Soysal'ın insanları, onun üç romanı (**Yürümek, Yenişehir'de Bir Öğle Vaktı, Şafak**) ile son öyküler kitabında (**Barış Adlı Çocuk**) karşımıza çıkıyor.

AYDINLAR

Sevgi Soysal'ın insanları arasında aydınlar en büyük yeri kaplıyor. Kendileriyle sürekli bir hesaplaşma içinde olan, her durumu sorularla karşılayan, sorular tükendikçe anlamlı anlamsız yenilerini üreten, sınıfsal kökenleri bakımından genellikle küçük burjuva, siyasal tutum ya da görüşleri bakımından genellikle ilerici, solcu aydınlar. Bu

aydınların siyasal bilinç düzeyleri farklı; ama şöyle bir ortak sorunları olduğu söylenebilir, ya da bir başka deyişle, sorunları şu ortak payda altında toplanabilir: İçinde yaşanılan düzene ne kadar katılmak, bu düzene karşı nasıl ve nereye kadar bir tutum almak. Bu sorulara verilen yanıtlar, onların veriliş biçimleri, çok zengin, kendilerini her zaman kolayca ele vermeyen, ama her zaman üzerlerinde düşünme gereğini doğuran durumlar, süreçler ortaya çıkarır Sevgi Soysal'ın eserlerinde.

Yürümek'te iki kişi öne çıkıyor: Elâ ile Memet. Ancak, ilerilik-gerillk yukarıdaki sorunun kendileri için taşıdığı öneme göre ele alınırsa, bu iki aydın tipi ötekilere oranla daha geri bir düzeyde. Zaten romanda cinsel sorun önde olduğundan, bu kişiler için yukarıda özetlenen sorun cinsel sorunla iç içe geçmiş, kiml zaman onun tarafından gizlenmiş, örtülmüş durumda.

Sevgi Soysal'ın insanları arasında en önemlilerinden birl, **Yenişehir'de Bir Öğle Vakti**'nin Ali'si. Ali bir işçl çocuğu, üniversite öğrencisi. Romanda olayların merkezinde blr yerde, her düşüncenin ya da davranışın neredeyse şaşmaz blr ölçütü durumunda. Ali yukarıdaki sorunu aşmış bir aydın. Onun için söz konusu olan düzene katılıp katılmamak ya da karşı çıkış biçimini araştırmak değil. Bu sorunu çözmüş o; çoktan (hiç değilse romanda sözü edilmeyecek kadar önceden) siyasal hareketin içinde yerini almış.

Varlıklı bir küçük burjuva ailesinin çocukları olan Doğan ile Olcay ise «kötülüğü» epeyce bulanık olarak kavranmış olan düzenin dışına, olabllirse karşısına çıkma sorunu ile henüz karşılaşmış iki genç öğrenci-aydın. Doğan kendi eseri olan bir amatör sinema çalışmasının gösterllişi sırasında Ali'nin sert, ama sağlam eleştirisi ile karşılaşıp onunla arkadaş oluyor. Daha sonra, kızkardeşi Olcay da katılıyor bu arkadaşlığa. İşte bundan sonra, Ali'nln yüklendiğl şaşmaz ölçüt rolünün etkisiyle belli bir noktaya kadar geliyorlar. Aslında bu «şaşmaz ölçüt» rolü, Ali'nin neyi temsil ettiği anlaşılmazsa, biraz abartmalı görünebilir. Zaten Ali'nin de yanlışlar yaptığı, yanlış şeyler söyledlği oluyor. Sözgelimi, «lumpenler» için şunları söylüyor: «Demin, onlar için bu düzenin çamuru, dedin ya. Bana sorarsan, onlar düzenin çürüklüğünü, bozukluğunu en iyi yansıtan kişller. Onların tavırları, bozulmuş, çürümüş çarka karşı denenmiş savunmolar. Kimse onlar glbi, onlar kadar düzenle bağlarını koparmamıştır. Onların bu çarkın bir yerine takılma umudu falan yoktur». Bu sözler, bilimsel sosyalizmin içinde bir yeri olmayan Fanon'u, «dünyanın lânetlileri»ni; bir yandon da, faşizmin terör aleti olarak kullandığı «lumpenleri» akla getiriyor. Ama Ali de çabuk ayırt ediyor yanlışını. Az sonra şunları söylüyor: «Öyle bir düşünce... Diyorum ya düşüncelerle oynamaya alıştırdınız beni». Yazarın Ali'ye önemli yanlışlar yaptırmaması gerek. Çünkü o, işçi sınıfı aydınını temsil ediyor. Biraz ülküselleştirilmiş, bu yüzden kimi yanlarıyle gerçekliğe pek uygun düşmüyor do olsa.

Yazarın burada küçük burjuva aydınları için bir çıkış yolu önerdiği söylenebillr. Bu yol, işçi sınıfı aydınlarıyle sağlıklı ilişkiler kurmak. Ama yalnızca bir çıkış. Çünkü bu ilişkinin, işçi sınıfıyla, işçi sınıfının slyasal hareketiyle illşki durumuno dönüşmedikçe, bir noktadan sonra duraklamalar, hatta gerilemelere yol açması şaşırtıcı olmaz.

Şafak'da eksiksiz, her şeyin ölçüsü durumundaki Ali'nin yerini, pek çok eksiklikleri, güçsüzlükleri olan insanlar alıyor. Bunların ilki, Mustafa. Yine emekçl kökenli, bir köylü çocuğu. Bu kez ailesinden uzakta; gurbette okumuş, gurbette öğretmenlik yapmış. 12 Mart'ta içeri girip çıkmış. Siyasal hareketle ilişkisi öğrenci hareketlerinden öteye gitmiyor. (Oysa Ali, Partiliydl). Mustafa birçok yanlış yapmış, hâlâ da yanlışlar yapan bir devrimci. Buna karşılık, sürekli olarak, kendisiyle, hatalarıyle hesaplaşmaya çalışıyor. Ancak, bu sırada, belli başlı iki yanılgıya düşüyor: Birincisi, yanlışların temeline inmiyor. Dolayısıyle, asıl yanılgıyı veri olarak hesaplaşmaya girişmiş oluyor. İkincisi, buna bağlı olarak, o temel yanılgıyı ve onun üzerine gelen ötekileri doğuran eski

çerçeveyi aşamıyor; onun sınırları içinde kapanıp kalıyor. Ancak, nesnel durum da buna fazla elverişli değil. Bir bölümü birbiriyle ilk kez karşılaşan insanların bir araya geldiği bir çeşit söyleşi toplantısı, bir ev ziyareti, daha başlarken baskına uğruyor. Bir gece sabaha kadar süren gözaltı ve sorgulama sırasında oluyor bu hesaplaşma. Her şeyin merkezinde yaşanılmakta olan bu durum var. Onun için Mustafa'nın hesaplaşmasındaki eksiklik, romanın yapısı içinde eksiklik olmaktan çıkıyor.

Hüseyin, Mustafa'nın çocukluk arkadaşı, akrabası. Avukatlık stajını yapıyor. Bugün Türkiye'de belli bir yaştaki her «solcu» aydın gibi, bir zamanlar, şu ya da bu biçimde Parti hareketiyle ilgilenmiş; bir süre kıyısından köşesinden katılmış. Ama Hüseyin için çok kısa, epeyce köksüz bir ilişkinin söz konusu olduğu anlaşılıyor. Geçmişte kalmış, zaman zaman temize çıkmak için ya da gerekli olduğunda bir çeşit övünç payı çıkarmak için hatırlanan, daha doğrusu kullanılan uzak bir anı. **Şafak**'ta en tutarsız, en kaypak, tutumu, kendisiyle hesaplaşması «oportünistçe» diye nitelenebilecek aydın tipi Hüseyin. Hiç de zorlamaya gerek kalmadan, bugün de karşılaşılan birçok aydını çağrıştırıyor. Burada Hüseyin'in yerinde, Partili bir aydın olsaydı, romandaki çatışma çok daha canlı, çok daha irdeleyici olurdu, diye düşünüyorum. Ama romandaki olay örgüsü içine böyle bir aydını yerleştirmek, gerçekliğe ters düşebilirdi.

Oya 12 Mart sonrasında sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmış, Adana'ya sürgüne gönderilmiş bir yazar. Ötekilerden biraz daha yaşlı, ama onlara oranla hareketin daha uzağında. Ancak bu onun yararına oluyor. Çünkü geçmişi söz konusu olduğunda duygusallıktan en uzak kalabilen o. Oysa, Mustafa da, Hüseyin de, farklı amaçlarla da olsa kendi geçmişlerinin ölçütlerine baş vuruyorlar. Yanılgılarla dolu geçmişlerinin yanıltıcı ölçütlerine. Denebilirse, tarihi olmak, hâlâ bağlı kalındığı için gereğince eleştirilemeyen bir tarihi olmak, onların değişimini sınırlandırıyor. Oya'nın böyle bir geçmişi yok. O geçmişini eleştirmeye, geçmişini bir kenara atabilmeye çok daha fazla hazır durumda. Sonunda da en kazançlı çıkan o. Kendisi için önem taşıyan birtakım açıklıklara ulaşabiliyor. Buna karşılık, Hüseyin iyice yitip giderken, daha sağlam bir kişiliği olan Mustafa karısının yaşadığı kente doğru yola çıkıyor; oldukça belirsiz umutlarla, ama daha da çok kuşkularla dolu olarak, ezik, hırpalanmış, belki biraz da yıkılmış olarak.

Elâ, Olcay ve Oya. Her biri bir öncekinden daha ilerde üç aydın kadın. Bunların ardından, **Barış Adlı Çocuk**'taki öykülerle, bugün «goşist» diye adlandırılan öğrenci kızlar geliyor. Bir yanda Güler: hayata, hayatın canlılığına daha yakın, kafası da, olaylara ve insanlara bakışı da ötekiler kadar şematize olmamış. Öbür yanda Maocu genç kızlar: zengin babalarının gönderdiği zengin giysilerle komüncülük oynayan, küçük bir polis çocuğuna yakınlık göstermeyi devrim, karşı-devrim, sınıf mücadelesi gibi şeylerle karıştıran. Sevgi Soysal onları nerdeyse olağanüstü bir gözlem gücüyle anlatıyor. Daha doğrusu, anlatmıyor da, gösteriyor.

İŞÇİLER

Sevgi Soysal'ın insanları arasında böyle belirgin özellikleriyle öne çıkan işçiler yok. Onun amacı işçileri anlatmak değil. Çünkü yaşantı ve ona dayanan bilgi birikimi buna elvermiyor. Ancak, **Şafak** romanındaki Maraş'lı Işçi Ali, onun insanlarından aklımızda kalan tek işçi. Ali bir sanayi işçisi. 1965'te «İşçi Partisi»ne oy vermiş; 69'da Mustafa verme dediği için vermemiş. Siyasal hareketle bir ilgisi, gelişmiş bir siyasal bilinci de yok. Ama hiç bir «yasal» suçları yokken, ötekilerle birlikte götürüldüğü gözaltında en büyük işkence, en büyük maddi eziyet ona uygulanıyor. Yazarın yaptığı, bununla birlikte, gerçekliğe uygun bir hatırlatma. Gerçek gücün, dolayısıyle de asıl hedefin altını çizmek bakımından. Yetersiz belki, ama gerekli ve yerinde.

Sorgu gecesinde ve gecenin sonunda olup bitenler, Ali'de var olan, sınıfının gereği diyebileceğimiz, bir sezgiyi ortaya çıkarı-

yor. Burada, Sevgi Soysal'ın yakaladığı eşsiz bir ayrıntı üzerinde durmak gerek. (Ayrıntı? Hayır, sadece ramanın yapısı içinde bir ayrıntı. Aslında öze ilişkin bir nokta). Gece boyunca Ali'yi falakaya yatırıp döven polis Abdullah, sabah onun helâya gitmesine yardım ediyor. Şaşırıyor önce Ali, tutunacak bir dal bulmuş gibi yakınlık kurmaya çalışıyor. Yazar şöyle anlatıyor gerisini:

«Oysa Abdullah cıvıdıkça cıvıyor. Yaranma derdinde bu sabah. Bir şeye tutunmanın bildiği tek yolu yaranmak.»

«Hadi Maraşlı, Kahramanmaraşlı olduğunu göster, hadi aslanım!»

«Duruyor Ali. Dalga mı geçiyor bu herge1e benimle?»

«Ha siktir lenl»

Ali ağzından çıkana şaşmadı bile. Tabanlarının acısıyla Emniyette olduğunu, tutuklanma, cehennem korkusunu, Abdullah'ın polisliğini unutmuş, Maraş'ın içinden olduğunu söyleyen bir soysuza sövmüştü sadece. Ama yaptığının farkına varınca hiç sıkılmadı, rahatladı bile. Sözde hemşerl Abdullah'ı bankın üstünde şaşkın bırakıp helâya yöneldi. Basabiliyordu tabanlarına pekâlâ».

DÜZENİN ADAMLARI

Sevgi Soysal'ın eserlerinde iki önemli burjuva tipi var. Biri, **Yenişehir'de Bir Öğle Vakti**'ndeki Güngör: yeni yeni palazlanan bir tüccar. Boşanmak üzere olduğu karısı için şunları düşünüyor: «Şimdi Güngör ona boşanma karşılığında iyi nafaka verecekti. Evet, ama yine de üç çocuk doğurmuş, on beş kürtaj geçirmiş. Güngör'ün daima değişen isteklerine cevap vermekten, gece hayatına ayak uydurmaktan tükenmiş, yıpranmıştı. Bundan sonra bir koca bulamazdı kolay kolay. Oysa genç sayılırdı daha. Bu yıpranmış ve tükenmiş durumuyla Güngör için hiç bir şey ifade etmiyordu. Güngör bu konuda, «Bak hemen hemen yaşlarımız aynı, ikimiz de aynı hayatı yaşadık, ama bir ona bak, bir de bana. Ben demir gibiyim. Gençliğimde olduğumdan çok daha iyi durumdayım. Birçok bakımlardan eskisinden çok daha ilerde, çok daha çekiciyim. Konuşmasını, düşünmesini, glyinmesini, iş yapmasını, para kazanmayı, iyi yaşamayı eskisinden çok daha iyi beceriyorum,» derdl.

Şafak'taki Akdeniz Sanayi'nin patronu Turgut Sabuncu ise biraz daha şematize edilmiş, deyim yerindeyse, daha «kuramsal» bir tip. Onun nasıl bir insan olduğu anlatılmıyor. Yalnız, Birinci Şube Müdürü Zekâi beyi şu sözlerle, «köpek gibi» azarladığını okuyoruz: «Kanunu doğru dürüst öğren de öyle çık karşıma. Ben bu devlete her yıl avuç dolusu vergi ödüyorum. Bu devletin kanunu benim fabrikamı korumayacak da kimi koruyacak, çapulcuları mı?»

Turgut Sabuncu'nun fabrika müdürü emekli albay Muzaffer bey için de benzer şeyler söylenebilir. Buna karşılık, Zekâi enine boyuna anlatılıyor; okuyucunun belleğinden kolay silinmeyecek bir polls şefi olarak kalıyor. Falakacı polls Abdullah da öyle: zavallılığı, basit bir alet oluşu, soysuzluğu lle.

Bir de, **Yenişehir'de Bir Öğle Vakti**'nin Prof. Salih'ini, Doğan ile Olcay'ın babalarını ve karısı Mevhibe'yi hatırlamakta yarar var. Bunlar, Sevgi Soysal'ın alaya aldığı «yıkılıp gidenler»den. «Ayrı ve başka birl» olmak için çabalar durur Prof. Salih, bunu engelleyebilecek her türlü insanî ilginin uzağında kalır. Düzenin bütün kurallarına kesinlikle uyar. Sonuç olarak, bir «ot»tur Prof. Salih, işe yaramaz bir ot. Karısı Mevhibe ise Cumhuriyetin llk «Vekll»lerinden birinin kızıdır; Atatürk devrimlerlne uygun olarak yetiştirilmiş, «medenî bir genç kızımız». Değişiklikten hiç hoşlanmaz, kapıcıların, hizmetçilerini de fazla değiştirmeden az maaşla çalıştırır ve küçük kızı görüp namaz kılmaya özeniyor diye yaşlı babaanneyi evden uzaklaştırır.

«LUMPENLER»

«Lumpenler» Sevgi Soysal'ın eserlerlne genellikle hapisane yaşantılarından aktarılır. Çoğu kadındır bunların: «genel kadınlar», esrarcılar, katiller. Hayretle bakar onlara Sevgi Soysal; «sevmediği dostunu sevmediği kocasıyle bir olup doğrayan», bunu günlük bir olay gibi anlatan kadınları hayretle dinler. Bu durumunu okuyucusu ile paylaşmak lster sankl. Mutlaka var olması

gereken bir açıklamayı daha ileriye erteleyerek, saptamakla yetinir. Bu insanlar romanlardan öykülere, bir öyküden bir başka öyküye, kimi zaman adları bile değiştirilmeden geçerler. Bir yerde eksik kalan onlara ilişkin bir olay, bir anı, bir başka yerde tamamlanır. Yazarın kendisi bu insanlar üzerinde düşünmeyi ne kadar ertelese de, onlar, dönüp dönüp gelirler, aklına takılırlar.

★

Sevgi Soysal'ın, kısa ömründe, herhalde onun da çok daha kısa bir bölümünde yaşadığı insanlar bunlar. Bu yazı onların en önemli yanları üzerinde düşünmeyi amaçlıyordu. En büyük eksikliği de, onları, birlikte var oldukları eserlerin içinden, yani bir anlamda, hayatın zengin karmaşıklığı içinden çekip çıkarmaya çalışmasından doğdu.

«Hayatı en zengin yerinden yakala» diyordu Sevgi Soysal, «sana verilmiş armağanların en güzeli olan hayatın yeterince karşılığını ödedin mi?» Henüz ödememişti tümünü, ama kuşkusuz ödüyordu.

Anma amacı taşımayan, soğukkanlı, inceleyici olmaya yönelen böyle bir yazıda bu tür sözler uygun düşmüyor belki. Ama daha uzun süre bu gereği duyocağız. Bundan kaçınmak mümkün görünmüyor. Çünkü Sevgi Soysal yazamayacak artık.

MESUT ODMAN

—oOo—

yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

türkiye işçi partisi merkez eğitim bilim ve araştırma bürosunca hazırlanmıştır

'MARKSİST EKONOMİ POLİTİK'DE ÜCRET VE TÜRKİYE'DE ÜCRETLER,
yalçın küçük

'ÖZYÖNETİM,
yavuz çizmeci

'FELSEFE DEFTERLERİ,
mesut odabaşı

'YÜKSEK ÖGRENİME BAŞVURAN ÖGRENCİLER,
özkan taner

'GENEL VE TARIMSAL KOOPERATİFÇİLİK,
rıdvan karalar

'MATERYALİST BİLİMLER TARİHİ,
necdet bulut

'İŞÇİLERE YÖNELİK BROŞÜRLER ÜZERİNE,
reşat kadayıfçılar

'SEVGİ SOYSAL'IN İNSANLARI,
mesut odman

15 lira